

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

**Procesy dostosowawcze
polskiego przemysłu
spożywczego
do zmieniającego się
otoczenia rynkowego (2)**

nr 35

Warszawa 2012

**KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**

**Procesy dostosowawcze
polskiego przemysłu
spożywczego
do zmieniającego się
otoczenia rynkowego (2)**

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2)

*Praca zbiorowa pod redakcją
dr. inż. Roberta Mrocza*

*Autorzy:
mgr Jadwiga Drożdż
dr hab. Krzysztof Firlej, prof. nadzw. UEK
dr Grażyna Morkis
dr inż. Robert Mroczek
dr Iwona Szczepaniak
mgr Marcin Szymański
mgr Mirosława Tereszczuk
prof. dr hab. Roman Urban*

*Konsultacja
prof. dr hab. Roman Urban*

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2012

Prof. dr hab. Krzysztof Firlej i mgr Marcin Szymański są pracownikami Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Pozostali Autorzy publikacji są pracownikami Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu: **Monitoring rynków rolno-spożywczych w warunkach zmieniającej się sytuacji ekonomicznej**, w zadaniu: *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego*

Celem pracy jest ocena postępów procesów dostosowawczych polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego w ostatniej dekadzie, tj. w latach 2000-2011.

Recenzent

dr hab. Małgorzata Juchniewicz, prof. nadzw. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego

Opracowanie komputerowe

Anna Staszczak

Korekta

Barbara Walkiewicz

Redakcja techniczna

Leszek Ślipiński

Projekt okładki

AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-7658-260-3

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
tel.: (22) 50 54 444
faks: (22) 50 54 636
e-mail: dw@ierigz.waw.pl
<http://www.ierigz.waw.pl>*

Spis treści

Wstęp	7
1. Przemysł spożywczy na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej w dobie ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego	9
1.1. Przemysł spożywczy na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej.....	10
1.2. WIG-Spożywczy na tle innych indeksów sektorowych.....	15
1.3. Spółki indeksu WIG-Spożywczy na tle spółek pozostałych indeksów sektorowych...	18
1.4. Konkluzje.....	24
2. Rozwój produkcji przemysłu spożywczego	26
2.1. Dynamika rozwoju przemysłu spożywczego i jego otoczenia.....	26
2.2. Rozwój poszczególnych kierunków przetwórstwa spożywczego.....	28
2.3. Tempo rozwoju głównych grup wyrobów przemysłu spożywczego.....	29
3. Wartość produkcji przemysłu spożywczego oraz jej struktura	33
3.1. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego.....	33
3.2. Wartość dodana brutto w przemyśle spożywczym.....	37
3.3. Struktura cen przetwórcy.....	40
4. Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym	50
4.1. Uwagi metodologiczne.....	50
4.2. Wydajność pracy mierzona wartością produkcji sprzedanej.....	50
4.3. Wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto.....	54
4.4. Konkluzje.....	57
5. Zatrudnienie i wynagrodzenia w przemyśle spożywczym	59
5.1. Zatrudnienie w przemyśle spożywczym.....	59
5.2. Wynagrodzenia w przemyśle spożywczym.....	63
5.3. Porównanie dynamiki płac i wydajności pracy.....	65
6. Inwestycje, majątek przedsiębiorstw i produktywność przemysłu spożywczego i głównych branż	69
6.1. Wartość inwestycji w przemyśle spożywczym.....	69
6.2. Stopa inwestowania.....	71
6.3. Majątek trwały i jego struktura.....	72
6.4. Majątkochłonność przemysłu spożywczego oraz produktywność majątku.....	75
7. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego	78
7.1. Tendencje ogólne zmian struktury podmiotowej przemysłu spożywczego.....	78
7.2. Rozwój procesów koncentracji i konsolidacji w przemyśle spożywczym.....	81
7.3. Porównanie struktury podmiotowej przemysłu spożywczego w Polsce i w Unii Europejskiej.....	85
7.4. Podsumowanie.....	86

8. Efektywność przemysłu spożywczego	88
8.1. Uwagi wstępne	88
8.2. Efektywność nakładów pracy	88
8.3. Efektywność majątku	91
8.4. Rentowność kapitału własnego.....	94
8.5. Konkluzje.....	95
9. Ocena rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej ...	97
9.1. Wstęp	97
9.2. Porównawcza ocena przemysłu spożywczego w krajach UE	97
9.3. Wydajność pracy w przemyśle spożywczym.....	100
9.4. Ocena porównawcza głównych działów przemysłu spożywczego UE.....	102
9.5. Podsumowanie.....	111
10. Stan wdrożenia systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i systemów zarządzania jakością w przemyśle spożywczym	112
10.1. Problematyka jakości i bezpieczeństwa zdrowotnego żywności.....	112
10.2. Stan wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego	113
10.3. Nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego.....	116
10.4. Konkluzje.....	119
Aneks statystyczny	121
Literatura	157

Wstęp

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy na początku 2011 roku rozpoczął realizację kolejnego (drugiego) Programu Wieloletniego obejmującego lata 2011-2014 pt. „Konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej”. Dotyczy to także zadania pt. „Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego”, realizowanego w temacie pt. „Monitoring rynków rolno-spożywczych w warunkach zmieniającej się sytuacji ekonomicznej”.

Raport ten jest kontynuacją zagadnień przedstawionych w raporcie z ubiegłego roku. Koncentruje się on na problemach i zmianach, jakie ujawniły się w okresie zagrożenia światowym kryzysem. Składa się ze wstępu oraz 10 rozdziałów:

- rozd. 1. – Przemysł spożywczy na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej w dobie ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego,
- rozd. 2. – Rozwój produkcji przemysłu spożywczego,
- rozd. 3. – Wartość produkcji przemysłu spożywczego oraz jej struktura,
- rozd. 4. – Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym,
- rozd. 5. – Zatrudnienie i wynagrodzenia w przemyśle spożywczym,
- rozd. 6. – Inwestycje, majątek przedsiębiorstw i produktywność przemysłu spożywczego i głównych branż,
- rozd. 7. – Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego,
- rozd. 8. – Efektywność przemysłu spożywczego,
- rozd. 9. – Ocena rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej,
- rozd. 10. – Stan wdrożenia systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i systemów zarządzania jakością w przemyśle spożywczym.

Światowy kryzys gospodarczy, który pojawił się w połowie 2008 roku, spowodował jedynie przejściowe osłabienie tempa rozwoju produkcji przemysłu spożywczego i zmniejszenie wymiany handlowej z zagranicą produktami żywnościowymi. W okresie światowego kryzysu gospodarczego, kłopotów finansowych strefy euro, polscy przedsiębiorcy bardziej ostrożnie i rozważnie inwestowali, co wpłynęło m.in. na ograniczenie nakładów inwestycyjnych. Również instytucje finansowe (banki) bardziej rygorystycznie i skrupulatnie weryfikowały poszczególne projekty inwestycyjne i działania naprawcze. Wśród przedsiębiorstw przemysłu spożywczego znalazły się też podmioty, które skorzystały z tzw. opcji walutowych. Okazały się one pułapką i zamiast spodziewanych zysków przyniosły straty. Nie było to zjawisko masowe i dotyczyło niewielkiej liczby firm. Mimo tych dodatkowych trudności, polski przemysł spożywczy najlepiej spośród krajów UE poradził sobie w warunkach kryzysowych.

Jednym z głównych czynników rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce w minionej dekadzie był bardzo szybko rosnący po wstąpieniu do UE eksport produktów żywnościowych. Miniona dekada była okresem intensywnego rozwoju polskiego przemysłu spożywczego, do czego niewątpliwie przyczyniło się przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Integracja z UE pozytywnie wpłynęła na przyspieszenie wzrostu produkcji polskiego przemysłu spożywczego, a kilkuletni proces dostosowawczy do wymogów UE istotnie zmienił wizerunek polskich firm żywnościowych na Wspólnym Rynku Europejskim. Polski przemysł spożywczy stał się liczącym producentem żywności na rynku europejskim, a polskie zakłady przetwórstwa spożywczego uważane są za jedne z najnowocześniejszych w Unii Europejskiej.

Poprawa wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym była zjawiskiem powszechnym i dotyczyła praktycznie wszystkich jego sektorów. Ogólnoświatowy kryzys gospodarczy nieco wyhamował tempo wzrostu wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym w porównaniu z latami bezpośrednio po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Wzrost wydajności pracy był wyższy od przyrostu wynagrodzeń. Te zjawiska stanowiły zdrowe podstawy do rozwoju przemysłu spożywczego i sprostaniu rosnącej konkurencji.

Przedmiotem badań była ostatnia dekada, tj. lata 2000-2011, ze szczególnym uwzględnieniem dwóch okresów, tj. lat 2003-2007 i 2007-2011. Głównym źródłem danych były publikowane i niepublikowane dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Centrum Analitycznego Administracji Celnej (CAAC) oraz dane z Eurostatu i *Confederation of the food and drink industries of the EU* (CIAA).

Część analityczną raportu o procesach dostosowawczych polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego uzupełnia aneks statystyczny, zawierający podstawowe dane m.in. o wielkości produkcji sprzedanej, wartości dodanej brutto, zatrudnieniu, poziomie inwestycji i stopie inwestowania, wydajności pracy oraz o majątku przemysłu spożywczego i jego strukturze.

1. Przemysł spożywczy na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej w dobie ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego

Przemysł spożywczy jest jednym z najważniejszych działów gospodarczych w naszym kraju, ze względu na to, że stanowi o wyżywieniu polskiego narodu, a na rynkach międzynarodowych jest liczącym się eksporterem napojów i żywności. W Polsce to bez wątpienia wciąż jeden z najważniejszych działów gospodarczych posiadający 3-procentowy udział w PKB. Niestety w ostatnich latach nie ominęły go skutki światowego kryzysu gospodarczego, który od 2007 roku występuje w wielu sektorach gospodarki, chociaż w różnym zakresie. Pierwsze symptomy kryzysu finansowego pojawiły się w Stanach Zjednoczonych, a jego następstwa już w okresie kilku miesięcy dotknęły wszystkie kontynenty. W czasach, gdy postępuje wyraźnie globalizacja gospodarki światowej nie można dopuścić do jej irracjonalności, gdyż w tym przypadku słabość funkcjonowania jednego kraju ma swe odzwierciedlenie w gospodarce innych, z którymi nawiązuje współpracę gospodarczą. Państwa tracą swoją siłę przez proces globalizacji, ale także funkcjonowanie przedsiębiorstw zostaje zdominowane przez procesy społeczno-ekonomiczne wynikające ze swobodnego przepływu kapitału poddawanego zjawiskom żywiołowym¹. Globalizacja zaczęła także wkraczać w sektor gospodarki żywnościowej, gdzie wzmocniła przepływy kapitałowe i przyczyniła się do jego uzależnienia od funkcjonowania gospodarki światowej. Im dalej od początkowego okresu wybuchu kryzysu, tym bardziej zauważalne jest, że zawirowania na rynkach finansowych sprzyjają rozwojowi i poprawie wyników przemysłu spożywczego. Organizacja współczesnej światowej gospodarki oraz jej przedstawianie na tle systemu finansowego pokazuje ich wzajemną zależność, jak również wpływ na poszczególne sfery życia gospodarczego. Pomimo tego, że w odniesieniu do funkcjonowania przemysłu spożywczego często stosowany jest interwencjonizm państwowy w warunkach destabilizacji gospodarczej, to wciąż jego działalność jest bardzo podatna na wszelkiego rodzaju zmiany koniunkturalne. Rosnący popyt na żywność w krajach rozwijających się może przyczynić się do wzrostu cen światowych², czego konsekwencją powinna być reorganizacja struktur gospodarki żywnościowej, potrzeba reorientacji działań o charakterze instytucjonalnym oraz doprecyzowanie działań w obszarze wspólnej polityki rolnej. Jako słuszne można uznać badanie zachowań podmiotów przemysłu spożywczego, poszczególnych jego branż i ogólnej pozycji wśród innych sektorów gospodarczych w okresie kryzysu.

Celem tej części opracowania jest zaprezentowanie problematyki funkcjonowania przemysłu spożywczego na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej w dobie kryzysu. Zakres teoretyczny pracy obejmuje: omówienie tematyki kryzysu finansowego i gospodarczego oraz wynikających z niego zdarzeń w przemyśle spożywczym ogółem i przedsiębiorstwach, które są do niego zaliczane. Ponadto analizie teoretyczno-empirycznej poddano funkcjonowanie rynków finansowych, instytucji finansowych, działalność inwestorów oraz wybranych gospodarek narodowych. Na tym tle zobrazowano funkcjonowanie polskiego przemysłu spożywczego oraz jego miejsce wśród innych sektorów gospodarki narodowej. Obszar empiryczny uzupełnia krótka analiza finansowa spółek z indeksu WIG-Spożywczy na tle innych indeksów sektorowych.

¹ W. Szymański, *Czy globalizacja musi być irracjonalna?*, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007, s. 15.

² P. Chechelski, A. Judzińska, *Wpływ kryzysu na polski przemysł spożywczy*, seria „Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy”, nr 552, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 8-9.

1.1. Przemysł spożywczy na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej

Analizując funkcjonowanie przemysłu spożywczego w okresie ogólnoswiatowego kryzysu, można przychylić się do ogólnej opinii, że nie był on dla tego działu gospodarki tak odczuwany jak dla innych. Wielu ekonomistów uważa, że należy maksymalnie wykorzystać pojawiającą się szansę, jaka została wykreowana przez ostatni kryzys w polskiej gospodarce po akcesji do Unii Europejskiej. Należy więc zweryfikować tezę, czy okres kryzysu, jak również ogólnoswiatowa dekonunktura gospodarki, były czynnikami destabilizującymi sytuację polskiego przemysłu spożywczego lub czy jego pozycja w tym okresie uległa wzmocnieniu, przyczyniając się w konsekwencji do rozwoju. Pojawiające się często informacje o problemach poszczególnych branż przemysłu spożywczego, np.: mleczarskiej³, mięsnej⁴, rybnej⁵ czy dań gotowych⁶, świadczą o tym, że również w nim mieliśmy do czynienia z przejściowymi kłopotami. Nie miało to jednak większego wpływu na pozytywną ocenę w obszarze jego funkcjonowania, na którą składała się ogólnie stabilna rola polskiego przemysłu spożywczego, szczególnie w okresach trudnych⁷.

W celu zobrazowania stanu polskiego przemysłu spożywczego na tle innych sektorów gospodarki w dobie kryzysu posłużono się analizą porównawczą wskaźników charakteryzujących przemysł spożywczy oraz wskaźników charakteryzujących pozostałe, wybrane działy polskiego przemysłu. Dla uzyskania szerszego obrazu analizy wybrano także wskaźniki opisujące cały polski przemysł (dynamikę produkcji sprzedanej, dynamikę przeciętnego zatrudnienia, dynamikę przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto, dynamikę nakładów inwestycyjnych, dynamikę wartości brutto środków trwałych), które zostały wyliczone rok do roku i w cenach bieżących. Analizę porównawczą wykonano dla produkcji następujących działów: artykułów spożywczych i napojów, produkcji wyrobów chemicznych, produkcji maszyn i urządzeń oraz pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (przyjmując podział przetwórstwa przemysłowego przyjęty przez Główny Urząd Statystyczny w *Rocznikach Statystycznych Przemysłu*⁸). Wybór sektorów był celowy, uwzględniając ich różnorodność. Dla dokładnego zobrazowania przeprowadzonej analizy zaprezentowano ją w formie wykresów oraz zastosowano współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego⁹ oraz amplitudę wahań dynamik. Zastosowanie wykresów oraz wybranych miar pozwoliło ustalić, które składowe polskiego przemysłu w czasach kryzysu gospodarczego zachowywały się bardziej stabilnie, a które mniej.

Jako pierwszy wskaźnik porównawczy wybrano dynamikę produkcji sprzedanej, która należy do najważniejszych wskaźników makroekonomicznych i pozwala na ocenę poziomu aktywności gospodarczej na długo zanim pojawią się szacunki podstawowego miernika,

³ *Branża mleczarska na krawędzi*, Portal Spożywczy, <http://www.portalspozywczy.pl/mleko/artykuly/branza-mleczarska-na-krawedzi,72634.html>, dostęp: 14.11.2012 r.

⁴ *Przemysł mięsny na zakrecie*, Portal Spożywczy, <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/artykuly/przemysl-miesny-na-zakrecie,77158.html>, dostęp: 14.11.2012 r.

⁵ *Droga złota rybka*, Portal Spożywczy, <http://www.portalspozywczy.pl/inne/tyby/artykuly/droga-zlota-rybka,67003.html>, dostęp: 14.11.2012 r.

⁶ *Dania gotowe na zakrecie*, Portal Spożywczy, <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/artykuly/dania-gotowe-na-zakrecie,67532.html>, dostęp: 14.11.2012 r.

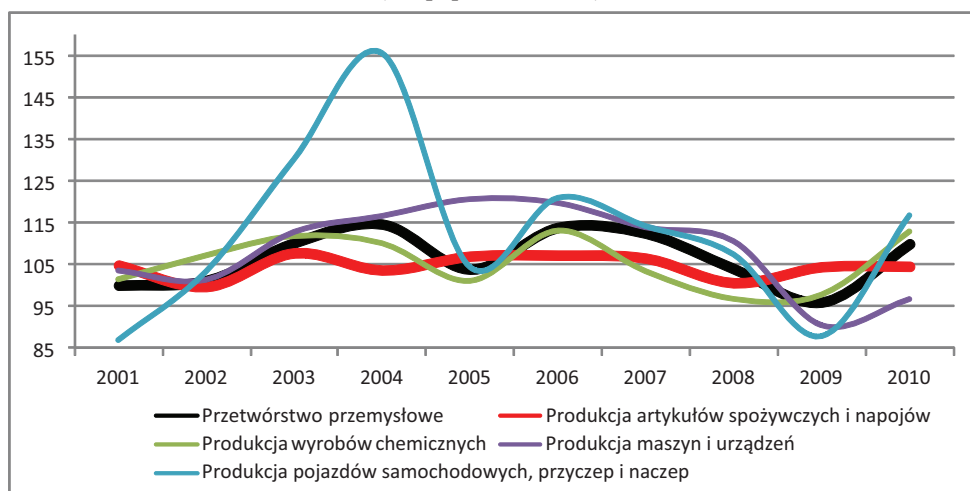
⁷ *Przemysł spożywczy, rolnictwo, handel - sektory, które uratowały polską gospodarkę*, V Forum Rynku Spożywczego i Handlu, <http://www.portalspozywczy.pl/konferencje/72086.html>, dostęp: 14.11.2012 r.

⁸ *Rocznik Statystyczny Przemysłu*, Główny Urząd Statystyczny, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_3921_PLK_HTML.htm, dostęp: 14.11.2012 r.

⁹ *Współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego*, http://www.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-7636.htm, dostęp: 14.11.2012 r.

jakim jest produkt krajowy brutto (PKB) oraz może wskazywać, jak przeciętnie kształtuje się sprzedaż np. notowanych na giełdzie przedsiębiorstw¹⁰ (rys. 1.1). Wskaźnik informuje o wpływie sprzedaży na osiągane zyski spółek. Z zaprezentowanego wykresu można odczytać, że dynamika produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów w latach 2001-2010 była stabilna nawet w okresie kryzysu, co świadczy o braku jego wpływu na poziom sprzedaży. Można również zauważyć, że dynamika produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów okazała się najbardziej stabilna spośród wszystkich badanych działów przetwórstwa przemysłowego wybranych do analizy oraz bardziej odporna i stabilna niż przetwórstwo przemysłowe ogółem. Jej dolny poziom w badanym okresie sięgnął 97%, a górny 110%, co zamknęło amplitudę wahań w przedziale 14%. W badanym okresie wystąpiła dodatnia dynamika produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów, jednakże nie świadczyło to o znacznym ożywieniu funkcjonowania przemysłu spożywczego i gospodarki ogółem¹¹.

Rysunek 1.1. Dynamika produkcji sprzedanej według działów przetwórstwa przemysłowego (rok poprzedni = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Następnie analizie poddano dynamikę przeciętnego zatrudnienia, które jest jednym z podstawowych wskaźników makroekonomicznych wykorzystywanych przy tworzeniu planu budżetowego, a także miarą wykorzystywaną przy szacowaniu dochodów, w tym dochodów pochodzących ze składek przekazywanych m.in. do Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, Funduszu Pracy, Narodowego Funduszu Zdrowia, Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹². Od połowy 2008 roku można zauważyć spadek dynamiki przeciętnego

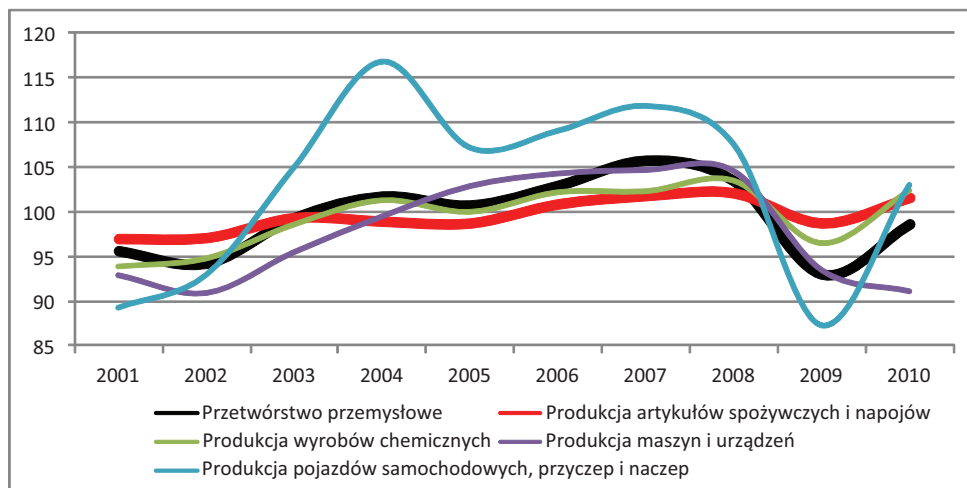
¹⁰ Słownik terminów finansowych – Expander, <http://www.expander.pl/>, dostęp: 9.12.2012 r.

¹¹ Rychłego wejścia w fazę wzrostową cyklu koniunkturalnego można oczekiwać także wtedy, gdy wielkość produkcji jeszcze spada, ale zniżki cechują się słabnącą dynamiką (czyli kolejne spadki są coraz mniejsze), a równocześnie zaczynają wzrastać tzw. wskaźniki wyprzedzające koniunktury. Najczęściej w takiej sytuacji zdecydowanie rosną też ceny akcji.

¹² Przeciętne zatrudnienie jest to średnia wielkość zatrudnienia obliczona dla badanego okresu (np. miesiąca, kwartału, roku) na podstawie ewidencyjnego stanu zatrudnienia. Do wyliczenia prze-

zatrudnienia w przemyśle spożywczym, niemniej jednak był on najmniejszy wśród innych działów przetwórstwa przemysłowego oraz w przetwórstwie przemysłowym ogółem. Dynamika przeciętnego zatrudnienia w badanych działach przetwórstwa przemysłowego potwierdziła tezę, że produkcja artykułów spożywczych i napojów zasługuje na uznanie, ponieważ okazała się najbardziej odporną na globalny kryzys finansowy (rys. 1.2).

Rysunek 1.2. Dynamika przeciętnego zatrudnienia według działów przetwórstwa przemysłowego (rok poprzedni = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Badaniu poddano także dynamikę przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto, gdzie zauważono wysoką zbieżność dynamik produkcji artykułów spożywczych i napojów oraz przetwórstwa spożywczego ogółem (rys. 1.3). Należy podkreślić, że dysproporcje pomiędzy poszczególnymi działami przetwórstwa przemysłowego nie były tak wyraźne jak we wcześniejszych przypadkach i ocenić, że chociaż globalny kryzys finansowy nie odcisnął wyraźnej piętna na dynamice produkcji sprzedanej oraz dynamice zatrudnienia produkcji artykułów spożywczych, to jego wpływ na dynamikę przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto był tak samo znaczny jak w innych działach przetwórstwa przemysłowego. Wartość produkcji artykułów spożywczych i napojów nie była stabilna w dobie kryzysu, co wpłynęło na ogólne poziomy przeciętnych wynagrodzeń. W 2012 roku firma Sedlak & Sedlak wykonała raport na temat wynagrodzeń, w którym stwierdzono, że stawki wynagrodzeń w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego były wyższe o około 12% aniżeli w innych sektorach, co jest tendencją porównywalną z danymi z ubiegłorocznych raportów¹³.

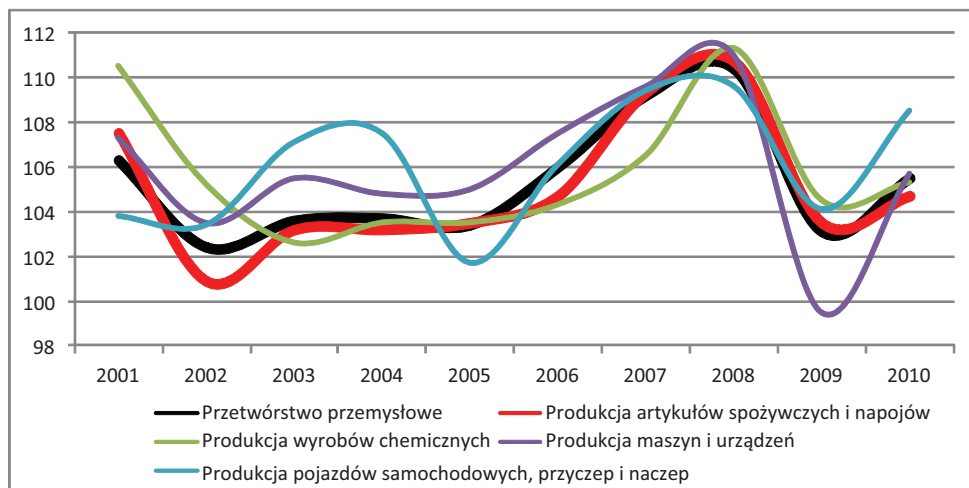
W przedstawionym raporcie zauważono ponadto, że nierówność pomiędzy wynagrodzeniami specjalistów oraz pracowników fizycznych w przemyśle spożywczym a ogółem badanych wynosiła średnio 4%. Dysproporcja była szczególnie zauważalna na wyższych poziomach zatrudnienia, do których zaliczono zarząd i władze firmy, jak również kadrę zarzą-

ciętnego zatrudnienia uwzględnia się wszystkie zatrudnione osoby, bez względu na to, czy jest to ich główne miejsce pracy czy kolejne. *Leksykon budżetowy*, <http://www.sejm.gov.pl/>, dostęp: 9.12.2012 r.

¹³ *Zarobki w branży spożywczej*, <http://www.wynagrodzenia.pl/>, dostęp: 28.12.2012 r.

dzającą niższych szczebli. W tym przypadku wynagrodzenia pracowników z badanych grup stanowisk były średnio o 23% wyższe w stosunku do pozostałych stawek¹⁴.

Rysunek 1.3. Dynamika przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto według składowych przetwórstwa przemysłowego (rok poprzedni = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

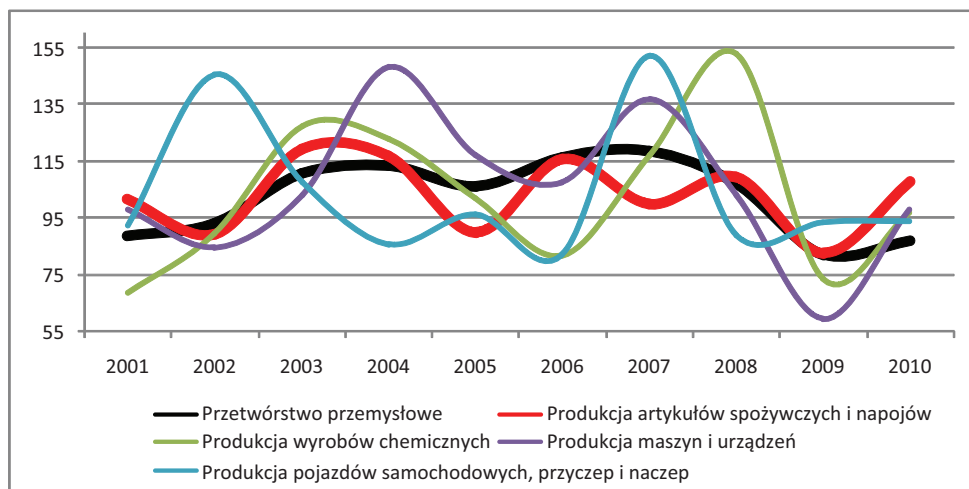
Następnie zbadano wskaźnik dynamiki nakładów inwestycyjnych. Zilustrowanie danych pokazało, że wyraźne są wahania we wszystkich działach przetwórstwa przemysłowego poddanych analizie. Wahania te wystąpiły nie tylko w dobie kryzysu, ale w całym przedstawionym okresie. Dotyczy to także produkcji artykułów spożywczych i napojów, której dynamikę nakładów inwestycyjnych charakteryzowała duża amplituda wahań, choć jej zmienność wydaje się mniejsza niż w pozostałych działach przetwórstwa przemysłowego, niemniej jednak trudno ją określić mianem stabilnej (rys. 1.4). Według danych GUS wartość nakładów inwestycyjnych przed wejściem Polski do Unii Europejskiej ustabilizowała się na poziomie 4 mld złotych, by po akcesji wzrosnąć do poziomu 6,7 mld zł. W ostatnich latach minionej dekady powróciła do poziomu około 6 mld zł. Na uwagę zasługuje fakt, że dynamika nakładów inwestycyjnych produkcji artykułów spożywczych i napojów wydaje się podlegać większym wahanom niż dynamika przetwórstwa przemysłowego ogółem, co można zauważyć na podstawie wizualnej oceny wykresu. Tego rodzaju tendencje świadczą o niestabilności produkcji artykułów spożywczych i napojów, nie tylko w dobie kryzysu, ale w ogóle.

Dynamika zmian wartości brutto środków trwałych była względnie stabilna, co obrazuje płaska linia (rys. 1.5). Zauważalne jest także podobieństwo linii obrazującej zachowanie się dynamiki wartości brutto środków trwałych produkcji artykułów spożywczych i napojów z linią obrazującą tę samą dynamikę dla przetwórstwa przemysłowego ogółem. Jak zauważa R. Mroczek, wartość majątku trwałego netto przedsiębiorstw przemysłu spożywczego składających

¹⁴ Raport płacowy Sedlak & Sedlak 2012 zawiera informacje o płacach 129 323 osób na 347 stanowiskach. Dane pochodzą z 321 zakładów z całej Polski i obejmują okres od maja 2011 do kwietnia 2012 roku. Raport został wydany przez firmę Sedlak & Sedlak – najstarszą polską firmę działającą w branży HR.

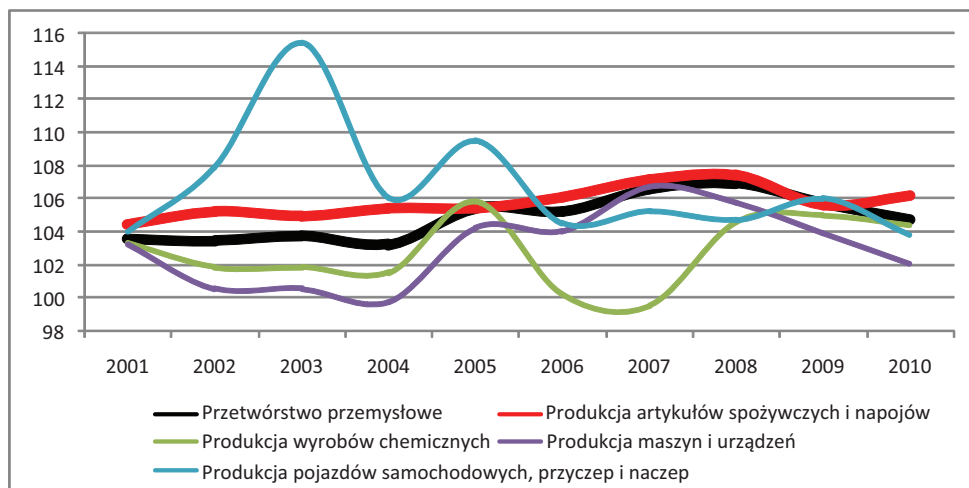
sprawozdania finansowe zwiększyła się z 32 mld zł w 2002 roku do 71,5 mld zł w 2011 roku, co oznacza wyższą wartość technicznego uzbrojenia pracy¹⁵. W obszarze analizy dynamiki wartości brutto środków trwałych, produkcja artykułów spożywczych i napojów jednoznacznie może zostać uznana za najbardziej stabilny dział przetwórstwa przemysłowego spośród analizowanych.

Rysunek 1.4. Dynamika nakładów inwestycyjnych według składowych przetwórstwa przemysłowego (rok poprzedni = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rysunek 1.5. Dynamika wartości brutto środków trwałych według składowych przetwórstwa przemysłowego (rok poprzedni = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

¹⁵ *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (wybrane zagadnienia)*, <http://www.ierigz.waw.pl/aktualnosci/seminaria-i-konferencje/1353686870>, dostęp: 28.12.2012 r.

Odpowiadając na pytanie, jak wyglądał polski przemysł spożywczy na tle innych sektorów gospodarki w dobie kryzysu, należy podkreślić wysoką stabilność produkcji artykułów spożywczych i napojów w obszarach: produkcji sprzedanej, zatrudnienia oraz wartości brutto środków trwałych. Dokonana analiza wskazuje także na brak stabilności w przemyśle spożywczym, jeżeli chodzi o wynagrodzenia i nakłady inwestycyjne, gdyż towarzyszyły im większe wahania niż w przypadku wartości produkcji sprzedanej czy wartości środków trwałych.

1.2. WIG-Spożywczy na tle innych indeksów sektorowych

Kolejną, bardziej szczegółową część analizy, skupiającą się na konkretnych przedsiębiorstwach bądź ich grupach (indeksach) poświęcono badaniu dynamiki wartości indeksów sektorowych Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie. Przychody netto ze sprzedaży spółek tworzących WIG-Spożywczy, przychody produkcji artykułów spożywczych i napojów ogółem oraz udział przedsiębiorstw tworzących WIG-Spożywczy w produkcji artykułów spożywczych i napojów ogółem w latach 2005-2010 zaprezentowano w tabeli 1.1. Z danych zamieszczonych w tabeli można odczytać, że przedsiębiorstwa tworzące WIG-Spożywczy począwszy od 2005 roku aż do 2010 roku sukcesywnie powiększały przychody ze sprzedaży, a na przestrzeni tego okresu zwiększyły je niespełna trzykrotnie. Miało to też odpowiednie odzwierciedlenie w udziale przedsiębiorstw tworzących WIG-Spożywczy w produkcji artykułów spożywczych i napojów.

Tabela 1.1. Przychody netto ze sprzedaży przedsiębiorstw tworzących WIG-Spożywczy ogółem

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Przedsiębiorstwa tworzące WIG-Spożywczy (w mld zł)	4,8	5,7	8,7	11,9	13,9	14,7
Produkcja sprzedana artykułów spożywczych i napojów (w mld zł)	110,0	117,1	133,0	138,4	145,7	150,4
Udział przedsiębiorstw tworzących WIG-Spożywczy w produkcji artykułów spożywczych i napojów (w proc.)	4,4	4,9	6,5	8,6	9,5	9,8

Źródło: sprawozdania finansowe spółek oraz aneks 3.1.

Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku indywidualnych przychodów netto ze sprzedaży przedsiębiorstw tworzących WIG-Spożywczy, gdzie do największych pod względem przychodów należy zaliczyć: Kernel Holding SA w Luksemburgu, Zakłady Tłuszczowe KRUSZWICA SA w Kruszwicy, Astartę Holding NV z siedzibą w Amsterdamie, Polski Koncern Mięсны Duda SA w Warszawie i Kofolę SA w Warszawie (tab. 1.2).

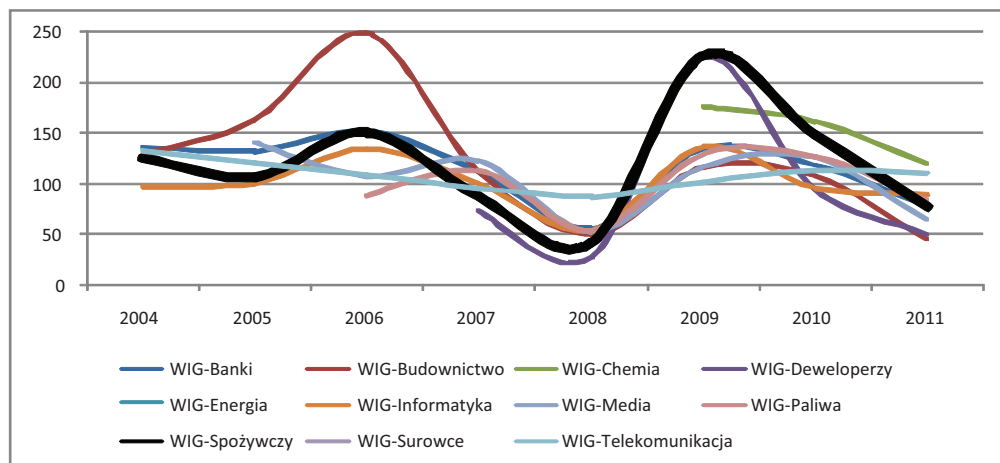
Poniżej zaprezentowano wykres dynamiki zmian wartości w ujęciu rocznym wszystkich indeksów sektorowych Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie (rys. 1.6). W celu przeprowadzenia dokładnej analizy wykresu wykorzystano takie miary, jak: współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego oraz amplitudy wahań. Indeks WIG-Spożywczy, celem wyróżnienia go w gąszczu linii obrazujących dynamikę zmian pozostałych indeksów sektorowych, zaznaczony jest grubszą niż pozostałe linią koloru czarnego.

Tabela 1.2. Indywidualne przychody netto ze sprzedaży w przedsiębiorstwach tworzących WIG-Spożywczy (w mln zł)

Spółki WIG-SPOŻ	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Agroton PLC	.	.	125,7	224,4	157,6	169,7
AB Agrowill Group	25,6	30,4	44,3	70,9	57,4	51,8
Ambra SA	303,5	340,6	408,2	440,0	428,8	398,9
Astarta Holding NV	.	.	615,3	970,7	1 480,7	2 328,2
Colian SA	288,7	436,3	489,6	535,9	580,4	621,6
Graal SA	166,4	222,6	336,3	390,8	447,7	492,1
Industrial Milk Company SA	.	.	.	24,9	20,2	34,8
Indykpol SA	658,0	616,4	725,7	765,4	782,8	854,2
Kernel Holding SA	468,9	626,5	853,2	1 964,1	2 984,6	3 024,8
Kofola SA	526,6	664,0	586,3	1 141,1	1 532,0	1 239,2
KSG Agro SA	.	.	.	20,3	39,3	46,3
Makarony Polskie SA	25,0	46,6	83,8	88,8	117,6	150,0
Milkiland NV	.	.	.	270,4	200,0	258,5
Ovostar Union NV	.	.	.	108,7	92,2	110,0
Pamapol SA	93,7	181,7	316,2	378,9	478,6	550,7
PBS Finanse SA	18,7	46,6	260,4	259,6	15,2	11,9
PKM Duda SA	870,0	1 041,2	1 325,3	1 463,1	1 576,5	1 455,3
PPS PEPEES SA	176,6	188,3	117,9	92,6	88,3	93,9
SEKO SA	72,4	79,7	93,0	111,7	114,5	120,6
Wawel SA	217,6	239,2	245,2	255,4	313,3	377,6
ZPC MIESZKO SA	180,3	194,6	215,5	229,9	243,2	263,2
ZPC Otmuchów SA	142,8	156,7
Z.T. KRUSZWICA SA	661,7	790,5	1 846,4	2 131,4	2 030,0	1 905,5

Źródło: sprawozdania finansowe spółek oraz Roczniki Statystyczne Przemysłu GUS z lat 2006-2011.

Rysunek. 1.6. Dynamika wartości indeksów sektorowych Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie (rok poprzedni = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GPW.

Rysunek 1.7. Dynamika zmian wartości indeksu WIG-Spożywczy i WIG-20
Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie

Źródło: http://stooq.pl/q/?s=p_spo&d=20121228&c=10y&t=l&a=lg&b=0&r=wig20; dostęp 29.12.2012 r.

Kształtujące się trendy dynamiki wartości indeksów sektorowych Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie wskazują, że WIG-Spożywczy¹⁶ jako jej indeks został dotknięty przez globalny kryzys finansowy równie mocno jak większość pozostałych indeksów sektorowych. Na prezentowanym wykresie dokładnie widać, że amplituda jego wahań była większa niż pozostałych indeksów, a w latach kryzysowych linia obrazująca jego wartość opadała bardzo głęboko, by w następnych latach odbić się najwyżej ze wszystkich. Wątpliwości rozwiewają wyliczenia dwóch przyjętych wcześniej miar: współczynnika zmienności odchylenia przeciętnego¹⁷ oraz amplitudy wahań¹⁸. Indeks WIG-Spożywczy w analizowanym okresie charakteryzowała wysoka

¹⁶ W skład indeksu WIG-Spożywczy w dniu 27.04.2012 r. wchodziły następujące spółki: Agroton Public Limited w Nikozji, AB Agrowill Group w Wilnie, Ambra SA w Warszawie, Astarta Holding NV z siedzibą w Amsterdamie, Colian SA w Opatówku, Polski Koncern Mięsny Duda SA w Warszawie, Graal SA w Wejherowie, Industrial Milk Company SA w Luksemburgu, Indykpol SA w Olsztynie, Kernel Holding SA w Luksemburgu, Kofola SA w Warszawie, Zakłady Tłuszczowe KRUSZWICA SA w Kruszycy, KSG Agro SA w Luksemburgu, Makarony Polskie SA w Rzeszowie, Zakłady Przemysłu Cukierniczego MIESZKO SA w Warszawie, Milkiland NV w Amsterdamie, Zakłady Przemysłu Cukierniczego Otmuchów SA w Otmuchowie, Ovostar Union NV w Amsterdamie, Pamapol SA w Ruścu, PBS Finanse SA w Sanoku, Przedsiębiorstwo Przemysłu Spożywczego PEPEES SA w Łomży, SEKO SA w Chojnicach, Belvedere SA w Beaune, we Francji i Wawel SA w Krakowie.

¹⁷ Współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego (proc.): WIG-Banki – 28,21, WIG-Budownictwo – 53,15, WIG-Chemia – 19,49, WIG-Deweloperzy – 83,08, WIG-Informatyka – 26,26, WIG-Media – 31,55, WIG-Paliwa – 29,61, WIG-Spożywczy – 47,14, WIG-Telekomunikacja – 13,23.

¹⁸ Amplituda wahań (p.p.): WIG-Banki – 96,21, WIG-Budownictwo – 203,16, WIG-Chemia – 56,92, WIG-Deweloperzy – 197,92, WIG-Informatyka – 83,26, WIG-Media – 87,98, WIG-Paliwa – 75,65, WIG-Spożywczy – 185,37, WIG-Telekomunikacja – 45,53.

zmiennosc jego wartosci i z cala pewnoscia nie moze zostac uznany za ostoje stabilnosc w niepewnym, kryzysowym okresie. Dla lepszego zrozumienia ksztaltujacych sie tendencji na rynku finansowym w Polsce zaprezentowano dynamike zmian wartosci indeksu WIG-Spozywczy i WIG-20 Gieldy Papierow Wartościowych w Warszawie (rys. 1.7). Analiza techniczna ksztaltujacych sie trendow w badanym okresie wskazuje, ze zachowania inwestorow wystepujace zarowno w stosunku do akcji zaliczanych do indeksu WIG-Spozywczy, jak i WIG-20 byly istotnie podobne, co swiadczy o tym, ze wartosc ich akcji byla porownywalnie oceniana pod wzgledem wartosci księgowej, jak i rynkowej.

1.3. Spółki indeksu WIG-Spozywczy na tle spółek pozostałych indeksów sektorowych

W celu uszczegolowienia prowadzonej analizy, badaniu poddano pojedyncze, swiadomie wyselekcjonowane i dobre spółki wchodzace w sklad indeksu WIG-Spozywczy oraz pozostałych indeksów sektorowych. Spółki oceniono pod wzgledem zmienności płynności finansowej, poziomu zadluzenia oraz rentownosci. W tym celu wykorzystano elementarne narzedzia analizy wskaźnikowej, a podstawa ocen byla: wskaźnik biezacej płynności finansowej, wskaźnik zadluzenia ogólnego, wskaźnik rentownosci netto aktywow oraz wskaźnik rentownosci netto kapitału własnego. W celu ustalenia miejsca przemysłu spożywczego na tle innych sektorow gospodarki narodowej, istotna byla zmienność wybranych wskaźnikow, ale wzieto pod uwage rowniez ich wartosc. Wielkosc wskaźnikow dla wyselekcjonowanych przedsiebiorstw byla znacząco różna, ze wzgledu na sektor, w którym funkcjonują oraz szczególną specyfikę ich działalności. Ich zmienność, wolna od tych obciazen, umozliwila weryfikacje tezy, mówiącej, ze przemysł spożywczy slusnie jest uważany za stabilizator gospodarki w czasach kryzysu.

Jednym z najbardziej istotnych kryteriow wyboru spółek do dalszej analizy byl czas ich funkcjonowania na Gieldzie Papierow Wartościowych w Warszawie. Za najbardziej przydatne dla prowadzonej analizy uznano spółki, które na warszawskim parkiecie notowane są najdluzej. Długa historia działalności przedsiebiorstwa na rynku kapitałowym związana jest z jego ugruntowaną pozycją, wiarygodnością, względną odpornością na wahania koniunktury oraz na inne bliżej niesprecyzowane tymczasowe i nieregularnie wystepujace anomalie. Funkcjonowanie spółki na rynku kapitałowym związane jest takze z dostępnoscia sprawozdan finansowych, które przyczyniają sie do jej rozwoju, a ich transparentność moze utwierdzac akcjonariuszy w zasadności podejmowanych decyzji i działań. Z kazdego indeksu sektorowego (oprócz WIG-Banki, który zostal wykluczony ze wzgledu na jego specyficzny charakter i odmienne obowiazki sprawozdawcze spółek wchodzacych w jego sklad) wytypowano po dwie spółki. Z WIG-Surowce zostala wybrana tylko jedna spółka charakteryzująca sie odpowiednio długą historią notowań i sprawozdawczosci, gdyż nie znaleziono innej przydatnej do analizy. Łącznie badaniu poddano 2 spółki reprezentujace przemysł spożywczy (GK Colian SA w Opatówku, GK Indykpol SA w Olsztynie) oraz 17 spółek reprezentujacych pozostałe sektory (Mostostal Warszawa SA w Warszawie, GK Budimex SA w Warszawie, GK Ciech SA w Warszawie, GK Synthos SA w Oświęcimiu, GK Echo Investments SA w Kielcach, GK Wikana SA w Człuchowie, GK Ideon SA w Katowicach, GK PEP SA w Warszawie, GK Sygnity SA w Warszawie, GK Macrologic SA w Warszawie, GK Agora SA w Warszawie, GK MIT SA w Warszawie, GK Lotos SA w Gdańsku, GK PGNiG SA w Warszawie, GK KGHM SA w Lubinie, GK Hawe SA w Warszawie, GK Netia SA w Warszawie).

Właściwą analizę rozpoczęto od przegladu zmienności wskaźnika biezacej płynności finansowej. Taka kolejność badan jest celowa, gdyż w okresie kryzysu płynność finansowa

w stopniu o wiele większym niż zadłużenie czy rentowność decyduje o możliwości kontynuowania działalności przez przedsiębiorstwa bądź o konieczności jej zaprzestania. W czasie kryzysu to właśnie zdolność regulowania krótkoterminowych zobowiązań uważana jest za najważniejszą cechę przedsiębiorstwa, decydującą o możliwości jego przetrwania. Na podstawie praktyki gospodarowania można wysnuć wniosek, że o bankructwach nie decyduje wielkość ponoszonych strat, ale najczęściej utrata płynności finansowej. Wielkie bankructwa lat 2008-2009 spowodowane były głównie utratą płynności finansowej, choć często wskazywano też na wielkość odnotowanych bądź potencjalnych strat.

Tabela 1.3 ilustruje zmienność wskaźnika bieżącej płynności finansowej dla wybranych do analizy spółek, z uwzględnieniem ich przynależności do indeksów sektorowych. Można tam też odczytać zbliżoną zmienność wartości wskaźnika bieżącej płynności finansowej dla obu spółek reprezentujących przemysł spożywczy (na poziomie 21%). Podobieństwo to jest wyjątkiem, gdyż żadna pozostała para spółek nie może zostać scharakteryzowana w podobny sposób. Zmienność na takim poziomie nie może zostać uznana za niewielką, a tym samym płynność finansowa przedsiębiorstw przemysłu spożywczego za stabilną. Można wnioskować, że na wielkość współczynnika zmienności odchylenia przeciętnego wpływ miało obniżenie płynności finansowej poszczególnych spółek przemysłu spożywczego w latach kryzysowych. Obniżenie to nastąpiło: w przypadku GK Colian SA w Opatówku w roku 2007, a w przypadku GK Indykpol SA w Olsztynie w roku 2009. Oznacza to, że spółki reprezentujące w analizie przemysł spożywczy nie charakteryzowały się stabilnością płynności finansowej w czasie globalnego kryzysu finansowego. Stabilnością nie charakteryzował się też żaden z poddanych analizie sektorów. Można znaleźć pojedyncze spółki, które odnotowały wyniki lepsze niż spółki reprezentujące przemysł spożywczy, jednak nie istnieje żadna para spółek, która odnotowała lepsze wyniki niż para spółek wchodzących w skład indeksu WIG-Spożywczy.

Kolejnym etapem badań była analiza zmienności zadłużenia ogólnego wytypowanych przedsiębiorstw (tab. 1.4). Także i w tym przypadku spółki notowane w ramach indeksu WIG-Spożywczy charakteryzują bardzo podobne wyniki. Są one niezadawalające i są świadectwem niestabilności poziomu zadłużenia. Obie spółki zanotowały widoczny wzrost zadłużenia, mierzony wartością wskaźnika zadłużenia ogólnego, w jednym z kryzysowych lat – GK Colian SA w Opatówku w 2007 roku, a GK Indykpol SA w Olsztynie w 2008 roku. W tym konkretnym przypadku warto jednak spojrzeć na wartości wyliczonych dla obu spółek wskaźników, gdyż wartości te mieszczą się w przedziale uznanym w podręcznikach do analizy wskaźnikowej za optymalny. Nie zmienia to jednak faktu, że współczynniki zmienności odchylenia przeciętnego wskaźnika zadłużenia ogólnego wyliczone dla obu przedsiębiorstw są na tyle wysokie, że przedsiębiorstwa te sklasyfikowane są na ostatnich miejscach utworzonego na potrzeby badań rankingu. Łatwo dostrzec w zestawieniu sektory, których reprezentanci wykazali znacząco lepsze współczynniki zmienności odchylenia przeciętnego wskaźnika zadłużenia ogólnego, to jest o wiele bardziej stabilny poziom zadłużenia. Wśród nich wskazać można spółki wchodzące w skład indeksu WIG-Deweloperzy. Ogółem stwierdzono, że istnieją sektory, które w sposób mniej gwałtowny zareagowały na globalny kryzys finansowy niż przemysł spożywczy.

Tabela 1.3. Zmienność wskaźnika bieżącej płynności

Indeks	Spółka	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego (proc.)	Ranking
WIG-Budownictwo	Mostostal Warszawa SA	1,13	1,30	2,06	2,28	1,98	2,50	1,28	1,04	34	12
WIG-Budownictwo	GK Budimex SA	1,21	1,51	1,20	1,25	1,29	1,21	1,10	1,06	11	2
WIG-Chemia	GK Ciech SA	1,39	1,23	1,14	1,02	0,68	0,64	0,70	0,67	32	11
WIG-Chemia	GK Synthos SA	1,16	1,00	2,95	1,03	4,43	2,26	2,53	3,15	52	17
WIG-Deweloperzy	GK Echo Investments SA	1,24	1,37	1,54	2,53	2,14	1,48	1,87	1,91	25	10
WIG-Deweloperzy	GK Wikana SA	.	.	.	1,64	1,90	2,11	1,70	2,03	11	1
WIG-Energia	GK Ideon SA	.	0,15	0,37	7,65	1,77	2,26	1,64	1,53	115	19
WIG-Energia	GK PEP SA	2,37	2,88	1,94	2,68	1,29	2,23	2,20	1,96	22	7
WIG-Informatyka	GK Sygnity SA	2,01	1,26	1,22	1,12	1,34	1,16	1,12	.	24	9
WIG-Informatyka	GK Macrologic SA	2,08	2,24	2,03	1,22	1,32	1,97	1,42	1,46	23	8
WIG-Media	GK Agora SA	2,54	2,82	2,82	2,82	1,82	2,12	2,04	1,88	19	3
WIG-Media	GK MIT SA	1,23	3,24	0,23	1,83	1,02	1,87	1,12	1,10	61	18
WIG-Paliwa	GK Lotos SA	1,81	2,33	2,42	2,21	2,01	1,89	1,33	1,43	21	5
WIG-Paliwa	GK PGNiG SA	0,67	2,30	2,66	1,79	1,44	1,04	1,21	0,96	46	16
WIG-Spożywczy	GK Colian SA	1,27	1,59	1,74	0,91	1,15	1,13	1,54	1,38	21	4
WIG-Spożywczy	GK Indykpol SA	1,49	2,02	1,32	1,71	1,29	1,14	2,05	1,49	21	6
WIG-Surowce	GK KGHM SA	1,19	1,31	1,84	2,48	2,70	2,21	2,58	4,24	42	14
WIG-Telekomunikacja	GK Hawe SA	.	.	1,14	1,04	1,43	1,38	1,99	2,86	42	15
WIG-Telekomunikacja	GK Netia SA	2,37	1,71	0,98	1,60	1,35	1,31	2,49	0,89	37	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek.

Tabela 1.4. Zmienność wskaźnika zadłużenia ogólnego

Indeks	Spółka	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Wsółczynnik zmienności odchylenia przeciętnego (proc.)	Ranking
WIG-Budownictwo	Mostostal Warszawa SA	0,74	0,88	0,62	0,66	0,74	0,65	0,67	0,82	13	6
WIG-Budownictwo	GK Budimex SA	0,70	0,89	0,77	0,77	0,77	0,82	0,83	0,84	7	3
WIG-Chemia	GK Ciech SA	0,40	0,47	0,58	0,67	0,79	0,79	0,78	0,68	23	11
WIG-Chemia	GK Synthos SA	0,41	0,39	0,23	0,48	0,44	0,44	0,39	0,36	20	9
WIG-Deweloperzy	GK Echo Investments SA	0,62	0,56	0,56	0,57	0,61	0,59	0,58	0,62	4	1
WIG-Deweloperzy	GK Wikana SA	.	.	.	0,55	0,44	0,47	0,51	0,58	11	5
WIG-Energia	GK Ideon SA	.	1,37	0,75	0,11	0,34	0,27	0,55	0,55	74	19
WIG-Energia	GK PEP SA	0,70	0,71	0,75	0,70	0,68	0,65	0,65	0,63	6	2
WIG-Informatyka	GK Sygnity SA	1,00	1,00	0,56	0,60	0,51	0,50	0,53	.	34	16
WIG-Informatyka	GK Macrologic SA	0,26	0,23	0,25	0,32	0,31	0,19	0,30	0,30	17	8
WIG-Media	GK Agora SA	0,22	0,26	0,24	0,25	0,27	0,22	0,32	0,30	13	7
WIG-Media	GK MIT SA	0,91	0,21	0,17	0,18	0,35	0,37	0,18	0,27	74	18
WIG-Paliwa	GK Lotos SA	0,34	0,31	0,30	0,37	0,53	0,55	0,58	0,65	30	13
WIG-Paliwa	GK PGNiG SA	0,38	0,32	0,31	0,26	0,30	0,31	0,30	0,35	11	4
WIG-Spożywczy	GK Colian SA	0,54	0,45	0,43	0,52	0,36	0,31	0,26	0,31	27	12
WIG-Spożywczy	GK Indykpol SA	0,34	0,55	0,54	0,49	0,63	0,40	0,23	0,31	32	15
WIG-Surowce	GK KGHM SA	0,40	0,43	0,36	0,29	0,27	0,29	0,30	0,23	21	10
WIG-Telekomunikacja	GK Hawe SA	.	.	0,64	0,50	0,30	0,30	0,36	0,44	31	14
WIG-Telekomunikacja	GK Netia SA	0,10	0,10	0,17	0,09	0,13	0,16	0,11	0,30	47	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek.

Tabela 1.5. Zmienność wskaźnika rentowności netto kapitału własnego (w proc.)

Indeks	Spółka	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego	Ranking
WIG-Budownictwo	Mostostal Warszawa SA	-96,7	-140,5	4,8	24,7	20,8	32,0	12,0	-52,2	265	18
WIG-Budownictwo	GK Budimex SA	1,7	0,2	0,8	2,6	16,3	29,6	39,3	36,7	107	10
WIG-Chemia	GK Ctech SA	75,0	71,8	14,3	12,2	-3,5	-10,7	2,6	0,1	167	16
WIG-Chemia	GK Synthos SA	14,8	4,6	8,2	37,4	6,1	10,0	22,4	32,7	73	7
WIG-Deweloperzy	GK Echo Investments SA	3,6	22,6	23,1	21,2	6,4	6,0	7,9	8,5	67	6
WIG-Deweloperzy	GK Wikana SA	.	.	.	0,4	3,3	14,6	19,6	14,9	78	8
WIG-Energia	GK Ideon SA	.	.	17,8	1,9	-51,9	-37,4	-6,2	-21,8	159	15
WIG-Energia	GK PEP SA	6,6	8,4	0,5	23,0	18,4	19,9	19,9	20,2	56	4
WIG-Informatyka	GK Sygnity SA	6,3	5,4	-4,7	-23,4	-0,4	-38,6	-18,7	.	158	14
WIG-Informatyka	GK Macrologic SA	31,0	22,6	23,9	30,2	25,0	25,1	14,3	19,5	23	1
WIG-Media	GK Agora SA	6,0	11,3	2,7	8,2	2,0	3,1	5,8	3,5	60	5
WIG-Media	GK MIT SA	32,6	48,6	14,2	5,2	-3,8	1,8	5,6	5,3	130	12
WIG-Paliwa	GK Lotos SA	20,5	20,2	13,6	13,2	-6,7	13,6	9,1	5,3	79	9
WIG-Paliwa	GK PGNiG SA	4,5	4,2	6,3	4,4	4,2	5,6	10,4	6,6	37	3
WIG-Spożywczy	GK Colian SA	7,9	10,5	12,3	32,2	-6,5	5,9	5,3	3,2	125	11
WIG-Spożywczy	GK Indykpol SA	14,3	18,4	7,4	13,5	-20,0	7,9	3,0	5,2	189	17
WIG-Surowce	GK KGHM SA	24,3	33,2	40,9	41,4	25,2	22,2	31,7	47,3	28	2
WIG-Telekomunikacja	GK Hawe SA	.	.	-9,2	16,0	2,7	3,7	15,2	18,1	137	13
WIG-Telekomunikacja	GK Netia SA	6,9	2,6	-15,6	-19,4	4,4	12,0	11,5	9,9	794	19

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek.

Tabela 1.6. Zmienność wskaźnika rentowności netto aktywów (w proc.)

Indeks	Spółka	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Współczynnik zmienności odchylenia przeciętnego	Ranking
WIG-Budownictwo	Mostostal Warszawa SA	-2,5	-16,7	1,8	8,4	5,4	11,2	3,9	-9,2	508	18
WIG-Budownictwo	GK Budimex SA	0,5	0,1	0,2	0,6	3,7	5,2	6,6	5,7	98	10
WIG-Chemia	GK Ciech SA	6,0	7,2	5,9	4,0	-0,7	-2,3	0,6	0,0	140	13
WIG-Chemia	GK Synthos SA	8,8	2,8	6,4	19,4	3,4	5,6	13,6	21,1	70	6
WIG-Deweloperzy	GK Echo Investments SA	1,4	9,8	10,2	9,2	2,5	2,4	3,3	3,3	71	7
WIG-Deweloperzy	GK Wikana SA	.	.	.	0,2	1,9	7,7	9,6	6,3	77	8
WIG-Energia	GK Ideon SA	.	1,1	4,4	1,7	-34,2	-27,2	-2,8	-9,9	160	16
WIG-Energia	GK PEP SA	2,0	2,5	0,1	6,9	5,9	7,0	7,0	7,6	59	4
WIG-Informatyka	GK Sygnity SA	2,7	1,9	-2,1	-9,4	-0,2	-19,4	-8,7	.	158	14
WIG-Informatyka	GK Macrologic SA	23,0	17,3	18,0	20,5	17,3	20,4	10,0	13,5	24	1
WIG-Media	GK Agora SA	4,7	8,4	2,1	6,2	1,5	2,4	4,0	2,4	60	5
WIG-Media	GK MIT SA	3,1	38,2	11,8	4,2	-2,4	1,1	4,6	3,9	159	15
WIG-Paliwa	GK Lotos SA	13,5	13,9	9,5	8,4	-3,2	6,1	3,8	1,9	87	9
WIG-Paliwa	GK PGNiG SA	2,8	2,9	4,3	3,2	2,9	3,9	7,3	4,3	38	3
WIG-Spożywczy	GK Colian SA	3,6	5,8	7,0	15,4	-4,2	4,1	3,9	2,2	115	12
WIG-Spożywczy	GK Indykpol SA	5,2	8,2	3,4	6,8	-7,5	3,2	1,2	1,9	170	17
WIG-Surowece	GK KGHM SA	14,7	19,0	26,3	29,2	18,4	15,8	22,3	36,2	32	2
WIG-Telekomunikacja	GK Hawe SA	.	.	-3,3	8,0	1,9	2,6	9,7	10,2	110	11
WIG-Telekomunikacja	GK Netia SA	6,3	2,3	-13,0	-17,6	3,8	10,1	10,3	7,0	919	19

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek.

Ostatnim etapem badań była ocena zmienności poziomu rentowności wytypowanych wcześniej przedsiębiorstw (tab. 1.5 i tab. 1.6). Płynność finansowa i poziom zadłużenia, opisując zdolność przedsiębiorstwa do regulowania swoich zobowiązań w krótkim i w długim terminie, przekładają się na możliwość kontynuowania przez przedsiębiorstwo działalności gospodarczej, a w przypadku utracenia takich zdolności, prowadzą najczęściej do jego bankructwa. Poziom rentowności netto kapitału własnego wyraża korzyści właścicieli płynące z ulokowania środków pieniężnych w tego rodzaju przedsięwzięciu, opisując tym samym atrakcyjność tej lokaty kapitału na tle alternatywnych możliwości jego pomnażania. Poziom rentowności aktywów netto wyraża natomiast efektywność, z jaką przedsiębiorstwo gospodaruje swoim majątkiem, to znaczy umiejętność jego wykorzystywania dla generowania zysków.

W przypadku zmienności wskaźnika rentowności netto kapitału własnego oraz wskaźnika rentowności netto aktywów wykonano wspólną interpretację wyników (tab. 1.3 i 1.4). W tym badaniu zauważono bardzo wysoką zmienność wskaźnika rentowności netto kapitału własnego większości spółek. Za umiarkowanie stabilne wyniki można było uznać jedynie wyniki lidera, to jest GK Macrologie SA w Warszawie. Lider zanotował zmienność na poziomie 23% w przypadku ROE i 24% w przypadku ROA. Wszystkie pozostałe spółki zanotowały wyniki o wiele gorsze. Żadna z par spółek reprezentująca konkretny sektor nie odnotowała współczynników zmienności odchylenia przeciętnego ROE oraz ROA na stabilnym i podobnym poziomie.

Firmy badanych sektorów wypadły tak samo słabo i niestabilnie. Znamienne jest, że zdecydowana większość badanych przedsiębiorstw najgorsze poziomy rentowności osiągała w latach kryzysu, to jest w latach 2007-2009. Reasumując przeprowadzoną analizę, stwierdzono, że zmienność wskaźników rentowności netto kapitału własnego oraz rentowności netto aktywów potwierdziła, że funkcjonowanie żadnego z badanych przedsiębiorstw w czasie kryzysu nie można uznać za bardziej stabilne od pozostałych.

1.4. Konkluzje

Umiędzynarodowienie rynków finansowych spowodowało, że pęknięcie bańki cenowej na stosunkowo niewielkim amerykańskim rynku nieruchomości doprowadziło do globalnego kryzysu finansowego. Jego skutki były odczuwalne dla rynków finansowych, instytucji finansowych oraz inwestorów na całym świecie. Globalny kryzys finansowy spowodował, że gospodarki wielu krajów świata zmniejszyły się. Świadczą o tym przykłady USA, Japonii, Niemiec oraz Wielkiej Brytanii. Kryzys spowodował, że gospodarka Chin, rosnąca wcześniej w imponującym tempie wyraźnie wyhamowała. Spowolnienie wystąpiło także w polskiej gospodarce, której jednak udało się zachować dodatnią wartość współczynnika wzrostu gospodarczego. Dzięki temu osiągnięciu została uhonorowana mianem „zielonej wyspy” na mapie Europy. Przeprowadzone badania pozwoliły wysnuć kilka głównych, ogólnych wniosków:

- 1. Kryzysem został zainfekowany polski przemysł, rozpatrywany jako całość.** Świadczą o tym odczyty większości wskaźników publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny, służących do opisywania jego stanu. W okresie kryzysu malały, przyjmując często negatywne wartości: dynamika produkcji sprzedanej, dynamika przeciętnego zatrudnienia, dynamika przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto oraz dynamika nakładów inwestycyjnych. Jedynie dynamika wartości brutto środków trwałych nie zachwiała się w sposób znaczący. Sprawą oczywistą jest, że różne części przemysłu ucierpiały w różnym stopniu – jedne bardziej, drugie mniej.

2. **Przemysł spożywczy, dzięki swojej sile i stabilności, uchronił się przed gwałtownym załamaniem**, choć problemy jego branż (mięsnej, mleczarskiej, rybnej, dań gotowych) są szeroko dyskutowane. Celem sprawdzenia tej obiegowej opinii i ustalenia prawdziwej pozycji przemysłu spożywczego na tle pozostałych działów przemysłu zestawione zostały odczyty tych samych co wcześniej wskaźników dla produkcji artykułów spożywczych i napojów, produkcji wyrobów chemicznych, produkcji maszyn i urządzeń oraz produkcji pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (podążając za podziałem przetwórstwa przemysłowego przyjętym przez Główny Urząd Statystyczny w *Rocznikach Statystycznych Przemysłu*). Zestawienie to pokazało, że przemysł spożywczy (to jest produkcja artykułów spożywczych i napojów) w obszarach produkcji sprzedanej, zatrudnienia czy wartości brutto środków trwałych charakteryzował się stabilnością i w kategoriach tych wypadł lepiej niż pozostałe składowe przemysłu. Tak skomponowane zestawienie pozwoliło także wskazać na brak stabilności przemysłu spożywczego w obszarach wysokości wynagrodzeń i nakładów inwestycyjnych. W tym przypadku przemysł spożywczy nie odznaczał się już godną uznania stałością jak w obszarach wymienionych wcześniej.
3. **Indeks sektorowy WIG-Spożywczy w dobie kryzysu nie może zostać uznany za stabilny**. Kryzys nie ominął żadnej ze światowych giełd papierów wartościowych i dotyczyło to także Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie, wszystkich jej indeksów oraz papierów wartościowych na niej notowanych. Żaden indeks ani papier wartościowy nie uchronił się przed utratą wartości. W kryzysowym okresie taniały akcje spółek przemysłu spożywczego oraz malała wartość indeksu WIG-Spożywczy. Wartość indeksu spółek przemysłu spożywczego malała z dynamiką większą niż pozostałych indeksów sektorowych, żeby później w okresie pokryzysowym, także z większą dynamiką rosnąć. Tym samym indeks sektorowy WIG-Spożywczy nie mógł zostać uznany za stabilny, a wręcz przeciwnie w badanym okresie jego wartość charakteryzowała się jedną z najwyższych zmienności.
4. **Kondycja przedsiębiorstw spożywczych w okresie kryzysu nie może zostać uznana za stabilną**. Celem sprawdzenia jak zmieniała się kondycja przedsiębiorstw reprezentujących poszczególne sektory gospodarki, z większości indeksów sektorowych zostały wybrane po dwie spółki z najdłuższą historią notowań i sprawozdawczości. Analiza wskaźnikowa sprawozdań finansowych wytypowanych przedsiębiorstw oraz analiza zmienności wartości poszczególnych wskaźników ostatecznie zweryfikowała stereotypową opinię o stabilnym charakterze przemysłu spożywczego i ostatecznie ustaliła jego miejsce wśród pozostałych sektorów gospodarki w okresie kryzysu. W toku prowadzonych prac wykazano, że w sposób znaczący wahały się wartości wskaźników płynności finansowej, zadłużenia oraz rentowności wyliczonych dla przedsiębiorstw przemysłu spożywczego. Wahały się często o wiele bardziej niż wartości wskaźników przedsiębiorstw reprezentujących pozostałe sektory gospodarki. Rezultaty badania przeprowadzonego na parach przedsiębiorstw reprezentujących poszczególne indeksy sektorowe nie pozwalają na szczególne wyróżnienie pary reprezentującej przemysł spożywczy z powodu stabilności odnotowywanych przez nie wyników w trudnych, kryzysowych czasach.

2. Rozwój produkcji przemysłu spożywczego

2.1. Dynamika rozwoju przemysłu spożywczego i jego otoczenia

Rozwój przedsiębiorstw przemysłu spożywczego uzależniony jest od czynników produkcji (pracy oraz kapitału trwałego i obrotowego), czynników zewnętrznych (dynamiki rozwoju całej gospodarki, tempa jej przekształceń i zdolności dostosowania się do nowych wyzwań) oraz wewnętrznych (jakości i stabilności oferty towarowej, poziomu kosztów i cen, siły ekonomicznej firm i ich sprawności rynkowej)¹⁹. Ważną grupę czynników wpływających na stan funkcjonowania przemysłu spożywczego stanowią czynniki egzogeniczne, nazywane potocznie zewnętrznymi, na które decydent nie ma wpływu. Kształtowane są one losowo lub przez innych decydentów²⁰, a przedsiębiorca musi je uwzględnić i całkowicie się im podporządkować.

W latach światowego kryzysu gospodarczego tempo rozwoju produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w Polsce było zróżnicowane. Wahało się ono od 0,4% w 2008 roku do 4,5% w 2012 roku (tab. 2.1), a średni przyrost w latach 2008-2012 wyniósł około 3,1%. W okresie tym nastąpiło spowolnienie rozwoju przemysłu spożywczego. Tempo wzrostu produkcji tego sektora było niższe o około 3 punkty procentowe niż bezpośrednio po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Ostatni rok wskazuje na niewielkie ożywienie produkcyjne w tej gałęzi przemysłu (do ponad 4% w skali roku)²¹, które prawdopodobnie nie będzie trwałe.

Dynamika rozwoju przemysłu spożywczego w ocenianym okresie była tak jak w latach poprzednich²², niższa niż całego polskiego przemysłu (3,6% rocznie) oraz mniejsza od tempa wzrostu produktu krajowego brutto (3,4%). Produkcja sprzedana przemysłu spożywczego zwiększała się nieco szybciej niż towarowa produkcja rolnictwa (3% rocznie), a spożycie żywności, napojów i wyrobów tytoniowych było stabilne. Największe było tempo rozwoju obrotów zagranicznych artykułami spożywczymi, napojami i wyrobami tytoniowymi. Eksport tych produktów wzrastał średnio o 11,6% rocznie, a ich import o 10,8% rocznie. Spadek zarówno eksportu, jak i importu artykułów spożywczych wystąpił jednorazowo tylko w 2009 roku. Natomiast w ostatnim roku odnotowano wysokie tempo wzrostu eksportu (około 12%), przy kilkakrotnie mniejszej dynamice importu (około 3%).

Konsekwencją takich zmian zarówno w przemyśle spożywczym, jak i jego otoczeniu rynkowym był wzrost produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w latach 2008-2012 o prawie 1/6, przy wzroście całego polskiego przemysłu o około 1/5. Przyrost produkcji przemysłu spożywczego w analizowanym okresie był zbliżony do wzrostu produktu krajowego brutto (o 18%). Jednocześnie był on nieco większy niż produkcji towarowej rolnictwa (o około 15,6%), przy niezmiennym spożyciu żywności, napojów i wyrobów tytoniowych. W rezultacie, przemysł spożywczy nadal wzmacnia swoją pozycję w sektorze żywnościowym i zwiększa udział w zaspokajaniu krajowego popytu na żywność. Jednocześnie słabnie jego

¹⁹ K. Firlej, *Rozwój przemysłu rolno-spożywczego w sektorze agrobiznesu i jego determinanty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, s. 52-62.

²⁰ *Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1984, s. 94.

²¹ Wskaźniki dynamiki produkcji przemysłu spożywczego GUS ustala na podstawie danych o wartości produkcji sprzedanej w cenach bieżących oraz indeksu cen producenta.

²² J. Drożdż, *Rozwój produkcji przemysłu spożywczego*, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego* (1), seria „Program Wieloletni 2011-2014”, Raport nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 9-17.

pozycja w przemyśle polskim i całej gospodarce, co wiąże się głównie ze zmianą wzorców konsumpcji i malejącym udziałem żywności w wydatkach i dochodach.

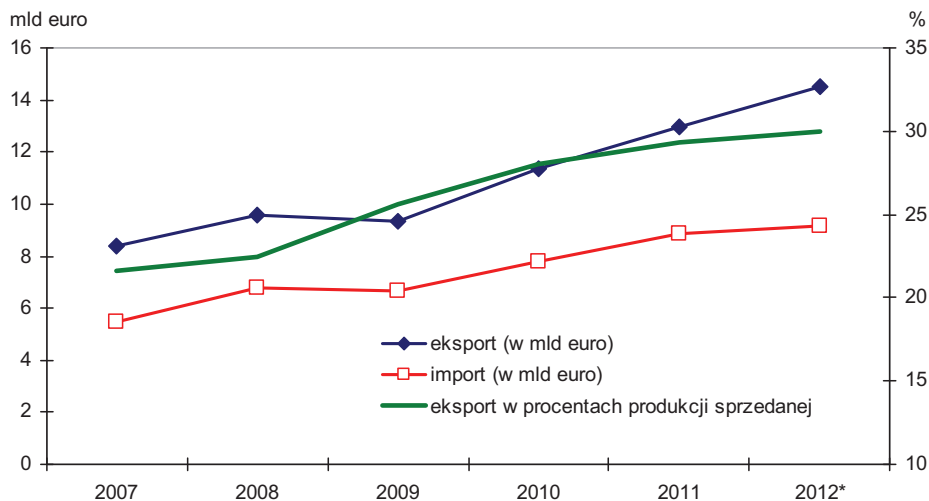
Tabela 2.1. Porównanie tempa rozwoju produkcji przemysłu spożywczego i jego otoczenia rynkowego (w procentach)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012
Przyrost produkcji sprzedanej w stosunku do roku poprzedniego:					
- żywność i napoje	1,1	3,8	2,9	3,9	5,5 ^a
- wyroby tytoniowe	.	11,3	-1,5	-2,8	8,3 ^a
- przemysł spożywczy	0,4	4,0	2,9	3,8	4,5 ^b
Przyrost w stosunku do 2007 roku:					
- produkcja towarowa rolnictwa	6,1	9,4	7,6	11,7	15,6 ^c
- PKB	5,1	6,8	10,9	15,7	18,0 ^c
- produkcja przemysłowa	3,6	-1,1	7,8	16,1	19,0 ^c
- produkcja przemysłu spożywczego	0,4	4,4	7,4	11,5	16,5 ^c
- spożycie żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	2,4	2,7	2,2	1,0	0,0 ^c
- eksport produktów przemysłu spożywczego	14,0	11,2	35,3	54,6	73,1 ^c
- import produktów przemysłu spożywczego	24,3	21,7	42,8	62,6	67,1 ^c

^a dotyczy firm średnich i dużych; ^b łącznie z szacunkiem produkcji firm małych i mikro; ^c prognoza

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych 2008, 2010, 2011, 2012 oraz Biuletynie Statystycznym 2012, nr 10.

Rysunek 2.1. Rozwój handlu zagranicznego produktami przemysłu spożywczego

* prognoza

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) oraz Centrum Analitycznego Administracji Celnej (CAAC).

Podstawą rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce w latach dziewięćdziesiątych był szybki wzrost chłonności rynku krajowego, lecz w kolejnej dekadzie nastąpiło osłabienie tempa rozwoju krajowego popytu na żywność, napoje i wyroby tytoniowe. Od kilku lat spożycie

indywidualne tych artykułów jest względnie stabilne, a w niektórych latach notujemy nawet jego spadek (np. o około 1,2 p.p. w 2011 roku). Skutki tego osłabienia były stale łagodzone przez szybki rozwój eksportu produktów rolno-spożywczych²³. W ostatnich sześciu latach eksport przemysłu spożywczego zwiększył się o około 3/4 (z 8,4 mld euro w 2007 roku do 11,4 mld euro w 2010 roku i około 14,5 mld euro w 2012 roku), a jego udział w sprzedaży przemysłu spożywczego wyniósł około 30% (rys. 2.1). Jest to wskaźnik dwuipółkrotnie większy niż przed wejściem Polski do Unii Europejskiej. Wartość zaimportowanych półfabrykatów i wyrobów gotowych przemysłu spożywczego w latach 2008-2012 zwiększyła się o 2/3 (z 5,5 mld euro w 2007 roku do 7,8 mld euro w 2010 roku i około 9,1 mld euro w 2012 roku). Rezultatem takiej dynamiki obrotów handlu zagranicznego produktami przemysłu spożywczego był wzrost salda obrotu tymi towarami o 86% (z 2,9 mld euro w 2007 roku do około 5,4 mld w 2012 roku).

W latach 2008-2012 ponad 60% przyrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego zostało ulokowane na rynkach zagranicznych. Oznacza to, że bez rozwoju eksportu, będącego efektem integracji z Unią Europejską, przyrost produkcji sektora byłby niewielki. Eksport był nie tylko ważnym kanałem zbytu dla wyrobów krajowego przemysłu spożywczego, ale także stymulował koniunkturę w wielu branżach i przyczynił się do poprawy ekonomiczno-finansowych wyników przemysłu spożywczego.

2.2. Rozwój poszczególnych kierunków przetwórstwa spożywczego

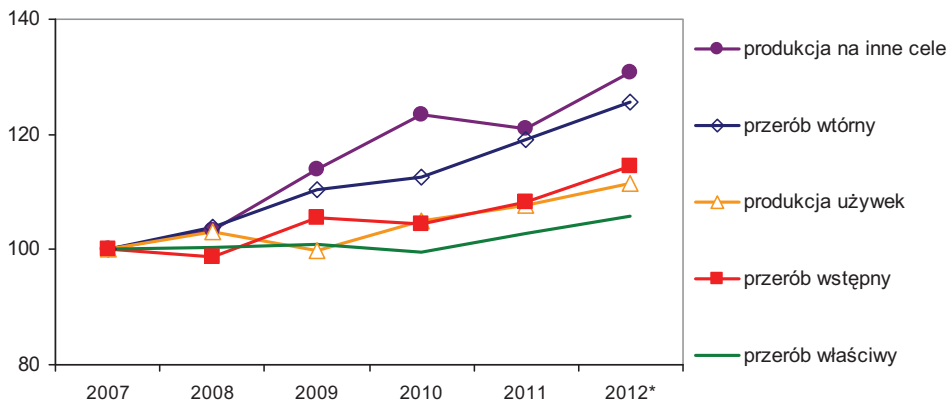
Ważnym czynnikiem rozwoju przemysłu spożywczego w ostatnich latach był stale rosnący popyt na wyroby niezbędne dla innych działów gospodarki oraz na żywność wysoko przetworzoną (rys. 2.2). Produkcja wyrobów wytwarzanych na cele niespożywcze (tj. pasz dla zwierząt hodowlanych, karmy dla zwierząt domowych, spirytusu odwodnionego i skażonego, estrów, glukozy i izoglukozy) w latach 2008-2012 wzrastała w tempie 5,5% rocznie. Wartość tej produkcji (w cenach stałych) zwiększyła się o prawie 31%. Jej zmiany we wszystkich latach (z wyjątkiem 2011 roku) były dodatnie, a największe tempo wzrostu odnotowano w 2009 roku.

Szybko rozwijało się także wtórne przetwórstwo żywności, do którego zalicza się produkcję konserw, potraw, dań gotowych i innych wyrobów wieloskładnikowych oraz różnego rodzaju przekąsek, deserów i napojów bezalkoholowych. Jego tempo rozwoju wyniosło 4,7% rocznie i było większe niż całego przemysłu spożywczego. Produkcja żywności wysoko przetworzonej w latach 2008-2012 zwiększyła się o ponad 1/4. Dynamika rozwoju tego kierunku przetwórstwa we wszystkich latach była dodatnia; nawet w okresie kryzysu (w 2008 roku), gdy produkcja całego przemysłu spożywczego wzrosła tylko o 0,4%.

W latach 2008-2012 wartość produkcji używek zwiększyła się o około 11%, tj. w tempie 2,2% rocznie, czyli o 1/3 mniejszym niż całego przemysłu spożywczego. Nadal kontynuowany był wzrost produkcji napojów spirytusowych (z wyjątkiem ostatniego roku), piwa i wyrobów tytoniowych, lecz w nieco niższym tempie niż bezpośrednio po akcesji, oraz obniżenie produkcji sektora winiarskiego. Wynika to z faktu, iż popyt na używki jest bardziej elastyczny niż na główne produkty żywnościowe, ponieważ nie jest to dobro podstawowe.

²³ R. Urban, *Przemysł spożywczy w 2010 roku*, [w:] A. Kowalski (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2010 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 160-165.

Rysunek 2.2. Dynamika rozwoju głównych kierunków przemysłowego przetwórstwa produktów rolno-spożywczych (2007 = 100)

* szacunek wstępny

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS o produkcji głównych wyrobów przemysłu spożywczego.

Przyrost produkcji osiągnięto w tzw. przerobie wstępnym produktów rolnictwa (tj. ubojów przemysłowych, przerobu mleka, rzepaku, buraków cukrowych, owoców i warzyw oraz przemiału zbóż na cele spożywcze, a także na paszę i ich zużycie przemysłowe). Wartość tego przerobu w latach 2008-2012 zwiększyła się o 14,4%, a średnioroczne tempo jej wzrostu było nieco mniejsze niż całego przemysłu spożywczego i wyniosło 2,7%. W analizowanych latach notowano spowolnienie rozwoju tego kierunku przetwórstwa. Dodatnie tempo rozwoju przerobu surowców rolniczych było notowane tylko w 2009, 2011 i 2012 roku. Systematycznie wzrastał tylko ubój drobiu oraz przerób zbóż na cele przemysłowe. Wzrost tego przetwórstwa był nieco wolniejszy niż towarowej produkcji rolnictwa, która w analizowanym okresie zwiększyła się o ponad 15% i dlatego nie następował wzrost udziału przemysłu spożywczego w zagospodarowaniu produkcji rolniczej. Nastąpiło zahamowanie procesu uprzemysławiania tego przetwórstwa, co było także rezultatem niskich zbiorów owoców i warzyw w 2007 roku, buraków cukrowych w latach 2008-2010 oraz rzepaku w 2011 roku.

W produkcji standardowych artykułów żywnościowych, tzw. przerobie właściwym, odnotowano niewielki wzrost. W latach 2008-2012 wartość produkcji tego kierunku przetwórstwa w cenach stałych zwiększyła się o 5,8%, a roczne tempo jej wzrostu wyniosło 1,1%. Wartość tego przerobu w latach 2008-2010 była względnie stabilna, a dopiero w ostatnich dwóch latach odnotowano wzrost zbliżony do średniego tempa rozwoju przemysłu spożywczego.

2.3. Tempo rozwoju głównych grup wyrobów przemysłu spożywczego

Porównanie rozwoju przetwórstwa produktów rolnictwa i produkcji głównych grup wyrobów przemysłu spożywczego (tab. 2.2) w latach 2008-2011 wskazuje na szybki wzrost, tj. wyższy lub zbliżony do tempa rozwoju całego przemysłu spożywczego (ponad 4% rocznie):

- w przerobie wstępnym: ubojów przemysłowych drobiu, produkcji słoju i spirytusu surowego oraz przerobu owoców i warzyw (tj. trzy grupy asortymentowe z dziewięciu badanych);
- w przerobie właściwym: produkcji soków skoncentrowanych, tłuszczów topionych oraz mleka spożywczego (trzy grupy z szesnastu badanych);

- w przetwórstwie wtórnym: produkcji konserw mięsnych, konserw i marynat warzywnych, żywności preparowanej i mieszanek, karmy dla zwierząt domowych, słodczy, konserw i prezerw rybnych, sosów, majonezu i musztardy oraz deserów mlecznych (kierunek przetwórstwa reprezentowany najliczniej – przez osiem grup asortymentowych z siedemnastu badanych);
- w produkcji używek: papierosów oraz napojów spirytusowych;
- w produkcji wyrobów na cele niespożywcze: spirytusu odwodnionego oraz izoglukozy.

Tendencje spadkowe wystąpiły:

- najliczniej w przerobie właściwym, w którym spadek dotyczył aż siedmiu grup asortymentowych (śmietana, mleko i śmietana w proszku, ryby i filety, mąki, wędliny, masło oraz kasze i płatki), a średnioroczne tempo ich spadku wahało się od 7,8% w pierwszej wymienionej grupie do 0,9% w ostatniej;
- w pozostałych kierunkach przetwórstwa ujemne tempo rozwoju wystąpiło w produkcji pojedynczych grup wyrobów; w przerobie wstępnym były to uboje przemysłowe zwierząt oraz przemiał zbóż, we wtórnym zmalała produkcja soków pitnych, a w produkcji używek – win oraz glukozy i syropu glukozowego, a także spirytusu skażonego w produkcji wyrobów na inne cele niż spożywcze.

W ostatnich dwóch latach kontynuowany był spadek ubojów przemysłowych zwierząt, produkcji masła oraz spirytusu skażonego, a nadal trwa trend wzrostowy ubojów przemysłowych drobiu, produkcji twarogów, skrobi ziemniaczanej, karmy dla zwierząt domowych, konserw mięsnych, słodczy, papierosów oraz spirytusu odwodnionego.

Ocena zmian produkcji głównych grup wyrobów przemysłu spożywczego wskazuje na szybki rozwój produkcji niektórych wyrobów na cele niespożywcze oraz w dziedzinach o rozwiniętej orientacji eksportowej (np. wyrobów tytoniowych, niektórych wyrobów cukierniczych) czy też zaspokajających potrzeby dynamicznie rozwijających się segmentów krajowego rynku żywnościowego (np. napojów, przekąsek i deserów oraz żywności wysoko przetworzonej). Są to dziedziny, które bezpośrednio lub pośrednio związane są z korzyściami i możliwościami, jakie stworzyła integracja z UE (rozwój handlu zagranicznego, ale i wzrost dochodów konsumentów).

W 2011 roku oraz w kolejnych miesiącach 2012 roku kontynuowany był trend spadkowy produkcji spirytusu skażonego, masła oraz ubojów przemysłowych zwierząt. Odnotowano także spadek przerobu rzepaku, który w latach poprzednich cechował się dużym tempem wzrostu. Wysoką dynamiką charakteryzują się nadal uboje przemysłowe drobiu, przerób buraków oraz produkcja twarogów, skrobi ziemniaczanej, karmy dla zwierząt domowych, konserw mięsnych, przypraw, zup i bulionów, słodczy, papierosów i spirytusu odwodnionego.

Wiele wątpliwości budzą dane dotyczące branży tytoniowej z drugiej połowy minionej dekady. Występuje brak spójności pomiędzy różnymi danymi statystycznymi GUS (tab. 2.3). Szybko wzrastała produkcja papierosów, przy stałym wzroście ich cen, a GUS podaje duży spadek indeksu produkcji sprzedanej. Z tego powodu pozycja branży tytoniowej w przemyśle spożywczym (mierzona udziałem branży w sprzedaży) być może jest zniekształcona.

Tabela 2.2. Tempo rozwoju produkcji głównych wyrobów przemysłu spożywczego
(w procentach rocznie)

Kierunki przetwórstwa	Produkty	Przyrost w okresie		
		średnio w latach 2008-2011	2011	I-IX 2012
Przerób wstępny	przerób rzepaku	1,9	-13,0	-5,0
	uboje przemysłowe drobiu	10,6	7,3	1,2
	produkcja słoju i spirytusu surowego	9,6	-1,5	2,1
	przerób owoców i warzyw	7,9	18,9	29,5
	uboje przemysłowe zwierząt	-5,8	-0,2	-4,4
	przerób mleka	1,9	3,2	7,6
	przerób ziemniaków	1,1	12,0	4,7
	przemiał zbóż	-2,1	-0,6	5,6
	przerób buraków	1,1	.	.
Przerób właściwy	tłuszcze topione	8,3	14,8	-16,4
	warzywa mrożone	3,4	7,2	8,1
	kasze i płatki	-0,9	-2,1	3,7
	twarogi	3,9	3,6	2,1
	mleko spożywcze	5,9	-3,3	2,6
	śmietana	-7,8	-5,5	8,5
	masło	-1,5	-2,3	-2,2
	soki skoncentrowane	11,4	28,7	84,3
	owoce mrożone	0,5	7,9	3,0
	margaryny	3,6	1,9	4,1
	mąki	-2,1	-0,6	5,7
	pieczywo	1,3	-4,4	4,0
	wędliny	-2,0	6,9	-2,6
	ryby i filety	-2,9	-4,5	10,0
skrobia ziemniaczana	1,0	43,7	18,3	
	mleko i śmietana w proszku	-3,4	19,7	6,2
Przerób wtórny	żywność preparowana i mieszanki	10,2	5,9	-3,7
	napoje i nektary	0,6	5,3	-4,7
	karma dla zwierząt domowych	8,1	2,2	10,3
	wody i oranżady	2,7	2,7	5,2
	konserwy i marynaty warzywne	12,2	19,3	-45,3
	pasze przemysłowe	2,5	-2,4	4,0
	desery mleczne	4,9	1,2	-1,7
	konserwy mięsne	17,2	6,3	7,6
	makarony, kluski i ciasta makaronowe	3,2	1,1	-5,4
	sery	3,0	3,2	7,4
	przetwory rybne	2,7	6,3	-5,2
	sosy, majonez i musztarda	6,1	0,5	.
	przyprawy, zupy i buliony	-0,1	4,2	12,0
	słodyczne	6,4	14,4	18,8
	kawa i herbata	3,8	5,0	5,9
	konserwy i prezerwy rybne	6,1	9,0	-10,6
	soki pitne	-3,1	16,8	-7,8
Produkcja używek	wódki	4,2	0,4	-2,2
	papierosy	5,0	4,0	3,6
	piwo	0,8	3,4	5,1
	wina	-9,3	-8,3	3,9
Produkcja na inne cele	spirytus odwodniony	21,3	7,9	12,8
	spirytus skażony	-3,1	-30,4	-35,4
	glukoza i syrop glukozowy	-5,2	3,0	12,4
	izoglukoza	8,0	10,5	-10,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie aneksów 2.1-2.3.

Tabela 2.3. Przemysł tytoniowy w Polsce

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	I-IX 2012
Obroty wg Eurostatu, w mln euro ^a	2 569,2	.	.	2 641,2	2 767,6	3 539,9	3 865,8	4 608,5	3 627,5	3 595,3	3 356,0	.	.
Produkcja wg Eurostatu, w mln euro ^a	2 400,0	.	.	2 670,0	2 810,0	3 493,2	3 877,1	4 459,8	3 518,9	2 869,1	3 003,8	.	.
Produkcja wyrobów tytoniowych: w mld szt.	83,6	81,6	80,9	82,2	86,6	102,4	111,0	124,0	130,1	125,2	144,7	150,5	118,0
w tys. ton	77,9	72,2	73,1	90,5	80,1	96,2	122,0	149,8	135,2	120,2	126,8	.	.
Zbiory tytoniu, w tys. ton	29,5	23,9	20,7	22,0	29,1	33,5	40,5	39,5	41,2	42,0	34,8	.	.
Import tytoniu, w tys. ton	24,0	32,0	53,0	20,0	43,0	58,0	64,0	77,5	68,9	69,5	80,0	80,5	66,7
Eksport tytoniu, w tys. ton	4,0	7,0	5,0	6,0	7,0	12,0	12,0	20,8	18,5	19,5	20,4	14,2	13,3
Przerób tytoniu, w tys. ton	52,5	48,9	68,7	36,0	65,1	79,5	92,5	96,2	91,6	92,0	94,4	.	.
Produkcja globalna, ceny bieżące, w mln zł	3 796	2 891	3 245	3 466	3 463	3 905	4 037	5 054	3 707	3 005	4 138	6 523	.
Indeks cen produkcji sprzedanej	106,7	94,6	103,5	101,4	98,1	103,5	100,2	120,7	101,3	107,1	104,3	103,7	104,8
Indeks produkcji sprzedanej	83,5	84,8	103,5	102,6	100,7	105,3	88,6	109,4	63,0	111,3	96,5	97,2	108,8
Produkcja sprzedana, w mln zł: - ceny bieżące, wg GUS - ceny stałe z 2007 roku ^b	3 718 2 881	2 990 2 815	3 199 2 791	3 333 2 836	3 285 2 987	3 629 3 533	3 229 3 830	4 282 4 282	2 726 4 488	3 235 4 319	3 089 4 992	3 356 5 197	2 752 4 075

^a dane z lat 2005-2008 są nieznacznie zmienione za Eurostatem w związku ze zmianą systemu PKD; ^b iloczyn produkcji w mld szt. i średniej ceny z 2007 roku

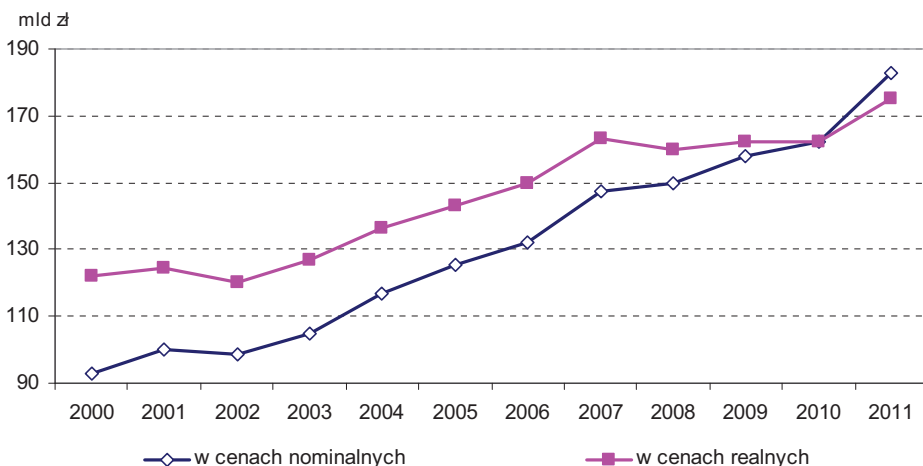
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych z lat 2003-2012, Rocznikach Statystycznych Rolnictwa 2001 oraz 2009-2011, Rocznikach Statystycznych Rolnictwa i Obszarów Wiejskich z lat 2005-2008, Eurostatu oraz danych CAAC.

3. Wartość produkcji przemysłu spożywczego oraz jej struktura

3.1. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego

Wartość produkcji sprzedanej całego przemysłu spożywczego (w bieżących cenach bazowych)²⁴ w latach 2000-2011 wzrosła blisko dwukrotnie z 92,9 mld zł do 182,6 mld zł (rys. 3.1). Jej dynamiczny wzrost nastąpił w latach 2003-2007 i początkowo był związany z perspektywą wejścia Polski do UE i spodziewanym wzrostem cen żywności, a później był przede wszystkim efektem zwiększonego eksportu produktów rolno-spożywczych oraz rosnącego popytu wewnętrznego.

Rysunek 3.1. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego (łącznie z mikrofirmami) w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2012.

Światowy kryzys gospodarczy, który rozpoczął się w II połowie 2008 roku, nie pozostał bez wpływu na polski przemysł spożywczy. Spowolnienie gospodarcze, które przerodziło się w większości krajów Unii Europejskiej w krótkotrwałą recesję, przyczyniło się do zahamowania dynamicznie rosnącej produkcji sprzedanej polskiego przemysłu spożywczego. Wprawdzie w latach światowego kryzysu gospodarczego jej wartość w cenach bieżących zwiększyła się o 23,9% z 147,4 mld zł w 2007 roku do 182,6 mld zł w 2011 roku, tj. o 5,5% rocznie, ale była to zasługa przede wszystkim ostatniego roku, w którym przyrost tej wartości wyniósł aż 12,5%. Realna wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego (w cenach z 2010 roku)²⁵ w latach 2008-2010 była stabilna i wyniosła ok. 161 mld zł. Od wejścia Polski

²⁴ Wartość produkcji sprzedanej liczona jest w tak zwanych cenach bazowych, które są niższe od rzeczywistych cen realizacji (sprzedaży) o wartość podatków pośrednich (tj. akcyzy i VAT).

²⁵ Przeliczenia nominalnej wartości w cenach bieżących na realne dokonano przy wykorzystaniu wskaźników inflacji, tj. cen detalicznych towarów i usług, które były wyższe od tempa wzrostu cen producentów artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych. Dlatego też zmiany realnej wartości produkcji przemysłu spożywczego są inne (mniejsze) niż wtedy, gdy przedmiotem oceny był rozwój tego sektora w cenach stałych, tj. opartych na indeksach cen producenta.

do UE można wyróżnić dwa okresy – zbieżne co do kierunku, ale istotnie różniące się tempem przyrostu wartości produkcji sprzedanej. W latach 2003-2007 był to proces dynamiczny, gdyż tempo przyrostu wartości produkcji sprzedanej wyniosło 8,9% rocznie (realnie 6,4% rocznie) i było przeciętnie wyższe odpowiednio o 3,4 i 4,7 p.p. niż w latach 2007-2011.

W przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) wartość produkcji sprzedanej w cenach bieżących w latach 2007-2011 zwiększyła się o 27,6% z 137,2 mld zł do 175,1 mld zł, a przyrost wartości produkcji wyniósł 6,3% rocznie (tab. 3.1). Realny wzrost wartości produkcji sprzedanej był prawie 3-krotnie niższy i wyniósł 10,5% (z 151,9 mld do 167,9 mld zł), zaś jej przyrost obniżył się do 2,6% rocznie. Większość sektorów (poza tytoniowym, owocowo-warzywnym, spirytusowym, ziemniaczanym i cukrowniczym) zwiększyła przychody ze sprzedaży. Największy realny przyrost – przekraczający 10% rocznie, odnotowała branża przetwórstwa kawy i herbaty oraz makaronowa. Dobre wyniki – powyżej średniej dla całego przemysłu spożywczego osiągnął przemysł: drobiarski, piekarski, napojów bezalkoholowych (od 6,0% do 9,6% rocznie), a także rybny, młynarski, paszowy i słodczy (od 3,9% do 5,3% rocznie).

Tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w latach ostatniego spowolnienia gospodarczego w Polsce było wyraźnie niższe niż w pierwszym okresie naszego członkostwa w Unii Europejskiej.

W latach 2003-2007 wartość produkcji firm przemysłowych (w cenach bieżących) zwiększyła się o 43% z 95,9 mld zł do 137,2 mld zł, zaś realnie o 30,8%. Nominalnie tempo wyniosło wtedy 9,4% rocznie (realnie 6,9%). Najszybsze tempo (realnie ponad 10% rocznie) odnotowano w branży: rybnej, olejarskiej, sokowniczej i słodczy, nieco wolniejszy przyrost, ale wyższy od przeciętnej był w przemyśle mleczarskim (9,5%) i koncentratów spożywczych (9,0%). Tylko w branży tytoniowej²⁶ i ziemniaczanej nastąpił spadek wartości produkcji sprzedanej odpowiednio o 6,6 i 2,6% rocznie (tab. 3.1).

Udział poszczególnych branż w wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego jest bardzo różny. Najsilniejszą pozycję w strukturze przemysłu spożywczego (rys. 3.2 i 3.3) zachowały dwa sektory, tj. mięsny oraz mleczarski. Oba działy nieco straciły, gdyż udział sektora mięsnego w analizowanych okresach zmniejszył się o 0,4 p.p. do 19,9%, natomiast sektora mleczarskiego zmalał o 0,7 p.p. do 13,1%. Najbardziej umocniły (poprawiły) swoje pozycje te sektory, które odnotowały największy przyrost produkcji sprzedanej. W tej grupie znalazły się: sektor drobiarski (wzrost udziału z 5,5 do 6,7%), koncentratów spożywczych (z 4,0 do 5,3%) i piekarski (z 5,4 do 6,2%). Wkład w tworzenie produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego zwiększyły znacząco (o ponad 1/5) branża olejarska i makaronowa. Nieznacznie (o ok. 1/10) swoje pozycje umocniły także branże: młynarska, napojów bezalkoholowych, rybna oraz piekarska. Stabilną pozycję, ze stosunkowo dużym udziałem w produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego zachowała branża paszowa (6,5%), słodczy (6,1%) i piwowarska (5,5%). Mniejszy, ale stabilny udział miało przetwórstwo kawy i herbaty (1,2%).

²⁶ Spadek tej wartości w przemyśle tytoniowym może być wynikiem zmian metodycznych, gdyż w latach 2007-2011 produkcja papierosów zwiększyła się z 124 do 150,5 mld szt., tj. o 5% rocznie, a wartość eksportu z 554 do 1453 mln euro (por. rozdz. 2, tab. 2.3).

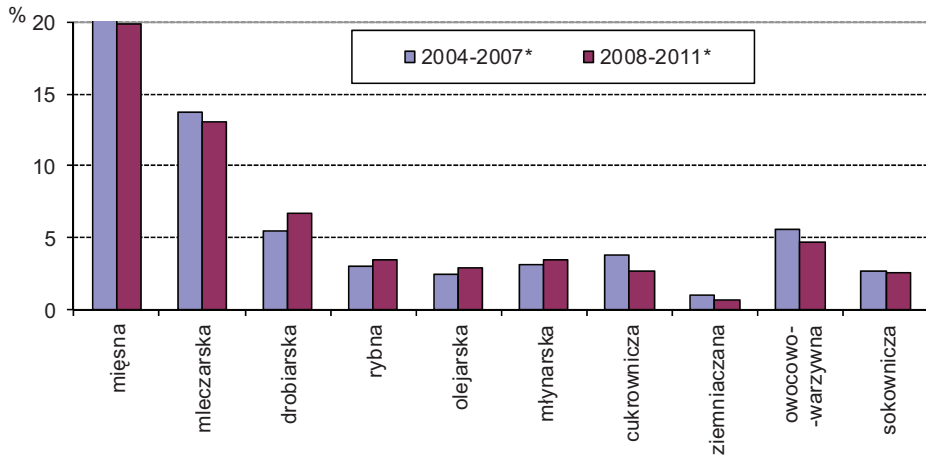
Tabela 3.1. Wartość produkcji sprzedanej przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (bez mikrofirm)

Dział przemysłu	Produkcja sprzedana w mln zł, w cenach bieżących				Zmiany w proc. rocznie				Struktura w proc.	
					nominalne		realne ^a			
	2003	2007	2011		2004-2007	2008-2011	2004-2007	2008-2011	2004-2007	2008-2011
Przemysł spożywczy	95 859	137 186	175 085		9,4	6,3	6,9	2,6	100,0	100,0
w tym:										
Mięsny	19 036	26 686	34 247		8,8	6,4	6,4	2,7	20,3	19,8
Drobiarski	4 943	7 942	13 239		12,6	13,6	10,1	9,6	5,5	6,7
Mleczarski ^b	12 184	19 142	23 119		11,9	4,8	9,5	1,1	13,8	13,2
Rybný	2 208	4 341	6 158		18,4	9,1	15,8	5,3	3,0	3,4
Młynarski ^c	3 472	4 465	6 350		6,5	9,2	4,5	5,3	3,1	3,5
Olejarski	2 058	3 831	4 658		16,8	5,0	14,2	1,3	2,4	2,9
Cukrowniczy	3 423	4 469	4 852		6,9	2,1	4,5	-1,4	3,8	2,9
Ziemniaczany	1 220	1 190	1 232		-0,6	0,9	-2,6	-2,5	1,0	0,6
Owocowo-warzywny	5 612	7 751	7 090		9,4	-2,1	6,0	-5,0	5,6	4,7
Sokowniczy	2 359	3 905	4 742		13,4	5,0	10,9	1,3	2,7	2,7
Napojów bezalkoholowych	3 220	4 362	6 348		7,9	9,8	5,5	6,0	3,2	3,7
Paszowy	6 631	8 982	12 344		7,9	8,3	5,5	4,5	6,6	6,4
Piekarski	5 550	7 127	10 468		6,4	10,1	4,1	6,2	5,4	6,4
Słodyczy	5 169	8 356	11 254		12,8	7,7	10,3	3,9	6,2	6,0
Makaronowy	563	619	1 114		3,4	15,8	0,1	11,8	0,5	0,6
Przetwórstwa kawy i herbaty	1 375	1 505	2 764		3,3	16,4	0,0	12,3	1,2	1,2
Koncentratów spożywczych	4 592	7 081	8 856		11,4	5,8	9,0	2,0	4,0	5,3
Spiżytny	2 007	2 835	3 049		9,0	1,8	6,6	-1,7	2,1	1,9
Piwowski ^d	5 767	7 108	8 239		5,3	3,8	3,0	0,1	5,5	5,5
Winiarski	750	571	707		-5,5	5,5	-6,6	1,8	0,6	0,5
Tytoniowy	3 330	4 206	3 345		6,0	-4,8	3,7	-7,0	3,0	2,0

^a w cenach stałych; ^b bez lodów; ^c ze skrobiowym; ^d ze słodem

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS oraz na podstawie aneksu 3.1.

Rysunek 3.2. Udział branż przetwórstwa produktów zwierzęcych i roślinnych w wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego

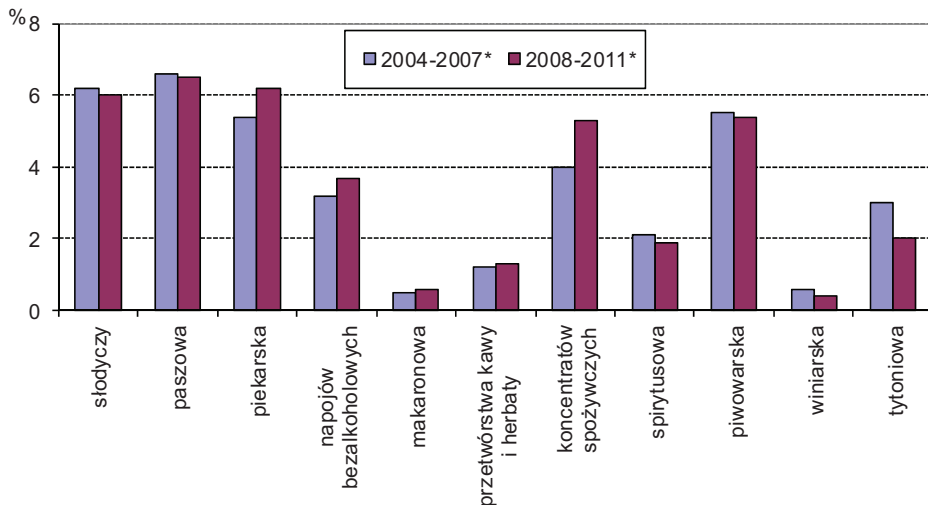

* przeciętnie w roku

Źródło: na podstawie tab. 3.1.

Udział połowy branż w wartości produkcji sprzedanej całego przemysłu spożywczego się zmniejszył. W latach 2008-2011 najbardziej, bo o 2/5 zmalał udział branży ziemniaczanej, a znacząco obniżył się: tytoniowej (o 1/3), cukrowniczej (o 1/4) i winiarskiej oraz owocowo-warzywniej (po ok. 1/6). Nieco słabszą pozycję w tworzeniu wartości sprzedaży przemysłu spożywczego miała również branża spirytusowa.

Rysunek 3.3. Udział branż przetwórstwa pogłębianego oraz produkcji używek w wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego

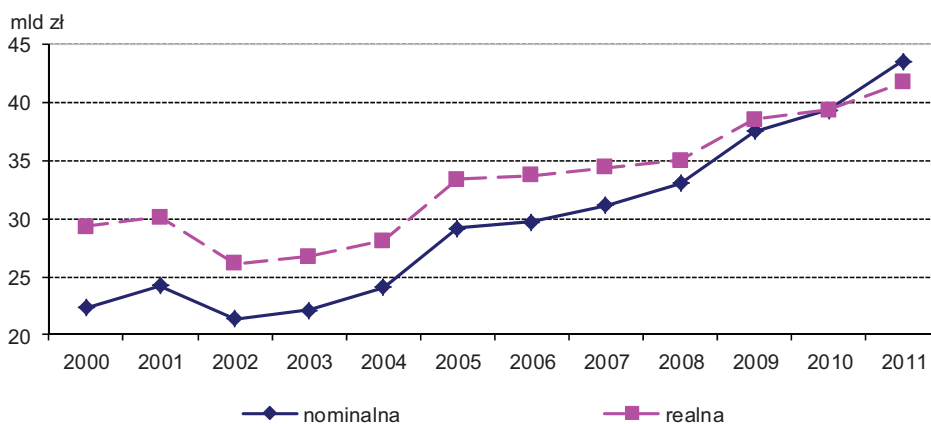
* przeciętnie w roku

Źródło: na podstawie tab. 3.1.

3.2. Wartość dodana brutto w przemyśle spożywczym

Wartość dodaną brutto w przemyśle spożywczym można określić jako wartość usług oferowanych przez przemysł, podnoszących wartość podstawowych produktów rolnych, podanych dalszemu przetworzeniu. Na wartość dodaną w przemyśle spożywczym składają się: koszt wynagrodzeń wraz z obciążeniami, amortyzacja, podatki obciążające koszty (bez VAT i akcyzy), koszty finansowe oraz zysk brutto²⁷. Są to elementy, które stanowią „obudowę” produktu rolnego, ułatwiają dostęp do żywności, wygodę korzystania czy też wzrost zadowolenia z jej spożywania. Wartość dodana brutto (WDB) wytwarzana jest w każdym dziale gospodarki narodowej i składa się na produkt krajowy brutto. Udział WDB przemysłu spożywczego w PKB Polski²⁸ wynosi niespełna 3%. Od 2003 roku wartość dodana brutto przemysłu spożywczego (wraz z tytoniowym) wykazuje tendencję rosnącą. W latach 2003-2011 wartość dodana brutto przemysłu spożywczego zwiększyła się dwukrotnie z 22,1 do 43,5 mld zł (rys. 3.4), a średnie tempo wzrostu wyniosło 8,8% rocznie (realnie 5,7%).

Rysunek 3.4. Wartość dodana brutto w przemyśle spożywczym

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2012.

W okresie światowego kryzysu gospodarczego przyrost wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe był zdecydowanie niższy niż w pierwszych latach po przystąpieniu do Unii Europejskiej. W latach 2007-2011 wartość dodana przemysłu spożywczego zwiększyła się o 16,1% (z 29,5 do 34,2 mld zł), zaś realnie pozostała na tym samym poziomie ok. 32,6 mld zł. Tempo przyrostu wartości dodanej wyniosło 3,8% rocznie i było 2,7-krotnie wolniejsze niż w latach 2003-2007 (tab. 3.2). Na 22 analizowane działy przemysłu spożywczego, tylko w branży przetwórstwa kawy i herbaty oraz makaronowej nastąpił realny – ponad 10% przyrost wartości dodanej rocznie, a w 12 branżach nastąpił jej spadek. Najbardziej był on odczuwalny w przemyśle ziemniaczanym (-11,3% rocznie) oraz spirytusowym, winiarskim, olejarskim i pieczywa cukierniczego (po ok. 6% rocznie). Nieco wolniejsze tempo spadku WDB (od 0,5% do 4,4%

²⁷ J. Drożdż, *Analiza ekonomiczno-finansowa wybranych branż przemysłu spożywczego w latach 2003-2009*, seria „Studia i Monografie”, nr 151, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 7.

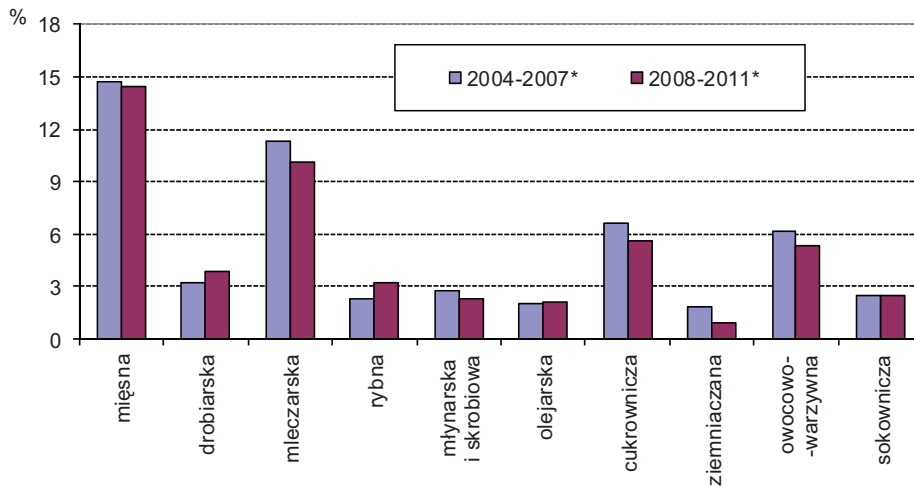
²⁸ Produkt krajowy brutto liczony jako (produkcja globalna + podatki od produktów – dotacje do produktów) – zużycie pośrednie.

rocznie) dotknęło branżę mięsną, mleczarską, młynarską, owocowo-warzywną, sokowniczą, piwowarską oraz tytoniową. W latach 2007-2011 zwiększyła się rozpiętość tempa zmian WDB między poszczególnymi branżami do 26,5 p.p. (w latach 2003-2007 różnica wynosiła 23,6 p.p.).

W latach 2003-2007 wartość dodana brutto w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe zwiększyła się o 48,2% z 19,9 do 29,5 mld zł, zaś realnie (w cenach 2010 roku) wzrosła o 35,3% z 24,1 do 32,6 mld zł. W poszczególnych branżach przemysłu spożywczego dynamika zmian była bardzo zróżnicowana. Realnie najwyższe tempo przyrostu WDB (ponad 10% rocznie) osiągnęły następujące branże: koncentratów spożywczych, ziemniaczana, rybna, sokownicza, drobiarska, piekarska, pieczywa cukierniczego i mięsna. W trzech branżach, tj.: makaronowej, przetwórstwa kawy i herbaty oraz olejarskiej nastąpił spadek WDB w tempie od 2,8% do 5,3% rocznie. Przeciętne realne tempo wzrostu WDB całego przemysłu spożywczego wyniosło 7,9%, a w latach 2007-2011 zaledwie 0,1% rocznie.

Udział poszczególnych branż w tworzeniu wartości dodanej brutto całego przemysłu spożywczego był bardzo zróżnicowany w obu porównywanych okresach, tj. w latach 2004-2007 i 2008-2011 (tab. 3.2, rys. 3.5 i 3.6). W pierwszych latach po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej największy udział w tworzeniu WDB przemysłu spożywczego miał sektor mięsny (14,7%) oraz mleczarski (11,3%), a wszystkich branż zajmujących się przetwórstwem produktów zwierzęcych wynosił 31,5%. Znaczący udział miała również branża piwowarska (9,6%) oraz cukrownicza (6,6%), owocowo-warzywna (6,2%) i słodczy (6,0%).

Rysunek 3.5. Udział branż przetwórstwa produktów zwierzęcych i roślinnych w wartości dodanej przemysłu spożywczego^a

^a dotyczy przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe

* przeciętnie w roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 3.2.

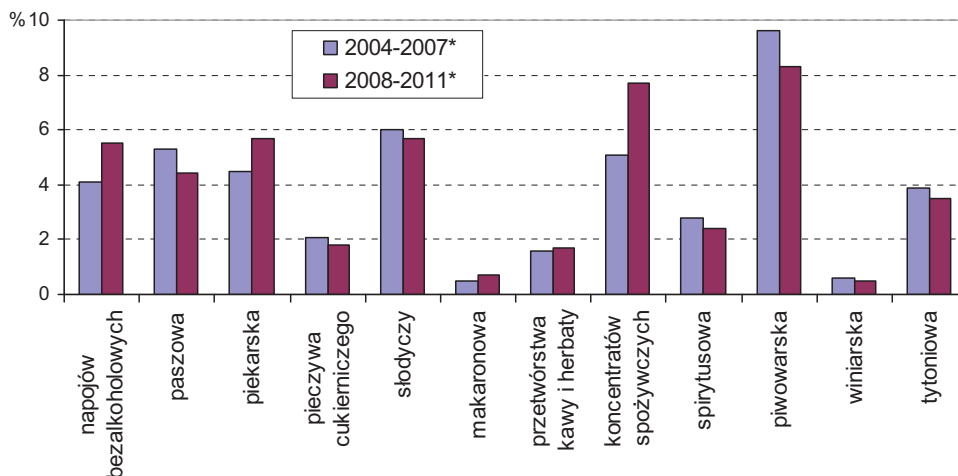
Tabela 3.2. Wartość dodana brutto w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe

Dział przemysłu	Wartość dodana brutto w mln zł, w cenach bieżących				Zmiany w proc. rocznie				Struktura w proc.	
					nominalne		realne ^a		2004-2007	2008-2011
	2003	2007	2011	2011	2004-2007	2008-2011	2004-2007	2008-2011	2004-2007	2008-2011
Przemysł spożywczy	19 915	29 475	34 216		10,3	3,8	7,9	0,1	100,0	100,0
w tym:										
Mięsny	2 787	4 470	4 734		12,5	1,4	10,0	-2,0	14,7	14,4
Drobiarski	589	1 008	1 490		14,4	10,3	11,8	6,4	3,2	3,9
Mleczarski ^b	2 426	3 356	3 276		8,4	-0,6	6,1	-3,6	11,3	10,1
Rybny	384	769	1 090		19,0	9,1	16,3	5,3	2,3	3,2
Młynarski ^c	690	782	885		3,2	3,1	0,9	-0,5	2,8	2,3
Olejarski	579	559	480		-0,9	-3,3	-2,8	-5,9	2,0	2,1
Cukrowniczy	768	1 646	2 401		21,0	9,9	18,3	6,0	6,6	5,6
Ziemniaczany	363	696	369		17,7	-10,1	15,1	-11,4	1,9	0,9
Owocowo-warzywny	1 292	1 686	1 598		6,9	-1,3	4,5	-4,2	6,2	5,3
Sokowniczy	441	795	859		15,9	2,0	13,3	-1,6	2,5	2,5
Napojów bezalkoholowych	976	1 222	1 675		5,8	8,2	3,4	4,4	4,1	5,5
Paszowy	1 077	1 478	1 732		8,2	4,0	5,8	0,4	5,3	4,4
Piekarski	799	1 360	2 000		14,2	10,1	11,7	6,2	4,5	5,7
Pieczyma cukierniczego	389	637	545		13,1	-3,4	10,6	-5,9	2,1	1,8
Słodyczy	1 124	1 649	2 407		10,1	9,9	7,6	6,1	6,0	5,7
Makaronowy	143	119	234		-4,0	18,4	-5,3	14,2	0,5	0,7
Przetwórstwa kawy i herbaty	405	388	786		-1,0	19,3	-3,0	15,1	1,6	1,7
Koncentratów spożywczych	955	1 954	2 287		19,6	4,0	16,9	0,3	5,1	7,7
Spirytusowy	550	775	653		8,9	-3,7	6,5	-6,2	2,8	2,4
Piwowarski ^d	2 163	2 589	2 534		4,6	-0,5	2,3	-3,6	9,6	8,3
Winiarski	156	185	155		4,4	-3,8	2,0	-6,2	0,6	0,5
Tytoniowy	859	1 160	1 125		7,8	-0,7	5,4	-3,8	3,9	3,5

^a w cenach stałych; ^b bez lodów; ^c bez skrobiowego; ^d ze słodem

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS oraz aneksu 3.2.

Rysunek 3.6. Udział branż przetwórstwa pogłębionego oraz produkcji używek w wartości dodanej przemysłu spożywczego^a

^a dotyczy przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe

* przeciętnie w roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 3.2.

W okresie spowolnienia rozwoju gospodarczego Polski – po 2008 roku, będącego wynikiem ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego, przeciętny udział 13 branż przemysłu spożywczego w tworzeniu wartości dodanej brutto zmalał w porównaniu z latami 2004-2007 (tab. 3.2). Wśród tej grupy znalazły się działy przemysłu, których wkład w tworzenie wartości dodanej był i jest największy. Są to m.in.: branża mięsna, mleczarska, piwna, cukrownicza, owocowo-warzywna i słodyczy. Swoją pozycję umocniły m.in. branże koncentratów spożywczych (wzrost o 1/2), rybna (o 2/5), napojów bezalkoholowych (o 1/3), piekarska (o 1/4) i drobiarska (o 1/5). W latach 2008-2011 nieznacznie zmniejszyła się rozpiętość udziałów między poszczególnymi branżami do 13,7 p.p. (w latach 2004-2007 różnica wynosiła 14,2 p.p.).

3.3. Struktura cen przetwórcy

Struktura ceny zbytu producentów żywności i napojów

Jednym z głównych czynników decydujących o rozwoju i efektywności przemysłu spożywczego jest struktura ceny realizacji, zwanej ceną bazową²⁹ producenta żywności. Określa ona bowiem, jaką wartość dodaje przetwórcą do dóbr i usług dostarczanych z innych działów gospodarki, a przez to także ceny płaconej za usługi wytworzone przez przetwórstwo.

Głównym składnikiem ceny bazowej producenta żywności są koszty materiałów, wśród których dominują koszty surowców, tj. koszty zakupu produktów rolnictwa lub też półfabrykatów z innych działów bądź firm przemysłu spożywczego. Koszty materiałów sta-

²⁹ Jest to cena sprzedaży pomniejszona o podatki pośrednie, tj. VAT i akcyzę. Szerzej istotę tej ceny omówiono w: R. Mroczek, R. Urban, *Wartość produkcji sprzedanej i wartość dodana przemysłu spożywczego*, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (I)*, op. cit., s. 25-27.

nowią ponad 60% wartości produkcji przemysłu spożywczego w cenach bazowych (tab. 3.3). Zgodnie z prawem rozwoju sektora rolno-spożywczego udział tych kosztów w cenie żywności powinien mieć tendencję malejącą, gdyż stale zmniejsza się wkład rolnictwa w produkcję żywności. Jednakże w ostatnich latach tendencja ta została odwrócona, gdyż drożejąca żywność i produkty rolne wpływają na zwiększenie udziału kosztów surowców i materiałów, z 61% w latach 2000-2003 do 62,5% w 2008 roku i 64% w 2011 roku. Zmiany tego wskaźnika są skorelowane z indeksami światowych i krajowych cen rolnych (rys. 3.7). Skutkiem tego zjawiska jest ponad dwukrotnie szybsze tempo wzrostu cen rolnych niż cen przetwórcy. Procesy te były przejściowo osłabione w 2009 roku, ale powróciły z dużym nasileniem w latach 2011-2012.

Tabela 3.3. Struktura ceny bazowej przemysłu spożywczego (w procentach)

Wyszczególnienie	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Materiały	61,0	62,3	62,5	60,6	61,6	64,0	63,5	64,9
Energia	1,8	1,7	2,0	2,2	2,2	2,1	2,1	1,9
Usługi	10,3	11,3	11,0	11,2	11,4	11,1	10,8	10,7
Inne materialne	3,5	2,8	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5	2,3
Razem zużycie bezpośrednie	76,6	78,1	78,1	76,7	77,9	79,7	78,9	79,8
Opłata pracy	12,3	9,8	10,3	10,1	10,1	9,4	9,8	9,3
Podatki majątkowe	1,0	1,2	1,2	0,9	0,8	1,0	0,8	0,8
Nadwyżka finansowa	10,1	10,9	10,4	12,3	11,2	9,9	10,5	10,1
w tym: amortyzacja	4,0	3,4	3,4	3,5	3,4	3,1	3,3	3,0
koszty finansowe	3,4	1,5	3,0	2,4	1,5	2,1	1,8	1,7
zysk brutto	2,7	6,0	4,0	6,4	6,3	4,7	5,4	5,4
Wartość w cenie bazowej	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym: wartość dodana brutto	23,4	21,9	21,9	23,3	22,1	20,3	21,1	20,2

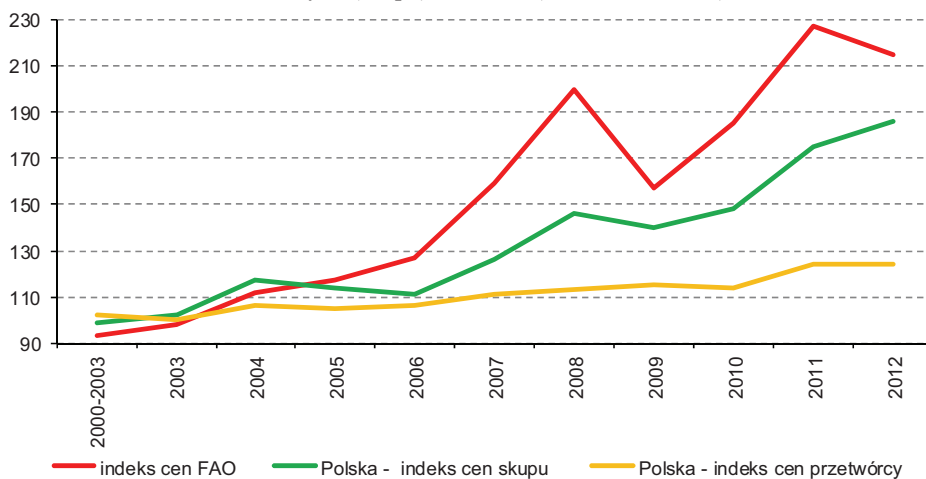
Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe.

Inne były tendencje rozwojowe pozostałych kosztów rodzajowych. I tak udział kosztów energii i usług stopniowo się zwiększał (z 12,1% do 13,6%) w całej minionej dekadzie, ale w ostatnich dwóch latach obniżył się o 1 p.p. (do 12,6% w I półroczu 2012 roku). Wskazuje to, że rosnące ceny surowców wymusiły oszczędniejsze gospodarowanie usługami i energią. Natomiast stale obniża się względny poziom innych kosztów materialnych (z 3,5% do 2,3%). Mimo tych dwóch zjawisk, szybki wzrost cen rolnych doprowadził do znaczącego zwiększenia udziału kosztów materialnych (zużycia bezpośredniego) w cenie bazowej i w wartości produkcji przemysłu spożywczego: z 76,6% w latach 2000-2003 do 78,1% w 2007 i 2008 roku oraz do prawie 80% w ostatnich dwóch latach. W ślad za tym obniżył się udział wartości dodanej brutto w cenie przetwórcy z 23,4% w latach 2000-2003 do 21,9% w 2007 i 2008 roku oraz do 20,2-20,3% w 2011 i 2012 roku. Ponadto wskaźnik ten ostatnio cechuje duża zmienność w przedziale 20,2-23,3%. Obniżaniu poziomu wartości dodanej towarzyszą duże zmiany jej struktury, a mianowicie:

- stale obniża się udział opłaty pracy w cenie bazowej z 12,3% w latach 2000-2003 do 9,4% w 2011 roku, tj. prawie o 1/4,
- podobne obniżenie udziału amortyzacji w cenie odpowiednio z 4% do 3,1% (3% w I półroczu 2012 roku),

- jeszcze szybszy spadek udziału w cenie kosztów finansowych z 3,4% w latach 2000-2003 do 1,5% w 2010 roku, ale przy dużej ich zmienności i znaczącym wzroście w 2008, 2009 i 2011 roku.

Rysunek 3.7. Dynamika światowych cen żywności (indeks FAO) i cen rolnych (skupu) w Polsce (2002-2004 = 100)

Źródło: dane FAO i GUS.

W badanym okresie nie zmienił się istotnie względny poziom podatków majątkowych, a gwałtownie zwiększył się udział zysku brutto: z 2,7% średnio w latach 2000-2003 do 6,0% w 2007 roku i 6,4% w 2009 roku, po czym znacząco się on obniżył do 4,7% w 2011 roku. Te zmiany zysku następowały przy względnej stabilizacji poziomu nadwyżki finansowej (ok. 10% ceny), z wyjątkiem 2009 roku, kiedy przekroczyła ona 12%. Duża poprawa rentowności przemysłu spożywczego osiągana więc była głównie w wyniku obniżania opłaty pracy i kapitału obcego, a oszczędności w gospodarowaniu tymi czynnikami produkcji kompensowały z nadwyżką skutki rosnących kosztów materiałowych.

Zróźnicowanie struktury bazowej ceny przetwórcy

Zmiany struktury ceny bazowej miały dość zróżnicowany przebieg w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego. W latach zagrożenia światowym kryzysem gospodarczym i dużych zakłóceń na rynkach rolnych zmiany te można opisać w sposób następujący:

Koszty materiałów najbardziej zmieniły się w sześciu branżach o wysokiej materiałochłonności (tab. 3.4), tj. w olejarskiej, paszowej, młynarskiej, rybnej, mleczarskiej i mięsnej. W tych branżach udział kosztów materiałów w bazowej cenie zbytu przekraczał 70%, a średni poziom tego wskaźnika w tej grupie zwiększył się z 68,2% w latach 2000-2003 do ok. 71% w 2007 i 2008 roku, po czym obniżył się poniżej 70% w 2009 i 2010 roku, a w 2011 roku przekroczył 74% i był o 6 p.p. wyższy niż na początku minionej dekady. Zmiany te były zbieżne ze zmianami cen rolnych (por. rys. 3.7), a to potwierdza wcześniejsze oceny, że struktura ceny bazowej firm przetwórczych kształtuje się pod dużym wpływem wahań cen rolnych. Potwierdzeniem tej oceny jest mniejsza zmienność udziału kosztów materiałowych w cenie w działach o średniej i niskiej materiałochłonności. I tak w trzech branżach o średniej materiałochłonności

chłonności udział ten najpierw obniżył się z 55% w latach 2000-2003 do 53,9% w 2009 roku, a później wzrósł do 58,7% w 2011 roku. Natomiast w branżach o niskiej majątkochłonności (tytoniowej, koncentratów, cukrowniczej, spirytusowej, piekarskiej i piwnej) wskaźnik ten kształtował się średnio w grupie odpowiednio: 45,6%, 41,7% i 43,7%, a więc nawet się obniżył. Wśród 15 branż najwyższy wzrost kosztów materiałowych w minionej dekadzie nastąpił w przemyśle olejarskim (+16 p.p.), młynarskim (+7,4 p.p.) i paszowym (+7,2 p.p.), a największy spadek w sektorach: cukrowniczym (-9,1 p.p.) i koncentratów spożywczych (-6,6 p.p.). Natomiast najbardziej stabilny był on w przemyśle mięsnym, cukierniczym i piwnym.

Tabela 3.4. Udział kosztów materiałów w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000-2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	61,0	62,3	62,5	60,6	61,6	64,0	63,5	64,9
w tym:								
Mięsny ^a	75,0	73,4	73,8	74,1	72,5	75,5	75,5	77,0
Olejarski	63,6	72,3	71,6	72,5	71,7	79,6	72,4	75,7
Mleczarski	69,8	73,4	71,9	68,0	71,5	72,8	72,9	73,4
Paszowy	67,2	69,7	73,4	71,6	70,9	74,4	75,1	75,7
Młynarski	64,5	66,1	68,7	65,9	65,5	71,9	74,3	72,9
Rybny	68,8	69,0	66,5	66,2	63,1	71,7	73,4	71,3
Owocowo-warzywny	59,3	62,2	58,7	57,6	60,8	62,7	60,2	60,2
Cukierniczy	53,0	54,3	52,4	53,2	55,5	56,8	55,2	55,8
Napojów bezalkoholowych ^b	53,0	57,5	52,6	51,0	54,4	56,6	53,0	54,7
Tytoniowy	45,9	48,4	41,0	41,0	48,5	50,1	48,4	51,6
Koncentratów spożywczych ^c	50,0	45,3	49,4	48,1	46,6	43,4	48,4	54,3
Cukrowniczy	51,1	43,2	39,7	38,6	43,6	42,0	.	.
Spirytusowy	48,9	47,8	46,8	43,7	42,3	45,8	47,8	41,4
Piekarski	41,7	43,1	42,4	40,0	41,7	45,6	45,6	45,1
Piwny	36,2	37,6	38,9	39,0	34,5	35,2	35,9	40,4

^a łącznie z drobiarskim; ^b łącznie z produkcją soków; ^c łącznie przetwórstwo kawy i herbaty, produkcja przypraw, żywności i dań gotowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Koszty energii (tab. 3.5) najwyższe są w siedmiu branżach: piekarskiej, owocowo-warzywniej, mleczarskiej, olejarskiej, napojów bezalkoholowych, młynarskiej i paszowej, w których przekraczały 2% ceny bazowej, przy czym szczególnie duży wzrost tych kosztów nastąpił w przemyśle mleczarskim (z 1,9% do 2,7%), paszowym (z 1,4% do 2,2%) i owocowo-warzywnym (z 3% do 3,7%). Podobnie duży był wzrost udziału kosztów energii w przemyśle tytoniowym (z 1,0% do 1,8%). W pozostałych branżach zmiany kosztów energii nie były duże, przy czym względny ich poziom obniżył się tylko w przemyśle młynarskim i olejarskim, a ostatnio także w cukrowniczym. W większości branż koszty energii nie miały większego wpływu na zdolność generowania wartości dodanej i nadwyżki ekonomicznej, z wyjątkiem przemysłu piekarskiego i owocowo-warzywnego, gdzie przekraczają 3,5% ceny bazowej.

Koszty usług (tab. 3.6) były i są silnie zróżnicowane między działami. Ich udział w cenie bazowej wyniósł (w 2011 roku) od 6,7% w przemyśle olejarskim do ponad 20% w sektorze piwnym i spirytusowym. W sześciu branżach wynosi on ok. 15% lub więcej, a w siedmiu branżach nie przekracza 10% ceny bazowej. Cechą sektora jest to, że najwięcej z usług zewnętrznych korzystają producenci napojów, a najmniej sektory zajmujące się przetwórstwem produktów zwierzęcych. Inną cechą kosztów usług jest to, że w ostatnim pięciolet-

ciu ich poziom w całym przemyśle spożywczym był stabilny (wynosił 11,0-11,4% ceny bazowej), ale w wielu działach tego sektora nastąpiły gwałtowne zmiany poziomu tych kosztów. Duży wzrost udziału kosztów usług w cenie bazowej nastąpił w przemyśle piwnym (z 13,1% w 2007 roku do 22,1% w 2011 roku), spirytusowym (z 13,4% do 21,7%). Natomiast znacząca ich obniżka miała miejsce w przemyśle koncentratów spożywczych (odpowiednio z 25,9% do 19%), a znacząca także w tytoniowym (z 17,3% do 14,8%), młynarskim (z 11,7% do 9,4%), paszowym (z 10,4% do 7,8%), olejarskim (z 8,6% do 6,7%) i rybnym (z 9,5% do 8,1%). Zjawiska te wskazują, że koszty usług cechuje duża zmienność ich względnego poziomu.

Tabela 3.5. Udział kosztów energii w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	1,8	1,7	2,0	2,2	2,2	2,1	2,1	1,9
w tym:								
Piekarski	3,4	2,9	2,8	3,3	3,3	3,5	3,0	3,1
Owocowo-warzywny	3,0	2,8	3,3	4,1	3,6	3,7	3,3	3,4
Olejarski	2,8	2,5	2,3	2,6	2,8	2,6	2,5	2,8
Mleczarski	1,9	1,6	1,9	2,3	2,0	2,7	2,1	2,0
Napojów bezalkoholowych	2,1	2,0	2,5	2,3	2,6	2,4	2,2	2,6
Młynarski	2,3	2,1	2,2	3,0	2,7	2,2	2,0	2,2
Paszowy	1,4	1,7	2,0	1,5	2,3	2,2	2,1	2,0
Cukierniczy	1,6	1,7	2,0	2,1	2,4	2,0	2,2	1,8
Tytoniowy	1,0	1,0	1,7	1,9	2,4	1,8	2,0	1,7
Piwny	1,7	1,7	1,8	2,0	2,1	2,0	2,1	1,8
Spirytusowy	1,6	1,8	1,7	2,1	1,8	1,8	1,8	1,7
Mięsny	1,6	1,5	1,8	1,8	1,8	1,7	1,6	1,5
Koncentratów	1,1	1,0	1,3	1,8	1,8	1,8	1,8	1,4
Rybnym	1,3	1,2	1,4	1,4	1,7	1,4	1,4	1,2
Cukrowniczy	1,1	1,1	1,5	0,9	0,9	1,2	.	.

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Tabela 3.6. Udział kosztów usług w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	10,3	11,3	11,0	11,2	11,4	11,1	10,8	10,7
w tym:								
Piwny	17,1	13,1	13,4	18,3	18,5	22,1	21,7	25,2
Koncentratów	15,7	25,9	18,7	18,2	18,2	19,0	18,1	17,4
Spirytusowy	13,7	13,4	14,3	18,1	23,7	21,7	20,4	16,0
Cukrowniczy	13,6	16,1	17,2	12,9	15,5	14,8	11,9	8,9
Tytoniowy	18,4	17,3	19,7	13,5	11,7	14,8	13,7	12,7
Napojów bezalkoholowych	14,4	14,3	16,3	14,9	14,5	14,9	14,7	14,6
Piekarski	11,9	12,9	12,4	13,2	13,2	12,7	12,5	12,4
Cukierniczy	10,5	12,8	12,2	12,0	11,4	12,2	11,6	12,4
Młynarski	10,1	11,7	11,3	12,1	12,0	9,4	8,9	9,2
Paszowy	8,9	10,4	9,0	9,9	10,4	7,8	8,3	8,0
Owocowo-warzywny	10,6	9,7	10,3	10,0	9,3	9,4	9,3	10,5
Mleczarski	7,4	8,2	9,3	10,0	8,8	8,3	8,1	8,6
Rybnym	8,2	9,5	9,7	8,5	10,6	8,1	7,5	8,5
Olejarski	10,2	8,6	6,9	6,1	8,5	6,7	7,2	9,7
Mięsny	5,8	7,1	7,3	7,0	7,4	7,1	7,1	6,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Oplata pracy jest najbardziej stabilnym składnikiem ceny bazowej. W ostatnim pięcioletniu kontynuowany był w całym przemyśle spożywczym powolny trend spadkowy kosztów pracy, ale duża ich obniżka nastąpiła tylko w przemyśle cukrowniczym z 9,9% w 2007 roku do 4,7% w 2011 roku, kiedy były one ponad trzykrotnie niższe od średniego poziomu z lat 2000-2003 (tab. 3.7). Znacząco koszty te zostały obniżone także w sektorze owocowo-warzywnym (z 11,7% do 9,7%), olejarskim (z 5,4% do 4,3%), piekarskim (z 22% do 20,8%), piwnym (z 8,9% do 7,8%), paszowym (z 6,5% do 5,7%), mleczarskim (z 8,5% do 7,8%), rybnym (z 10,8 do 9,5%) oraz mięsny (z 9,5% do 8,9%). Wzrost tych kosztów nastąpił tylko w przemyśle tytoniowym (z 12,4% do 14,1%) i koncentratów (z 11,7% do 13,2%). Oplata pracy jest znaczącym składnikiem przede wszystkim ceny producenta pieczywa, a w mniejszym stopniu także wyrobów tytoniowych, cukierniczych i koncentratów spożywczych. Natomiast oplata ta jest relatywnie niska w sześciu sektorach, w których nie przekracza 8% ceny. Są to przemysły: cukrowniczy, olejarski, paszowy, młynarski, piwny i mleczarski.

Tabela 3.7. Udział opłaty pracy w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000-2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	12,3	9,8	10,3	10,1	10,1	9,4	9,8	9,3
w tym:								
Piekarski	25,9	22,0	22,0	23,8	22,4	20,8	21,6	21,1
Tytoniowy	14,1	12,4	17,8	15,1	15,9	14,1	15,3	13,6
Cukierniczy	15,9	11,9	12,0	12,3	12,1	11,4	11,3	11,8
Owocowo-warzywny	14,3	11,7	12,5	13,0	12,6	9,7	10,5	12,9
Koncentratów	12,8	11,7	12,5	12,6	12,7	13,2	11,6	14,1
Napojów bezalkoholowych	13,0	9,6	10,9	10,4	10,0	9,7	10,5	10,0
Rybny	13,3	10,8	11,3	10,1	13,4	9,5	10,4	9,5
Mięsny	10,4	9,5	9,8	9,7	9,7	8,9	9,4	8,4
Spirytusowy	16,6	10,1	9,5	9,1	8,8	9,7	10,5	10,0
Mleczarski	11,2	8,5	8,9	8,9	8,5	7,8	7,8	7,7
Piwny	12,7	8,9	8,0	7,9	7,9	7,8	8,0	8,4
Młynarski	8,9	7,4	7,7	8,6	8,1	7,1	6,8	7,2
Paszowy	7,0	6,5	6,6	6,5	6,1	5,7	5,5	5,1
Olejarski	7,8	5,4	4,4	4,1	4,4	4,3	4,4	6,9
Cukrowniczy	16,9	9,9	12,0	7,9	7,3	4,7	.	.

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Koszty amortyzacji, po znaczącej obniżce w pierwszych latach po wejściu do UE (z 4,4% do 3,4% w 2007 roku), były dość stabilne i dopiero w 2011 roku obniżyły się do 3,1% ceny bazowej (tab. 3.8). Najwyższy poziom, przekraczający 6% ceny, osiągały one w przemyśle tytoniowym, a wysoki (ponad 4%) w piwnym, piekarskim, cukierniczym, cukrowniczym i napojów bezalkoholowych. Natomiast najniższe (do 2,5% ceny) są one w przemyśle paszowym, mięsny, rybnym i olejarskim. W latach 2007-2011 amortyzacja znacznie wzrosła w przemyśle tytoniowym (z 5,8% do 8,4%) i koncentratów spożywczych (z 3,0% do 3,9%). W tym samym czasie najbardziej obniżyła się ona w przemyśle cukrowniczym (o 2,1 p.p.), piwnym (1,4 p.p.), młynarskim (1,0 p.p.) i mięsny (0,6 p.p.). W tych sześciu branżach (od tytoniowej do mięsnej) zmiany amortyzacji miały znaczący wpływ na kształtowanie się nadwyżki finansowej i wyniku finansowego firm.

Tabela 3.8. Udział amortyzacji w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	4,0	3,4	3,4	3,5	3,4	3,1	3,3	3,0
w tym:								
Tytoniowy	6,4	5,8	9,2	7,7	7,6	8,4	8,9	8,0
Piwny	8,7	6,6	6,0	6,5	5,4	5,2	5,4	4,8
Piekarski	5,0	5,0	4,5	4,2	4,8	4,6	4,9	4,7
Cukierniczy	5,9	4,8	4,1	3,7	3,3	4,5	4,7	4,6
Napojów bezalkoholowych	6,2	4,8	6,2	5,0	4,9	4,2	4,5	4,3
Cukrowniczy	4,8	6,2	6,0	5,2	5,8	4,1	4,2	3,1
Koncentratów	3,4	3,0	3,4	4,1	5,1	3,9	4,0	3,1
Owocowo-warzywny	3,4	3,3	3,6	3,6	3,5	3,3	4,0	3,7
Spirytusowy	4,0	3,0	2,8	3,0	3,0	3,1	3,4	2,7
Mleczarski	3,5	2,9	3,1	3,2	3,0	2,7	2,7	2,6
Młynarski	3,3	3,6	3,3	3,5	3,3	2,6	2,6	2,8
Rybny	2,5	2,3	2,4	2,1	2,6	2,3	2,5	2,3
Olejarski	3,3	2,5	2,0	2,1	2,4	2,5	2,7	3,9
Mięsny	2,4	2,6	2,4	2,2	2,2	2,0	2,2	1,9
Paszowy	2,6	2,0	2,0	2,1	2,0	1,8	1,8	1,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Koszty finansowe są najbardziej zmiennym składnikiem ceny bazowej. We wszystkich branżach nastąpił duży ich spadek w pierwszych latach po przystąpieniu do UE (tab. 3.9), a później, głównie pod wpływem czynników makroekonomicznych, miały miejsce gwałtowne wzrosty i spadki kosztów obsługi kapitałów obcych. Szczególnie duże wahania tych kosztów wystąpiły w branżach, w których ich poziom od lat jest wysoki. I tak w latach 2007-2011 koszty finansowe wahały się w przedziale: w przemyśle spirytusowym 2,5-17,3% ceny bazowej, olejarskim – 3,1-7,1%, cukrowniczym – 1,4-7,7%, napojów bezalkoholowych – 1,5-4,2%, tytoniowym – 2,1-5,4%, rybnym – 2,0-4,6%. Te gwałtowne wzrosty miały miejsce w 2009 roku, a w roku 2011 kształtowały się w tych branżach w przedziale 3,3-3,8%, z wyjątkiem przemysłu spirytusowego, w którym znów wzrosły do 16,8% ceny bazowej. W innych branżach koszty te wzrosły do poziomu nie wyższego niż 4,6% i najczęściej wahały się w przedziale 1,0-2,5%. W 2011 roku nie przekroczyły one 2% ceny bazowej w siedmiu branżach, tj. w mleczarskiej, mięsnej, piekarskiej, paszowej, młynarskiej, piwnej i koncentratów spożywczych.

Poziom zysku (brutto) w minionym pięcioleciu był dość stabilny w skali całego przemysłu spożywczego (od 4% do 6,4%), ale w poszczególnych branżach jego zmiany były duże. Cechą tego okresu jest gwałtowny wzrost zysku przemysłu cukrowniczego (z 5,2% do 27,8% ceny), podczas gdy w innych działach osiągających relatywnie duże zyski (przemysł piwny, piekarski i koncentratów) zaznacza się tendencja spadkowa (tab. 3.10). Zyski zbliżone do średniego poziomu osiąga sześć kolejnych branż – cukiernicza, paszowa, tytoniowa, napojów bezalkoholowych, owocowo-warzywna i spirytusowa, przy czym w tej ostatniej nie jest on stabilny. Ponadto w pięciu pozostałych branżach tej grupy nie ma w zasadzie tendencji do obniżania poziomu zysku. Relatywnie małe zyski osiągały firmy olejarskie, mięsne, rybne, mleczarskie i młynarskie, a ponadto cechuje je dość duża zmienność, przy rysującej się spadkowej tendencji zysku w sektorze olejarskim i rybnym.

Tabela 3.9. Udział kosztów finansowych w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	3,4	1,5	3,0	2,4	1,5	2,1	1,8	1,7
w tym:								
Spirytusowy	6,0	2,5	17,3	5,1	4,2	16,8	15,6	9,2
Olejarski	13,5	4,6	7,1	5,8	3,1	3,8	6,1	3,6
Cukrowniczy	7,3	1,4	7,7	2,5	2,2	3,5	2,4	2,3
Napojów bezalkoholowych	3,9	1,5	4,2	2,7	2,3	3,7	2,8	2,7
Tytoniowy	2,8	2,1	5,4	4,7	2,3	3,3	2,2	1,7
Rybny	3,0	2,3	4,6	4,1	2,0	3,5	2,2	2,2
Owocowo-warzywny	4,8	2,3	4,6	4,2	2,4	2,6	2,3	2,7
Cukierniczy	3,0	1,4	1,9	2,3	1,5	2,6	2,3	2,7
Koncentratów	2,8	0,8	2,6	2,1	2,5	1,7	1,3	1,1
Piwny	6,3	1,9	2,7	1,7	1,5	1,7	1,4	1,6
Młynarski	4,1	1,6	3,1	1,6	1,4	1,7	1,4	2,1
Paszowy	3,9	1,4	1,7	1,9	1,1	1,4	1,0	1,3
Piekarski	2,3	1,1	2,1	1,0	1,1	1,5	1,0	1,0
Mięsny	1,7	1,0	1,6	2,1	0,8	0,9	0,9	1,0
Mleczarski	1,5	0,6	1,0	1,2	0,7	0,9	0,8	0,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Tabela 3.10. Udział zysku (straty) brutto w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	2,7	6,0	4,0	6,4	6,3	4,7	5,4	5,4
w tym:								
Cukrowniczy	1,4	5,2	-8,6	21,0	21,4	27,8	.	.
Piwny	7,6	19,4	17,5	13,4	17,2	13,2	12,1	5,3
Piekarski	4,3	8,6	9,9	11,5	10,2	8,0	8,0	9,2
Koncentratów	7,8	8,3	7,2	8,2	7,7	6,1	7,6	3,1
Cukierniczy	3,7	7,5	8,8	7,3	8,0	5,5	8,2	6,5
Paszowy	4,9	5,6	3,6	4,9	5,5	5,2	4,6	4,7
Tytoniowy	3,9	5,9	1,5	9,8	9,0	5,2	7,3	8,9
Spirytusowy	0,6	11,3	-1,2	11,4	9,4	-8,1	-6,5	11,3
Napojów bezalkoholowych	1,9	6,8	4,3	8,7	5,7	3,4	7,1	7,0
Owocowo-warzywny	0,5	4,4	3,6	4,4	5,0	4,0	3,9	3,5
Młynarski	3,8	5,6	2,1	3,7	5,4	3,8	5,0	2,6
Mleczarski	1,3	2,5	1,6	4,6	3,3	2,6	3,5	2,7
Rybny	0,2	4,2	2,7	6,2	4,7	2,3	1,0	3,8
Mięsny	1,0	3,1	1,6	2,1	3,8	2,3	1,5	2,5
Olejarski	0,9	2,9	4,9	5,9	1,2	-0,3	3,7	-3,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Nadwyżka ekonomiczna w całym przemyśle spożywczym była wprawdzie dość stabilna (nieco ponad 10%), a nawet duże zmiany jej składników (amortyzacja, koszty finansowe, zysk) wzajemnie się kompensowały, ale w poszczególnych branżach poziom i zmiany nadwyżki ekonomicznej były bardziej zróżnicowane (tab. 3.11). Wśród sześciu branż, generujących nadwyżkę przekraczającą 12,5% ceny bazowej, zanotowano różne tendencje zmian. W ostatnich pięciu latach, zagrożonych światowymi kryzysami, nastąpił znaczący wzrost nadwyżki ekonomicznej w sektorze cukrowniczym (z ok. 13% do 35%), a wolniejszy także w przemyśle tytoniowym (z 13% do 18-24%). Tendencje spadkowe ujawniły się w przemyśle piwnym i spirytusowym, a względnie stabilna była ona w przemyśle piekarskim i cukierniczym. Natomiast wśród pozostałych branż zwraca uwagę obniżenie nadwyżki w przemyśle olejarskim, a wolniejsze także w przemyśle paszowym i młynarskim oraz dość duża jej niestabilność w przemyśle owocowo-warzywnym, napojów bezalkoholowych i rybnym. Aż sześć branż ma zdolność

generowania nadwyżki finansowej na poziomie ok. 8% ceny bazowej lub nawet poniżej tej wartości. Są to przemysł mięsny, olejarski, mleczarski oraz młynarski, paszowy i rybny. Zjawiska te wskazują, że w większości branż przemysłu spożywczego wzrost efektów działalności gospodarczej nie może być osiągany przez zmianę struktury cen, lecz wymaga przede wszystkim zwiększania rozmiarów tej działalności w tempie szybszym od przyrostu zaangażowanych zasobów pracy i kapitału. Dotyczy to także efektów działalności w skali makro, mierzonej udziałem wartości dodanej brutto w wartości produkcji sprzedanej. Wskaźnik ten w skali całego przemysłu spożywczego i w większości branż tego przemysłu miał tendencję spadkową (tab. 3.12). W ostatnim pięcioleciu zwiększył się on jedynie w przemyśle cukrowniczym i tytoniowym, przy względnej jego stabilizacji w produkcji koncentratów spożywczych, w przemyśle piekarskim, cukierniczym, owocowo-warzywnym i mleczarskim.

Tabela 3.11. Udział nadwyżki ekonomicznej w cenie bazowej (w procentach)

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	10,1	10,9	10,4	12,3	11,2	9,9	10,5	10,1
w tym:								
Cukrowniczy	13,4	12,8	5,1	28,7	29,4	35,4	.	.
Tytoniowy	13,1	13,8	15,5	22,2	18,9	16,9	18,5	24,0
Piwny	22,6	27,9	26,2	21,6	24,1	20,1	18,8	11,7
Spirytusowy	10,6	16,8	18,8	19,5	16,6	13,1	12,5	23,1
Piekarski	11,6	14,7	16,4	16,7	16,1	14,0	13,8	15,0
Cukierniczy	12,6	13,7	14,8	13,3	12,8	12,7	15,1	13,7
Napojów bezalkoholowych	11,9	12,8	14,8	16,4	12,9	11,3	14,4	14,0
Koncentratów	14,1	12,1	13,2	14,4	15,4	11,7	12,9	10,1
Owocowo-warzywny	8,7	10,0	11,8	12,2	10,8	9,8	10,2	9,8
Olejarski	13,6	10,0	14,0	13,8	6,7	6,1	12,5	4,4
Młynarski	11,2	10,8	8,5	8,9	10,1	8,1	8,9	7,5
Paszowy	11,4	9,0	7,3	8,9	8,6	8,4	7,5	7,6
Rybny	5,7	7,9	9,7	12,4	9,3	8,1	5,7	8,3
Mleczarski	6,2	6,0	5,7	9,0	7,0	6,2	7,0	6,1
Mięsny	5,6	6,7	5,7	6,4	6,8	5,3	4,6	5,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Tabela 3.12. Wartość dodana brutto w procentach ceny bazowej

Działy przemysłu	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	23,4	21,9	21,9	23,3	22,1	20,3	21,1	20,2
w tym:								
Cukrowniczy	32,9	39,2	41,1	47,1	39,7	42,5	.	.
Piekarski	38,7	37,7	39,4	41,5	39,4	35,7	36,3	36,8
Tytoniowy	28,7	25,2	34,9	38,8	36,5	33,0	34,6	38,1
Piwny	36,9	37,7	35,1	30,8	34,6	30,6	29,6	22,8
Koncentratów	27,7	24,4	26,3	27,6	28,7	25,5	27,2	22,3
Cukierniczy	29,1	26,1	28,0	26,2	25,4	24,5	27,0	26,1
Spirytusowy	29,3	28,6	29,7	29,9	26,9	23,2	26,3	36,8
Owocowo-warzywny	24,4	22,6	25,3	26,2	24,4	22,4	24,8	23,8
Napojów bezalkoholowych	25,9	23,1	26,4	27,5	23,6	21,6	25,5	24,8
Olejarski	22,3	16,0	18,8	18,3	11,6	10,8	17,5	10,9
Rybny	19,6	18,2	21,5	23,0	23,3	18,0	16,6	18,2
Młynarski	21,1	18,8	16,9	18,2	18,9	15,8	17,0	15,4
Mięsny	16,0	16,5	16,0	15,9	17,0	14,6	14,5	14,2
Mleczarski	18,3	15,1	15,2	18,5	16,0	14,5	15,3	14,3
Paszowy	18,8	16,0	14,4	15,9	15,1	14,4	13,3	13,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Konkluzje

Ostatnie lata są okresem światowego kryzysu gospodarczego, kryzysu strefy euro oraz gwałtownych zmian cen na światowych rynkach rolnych. Miały one wpływ na całą polską gospodarkę i na sektor żywnościowy. Na poziom i strukturę cen producenta żywności istotny był wpływ takich zjawisk, jak duże zmiany cen surowców i w ślad za tym kosztów materiałowych, zmieniające się koszty kapitału (stóp procentowych) oraz silne bariery popytu, ograniczające i opóźniające działania przetwórców w zakresie dostosowywania cen zbytu do zmieniających się cen czynników produkcji. Dlatego też lata 2007-2012 były okresem dość dużych zmian struktury ceny bazowej, polegających na wzroście udziału kosztów materiałowych, gwałtownych zmianach względnego poziomu kosztów finansowych czy też (choć mniejszych) zysków. Takie zjawiska wystąpiły głównie w branżach o dużej materiałochłonności i finansujących swoją działalność kredytami bankowymi i innym kapitałem obcym. Ograniczenia zewnętrzne wzmocniły przymus oszczędnego gospodarowania pracą żywą, usługami obcymi czy też energią, co prowadziło do ograniczenia kosztów korzystania z tych czynników produkcji, ale nie skompensowało skutków rosnących kosztów materiałowych.

Zjawiska te spowodowały zmniejszenie udziału w cenie producenta wartości dodanej brutto, przy względnej stabilizacji nadwyżki ekonomicznej. Nasilenie wszystkich tych zjawisk w skali całego przemysłu spożywczego było mniejsze niż w poszczególnych branżach. Istotne jest także to, że branże przemysłu spożywczego zdominowane przez kilka grup kapitałowych (piwna, tytoniowa, spirytusowa, cukrownicza) osiągały najwyższy poziom nadwyżki ekonomicznej i zysku brutto, ale przy dużej ich zmienności. Może to świadczyć, że korzystają one – choć bardzo elastycznie – z oligopolistycznej struktury podmiotowej. Wyjątkiem jest przemysł olejarski, w którym – mimo dominacji dwóch grup kapitałowych – nastąpiło znaczące obniżenie nadwyżki ekonomicznej i zysków przedsiębiorcy.

4. Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym

4.1. Uwagi metodologiczne

Wydajność pracy określana jest najczęściej jako ilość dóbr lub usług wytworzonych przez pracownika w jednostce czasu. Zależy ona od wielu czynników, w tym m.in. od kwalifikacji i doświadczenia pracowników, stanu technicznego maszyn i narzędzi, ich nowoczesności oraz od organizacji pracy i motywacyjnego systemu płac i nagród. Wydajność pracy jest jednym z czynników decydujących o konkurencyjności przedsiębiorstw na rynku.

Pomiaru wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym i jego poszczególnych działach przetwórstwa (branżach) dokonano w oparciu o dwa mierniki, tj. wartość produkcji sprzedanej oraz wartość dodaną brutto (WDB) przypadającą na jednego zatrudnionego³⁰. W analizie problemu w poszczególnych branżach wykorzystano dwa źródła informacji, tj. (1) niepublikowane dane Głównego Urzędu Statystycznego o firmach przemysłowych zatrudniających 10 i więcej osób stałej załogi oraz (2) dane firm składających sprawozdania finansowe F-01/I-01³¹. Do przeliczenia wartości produkcji sprzedanej oraz wartości dodanej przemysłu spożywczego na ceny realne (z roku 2010) użyto wskaźnika cen detalicznych towarów i usług. Porównywano ze sobą dwa okresy, tj. lata 2003-2007 i 2007-2011, z tą różnicą, że w pierwszym z nich działy przemysłu spożywczego ujęte są przez Główny Urząd Statystyczny według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2004, a w drugim okresie według PKD 2007. Nie są to zbyt długie okresy do porównań, można je zaliczyć raczej do krótkich, niemniej jednak towarzyszące im uwarunkowania miały istotny wpływ na dynamikę rozwoju polskiego przemysłu spożywczego i jego poszczególnych branż. Do oceny tempa zmian wydajności pracy wykorzystano metodę procentu składanego.

4.2. Wydajność pracy mierzona wartością produkcji sprzedanej

Poprawa wydajności pracy w całym polskim przemyśle spożywczym w latach 2000-2011 była wynikiem przede wszystkim zwiększonej produkcji sprzedaży, która dokonała się w warunkach niewielkiego spadku zatrudnienia. W tym okresie wartość produkcji sprzedanej wzrosła prawie 2-krotnie z 92,9 do 182,6 mld zł (realnie o 44%), zaś liczba pracowników obniżyła się o 12,2% z 500,2 do 439,2 tys. osób³² (tab. 4.1). W latach 2007-2011 wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym mierzona wartością produkcji sprzedanej wzrosła o 31% z 317 do 416 tys. zł/osobę – realnie o 13,6%. Tempo przyrostu wydajności pracy w tym okresie wyniosło 7%, a w ujęciu realnym 3,2% rocznie. Były to wyniki słabsze niż w pierwszych latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej. W latach 2003-2007 wydajność pracy w przemyśle spożywczym wzrosła o 40,2% z 226 do 317 tys. zł/osobę, realnie o 28,2%. Nominalne tempo przyrostu wydajności pracy wyniosło 8,8%, a realne 6,4% rocznie.

³⁰ Osobę zatrudnioną na pełnym etacie.

³¹ Są to firmy (przedsiębiorstwa), które pod względem liczebności posiadają ok. 40% udziału w ogólnej liczbie firm przemysłowych sektora spożywczego, zatrudniają ok. 75% osób pracujących w przemyśle spożywczym ogółem, a wartość ich produkcji sprzedanej stanowi ok. 90% wartości produkcji sprzedanej całego przemysłu spożywczego.

³² Przeciętne zatrudnienie w przemyśle spożywczym zmalało o 10,2%, z 446,8 tys. w 2000 roku do 419,2 tys. osób w 2011 roku.

Tabela 4.1. Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym (łącznie z mikrofirmami) mierzona produkcją sprzedaną

Wyszczególnienie	2000	2003	2007	2008	2009	2010	2011
Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego ^a (w mld zł)							
• w cenach nominalnych	92,9	105,9	147,5	149,7	158,1	162,3	182,6
• w cenach realnych (z 2010 roku)	121,9	128,2	163,3	160,0	162,2	162,3	175,1
Zasoby pracy							
• liczba pracujących (w tys. osób)	500,2	468,2	465,1	461,0	452,5	454,3	439,2
Wydajność pracy (w tys. zł) mierzona produkcją sprzedaną							
• nominalna ^b	185,7	226,2	317,1	324,7	349,4	357,3	415,8
• realna ^c	243,7	273,8	351,1	347,1	358,5	357,3	398,7

^a produkcja artykułów spożywczych i napojów oraz wyrobów tytoniowych; ^b w cenach bieżących;

^c w cenach stałych

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2012; R. Urban, J. Drożdż, A. Staszczak, *Wpływ integracji z Unią Europejską na polski przemysł spożywczy*, [w:] R. Urban (red.), *Wpływ integracji z Unią Europejską na polską gospodarkę żywnościową, seria „Program Wieloletni 2005-2009”*, Raport nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, s. 92.

Utrzymanie wysokiego tempa (7% rocznie) poprawy wydajności pracy w całym przemyśle spożywczym w latach ostatniego spowolnienia gospodarczego w Polsce było wynikiem redukcji zatrudnienia³³, które skompensowało niższe tempo przyrostu wartości produkcji sprzedanej z lat 2003-2007.

W latach 2007-2011 wydajność pracy w firmach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) mierzona wartością produkcji sprzedanej w cenach bieżących wzrosła o 30,6% z 340,7 do 444,9 tys. zł/zatrudnionego, a realnie o 13,2% z 377,1 do 426,7 tys. zł/osobę (tab. 4.2). Nominalne tempo poprawy wydajności pracy wyniosło 6,9%, a realne 3,1% rocznie. Wzrost wydajności pracy nastąpił we wszystkich branżach przemysłu spożywczego.

W latach 2007-2011 najszybszy wzrost wydajności pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego mierzonej wartością produkcji sprzedanej (w cenach bieżących) – powyżej 10% rocznie nastąpił w branżach: cukrowniczej (23,1%), makaronowej (15,8%), drobiarskiej (11,4%) i sokowniczej (11,0%), zaś realne przyrosty wydajności pracy w tych przemysłach wynosiły od 7,1% do 18,8% rocznie. Wyższą wydajność pracy od przeciętnej miał także przemysł: paszowy, olejarski, spirytusowy, rybny, młynarski, napojów bezalkoholowych, mięsny, słodczy i piekarski. Realny spadek wydajności pracy nastąpił tylko w branży tytoniowej i wyniósł 5,3% rocznie.

W latach 2003-2007 wydajność pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego mierzona wartością produkcji sprzedanej w cenach bieżących wzrosła o 40,1% z 241,8 do 340,7 tys. zł/zatrudnionego, tj. w tempie 8,9%, a realnie o 6,5% rocznie. Wysoki wzrost wydajności pracy w tym okresie był wynikiem przede wszystkim szybko rosnącej produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego po wejściu Polski do UE, otwarcia granic z krajami Wspólnoty i dobrej koniunktury gospodarczej na rynkach światowych. W latach 2003-2007 najszybszy wzrost wydajności pracy nastąpił w branży cukrowniczej – 28% rocznie, a mniej-

³³ Więcej o zatrudnieniu w rozdz. 5.

szy, ale również znaczący od 10,0% do 16,2% rocznie w przemyśle: mleczarskim, napojów bezalkoholowych, słodczy, spirytusowym, piwowarskim i rybnym. Szybszą poprawę wydajności pracy niż średnio w firmach przemysłu spożywczego odnotowały branże ziemniaczana i winiarska (od 9,0% do 9,7% rocznie). Przyrost wydajności pracy w pierwszych latach po integracji z UE w firmach przemysłu spożywczego był średnio nominalnie o 2,3 p.p., a realnie o 3,8 p.p. wyższy niż w latach 2007-2011.

Tabela 4.2. Wydajność pracy w firmach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) mierzona wartością produkcji sprzedanej

Dział przemysłu	Wydajność pracy w tys. zł/zatrudnionego			Zmiany w proc. rocznie			
	2003	2007	2011	nominalne		realne ^a	
				2004- -2007	2008- -2011	2004- -2007	2008- -2011
Przemysł spożywczy	241,8	340,7	444,6	8,9	6,9	6,5	3,1
w tym:							
Mięsny	212,4	286,6	391,8	7,8	8,1	5,4	4,3
Drobiarski	280,9	362,6	558,6	6,6	11,4	4,2	7,5
Mleczarski ^b	278,8	507,8	664,3	16,2	6,9	13,6	3,2
Rybnym	204,4	299,4	410,5	10,0	8,2	7,6	4,4
Młynarski ^c	357,9	480,1	668,4	7,6	8,6	5,2	4,8
Olejarski	935,3	1 094,5	1 552,7	4,0	9,1	1,7	5,3
Cukrowniczy	225,2	603,9	1 386,3	28,0	23,1	25,1	18,8
Ziemniaczany	249,0	360,7	440,0	9,7	5,1	7,3	1,4
Owocowo-warzywny	223,6	282,9	328,2	6,1	3,8	3,7	0,1
Sokowniczy	380,5	488,2	740,9	6,4	11,0	4,1	7,1
Napojów bezalkoholowych	226,8	376,0	495,9	13,5	7,2	11,0	3,4
Paszowy	720,8	880,6	1 285,8	5,2	9,9	2,8	6,1
Piekarski	81,4	99,8	130,9	5,2	7,0	2,9	3,2
Słodczy	184,0	288,1	392,1	11,9	8,0	9,4	4,2
Makaronowy	117,4	140,6	253,2	4,6	15,8	2,3	11,8
Przetwórstwa kawy i herbaty	392,8	386,0	445,8	-0,4	3,7	-2,5	0,0
Koncentratów spożywczych	280,0	354,1	408,1	6,1	3,6	3,7	0,0
Spirytusowy	346,1	515,5	726,0	10,5	8,9	8,0	5,1
Piwowarski ^d	582,5	855,9	1 070,0	10,1	5,7	7,7	2,0
Winiarski	288,6	407,9	505,0	9,0	5,5	6,6	1,8
Tytoniowy	528,5	627,7	631,1	4,4	0,1	2,1	-5,3

^a w cenach stałych; ^b bez lodów; ^c ze skrobiowym; ^d ze słodem

Źródło: na podstawie aneksów 3.1 i 4.1.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że poprawa wydajności pracy w firmach przemysłu spożywczego mierzona wartością produkcji sprzedanej, w obu analizowanych okresach była zjawiskiem powszechnym, występującym praktycznie we wszystkich jego branżach, ale tempo tych zmian w poszczególnych działach przemysłu było różne. W latach 2007-2011 rozpiętość realnego tempa zmian wydajności pracy w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego zmalała do 24,1% (w latach 2003-2007 wynosiła 27,6%).

W latach 2007-2011 spośród 21 branż przemysłu spożywczego – 6 przyspieszyło wzrost realnego tempa wydajności pracy w porównaniu z latami 2003-2007, a największa jego poprawa nastąpiła w branży makaronowej (ponad 5-krotny wzrost), olejarzkiej (ponad 3-krotny) oraz paszowej (ponad 2-krotny wzrost). Niespełna 2-krotne przyspieszenie tempa poprawy wydajności pracy nastąpiło w branży drobiarskiej i sokowniczej. Zdecydowanie niż-

sze realne tempo wzrostu wydajności pracy miały następujące branże: mleczarska, owocowo-warzywna, ziemniaczana, napojów bezalkoholowych, koncentratów spożywczych, piwowarska, winiarska oraz tytoniowa (tab. 4.2).

Tabela 4.3. Zróżnicowanie realnego tempa wzrostu i poziomu wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej^a w głównych działach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) w 2011 roku

Przeciętne tempo wzrostu wydajności pracy w latach 2008-2011	Przeciętna wydajność pracy w 2011 roku (w tys. zł/zatrudnionego)			
	< 300	300-600	601-900	> 900
małe < 4,0% rocznie	piekarski	rybny, ziemniaczany, koncentratów spożywczych, owocowo-warzywny, napojów bezalkoholowych, przetwórstwa kawy i herbaty, winiarski	mleczarski, tytoniowy	piwowarski
średnie 4,1-6,0%		mięсны, słodczy	młynarski, spirytusowy	olejarski
wysokie 6,1-8,0%		drobiarski	sokowniczy	paszowy
bardzo wysokie > 8,1% rocznie	makaronowy			cukrowniczy

^a w cenach z 2010 roku

Źródło: na podstawie tab. 4.2.

Tabela 4.4. Zróżnicowanie realnego tempa wzrostu i poziomu wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej^a w głównych działach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) w 2007 roku

Przeciętne tempo wzrostu wydajności pracy w latach 2004-2007	Przeciętna wydajność pracy w 2007 roku (w tys. zł/zatrudnionego)			
	< 300	300-600	601-900	> 900
małe < 4,0% rocznie	piekarski, makaronowy	przetwórstwa kawy i herbaty, koncentratów spożywczych, owocowo-warzywny	tytoniowy	olejarski, paszowy
średnie 4,1-6,0%		mięсны, drobiarski, młynarski, sokowniczy		
wysokie 6,1-8,0%		rybny, ziemniaczany, winiarski, spirytusowy	piwowarski	
bardzo wysokie > 8,1% rocznie		mleczarski, napojów bezalkoholowych, słodczy	cukrowniczy	

^a w cenach z 2010 roku

Źródło: na podstawie tab. 4.2.

Rozkład tempa wzrostu wydajności pracy w firmach przemysłowych (zatrudniających 10 i więcej osób załogi), reprezentujących poszczególne branże przemysłu spożywczego, nie wykazuje zależności (powiązań) między poprawą a poziomem wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej. W branżach o najwyższej wydajności pracy ponad 1,0 mln zł/zatrudnionego (w 2011 roku), tj.: olejarskiej, cukrowniczej, paszowej i piwowarskiej –

realne tempo wzrostu wydajności pracy w latach 2007-2011 wynosiło od 2,0% do 18,8%. W najliczniejszej grupie, skupiającej branże o wydajności pracy od 300 do 600 tys. zł/zatrudnionego, znalazły się działy przemysłu reprezentujące różne kierunki przetwórstwa, tj.: rybny, młynarski, ziemniaczany, koncentratów spożywczych, owocowo-warzywny, napojów bezalkoholowych, przetwórstwa kawy i herbaty oraz winiarski.

Podobnie duży rozrzut branż przemysłu spożywczego pod względem poziomu i tempa wzrostu wydajności pracy był w latach 2003-2007, aczkolwiek w skrajnych przedziałach, tj. do 300 tys. zł i powyżej 900 tys. zł/zatrudnionego, znalazły się tylko branże, w których tempo wydajności pracy nie przekraczało 4% rocznie. W pozostałych dwóch przedziałach określających przeciętną wartość wydajności pracy, tj. 300-600 i 601-900 tys. zł/zatrudnionego, rozkład branż pod względem tempa poprawy wydajności pracy był bardziej wyrównany (tab. 4.4).

4.3. Wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto

W polskim przemyśle spożywczym w latach 2000-2011 wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto wykazywała tendencję rosnącą, przy czym jej szybki wzrost trwał do 2009 roku, a następnie uległ spowolnieniu, by w następnym roku (2011) kontynuować tendencję rosnącą. W latach 2000-2009 wydajność pracy w całym polskim przemyśle spożywczym (łącznie z mikrofirmami, tab. 4.5) mierzona wartością dodaną brutto w cenach bieżących wzrosła nieco ponad 2-krotnie (z 44,6 tys. zł do 93,0 tys. zł/osobę), a realnie o 2/3 (z 58,6 tys. zł do 95,5 tys. zł/osobę). Wynika stąd, że światowy kryzys gospodarczy nie wywołał spowolnienia tempa wzrostu wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto, co miało miejsce w przypadku wydajności pracy mierzonej produkcją sprzedaną. Skutki światowego kryzysu dla wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto zostały odroczone w czasie i ujawniły się w 2010 roku, gdy tak mierzona wydajność obniżyła się o 5,1% w porównaniu z 2009 rokiem. W 2011 roku nastąpił jej wzrost o 13% (realnie o 7,0%), do czego przyczyniło się ożywienie gospodarcze w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej.

Tabela 4.5. Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym (łącznie z mikrofirmami) mierzona wartością dodaną brutto

Wyszczególnienie	2000	2003	2007	2008	2009	2010	2011
Wartość dodana brutto (w mld zł)							
• w cenach nominalnych	22,3	22,1	31,1	36,8	42,1	40,1	43,4
• w cenach realnych (z 2010 roku)	29,3	26,8	34,4	39,1	43,2	40,1	41,5
Zasoby pracy							
• liczba pracujących (w tys. osób)	500,2	468,2	465,1	461,0	452,5	454,3	439,2
Wydajność pracy (w tys. zł) mierzona wartością dodaną brutto							
• nominalna ^a	44,6	47,2	66,9	79,8	93,0	88,3	99,8
• realna ^b	58,6	57,2	74,0	84,8	95,5	88,3	94,5

^a w cenach bieżących; ^b w cenach stałych

Źródło: R. Urban, J. Drożdż, A. Staszczak, *Wpływ integracji...*, op. cit., s. 92 oraz obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2012.

W latach ostatniego światowego kryzysu gospodarczego wydajność pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, składających sprawozdania finansowe, mierzona wartością dodaną brutto (w cenach bieżących), wzrosła o 23,7% z 87,2 tys. zł w 2007 roku do

107,9 tys. zł/zatrudnionego w 2011 roku (tab. 4.6). Nominalne tempo wzrostu wydajności pracy wyniosło 5,5%, a realne 2,8% rocznie. Najszybsze tempo poprawy wydajności pracy nastąpiło w przemyśle cukrowniczym, makaronowym i rybnym, a realne tempo wzrostu wydajności pracy wyniosło od 5% do 27,4% rocznie. Stosunkowo duża liczba branż, bo 9 na 22 badane, odnotowała w tym okresie realny spadek wydajności pracy, największy w przemyśle ziemniaczanym (o 9,6% rocznie), a także w owocowo-warzywnym, olejarskim i koncentratów spożywczych (po ok. 3,6% rocznie).

W latach 2003-2007 realny wzrost wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto, nastąpił we wszystkich branżach przemysłu spożywczego (poza olejarską, przetwórstwa kawy i herbaty oraz makaronową). Jego tempo było bardzo zróżnicowane. Najszybszy przyrost wydajności pracy wystąpił w branży cukrowniczej (42,1%), ziemniaczanej (25,4%) i winiarskiej (13,5% rocznie). Dużą poprawę wydajności pracy (6-10% rocznie) osiągnął sektor piwowarski, spirytusowy, koncentratów spożywczych, mięsny, drobiarski, mleczarski, słodczy, pieczywa cukierniczego, piekarski oraz napojów bezalkoholowych (tab. 4.6).

Tabela 4.6. Wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto w przemyśle spożywczym^a (na podstawie danych z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe)

Dział przemysłu	Wydajność pracy w tys. zł/zatrudnionego			Zmiany w proc. rocznie			
	2003	2007	2011	nominalne		realne ^b	
				2004- -2007	2008- -2011	2004- -2007	2008- -2011
Przemysł spożywczy	62,0	87,2	107,9	8,9	5,5	6,5	2,8
w tym:							
Mięsny	35,5	51,9	62,2	10,0	4,6	7,5	0,9
Drobiarski	38,0	49,2	62,3	6,7	6,1	4,3	2,4
Mleczarski ^c	57,9	90,2	96,4	11,7	1,7	6,0	-1,8
Rybnym	40,0	57,4	80,7	9,4	8,9	7,0	5,0
Młynarski ^d	90,8	111,7	118,0	5,3	1,4	3,0	-2,1
Olejarski	214,4	169,4	165,5	-4,9	-0,6	-6,3	-3,6
Cukrowniczy	50,5	225,5	686,0	45,4	32,1	42,1	27,4
Ziemniaczany	75,6	204,7	131,8	28,3	-7,9	25,4	-9,6
Owocowo-warzywny	56,2	65,6	64,4	3,9	-0,4	1,6	-3,5
Sokowniczy	80,2	101,9	159,1	6,2	11,8	3,8	7,9
Napojów bezalkoholowych	78,7	112,1	136,2	9,2	5,0	6,8	1,3
Paszowy	133,0	154,0	190,3	3,7	5,4	1,4	1,7
Piekarski	33,2	45,9	59,0	8,4	6,5	6,0	2,8
Pieczywa cukierniczego	43,2	66,4	69,9	11,3	1,3	8,9	-2,1
Słodczy	68,5	94,2	128,0	8,3	8,0	5,9	4,2
Makaronowy	46,1	44,1	73,1	-1,0	13,5	-3,0	9,5
Przetwórstwa kawy i herbaty	122,7	102,1	131,0	-4,0	6,4	-5,5	2,7
Koncentratów spożywczych	82,3	118,4	114,4	9,5	-0,8	7,1	-3,8
Spirytusowy	105,8	152,0	163,3	9,5	1,8	7,0	-1,7
Piwowarski ^e	212,1	327,7	342,4	11,5	1,1	9,0	-2,3
Winiarski	60,0	108,8	129,2	16,0	4,4	13,5	0,7
Tytoniowy	134,2	173,1	216,3	6,6	5,7	4,2	3,1

^a bez mikrofirm; ^b w cenach stałych; ^c bez lodów; ^d bez skrobiowego; ^e ze słodem

Źródło: obliczenia własne na podstawie aneksów 3.2 i 4.3.

W latach 2007-2011 zmniejszyła się rozpiętość realnego tempa zmian wydajności pracy między poszczególnymi branżami przemysłu spożywczego do 37,0 p.p. (w latach 2003-2007 różnica wynosiła 47,6 p.p.). Jednocześnie 3-krotnie wzrosła liczba branż, w których nastąpił spadek wydajności pracy mierzony wartością dodaną brutto.

Rozkład branż przemysłu spożywczego przedstawiony w tabelach 4.7 i 4.8 nie wskazuje na powiązania między tempem poprawy a poziomem wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto. Podobnie jak przy wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej, także i w tym wypadku światowy kryzys gospodarczy spowodował obniżenie tempa wzrostu wydajności pracy. W ponad połowie branż przemysłu spożywczego jego tempo nie przekraczało 4% rocznie – przy różnym poziomie wydajności pracy w poszczególnych działach przemysłu spożywczego.

Tabela 4.7. Zróznicowanie realnego tempa wzrostu i poziomu wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto^a w głównych działach przemysłu spożywczego^b w 2011 roku

Przeciętne tempo wzrostu wydajności pracy w latach 2008-2011	Przeciętna wydajność pracy w 2011 roku (w tys. zł/zatrudnionego)			
	< 75	75-150	151-225	> 225
małe < 4,0% rocznie	mięsny, drobiarski, piekarski, owocowo-warzywny, pieczywa cukierniczego	mleczarski, rybny, młynarski, ziemniaczany, winiarski, przetwórstwa kawy i herbaty, koncentratów spożywczych	olejarski, spirytusowy, napojów bezalkoholowych, paszowy, tytoniowy	piwowarski
średnie 4,1-6,0%		slodyczy		
wysokie 6,1-8,0%			sokowniczy	
bardzo wysokie > 8,1% rocznie	makaronowy			cukrowniczy

^a w cenach z 2010 roku; ^b w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe

Źródło: na podstawie tab. 4.6.

Tabela 4.8. Zróznicowanie realnego tempa wzrostu i poziomu wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto^a w głównych działach przemysłu spożywczego^b w 2007 roku

Przeciętne tempo wzrostu wydajności pracy w latach 2004-2007	Przeciętna wydajność pracy w 2007 roku (w tys. zł/zatrudnionego)			
	< 75	75-150	151-225	> 225
małe < 4,0% rocznie	owocowo-warzywny, makaronowy	młynarski, sokowniczy, przetwórstwo kawy i herbaty	paszowy, olejarski	
średnie 4,1-6,0%	drobiarski, piekarski	mleczarski, slodyczy	tytoniowy	
wysokie 6,1-8,0%	mięsny, rybny	napojów bezalkoholowych, koncentratów spożywczych	spirytusowy	
bardzo wysokie > 8,1% rocznie	pieczywa cukierniczego	winiarski	ziemniaczany	cukrowniczy, piwowarski

^a w cenach z 2010 roku; ^b w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe

Źródło: na podstawie tab. 4.6.

O tempie wzrostu wydajności pracy decyduje wiele czynników, jak np.: specyfika branży, regulacje rynkowe, koncentracja produkcji, koniunktura gospodarcza, techniczne uzbrojenie pracy (poziom zautomatyzowania procesów produkcyjnych), nakłady pracy żywej i możliwość ich substytuowania pracą uprzedmiotowioną, wysokość wynagrodzenia i system premiowania pracowników.

Porównanie tempa wzrostu wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego wskazuje, że ostatni światowy kryzys gospodarczy i finansowy, który dotknął też Unię Europejską (główny rynek zbytu dla polskich produktów rolno-spożywczych), wyhamował wysokie tempo poprawy wydajności pracy z lat 2003-2007, jednak nie na tyle, aby polski przemysł spożywczy stracił dystans do najbardziej rozwiniętych krajów tzw. starej Unii (UE-15). Wystąpiło wręcz zjawisko odwrotne, gdyż w ostatnich latach kontynuowany był proces zmniejszania różnic między wydajnością pracy w UE-15 a polskim przemysłem spożywczym (por. rozdz. 9). Utrzymanie wysokiego wzrostu wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym będzie jednym z głównych czynników decydujących o konkurencyjności naszych produktów spożywczych na rynku unijnym i rynkach krajów trzecich. Proces ten wspomagać będzie rosnący eksport polskich produktów spożywczych.

4.4. Konkluzje

1. Wzrost wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym mierzonej wartością produkcji sprzedanej, jak też wartością dodaną brutto (WDB), w latach 2003-2011 był zjawiskiem powszechnym, przy czym jego tempo było wyższe w pierwszych latach naszego członkostwa w Unii Europejskiej niż w okresie światowego kryzysu gospodarczego. W latach 2003-2007 najszybszy wzrost wydajności pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, mierzonej wartością produkcji sprzedanej w cenach bieżących, nastąpił w branży: cukrowniczej – 28% rocznie, a mniejszy, ale również znaczący od 10,0% do 16,2% rocznie w przemyśle: mleczarskim, napojów bezalkoholowych, słodocy, spirytusowym, piwowarskim i rybnym. Szybszą poprawę wydajności pracy niż średnio w firmach przemysłu spożywczego odnotowała branża ziemniaczana i winiarska (od 9,0% do 9,7% rocznie). Przyrost wydajności pracy w pierwszych latach po integracji z UE w firmach przemysłu spożywczego był średnio nominalnie o 2,3 p.p., a realnie o 3,8 p.p. wyższy niż w latach 2007-2011.
2. W polskim przemyśle spożywczym w latach 2000-2011 wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto wykazywała tendencję rosnącą, przy czym jej szybki wzrost trwał do 2009 roku, a następnie uległ spowolnieniu, by w następnym roku (2011) kontynuować tendencję rosnącą. W latach 2000-2009 wydajność pracy w całym polskim przemyśle spożywczym (łącznie z mikrofirmami) mierzona wartością dodaną brutto w cenach bieżących wzrosła nieco ponad 2-krotnie (z 44,6 tys. zł do 93,0 tys. zł/osobę), a realnie o 2/3 (z 58,6 tys. zł do 95,5 tys. zł/osobę). Światowy kryzys gospodarczy nie wywołał spowolnienia tempa wzrostu wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto, co miało miejsce w przypadku wydajności pracy mierzonej produkcją sprzedaną. Skutki światowego kryzysu dla wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto zostały odroczone w czasie i ujawniły się w 2010 roku.
3. W latach ostatniego światowego kryzysu gospodarczego wydajność pracy w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, składających sprawozdania finansowe, mierzona wartością dodaną brutto (w cenach bieżących), wzrosła o 23,7%, z 87,2 tys. zł w 2007

roku do 107,9 tys. zł/zatrudnionego w 2011 roku. Nominalne tempo wzrostu wydajności pracy wyniosło 5,5%, a realne 2,8% rocznie (w latach 2003-2007 było wyższe i wynosiło odpowiednio 8,9% i 6,5% rocznie). Najszybsze tempo poprawy wydajności pracy nastąpiło w przemyśle cukrowniczym, makaronowym i rybnym, a realne tempo wzrostu wydajności pracy wynosiło od 5% do 27,4% rocznie.

4. Przedstawiony rozkład branż przemysłu spożywczego nie wskazuje na powiązania między tempem poprawy a poziomem wydajności pracy mierzonej wartością dodaną brutto czy wartością produkcji sprzedanej. O tempie wzrostu wydajności pracy decyduje wiele czynników, jak np.: specyfika branży, regulacje rynkowe, koncentracja produkcji, koniunktura gospodarcza, techniczne uzbrojenie pracy (poziom zautomatyzowania procesów produkcyjnych), nakłady pracy żywej i możliwość ich substytuowania pracą uprzedmiotowioną, wysokość wynagrodzenia i system premiowania pracowników.

5. Zatrudnienie i wynagrodzenia w przemyśle spożywczym

5.1. Zatrudnienie w przemyśle spożywczym

Zmiany w zasobach pracy, jakie nastąpiły w polskim przemyśle spożywczym w mioniej dekadzie, były zbieżne z tymi, jakie dokonały się w całym krajowym przemyśle i przetwórstwie przemysłowym. W latach 2000-2011 liczba osób pracujących³⁴ w sektorze spożywczym zmniejszyła się o 12,2% z 500 do 439 tys. osób (o 1,1% rocznie). W przemyśle i przetwórstwie przemysłowym spadek ten był mniejszy i wyniósł odpowiednio 7,0 i 8,6%. Bardziej równomiernie obniżyło się zatrudnienie, które w przemyśle spożywczym zmniejszyło się o 10,2%, w całym przemyśle o 8,1%, w przemyśle przetwórczym o 8,8% (tab. 5.1). Okresowe odwrócenie spadkowej tendencji zatrudnienia nastąpiło w latach 2006-2008 i było wynikiem m.in. szybszego tempa rozwoju gospodarczego Polski (średnio 6% rocznie) oraz sprzyjającej koniunktury gospodarczej na świecie. Potwierdza to tezę, że tylko wysoki wzrost gospodarczy generuje dodatkowe miejsca pracy i zmniejsza bezrobocie. Pojawienie się światowego kryzysu gospodarczego spowodowało, że po 2008 roku nastąpiło dalsze ograniczanie zatrudnienia w całym przemyśle, w tym również w przemyśle spożywczym.

Tabela 5.1. Liczba pracujących oraz stan zatrudnienia w przemyśle^a (w tys. osób)

Wyszczególnienie	2000	2003	2007	2008	2009	2010	2011
	Pracujący						
Przemysł ogółem	3 134	2 872	3 083	3 061	2 899	2 910	2 915
w tym: przetwórstwo przemysłowe	2 675	2 440	2 628	2 599	2 421	2 437	2 444
w tym: przemysł spożywczy	500	468	465	461	453	454	439
	Zatrudnienie						
Przemysł ogółem	2 955	2 639	2 798	2 891	2 725	2 696	2 714
w tym: przetwórstwo przemysłowe	2 467	2 206	2 351	2 431	2 262	2 230	2 251
w tym: przemysł spożywczy	467	434	426	433	425	427	419

^a dotyczy wszystkich firm, łącznie z mikro

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2012.

Największa redukcja zatrudnienia w przemyśle spożywczym nastąpiła przed integracją Polski z Unią Europejską. W latach 2000-2003 przeciętne zatrudnienie obniżyło się o 7% (spadek o 2,3% rocznie), tj. w tempie 4-krotnie szybszym niż w latach 2003-2007 i 2007-2011 (por. rys. 5.1). Niewielki spadek zasobów pracy w przemyśle spożywczym pod koniec ubiegłej dekady świadczy m.in. o tym, że stosunkowo dobrze poradził on sobie w okresie ostatniego światowego kryzysu gospodarczego. To także efekt silnej pozycji polskiego przemysłu spożywczego i doświadczeń z okresu transformacji polskiej gospodarki – przy przechodzeniu od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej, dostosowywania struktur pod-

³⁴ Do pracujących GUS zalicza: osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, mianowanie, powołanie lub wybór), pracodawców i pracujących na własny rachunek, tj. właścicieli i współwłaścicieli podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, osoby wykonujące pracę nakładczą, agentów oraz osoby zatrudnione przez agentów. W odniesieniu do osób zatrudnionych brane są pod uwagę osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy w pełnym wymiarze czasu pracy (łącznie z pracownikami sezonowymi i zatrudnionymi dorywczo) oraz pracownicy niepełnozatrudnieni w przeliczeniu na pełnozatrudnionych. Oznacza to, że przeciętne zatrudnienie będzie zawsze mniejsze od liczby pracujących.

miotowych do zmieniającego się otoczenia rynkowego, a po wstąpieniu do Unii Europejskiej – umiejętnego wykorzystania przewag komparatywnych, uzupełnianych bogatym asortymentem i wysoką jakością oferowanych produktów spożywczych. W minionej dekadzie na stabilnym poziomie ok. 18,8% utrzymywał się udział przemysłu spożywczego w zasobach pracy całego przetwórstwa przemysłowego.

Rysunek 5.1. Średnioroczne zmiany przeciętnego zatrudnienia (w proc.)

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2005-2012.

Zmiany zatrudnienia zachodziły również w grupach przedsiębiorstw, a ich dynamika była niższa niż w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego³⁵. Wynika to z tego, że do określonej grupy, w której głównym kryterium „przynależności” jest liczba osób zatrudnionych, wchodzi firmy z różnych branż przemysłu spożywczego. W latach 2007-2011 w firmach przemysłu spożywczego (wraz z mikrofirmami) liczba pracowników zmalała o 1,3% z 462,7 do 456,4 tys. osób, a tempo spadku zatrudnienia wyniosło 0,3% rocznie. Największy spadek zatrudnienia nastąpił w firmach średniej wielkości (zatrudniających od 50 do 249 osób), który wyniósł 1,7% rocznie oraz w mikrofirmach – 1,5% rocznie. W przedsiębiorstwach małych (zatrudniających od 10 do 49 osób) i przedsiębiorstwach dużych (powyżej 250 osób załogi) zatrudnienie rosło w tempie 1,2% oraz 0,4% rocznie. W pierwszych latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej sytuacja była odwrotna, tj. o 1,4% zwiększyła się liczba pracujących w przemyśle spożywczym (z 456,4 tys. w 2003 roku do 462,7 tys. osób w 2007 roku). W przedsiębiorstwach małych i średnich zatrudnienie zmalało odpowiednio o 7,8 i 1,4%, w mikrofirmach pozostało bez zmian, a w przedsiębiorstwach dużych wzrosło o 10,6%, tj. 2,6% rocznie.

W całym okresie, tj. w latach 2003-2011 zmiany zasobów pracy w poszczególnych grupach przedsiębiorstw (wg kryterium wielkości zatrudnienia) wykazywały różne tendencje:

- rosnącą w przedsiębiorstwach dużych (w tempie 1,4% rocznie),
- malejącą w przedsiębiorstwach średnich (w tempie 1,0% rocznie),
- względną stabilizację zatrudnienia w przedsiębiorstwach małych i mikrofirmach na poziomie odpowiednio 95,7 i 65,8 tys. z odchyleniem +/-1,8 i +/-2,2 tys. osób.

Wzrost zatrudnienia w przedsiębiorstwach dużych wskazuje na ich rosnącą siłę rynkową i postępujące procesy uprzemysławiania i koncentracji produkcji.

³⁵ Więcej o zatrudnieniu i strukturach podmiotowych przemysłu spożywczego w rozdz. 7.

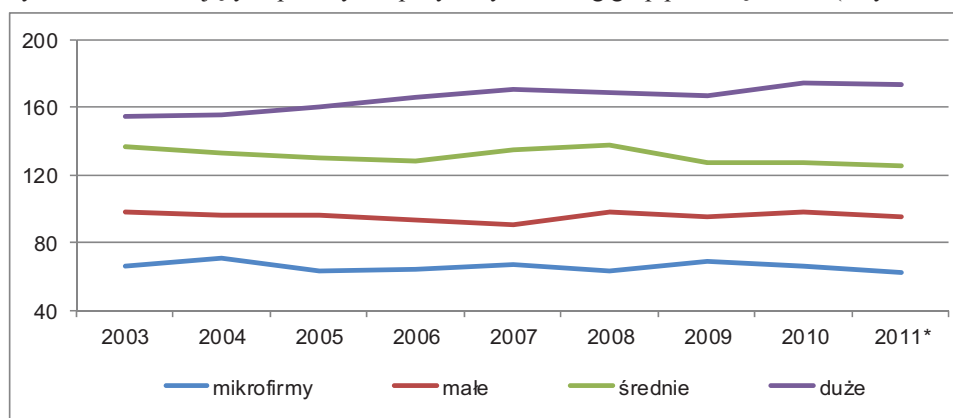
Tabela 5.2. Pracujący w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (w tys. osób)

Wyszczególnienie	2003	2007	2008	2009	2010	2011 ^a	Zmiany w proc. rocznie	
							2004-2007	2008-2011
Przemysł spożywczy ogółem	456,4	462,7	467,3	458,9	466,1	456,4	0,3	-0,3
w tym:								
mikrofirmy	66,5	66,7	62,9	68,7	66,1	62,6	0,0	-1,5
małe	98,4	90,7	97,8	95,3	98,0	95,1	-1,9	-1,2
średnie	137,0	134,5	137,5	127,6	127,6	125,2	-0,4	-1,7
duże	154,5	170,8	169,1	167,3	174,4	173,5	2,6	0,4

^a szacunek

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 5.2. Pracujący w przemyśle spożywczym według grup przedsiębiorstw (w tys. osób)

* szacunek

Źródło: na podstawie niepublikowanych danych GUS i tab. 5.2.

Zmiany zatrudnienia w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego przebiegały gwałtowniej niż w wyodrębnionych grupach przedsiębiorstw. W latach 2007-2011 zatrudnienie w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego obniżyło się z 402,7 do 393,8 tys. osób, tj. w tempie 0,5% rocznie. Najszybsza redukcja zasobów pracy (12% rocznie), nastąpiła w branży cukrowniczej i była wynikiem przede wszystkim ostatniej reformy rynku cukru w Unii Europejskiej. Szybki spadek zatrudnienia był też w branży spirytusowej, tytoniowej, sokowniczej i owocowo-warzywnej (po ok. 5% rocznie). Wzrost zatrudnienia nastąpił tylko w kilku branżach, a liderem było przetwórstwo kawy i herbaty, gdzie tempo wzrostu zatrudnienia wyniosło 12,3% rocznie. Zatrudnienie wzrosło również w branży piekarskiej, drobiarskiej, koncentratów spożywczych, napojów bezalkoholowych oraz rybnej i młynarskiej (tab. 5.3). W obu analizowanych okresach rozpiętość tempa zmian zasobów pracy w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego była praktycznie identyczna i wynosiła po ok. 23 p.p. W latach 2003-2007, w większości działów przemysłu spożywczego (w 13 na 21) zwiększyły się zasoby pracy, a najszybciej w branży olejarskiej (12,3% rocznie). Szybki spadek zatrudnienia – w tempie ponad 10% rocznie nastąpił w branży cukrowniczej oraz winiarskiej, a także ziemniaczanej (7,3% rocznie).

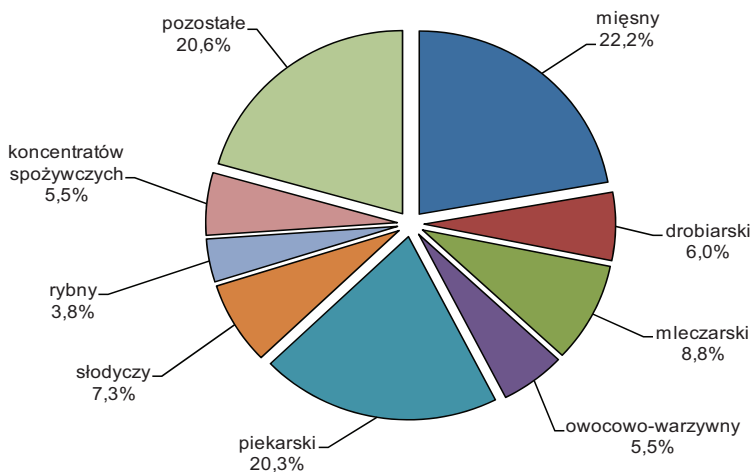
Tabela 5.3. Zatrudnienie w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm)

Dział przemysłu	Zatrudnienie w tys. osób			Zmiany w proc. rocznie	
	2003	2007	2011	2004-2007	2008-2011
Przemysł spożywczy	396,4	402,7	393,8	0,4	-0,5
w tym:					
Mięsny	89,6	93,1	87,4	1,0	-1,5
Drobiarski	17,6	21,9	23,7	5,6	2,0
Mleczarski ^a	43,7	37,7	34,8	-3,3	-1,9
Rybny	10,8	14,5	15	7,7	0,8
Młynarski ^b	9,7	9,3	9,5	-1,0	0,5
Olejarski	2,2	3,5	3,0	12,3	-3,4
Cukrowniczy	15,2	7,4	3,5	-10,9	-11,2
Ziemniaczany	4,9	3,3	2,8	-7,3	-3,6
Owocowo-warzywny	25,1	27,4	21,6	2,2	-4,9
Sokowniczy	6,2	8,0	6,4	6,6	-4,7
Napojów bezalkoholowych	14,2	11,6	12,8	-4,3	2,5
Paszowy	9,2	10,2	9,6	2,6	-1,4
Piekarski	68,2	71,4	80,0	1,1	2,9
Słodyczy	28,1	29,0	28,7	0,8	-0,2
Makaronowy	4,8	4,4	4,4	-2,0	0,0
Przetwórstwa kawy i herbaty	3,5	3,9	6,2	2,8	12,3
Koncentratów spożywczych	16,4	20	21,7	5,1	2,1
Spirytusowy	5,8	5,5	4,2	-1,3	-5,4
Piwowarski ^c	9,9	8,3	7,7	-3,8	-1,8
Winiarski	2,6	1,4	1,4	-10,0	0,0
Tytoniowy	6,3	6,7	5,3	1,5	-4,8

^a bez lodów; ^b ze skrobiowym; ^c ze słodem

Źródło: obliczenia własne na podstawie aneksu 4.1.

Rysunek 5.3. Struktura działów przemysłu spożywczego^a pod względem zatrudnienia w 2011 roku

^a bez mikrofirm, łącznie z tytoniowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie aneksu 4.1.

W 2011 roku największe zatrudnienie w firmach przemysłu spożywczego (bez mikro-firm) było w działach związanych z przetwórstwem zwierzęcym. Pracowało tam ok. 161 tys. osób, tj. nieco ponad 40% ogółu zatrudnionych w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (rys. 5.3), w tym najwięcej w branży mięsnej (22,2%) i mleczarskiej (8,8%). Dużym odsetkiem zatrudnionych charakteryzują się także branże wtórnego przetwórstwa żywności, w szczególności przemysł piekarski (20,3%), słodczy (7,3%) oraz produkcji koncentratów spożywczych (5,5%). Relatywnie najmniejsze zatrudnienie było w branżach zajmujących się produkcją używek, tj. spirytusowej, winiarskiej, piwowarskiej oraz tytoniowej, gdzie wahało się od 1,4 tys. do 7,7 tys. osób. Niskie zatrudnienie miał też sektor olejarski, cukrowniczy, makaronowy oraz przetwórstwa kawy i herbaty (od 3,0 tys. do 6,2 tys. osób).

5.2. Wynagrodzenia w przemyśle spożywczym

Wynagrodzenia są jednym z głównych czynników zwiększających zaangażowanie pracowników i ich motywację do pracy, a tym samym stymulują poprawę wydajności pracy. W porównywanych latach, tj. 2003-2007 i 2007-2011, wysokość przeciętnego wynagrodzenia w przemyśle spożywczym zwiększała się z każdym rokiem, przy czym jego dynamika była uwarunkowana m.in. tempem wzrostu gospodarczego w Polsce i kondycją finansową zakładów.

Tabela 5.4. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia w gospodarce narodowej i wybranych działach

Wyszczególnienie	2003	2007	2008	2009	2010	2011
	Wynagrodzenie nominalne (w zł)					
Gospodarka narodowa (ogółem)	2 185	2 673	2 942	3 102	3 224	3 404
w tym: sfera budżetowa	2 266	2 774	3 099	3 310	3 503	3 700
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	1 983 ^a	2 594 ^a	2 943 ^a	2 967	3 304	3 649
Przemysł ogółem	2 206	2 702	2 979	3 094	3 258	3 480
w tym: przetwórstwo przemysłowe	1 981	2 451	2 706	2 765	2 917	3 097
w tym: produkcja artykułów spożywczych i napojów	1 797	2 208	2 419	2 552	2 654	2 814
produkcja wyrobów tytoniowych	4 314	4 782	4 951	4 973	5 395	5 741
	Wynagrodzenie realne ^b (w zł)					
Gospodarka narodowa (ogółem)	2 646	2 956	3 124	3 183	3 224	3 268
w tym: sfera budżetowa	2 744	3 068	3 291	3 396	3 503	3 552
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2 401 ^a	2 869 ^a	3 125 ^a	3 044	3 304	3 503
Przemysł ogółem	2 671	2 988	3 164	3 174	3 258	3 341
w tym: przetwórstwo przemysłowe	2 399	2 711	2 874	2 837	2 917	2 973
w tym: produkcja artykułów spożywczych i napojów	2 176	2 442	2 569	2 618	2 654	2 701
produkcja wyrobów tytoniowych	5 224	5 289	5 258	5 102	5 395	5 511

^a bez rybactwa; ^b w cenach stałych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2012, dane dotyczą przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 osób.

Z danych tab. 5.4 wynika, że pracownicy działów produkcji artykułów spożywczych należą do jednych z najniżej opłacanych w całej gospodarce narodowej. Ich przeciętne wynagrodzenia są o 10-25% niższe niż średnio w przetwórstwie przemysłowym i całym przemyśle.

W latach 2007-2011 przeciętne miesięczne wynagrodzenie w przemyśle spożywczym³⁶ w ujęciu nominalnym wzrosło o 27,4% z 2208 do 2814 zł, a w latach 2003-2007 o 22,9% (z 1797 do 2208 zł). Realny wzrost wynagrodzeń w okresie ostatniego światowego kryzysu był jednak o 1,8 p.p. niższy niż w latach 2003-2007, kiedy wyniósł 12,2%.

W latach 2007-2011 przeciętne wynagrodzenie pracownicze (w cenach bieżących) w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe wzrosło o 30,3% z 2499 do 3255 zł. Tempo wzrostu płac wyniosło 6,8%, a realnie 3% rocznie (tab. 5.5). Najwyższy realny wzrost płac (co najmniej 5% rocznie) nastąpił w branży napojów bezalkoholowych, cukrowniczej, przetwórstwa kawy i herbaty oraz makaronowej. Wyższe tempo przyrostu wynagrodzeń od średniej w przemyśle spożywczym było także w takich działach, jak: drobiarski, rybny, piekarski, spirytusowy i tytoniowy. Spadek wynagrodzeń wystąpił w sektorach owocowo-warzywnym i koncentratów spożywczych w tempie od 1,1% do 2,8% rocznie, a niewielki w branży piwowarskiej i olejarskiej (od 0,3 do 0,6% rocznie).

Tabela 5.5. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe

Dział przemysłu	Wynagrodzenie w zł			Zmiany w proc. rocznie			
				nominalne		realne ^a	
	2003	2007	2011	2004- -2007	2008- -2011	2004- -2007	2008- -2011
Przemysł spożywczy	2 067	2 499	3 255	4,8	6,8	2,5	3,0
w tym:							
Mięsny	1 484	1 946	2 491	7,0	6,4	4,6	2,6
Drobiarski	1 569	1 874	2 496	4,5	7,4	2,2	3,6
Mleczarski ^b	1 964	2 663	3 400	7,9	6,3	5,5	2,6
Rybny	1 530	1 992	2 641	6,8	7,3	4,4	3,5
Młynarski ^c	2 106	2 750	3 461	6,9	5,9	4,5	2,2
Olejarski	3 422	3 739	4 254	2,3	3,3	0,0	-0,3
Cukrowniczy	2 650	3 310	4 929	5,7	10,5	3,4	6,6
Ziemniaczany	2 893	4 194	4 936	9,7	4,2	7,3	0,5
Owocowo-warzywny	1 730	2 071	2 113	4,6	0,5	2,5	-2,8
Sokowniczy	2 590	2 748	3 397	1,5	5,4	-0,7	1,7
Napojów bezalkoholowych	2 239	2 927	4 486	6,9	11,3	4,5	7,3
Paszowy	3 260	4 135	5 038	6,1	5,0	3,8	1,3
Piekarski	1 481	1 718	2 272	3,8	7,2	1,5	3,5
Pieczywa cukierniczego	1 946	2 133	2 644	2,3	5,5	0,0	1,8
Stodyczny	2 046	2 906	3 886	9,2	7,5	6,7	3,7
Makaronowy	1 604	1 757	2 539	2,3	9,6	0,0	5,8
Przetwórstwa kawy i herbaty	2 876	2 785	4 122	-0,8	10,3	-2,8	6,4
Koncentratów spożywczych	2 763	3 646	4 014	7,2	2,5	4,8	-1,1
Spirytusowy	3 498	3 097	4 274	-2,8	8,4	-2,2	4,6
Piwowarski ^d	4 932	5 264	5 937	1,6	3,0	-0,6	-0,6
Winiarski	1 776	2 665	3 346	10,7	5,9	8,2	2,1
Tytoniowy	4 325	4 265	5 720	-0,3	7,6	-2,4	3,8

^a w cenach stałych; ^b bez lodów; ^c bez skrobiowego; ^d ze słodem

Źródło: na podstawie aneksu 5.1.

³⁶ Dane dotyczą produkcji artykułów spożywczych oraz napojów, bez produkcji wyrobów tytoniowych.

W pierwszych latach po akcesji Polski do Unii Europejskiej wynagrodzenia w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe wzrosły o 20,9% z 2067 do 2499 zł. Tempo wzrostu płac wyniosło 4,8%, a realnie 2,5% rocznie i było niższe odpowiednio o 2,0 i 0,5 p.p. niż w latach 2007-2011. Znaczący realny wzrost wynagrodzeń (ponad 5% rocznie) był w branży winiarskiej, ziemniaczanej i mleczarskiej. Szybszy wzrost wynagrodzeń niż przeciętnie w przemyśle spożywczym nastąpił w branży mięsnej, rybnej, młynarskiej, słodocy, cukrowniczej, napojów bezalkoholowych, paszowej oraz koncentratów spożywczych. W kilku działach przemysłu, tj. przetwórstwie kawy i herbaty, spirytusowym oraz tytoniowym, nastąpił realny spadek wynagrodzeń (w tempie od 2,2% do 2,8% rocznie), a niewielki w branży piwowarskiej i sokowniczej po ok. 0,7% rocznie.

Spośród wszystkich branż przemysłu spożywczego najwyższe zarobki były w branżach reprezentujących sektor używek, w tym zwłaszcza w przemyśle piwowarskim oraz tytoniowym, gdzie średnia miesięczna pensja w 2011 roku wynosiła ponad 5,7 tys. zł brutto. Wysokie płace charakterystyczne były także dla branży paszowej, cukrowniczej i ziemniaczanej (po ok. 5,0 tys. zł) oraz olejarskiej, napojów bezalkoholowych, spirytusowej, przetwórstwa kawy i herbaty (od 4,1 do 4,5 tys. zł). Najniższe wynagrodzenia otrzymywali pracownicy branż o rozdrobnionej strukturze podmiotowej, dużych nakładach pracy i niskiej wydajności pracy, tj. w przedsiębiorstwach związanych z przetwórstwem mięsa, drobiu oraz ryb, a także przemysłu piekarskiego, makaronowego, pieczywa cukierniczego oraz owocowo-warzywnego (od 2,1 do 2,6 tys. zł).

5.3. Porównanie dynamiki płac i wydajności pracy

Różnica między dynamiką wynagrodzeń a wydajnością pracy należy do istotnych relacji makroekonomicznych. Określa ona zmiany kosztów pracy, a tym samym świadczy o wzroście lub spadku konkurencyjności danego działu gospodarki. Wyższe tempo wzrostu wynagrodzeń niż wydajności pracy skutkuje zwiększeniem kosztów pracy i spadkiem konkurencyjności sektora. Korzystne jest zatem, aby dynamika wzrostu wynagrodzeń była niższa od przyrostu wydajności pracy. Przeciętny udział opłaty pracy w cenie bazowej przemysłu spożywczego obniżył się w minionej dekadzie prawie o 3 punkty procentowe (z 12,9% do 10,1%). Jest on jednak mocno zróżnicowany i waha się od ok. 22% w przemyśle piekarskim do nieco ponad 4% w przemyśle olejarskim³⁷.

W minionej dekadzie w przemyśle spożywczym odnotowano wzrost zarówno płac, jak i wydajności. Przyrost wydajności pracy (mierzony wartością produkcji sprzedanej) w zakładach przemysłu spożywczego był wyraźnie wyższy od przeciętnego przyrostu wynagrodzeń w obu analizowanych okresach, a zwłaszcza w pierwszych latach naszego członkostwa w Unii Europejskiej. Głównym czynnikiem wpływającym na spadek kosztów pracy były zmiany dynamiki wzrostu wydajności pracy, które przebiegały znacznie szybciej, ale z większymi wahaniami niż w przypadku wzrostu płac.

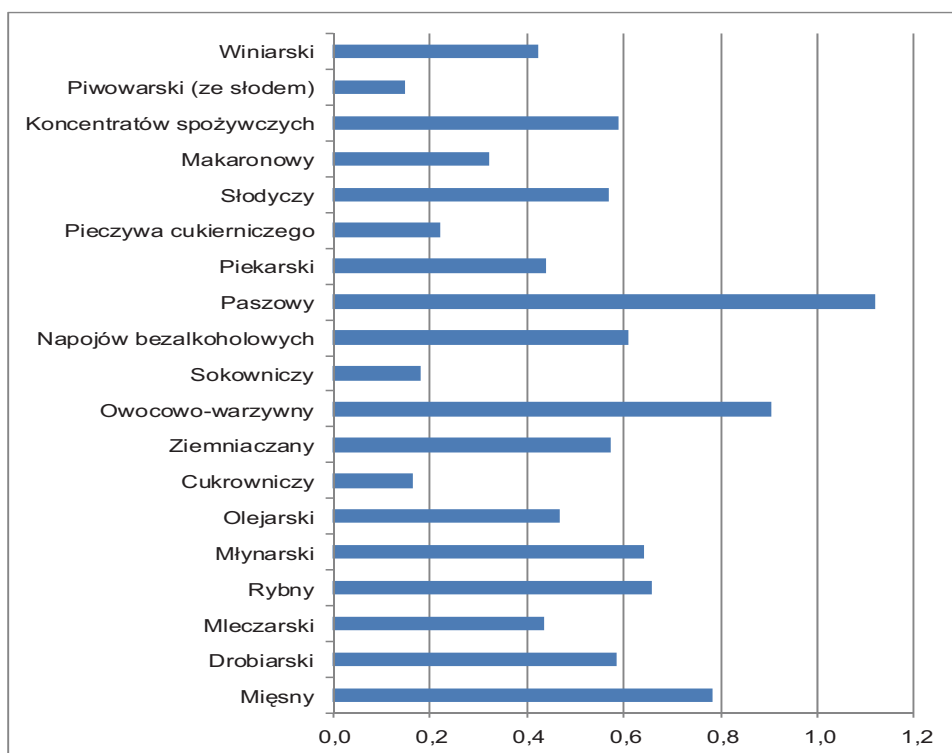
Relację pomiędzy przeciętnym wynagrodzeniem a wydajnością pracy określa się wskaźnikiem opłacenia wzrostu wydajności pracy. Jest to stosunek przyrostu średniej pensji do przyrostu wydajności pracy³⁸ w danym okresie, wyrażony w procentach. Wskaźnik mniej-

³⁷ Szerzej na ten temat patrz rozdz. 3.3.

³⁸ Wykorzystano wskaźnik wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej.

szy od jedności oznacza wyższą dynamikę przyrostu wydajności pracy niż średniej płacy, tym samym stanowi korzystną sytuację dla przedsiębiorstwa. Miernik ten określa, czy sfinansowanie wzrostu wydajności pracy przeciętnym wynagrodzeniem w danym okresie było ekonomicznie opłacalne³⁹.

Rysunek 5.4. Średni wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy^a w głównych działach przemysłu spożywczego (w przedsiębiorstwach objętych sprawozdawczością finansową) w latach 2004-2007

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 5.6.

W obu analizowanych okresach, tj. w latach 2007-2011 i 2003-2007, w większości branż przemysłu spożywczego wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy był mniejszy od jedności, zatem przyrost wydajności pracy był większy niż wynagrodzeń. W pierwszych latach po integracji z Unią Europejską szczególnie korzystnie pod tym względem wyglądała sytuacja w przemyśle: cukrowniczym, sokowniczym, piwowarskim i pieczywa cukierniczego, gdyż wskaźnik ten nie przekroczył 0,25 (rys. 5.4). W większości pozostałych branż również był on korzystny i wynosił od 0,43 w branży mleczarskiej do 0,78 w branży mięsnej. Tylko w przemyśle paszowym przyrost wynagrodzeń był nieznacznie szybszy od przyrostu wydaj-

³⁹ A. Judzińska, *Zatrudnienie i wynagrodzenia w przemyśle spożywczym*, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (1)*, op. cit., s. 42-51.

ności pracy, stąd wskaźnik opłaty wydajności pracy wyniósł 1,12. W sektorze spirytusowym oraz tytoniowym przyrost wydajności pracy nastąpił bez zwiększenia kosztów pracy, gdyż w obu przypadkach wynagrodzenia uległy obniżeniu (tab. 5.6).

Tabela 5.6. Przyrost wydajności pracy mierzonej wartością produkcji sprzedanej i wynagrodzeń w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w cenach bieżących)

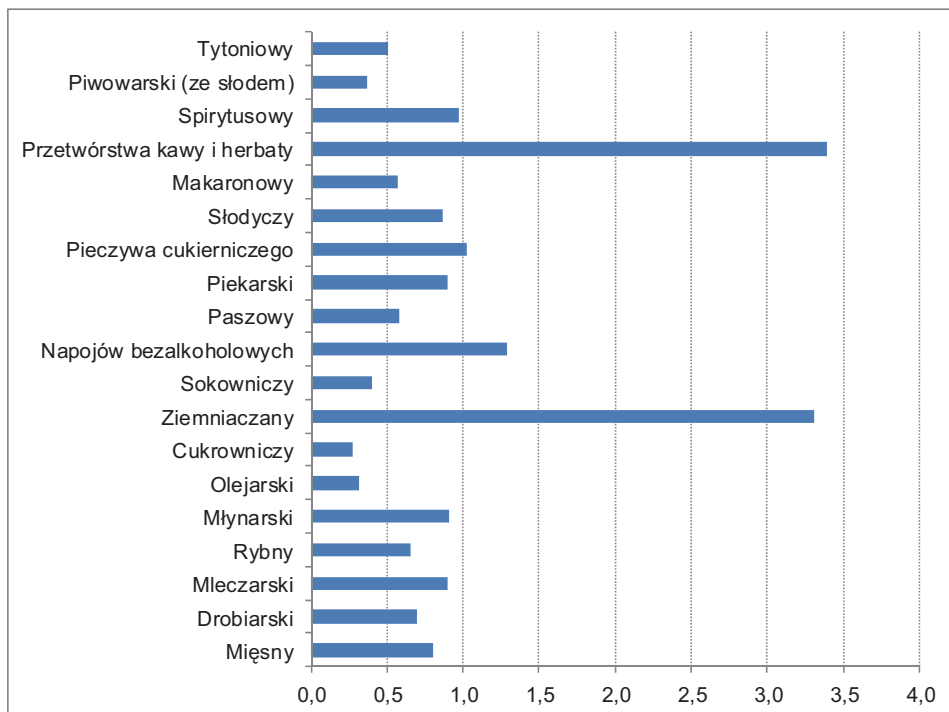
Dział przemysłu	Przyrost wydajności pracy (w proc.)		Przyrost wynagrodzeń (w proc.)		Opłata wydajności pracy	
	2003-2007	2007-2011	2003-2007	2007-2011	2004-2007	2008-2011
Przemysł spożywczy	44,1	35,9	20,9	30,3	0,47	0,84
w tym:						
Mięsny	39,7	35,1	31,1	28,0	0,78	0,80
Drobiarski	33,3	47,4	19,4	33,2	0,58	0,70
Mleczarski ^a	81,8	30,8	35,6	27,7	0,43	0,90
Rybny	46,0	50,1	30,2	32,6	0,66	0,65
Młynarski ^b	47,6	28,5	30,6	25,9	0,64	0,91
Olejarski	19,8	44,2	9,3	13,8	0,47	0,31
Cukrowniczy	150,2	80,7	24,9	48,9	0,17	0,27
Ziemniaczany	78,5	5,3	45,0	17,7	0,57	3,31
Owocowo-warzywny	21,8	.	19,7	.	0,91	.
Sokowniczy	33,6	59,2	6,1	23,6	0,18	0,40
Napojów bezalkoholowych	50,4	41,5	30,7	53,3	0,61	1,28
Paszowy	24,0	37,8	26,8	21,8	1,12	0,58
Piekarski	36,3	36,0	16,0	32,2	0,44	0,90
Pieczywa cukierniczego	43,7	23,4	9,6	24,0	0,22	1,02
Słodczy	74,0	39,0	42,0	33,7	0,57	0,86
Makaronowy	29,5	78,4	9,5	44,5	0,32	0,57
Przetwórstwa kawy i herbaty	.	14,1	.	48,0	.	3,40
Koncentratów spożywczych	54,3	.	32,0	.	0,59	.
Spirytusowy	.	39,0	.	38,0	.	0,97
Piwowarski ^d	45,8	34,3	6,7	12,8	0,15	0,37
Winiarski	18,0	.	50,1	.	0,42	.
Tytoniowy	18,4	66,9	-1,4	34,1	-0,08	0,51

^a bez lodów; ^b bez skrobiowego; ^c ze słodem

Źródło: obliczenia własne na podstawie aneksów 5.1 i 5.3.

W latach 2008-2011 wszystkie branże przemysłu spożywczego (poza olejarską) odnotowały pogorszenie wskaźnika opłacenia wzrostu wydajności pracy w porównaniu z latami 2004-2007. Spowodowane to było tym, że niższymi przyrostami wydajności pracy, poza nielicznymi wyjątkami, jak branża: olejarska, sokownicza, paszowa, makaronowa oraz tytoniowa towarzyszył relatywnie szybszy przyrost wynagrodzeń.

Rysunek 5.5. Średni wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy^a w głównych działach przemysłu spożywczego (w przedsiębiorstwach objętych sprawozdawczością finansową) w latach 2008-2011

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 5.6.

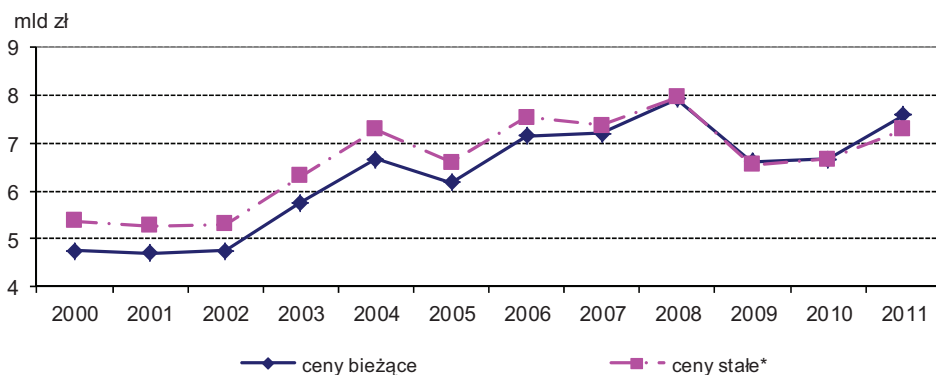
Najniższy, a tym samym najbardziej korzystny wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności pracy w latach 2008-2011 miały następujące branże: cukrownicza, olejarska, piwowarska, sokownicza i tytoniowa (od 0,27 do 0,51). Na drugim biegunie znalazła się branża ziemniaczana oraz przetwórstwa kawy i herbaty. Relacja przyrostu wynagrodzeń do przyrostu wydajności pracy wynosiła po ok. 3,4, zatem sfinansowanie niskiego przyrostu wydajności pracy w obu przypadkach było nieopłacalne. W zdecydowanej większości branż przemysłu spożywczego utrzymane zostały „zdrowe” relacje pomiędzy przyrostem wynagrodzeń a poprawą wydajności pracy.

6. Inwestycje, majątek przedsiębiorstw i produktywność przemysłu spożywczego i głównych branż

6.1. Wartość inwestycji w przemyśle spożywczym

W obszarze inwestycji skutki światowego kryzysu gospodarczego dały znać o sobie w 2009 roku, kiedy nakłady inwestycyjne w polskim przemyśle spożywczym obniżyły się o 17,5% do 6,6 mld zł, ale i tak były o 40% wyższe niż w latach 2000-2002 (rys. 6.1). W czasach gorszej koniunktury firmy przetwórcze inwestowały bardziej ostrożnie. Również instytucje finansowe (banki) bardziej rygorystycznie i wnikliwie rozpatrywały wnioski kredytowe czy plany naprawcze przedsiębiorstwa. Ograniczenia inwestycyjne nie były podyktowane brakiem środków finansowych, gdyż zyski przemysłu spożywczego w latach 2009-2010 wynosiły po ok. 7,9 mld zł i należały do najwyższych w minionej dekadzie. To niepewność na rynku była hamulcem w podejmowaniu nowych inwestycji.

Rysunek 6.1. Nakłady inwestycyjne w polskim przemyśle spożywczym

* ceny bieżące skorygowane wskaźnikiem cen dóbr inwestycyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS 2001-2012.

W latach 2009-2010 nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym wyniosły po 6,7 mld zł rocznie. Wraz z ożywieniem gospodarczym firmy przemysłu spożywczego zaczęły odważniej inwestować i w 2011 roku wydatki inwestycyjne wyniosły 7,6 mld zł, tj. powróciły do poziomu sprzed ostatniego światowego kryzysu gospodarczego. O ile w obszarze inwestycji firmy przemysłu spożywczego w niepewnych czasach wykazywały się dużą rozważą, to niektóre z nich zaryzykowały i skorzystały z tzw. opcji walutowych. Zamiast spodziewanych korzyści i zysków przyniosły jedynie straty, w niektórych przypadkach dość dotkliwe. Nie nastąpiło przyspieszenie procesów konsolidacji zakładów przetwórczych w poszczególnych sektorach przemysłu spożywczego, choć wydawałoby się, że trudne czasy są dobrym momentem do takich działań.

Zwiększanie nakładów inwestycyjnych przez polski przemysł spożywczy w okresie integrowania z UE wynikało przede wszystkim z konieczności spełnienia przez zakłady przetwórcze unijnych norm weterynaryjnych, sanitarnych i higienicznych. Te dostosowania przyczyniły się także do poprawy konkurencyjności polskich przedsiębiorstw wobec konkurentów z pozostałych krajów Wspólnoty i państw trzecich.

Wysoki poziom inwestycji w firmach przemysłu spożywczego, zwłaszcza w 2007 i 2008 roku, był wynikiem dobrej koniunktury na produkty rolne na rynkach światowych. Innym czynnikiem, który miał wpływ na wzrost inwestycji były kończące się okresy przejściowe dla tzw. sektorów wrażliwych, tj. sektora mięsnego, mleczarskiego oraz rybnego. Spadek nakładów inwestycyjnych w latach 2009-2010 to efekt światowego kryzysu gospodarczego. Ustępujący kryzys gospodarczy, a bardziej jego „kontrolowane” łagodzenie doprowadziło do ożywienia gospodarczego i ponownego wzrostu nakładów inwestycyjnych. W 2011 roku firmy przemysłu spożywczego zainwestowały ok. 7,6 mld zł, tj. o 1/10 więcej niż w latach 2009-2010.

W latach 2000-2011 największe nakłady na inwestycje przeznaczyła branża mięsna (10,5 mld zł), co stanowiło 15,3% inwestycji w całym przemyśle spożywczym, a także branża mleczarska wraz z lodami (ok. 8,9 mld zł) i piwowarska (ok. 6,9 mld zł) oraz sektor słodczy i tytoniowy po ok. 4,5 mld zł (tab. 6.1).

Tabela 6.1. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego^a (w mln zł)

Dział przemysłu	2000-2002 ^b	2004	2006-2008 ^b	2009-2010 ^b	2011	Razem 2000-2011
Mięsny	572	1 551	1 048	699	804	10 536
Drobiarski	93	259	233	183	299	2 237
Mleczarski z lodami	507	982	882	768	704	8 875
Rybnny	72	164	231	165	285	1 892
Młynarski (ze skrobią)	130	184	205	163	247	2 067
Olejarski	68	77	98	82	137	1 014
Cukrowniczy	135	251	299	282	281	2 952
Ziemniaczany	39	120	39	42	53	566
Owocowo-warzywny	144	549	386	279	468	3 853
Sokowniczy	104	171	258	134	170	2 043
Napojów bezalkoholowych	278	350	332	289	325	3 718
Paszowy	178	208	276	226	329	2 781
Piekarski	171	183	297	315	324	2 938
Pieczczywa cukierniczego	53	107	95	97	118	1 047
Słodczy	145	296	493	562	412	4 392
Makaronowy	15	32	31	41	48	351
Przetwórstwa kawy i herbaty	68	79	61	63	322	1 016
Koncentratów spożywczych	188	195	338	592	345	3 679
Spirytusowy	47	86	118	80	59	954
Piwowarski (ze słodem)	643	614	683	343	361	6 850
Winiarski	57	40	28	28	34	442
Tytoniowy	297	190	470	495	581	4 604
Razem przemysł spożywczy	4 003	6 688	6 901	5 926	6 534	68 646

^a przedsiębiorstwa, które złożyły sprawozdania finansowe; ^b przeciętnie w roku

Źródło: na podstawie aneksu 6.1.

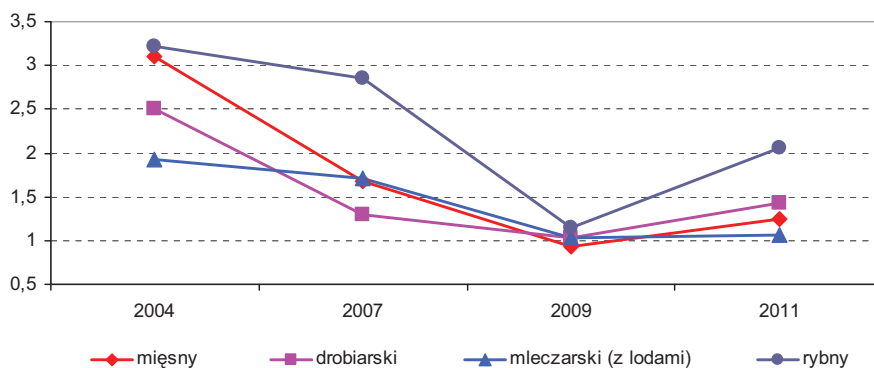
W minionej dekadzie firmy przemysłu spożywczego, korzystały ze środków pomocowych Unii Europejskiej, które były dostępne zarówno w okresie przedakcesyjnym, jak i naszego pełnego członkostwa we Wspólnocie. Do takich programów należały m.in.: SAPARD (uruchomiony na początku lipca 2002 roku, a zakończony w 2006 roku), Sektorowy Program Operacyjny 2004-2006 (SPO) czy Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 (PROW). Środki finansowe pozyskane z tych programów stanowiły jedynie kilka procent

nakładów inwestycyjnych, jakie wydatkował przemysł spożywczy. Oznacza to, że główny ciężar wydatków inwestycyjnych spoczywał na barkach samych przedsiębiorstw, posiłkujących się kredytami bankowymi.

6.2. Stopa inwestowania

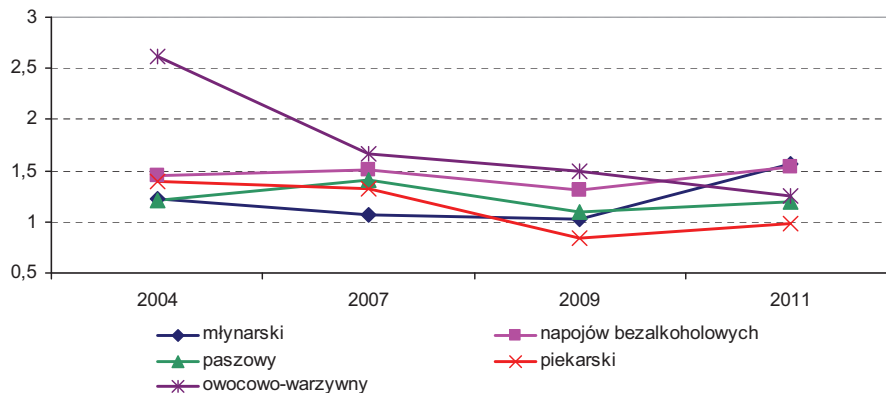
Stopa inwestowania jest jedną z miar aktywności inwestycyjnej i wskazuje, w jakim stopniu majątek przedsiębiorstwa jest odtwarzany. W sytuacji, gdy odpisy amortyzacyjne są wyższe od inwestycji, następuje dekapitalizacja majątku trwałego przedsiębiorstwa, nie jest on w wystarczającym stopniu odtwarzany. W 2004 roku najwyższą stopę inwestowania (rys. 6.2 i 6.3) miał sektor rybny (3,2), mięsny (3,1), owocowo-warzywny (2,6), drobiarski (2,5) oraz mleczarski (1,9). W następnych latach stopa inwestowania w tych sektorach uległa obniżeniu i zrównała się pod tym względem z innymi działami przemysłu spożywczego. Branże o wysokiej aktywności inwestycyjnej w okresie światowego kryzysu gospodarczego mocno ograniczyły inwestycje, a stopa inwestowania w 2009 roku oscylowała wokół 1. W 2011 roku w branży mleczarskiej stopa inwestowania pozostała nadal na niskim poziomie, nieznacznie wzrosła w mięsnej i drobiarskiej (do 1,2 i 1,4), a w rybnej przekroczyła 2.

Rysunek 6.2. Działy przemysłu spożywczego o wysokiej stopie inwestowania

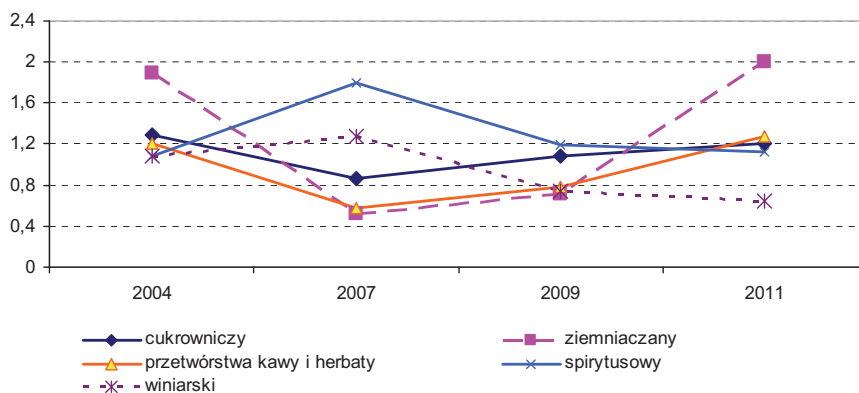
Źródło: na podstawie aneksu 6.2.

Rysunek 6.3. Działy przemysłu spożywczego o średniej stopie inwestowania

Źródło: na podstawie aneksu 6.2.

Rysunek 6.4. Działy przemysłu spożywczego o niskiej stopie inwestowania

Źródło: na podstawie aneksu 6.2.

W grupie działów przemysłu o średniej stopie inwestowania (na poziomie ok. 1,5) znalazła się m.in. branża: młynarska, napojów bezalkoholowych, paszowa oraz piekarska (rys. 6.3). Także i tutaj, choć w mniejszym stopniu, zauważalny jest spadek stopy inwestowania w okresie ostatniego światowego kryzysu gospodarczego. Majątek trwały ulegał dekapitalizacji, bądź tylko w niewielkim stopniu był odtwarzany w takich branżach, jak: cukrowniczej, ziemniaczanej, przetwórstwa kawy i herbaty, spirytusowej i winiarskiej (rys. 6.4). Wpływ światowego kryzysu gospodarczego na wysokość stopy inwestowania w branżach o średniej i niskiej stopie inwestowania był bardzo mały.

6.3. Majątek trwały i jego struktura

W latach 2003-2011 wartość majątku trwałego brutto w przemyśle spożywczym (łącznie z mikrofirmami) w bieżących cenach ewidencyjnych wzrosła o 68% z 52,2 do 87,7 mld zł. Przyrost wartości środków trwałych był dość równomierny, gdyż w latach 2003-2007 wartość majątku trwałego zwiększyła się o 31,5% z 52,2 do 68,7 mld zł, a w latach 2007-2011 wartość środków trwałych zwiększyła się o 27,7% z 68,7 do 87,7 mld zł. W tym czasie struktura majątku trwałego uległa niewielkim zmianom (tab. 6.2). Udział budynków i budowli pozostał praktycznie na tym samym poziomie – ok. 35%. Udział maszyn, urządzeń i narzędzi zwiększył się o 2,2 p.p. z 56,7% (w roku 2003) do 58,9% (w latach 2009-2011), zaś środków transportu obniżył się o 2,5 p.p. z 8,4 do 5,9%.

Tabela 6.2. Wartość oraz struktura i zużycie środków trwałych w przemyśle spożywczym

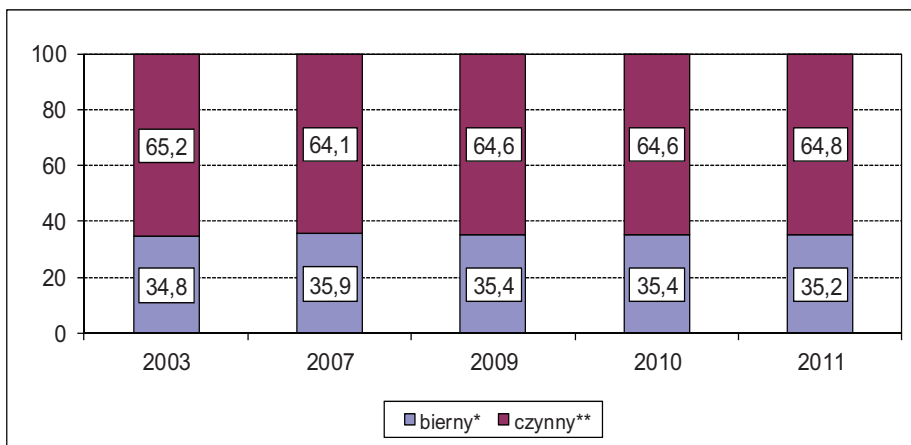
Wyszczególnienie	2003	2007	2009	2010	2011
Wartość brutto (w mln zł)	52 206,4	68 657,0	77 561,0	81 843,0	87 680,0
w tym (w proc.):					
• budynki i budowle	34,8	35,9	35,4	35,4	35,2
• maszyny, urządzenia i narzędzia	56,7	57,6	58,7	58,6	58,9
• środki transportu	8,4	6,5	5,9	6,0	5,9
Wartość netto (w mln zł)	29 353,9	37 388,0	40 353,0	42 422,0	44 341,2
Zużycie majątku trwałego (w proc.)	43,8	45,5	48,0	48,2	49,4
w tym:					
• budynki i budowle	26,5	26,3	29,0	28,7	29,1
• maszyny, urządzenia i narzędzia	53,1	56,3	58,0	58,7	60,2
• środki transportu	52,3	60,2	62,0	61,0	62,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2004, 2008-2012.

W latach 2003-2011 zużycie czynnego majątku trwałego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego wzrosło, w tym najbardziej środków transportu o 10,6 p.p., a maszyn, urządzeń i narzędzi o 7,1 p.p. W największym stopniu zamortyzowaną częścią majątku trwałego były środki transportowe. Wskaźnik ich zużycia w 2011 roku wyniósł 62,9%. Nieco mniej wyeksploatowane były maszyny, urządzenia oraz narzędzia, gdyż ich wskaźnik zużycia wyniósł 60,2%. Zużycie majątku biernego (budynków i budowli) w 2011 roku wyniosło 29,1% i było 2-krotnie niższe od zużycia majątku czynnego. Duże różnice między wskaźnikiem zużycia majątku biernego a czynnego wynikają przede wszystkim z dłuższej żywotności (okres amortyzacji) budynków i budowli niż maszyn oraz środków transportu.

Wartość netto majątku trwałego w 2011 roku wyniosła 44,3 mld zł i była o 51% wyższa niż w 2003 roku. Przyrost ten był jednak o 17 p.p. niższy niż majątku trwałego brutto, z uwagi na postępujące zużycie majątku czynnego, którego wskaźnik przekroczył 60%. W latach 2003-2011 zużycie majątku trwałego przemysłu spożywczego wzrosło z 43,8% do 49,4%, tj. o 5,6 p.p. (por. tab. 6.2).

Rysunek 6.5. Struktura majątku trwałego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (łącznie z tytoniowym, w procentach)

* część bierna majątku – budynki i budowle, ** część czynna majątku – maszyny, urządzenia, narzędzia i środki transportu

Źródło: na podstawie tab. 6.2.

Na majątek przedsiębiorstwa składa się majątek trwały netto (maszyny, urządzenia, środki transportu oraz budynki i budowle) oraz majątek obrotowy, tj. zapasy, należności oraz gotówka. Wartość aktywów ogółem przedsiębiorstw przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (tab. 6.3) zwiększyła się o 89,5% z 67,4 mld zł w 2003 roku do 127,7 mld zł w 2011 roku, przy czym wartość majątku trwałego (w cenach bieżących, ewidencyjnych) uległa podwojeniu z 34,8 do 71,5 mld zł, natomiast majątku obrotowego wzrosła o 72% z 32,6 do 56,2 mld zł (w cenach bieżących).

Udział środków obrotowych i trwałych w wartości majątku przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w 2003 roku był bardzo zbliżony (różnica wyniosła 3,4 p.p.) i utrzymywała się przez następne lata. Dopiero pod koniec ubiegłej dekady różnica ta zwiększyła się na rzecz aktywów trwałych, których udział wzrósł do 56%.

Tabela 6.3. Wartość majątku przedsiębiorstw przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe

Wyszczególnienie	2003	2007	2009	2010	2011
Majątek trwały (w mln zł)	34 852,2	49 500,1	61 835,1	62 007,4	71 530,2
Majątek obrotowy (w mln zł)	32 560,2	46 803,6	47 029,6	48 816,3	56 202,3
Razem (w mln zł)	67 412,4	96 303,7	108 864,7	110 823,7	127 732,5
w tym: trwałe (w proc.)	51,7	51,4	56,8	56,0	56,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Zmiany wartości aktywów w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego przebiegały w różnym tempie (tab. 6.4). W większości branż przemysłu spożywczego (12 na 22 branże) majątek przedsiębiorstw „opiera się” na środkach trwałych. Do takich działań przemysłu należą: mięsny, mleczarski, młynarski, napojów bezalkoholowych, piekarski, pieczywa cukierniczego, słodczy, makaronowy, przetwórstwa kawy i herbaty, spirytusowy, piwowarski oraz tytoniowy. Udział aktywów trwałych majątku w tej grupie wahał się od 53,4% w branży makaronowej do 72,8% w branży spirytusowej. Nieznacznie wyższą wartość aktywów trwałych niż obrotowych miała także branża sokownicza i ziemniaczana. Z kolei w takich branżach, jak: rybna, olejarska, cukrownicza, owocowo-warzywna, paszowa, winiarska oraz drobiarska, najczęściej kilkuprocentową przewagę miał majątek obrotowy.

Tabela 6.4. Aktywa przedsiębiorstw przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe

Dział przemysłu	Wartość aktywów w mln zł		Udział majątku trwałego w proc.		Wskaźniki dynamiki (2003 = 100)		
	2003	2011	w proc.		aktywów ogółem	majątku trwałego	majątku obrotowego
			2003	2011			
Mięsny	7 653,2	13 026,7	62,1	56,7	170,2	155,4	194,5
Drobiarski	1 642,4	4 416,3	49,8	47,3	268,9	255,4	282,3
Mleczarski ^a	6 291,0	13 327,8	52,7	57,8	211,9	232,4	189,0
Rybny	1 175,3	4 287,8	42,5	44,0	364,8	377,7	355,3
Młynarski ^b	2 596,7	3 993,6	46,4	54,2	153,8	179,6	131,4
Olejarski	1 459,1	3 079,3	32,5	43,4	211,0	281,8	177,0
Cukrowniczy	6 203,7	8 544,5	46,3	38,7	137,7	115,1	157,2
Ziemniaczany	1 082,9	1 282,3	50,9	51,3	118,4	119,3	117,4
Owocowo-warzywny	4 653,0	6 546,2	38,4	39,4	140,7	144,4	138,4
Sokowniczy	2 388,6	4 866,5	58,1	50,9	203,7	178,5	238,7
Napojów bezalkoholowych	2 845,9	7 753,4	61,9	69,7	272,4	306,8	216,7
Paszowy	3 830,1	6 143,7	42,3	43,2	160,4	163,8	157,9
Piekarski	1 619,7	3 634,2	68,9	66,3	224,4	215,9	243,1
Pieczywa cukierniczego	1 033,5	1 556,7	58,0	61,1	150,6	158,7	139,5
Słodczy	3 257,0	11 448,5	49,4	64,5	351,5	458,9	246,6
Makaronowy	435,6	864,9	66,7	53,4	198,6	159,0	277,9
Przetwórstwa kawy i herbaty	948,3	2 878,4	44,0	61,0	303,5	420,8	211,4
Koncentratów spożywczych	2 829,1	7 084,9	44,6	48,9	250,4	274,6	231,0
Spirytusowy	2 559,9	9 027,8	29,5	72,8	352,7	870,3	136,1
Piwowarski ^c	6 986,0	7 072,7	74,5	66,1	101,2	89,8	134,6
Winiarski	752,1	905,9	34,3	35,7	120,4	125,4	117,9
Tytoniowy	4 465,9	4 933,1	42,4	67,7	110,5	176,4	61,9
Przemysł spożywczy	67 412,4	127 732,5	51,7	56,0	189,5	205,2	172,6

^a bez lodów; ^b bez skrobi; ^c ze słodem

Źródło: obliczenia własne na podstawie aneksu 6.3.

W latach 2003-2011 największe zmiany struktury w majątku przedsiębiorstw zaszły w branży olejarskiej, cukrowniczej, słodocy, przetwórstwa kawy i herbaty, spirytusowej, tytoniowej i piwowarskiej. Udział majątku trwałego zwiększył się w nich o ponad połowę. Największy wzrost udziałów tych aktywów nastąpił w przemyśle spirytusowym (2,5-krotny wzrost), a następnie w branży tytoniowej (o 60,0%), przetwórstwa kawy i herbaty (o 38,6%), olejarskiej (o 33,5%) i słodocy (o 30,6%) oraz młynarskiej (o 16,8%). W niektórych branżach nastąpił spadek udziałów majątku trwałego. W tym gronie znalazła się m.in. branża: makaronowa (o 19,9%), cukiernicza (o 16,4%), sokownicza (o 12,4%) oraz piwna (o 11,3%). Stabilną strukturę majątku zachowały branże: ziemniaczana, owocowo-warzywna, paszowa oraz winiarska.

Dynamika wzrostu wartości aktywów ogółem w analizowanych przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego była bardzo różna, gdyż:

- co najmniej 3-krotny wzrost wartości majątku osiągnęły branże: rybna, słodocy, przetwórstwa kawy i herbaty oraz spirytusowa (z 7,9 do 25,7 mld zł),
- 2-krotny i nieco większy wzrost nastąpił w branży drobiarskiej, mleczarskiej, olejarskiej, sokowniczej, napojów bezalkoholowych, piekarskiej i koncentratów spożywczych (z 19,1 do 44,2 mld zł),
- swoje aktywa – najczęściej o kilkadziesiąt procent – zwiększył sektor mięsny, młynarski, cukrowniczy, ziemniaczany, owocowo-warzywny, paszowy, pieczywa cukierniczego, makaronowy, winiarski i tytoniowy (z 32,7 do 47,8 mld zł).

Jeszcze większe zróżnicowanie między branżami dotyczyło zmian wartości majątku trwałego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, gdyż:

- co najmniej 3-krotny wzrost tej wartości osiągnęły branże: rybna, napojów bezalkoholowych, słodocy, przetwórstwa kawy i herbaty oraz spirytusowa (z 5,0 do 23,0 mld zł),
- 2-krotny i nieco większy wzrost majątku trwałego nastąpił w branży drobiarskiej, mleczarskiej, olejarskiej, piekarskiej i koncentratów spożywczych (z 7,0 do 19,1 mld zł),
- przyrost majątku trwałego – najczęściej o kilkadziesiąt procent – wystąpił w sektorze mięsny, młynarskim, cukrowniczym, ziemniaczanym, owocowo-warzywnym, sokowniczym, paszowym, makaronowym, winiarskim i tytoniowym (z 16,5 do 28,1 mld zł).

Zmiany wartości majątku obrotowego były mniejsze, gdyż tylko w branży rybnej ich wartość zwiększyła się ponad 3-krotnie. W ośmiu sektorach (drobiarskim, sokowniczym, napojów bezalkoholowych, piekarskim, słodocy, makaronowym, przetwórstwa kawy i herbaty oraz koncentratów spożywczych) nastąpiło podwojenie wartości majątku obrotowego.

6.4. Majątkochłonność przemysłu spożywczego oraz produktywność majątku

Jedną z miar techniczno-ekonomicznej sprawności funkcjonowania przedsiębiorstwa jest majątkochłonność produkcji. Jest ona relacją wielkości nakładów na stworzenie zasobów majątkowych przedsiębiorstwa do wielkości produkcji wytworzonej za pomocą tego majątku. W przeprowadzonej analizie do obliczenia majątkochłonności produkcji wykorzystano relację wartości majątku trwałego przedsiębiorstw do wartości produkcji sprzedanej (w cenach bazowych), co można określić następującym wzorem:

$$\text{Majątkochłonność produkcji} = \frac{\text{wartość majątku trwałego}}{\text{wartość produkcji sprzedanej}}$$

W latach 2003-2011 w większości sektorów przemysłu spożywczego rosła majątkochłonność produkcji. Oznacza to, że większa część (wartość) majątku trwałego przedsiębiorstwa przypadała na 1 złotówkę sprzedanej produkcji. Jednym z czynników mających wpływ na wzrost majątkochłonności produkcji jest substytuowanie pracy żywej przez maszyny i urządzenia. W latach 2003-2011 liczba osób pracujących w sektorze spożywczym zmalała o 6% z ok. 468 do 439 tys.⁴⁰, zaś wartość maszyn, urządzeń i narzędzi wzrosła o 175% w wyniku przeprowadzonych inwestycji (por. tab. 6.2).

Majątkochłonność produkcji w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego jest bardzo zróżnicowana. Najwyższa była ona w branży spirytusowej, tytoniowej, przetwórstwa kawy i herbaty, napojów bezalkoholowych, cukrowniczej, słodczy, piwowarskiej i sokowniczej i wynosiła od 0,5 do 2,2. Relacja ta była więc co najmniej 2-krotnie wyższa niż w takich branżach, jak: drobiarska, mięsna oraz paszowa (tab. 6.5). W zależności od kierunku i tempa zmian relacji majątku trwałego do produkcji sprzedanej można wyróżnić następujące grupy branż:

- o dużym wzroście majątkochłonności (ponad 2-krotnym) – spirytusowa oraz przetwórstwo kawy i herbaty,
- o znaczącym wzroście (o ponad 40%) – olejarska, napojów bezalkoholowych, tytoniowa i słodczy,
- o umiarkowanym wzroście – mleczarska, rybna, ziemniaczana, owocowo-warzywna, koncentratów spożywczych oraz winiarska,
- o malejącej majątkochłonności produkcji – mięsna, piwowarska, drobiarska, cukrownicza, sokownicza, paszowa, piekarska oraz makaronowa.

Produktywność jest miarą pozwalającą określić efektywność gospodarowania całkowitym majątkiem przedsiębiorstwa. Im wskaźnik produktywności ma większą wartość, tym lepiej świadczy to o zarządzaniu firmą.

$$\text{Wskaźnik produktywności aktywów} = \frac{\text{przychody ze sprzedaży}}{\text{aktywa ogółem}}$$

Wskaźnik produktywności jest ściśle powiązany ze wskaźnikiem majątkochłonności produkcji. Praktycznie jest jego odwrotnością, gdy do określenia tych relacji weźmiemy te same parametry. Nie jest zaskoczeniem, że wzrost produktywności w określonych sektorach oznacza, że zmniejszyła się u nich majątkochłonność produkcji i odwrotnie. W 2011 roku najwyższą produktywność aktywów uzyskano w branży: mięsnej, drobiarskiej, mleczarskiej, piekarskiej oraz tytoniowej, gdyż na jedną złotówkę wartości majątku przedsiębiorstwa przypadało od 1,7 do 2,7 zł wartości produkcji sprzedanej (tab. 6.5). Najniższe wskaźniki produktywności miały sektory: cukrowniczy, sokowniczy, słodczy i napojów bezalkoholowych (od 0,57 do 0,88).

⁴⁰ W niektórych branżach przemysłu spożywczego, jak np. cukrowniczej czy spirytusowej, spadek zatrudnienia był dużo głębszy. Szerzej o stanie zatrudnienia w przemyśle spożywczym i jego poszczególnych działach patrz rozdz. 5.

Tabela 6.5. Majątkochłonność produkcji oraz produktywność majątku w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe (w zł/zł)

Dział przemysłu	Majątkochłonność produkcji			Produktywność majątku		
	2003	2007	2011	2003	2007	2011
Mięsny	0,29	0,31	0,25	1,89	1,77	2,00
Drobiarski	0,20	0,21	0,17	1,14	2,40	2,70
Mleczarski ^a	0,27	0,21	0,32	1,85	2,16	1,70
Rybny	0,25	0,34	0,31	1,59	1,43	1,35
Młynarski ^b	0,40	0,39	0,39	1,13	1,28	1,36
Olejarski	0,20	0,32	0,30	1,45	1,28	1,41
Cukrowniczy	0,82	0,75	0,59	0,65	0,57	0,57
Ziemniaczany	0,44	0,34	0,48	1,11	0,86	0,97
Owocowo-warzywny	0,33	0,35	0,36	1,08	1,06	0,99
Sokowniczy	0,59	0,48	0,50	0,93	0,90	0,88
Napojów bezalkoholowych	0,55	0,64	0,79	1,06	1,00	0,84
Paszowy	0,26	0,24	0,22	1,56	1,59	1,91
Piekarski	0,52	0,45	0,43	1,14	1,18	1,31
Pieczywa cukierniczego	0,44	0,55	0,45	1,31	1,12	1,30
Słodyczy	0,45	0,44	0,74	1,00	1,15	0,77
Makaronowy	0,69	0,41	0,46	0,85	1,27	1,08
Przetwórstwa kawy i herbaty	0,27	0,41	0,62	1,40	1,16	0,95
Koncentratów spożywczych	0,35	0,30	0,38	1,23	1,34	1,18
Spirytusowy	0,39	0,51	2,23	2,28	2,02	0,94
Piwowarski ^c	0,86	0,74	0,54	1,21	1,39	1,63
Winiarski	0,34	0,42	0,44	1,43	1,17	1,00
Tytoniowy	0,56	0,51	0,98	2,58	2,75	1,89
Przemysł spożywczy	0,40	0,37	0,43	1,45	1,48	1,33

^a bez lodów; ^b bez skrobi; ^c ze słodem

Źródło: na podstawie aneksów 6.4 i 6.5.

Znaczący wzrost produktywności majątku przedsiębiorstw nastąpił m.in. w branży drobiarskiej, piwowarskiej, piekarskiej i paszowej. Na względnie stabilnym poziomie utrzymuje się ona w sektorze: olejarskim, sokowniczym, pieczywa cukierniczego i koncentratów spożywczych (tab. 6.5). Wyraźnie (o ponad 20%) produktywność majątku obniżyła się w sektorze: napojów bezalkoholowych, słodyczy, przetwórstwa kawy i herbaty, spirytusowym, winiarskim i tytoniowym, w mniejszym stopniu również w branży mleczarskiej, rybnej, cukrowniczej, ziemniaczanej, owocowo-warzywniej oraz sokowniczej i koncentratów spożywczych.

W ostatnich latach zmienił się kierunek zmian majątkochłonności i produktywności majątku. W latach 2003-2007 obniżała się majątkochłonność, a wzrastała produktywność majątku, a w latach 2007-2011 miało miejsce zjawisko odwrotne. Tendencje te wystąpiły w większości branż, z wyjątkiem:

- cukrowniczej, gdzie w tych okresach notowano znaczący spadek majątkochłonności i produktywności majątku;
- przetwórstwa kawy i herbaty, produkcji napojów bezalkoholowych i spirytusowych, w których w obu okresach wzrastała majątkochłonność, a obniżała się produktywność majątku;
- piwowarskiej, piekarskiej i paszowej, w których w obu okresach nastąpił spadek majątkochłonności i wzrost produktywności majątku.

7. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego

W celu identyfikacji kierunków przemian struktur podmiotowych polskiego przemysłu spożywczego, w tym rozwoju procesów koncentracji i konsolidacji, w niniejszym rozdziale dokonano analizy statystycznej i opisowej zmian tych struktur. W analizie tej przedstawiono udziały (stan obecny i jego zmiany w okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej) poszczególnych grup przedsiębiorstw zarówno w całkowitej liczbie podmiotów, jak i w przeciętnym zatrudnieniu oraz w wartości produkcji sprzedanej. Analizowano zmiany struktur podmiotowych w całym przemyśle spożywczym i w poszczególnych jego branżach, dzieląc je na grupy branż o najwyższym, przeciętnym i najniższym poziomie koncentracji. Dodatkowo dokonano porównania struktury podmiotowej przemysłu spożywczego w Polsce i w Unii Europejskiej. W analizie wykorzystano publikowane i niepublikowane dane statystyczne GUS oraz Eurostat.

7.1. Tendencje ogólne zmian struktury podmiotowej przemysłu spożywczego

Przetwórstwo spożywcze należy do dziedzin przemysłu charakteryzujących się dużym rozproszeniem i małym poziomem koncentracji. Wynika to z niższego poziomu rozwoju technicznego tego działu (należy on do grupy tzw. działów niskiej techniki) i charakteru przedmiotu pracy, określanego przez zmienność przetwarzanych produktów rolnictwa. Do istotnych cech przemysłu spożywczego należy także jego silne powiązanie z rynkami lokalnymi i regionalnymi, duża różnorodność asortymentowa i dość krótkie serie produkcji, a także stosunkowo krótkie terminy przydatności produktów do spożycia. Wymienione cechy produkcji żywności sprzyjają prowadzeniu w tym sektorze działalności przez mikro, małe i średnie firmy. Przemysł spożywczy jest zatem dziedziną gospodarki szczególnie predestynowaną do rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (MSP)⁴¹.

Według ostatnich dostępnych danych, w przemyśle spożywczym w 2010 roku działalność produkcyjną prowadziło blisko 16 tysięcy podmiotów gospodarczych (tab. 7.1), w tym:

- 9,5 tys. firm mikro (zatrudniających do 9 osób), stanowiących aż 59,5% ogółu firm spożywczych, których udział w zatrudnieniu wynosił 14,3%, a w sprzedaży tylko 5,4%;
- 5,0 tys. przedsiębiorstw małych (zatrudniających od 10 do 49 osób), które stanowiły 31,4% całej zbiorowości, a ich udział w zatrudnieniu wynosił 21,3% i w sprzedaży 14,7%;
- 1178 przedsiębiorstw średnich (zatrudniających od 50 do 249 osób), tj. 7,4% ogółu firm spożywczych; których udział w zatrudnieniu wynosił 27,5%, a w sprzedaży 25,8%;
- 281 firm dużych (zatrudniających powyżej 249 osób), które stanowiły tylko 1,7% całej zbiorowości, ale ich udział w zatrudnieniu wynosił 36,9%, a w sprzedaży aż 54,1%.

W całym okresie przekształceń dostosowujących przemysł spożywczy do funkcjonowania według reguł gospodarki rynkowej oraz w warunkach globalizacji gospodarczej i integracji z Unią Europejską, wraz ze zmianą struktur własnościowych, produkcyjnych, potencjału wytwórczego, handlowych i innych, przemianom ulegały także struktury podmiotowe tego przemysłu. W latach 2003-2010 można wyróżnić dwa etapy tych przemian.

⁴¹ I. Szczepaniak, *Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego*, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (1)*, op. cit., s. 67-81.

Lata 2004-2007 były okresem integrowania się Polski z Unią Europejską oraz dużego ożywienia gospodarczego. W przemyśle spożywczym ujawniły się już w tym okresie procesy koncentracji produkcji. Wraz z umocnieniem się pozycji polskich producentów żywności na rynku Unii Europejskiej pojawiły się bowiem nowe uwarunkowania, które wpłynęły na nieco inny kierunek zmian struktur podmiotowych przemysłu spożywczego. Do uwarunkowań takich należy m.in. restrukturyzacja prowadzona przez grupy kapitałowe i liderów sektorów, która zwiększa ich zdolności ekspansji rynkowej i umożliwia funkcjonowanie na rynku globalnym. Nie bez znaczenia jest również fakt, że standardy wymagane przez UE osiągnęły głównie duże przedsiębiorstwa, a to one mają największe szanse umocnienia swojej pozycji w UE. Z tych powodów powróciła tendencja do koncentracji, przy równoczesnym rozwijaniu specjalizacji produkcji. Zawężać się zaczęło pole działania dla firm mikro i małych przedsiębiorstw przemysłowych, ograniczeniu uległa pozycja firm średnich, a zdecydowanie wzrosło znaczenie przedsiębiorstw dużych. Konsekwencją takich przemian struktur podmiotowych było zmniejszenie liczby czynnych firm, głównie najmniejszych, oraz redukcja zatrudnienia w przemyśle spożywczym, co wraz ze zwiększeniem produkcji przyniosło zauważalny wzrost wydajności pracy w tym sektorze.

Tabela 7.1. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego według liczby zatrudnionych

Wyszczególnienie	2003	2007	2009	2010
Liczba przedsiębiorstw				
Ogółem	19 516	16 727	15 686	15 971
w tym: mikro (do 9)	12 638	10 469	9 601	9 503
małe (10-49)	5 353	4 738	4 622	5 009
średnie (50-249)	1 255	1 232	1 183	1 178
duże (powyżej 249)	270	288	280	281
Przeciętne zatrudnienie (w tys. osób)				
Ogółem	456,4	462,7	458,5	460,9
w tym: mikro (do 9)	66,5	66,7	68,7	66,1
małe (10-49)	98,4	90,7	95,3	98,0
średnie (50-249)	137,0	134,5	127,2	126,8
duże (powyżej 249)	154,5	170,8	167,3	170,0
Produkcja sprzedana (w cenach bieżących, w mld zł)				
Ogółem	101,7	141,8	154,9	158,9
w tym: mikro (do 9)	9,1	8,8	9,1	8,6
małe (10-49)	16,8	20,9	22,3	23,3
średnie (50-249)	31,5	39,1	40,8	41,0
duże (powyżej 249)	44,2	73,0	82,7	86,0

Źródło: na podstawie aneksu 7.1.

Lata 2008-2010 to okres dość dynamicznych zmian ekonomicznych w przemyśle spożywczym, spowodowanych przede wszystkim wahaniami koniunktury na rynku światowym. Po ujawnieniu się światowego kryzysu finansowego, od połowy 2008 roku do połowy 2009 roku miało miejsce spowolnienie rozwoju przemysłu spożywczego. Po tym krótkim okresie osłabienia procesów rozwojowych do przemysłu spożywczego powróciło ożywienie, ale jego skala była mniejsza niż przed kryzysem. W wyniku gorszej oceny perspektyw rozwoju zmniejszyła się w tym okresie skłonność firm do inwestowania. W efekcie tych zjawisk, w latach 2008-2010 niewielkiemu ograniczeniu uległa liczba czynnych firm, głównie mikro i małych oraz średnich, co nie spowodowało jednak dużych zmian struktury podmiotowej przemysłu

spożywczego. Warty zauważenia jest natomiast dalszy wzrost znaczenia dużych przedsiębiorstw w obrotach sektora, świadczący o wciąż istniejącej tendencji do koncentracji produkcji.

Zaistniałe przekształcenia strukturalne spowodowały znaczącą przebudowę struktury podmiotowej przemysłu spożywczego, mierzonej udziałem podmiotów różnej wielkości w liczbie przedsiębiorstw, produkcji sprzedanej i zatrudnieniu całego przemysłu spożywczego. W efekcie wyżej wymienionych przekształceń, w latach 2003-2010 nastąpiły następujące zmiany struktury podmiotowej (tab. 7.2):

- zmniejszyła się o ponad 19% liczba firm mikro i małych, przy spadku liczby zatrudnionych o 0,5% i wzroście produkcji sprzedanej w cenach stałych o 1,5%;
- zmniejszyła się o przeszło 6% liczba firm średnich, a wielkość ich zatrudnienia o ponad 7%, podczas gdy produkcja sprzedana w cenach stałych wzrosła o blisko 8%;
- zwiększyła się o ok. 4% liczba przedsiębiorstw dużych, przy zwiększeniu stanu załogi o 10% oraz wzroście produkcji sprzedanej w cenach stałych aż o niemal 61%.

Tabela 7.2. Zmiany struktury podmiotowej przemysłu spożywczego w latach 2003-2010

Wyszczególnienie	Mikro i małe	Średnie	Duże
Liczba podmiotów w 2010 roku	14 512	1 178	281
Przyrost (+) / spadek (-) liczby podmiotów (w procentach) w latach 2003-2010	-19,3	-6,1	+4,1
w tym: w latach 2003-2007	-15,5	-1,8	+6,7
w latach 2007-2010	-4,6	-4,4	-2,4
Przeciętne zatrudnienie w 2010 roku (w tys. osób)	164,1	126,8	170,0
Przyrost (+) / spadek (-) zatrudnienia (w procentach) w latach 2003-2010	-0,5	-7,4	+10,0
w tym: w latach 2003-2007	-4,5	-1,8	+10,6
w latach 2007-2010	+4,3	-5,7	-0,5
Wartość produkcji sprzedanej w cenach bieżących w 2010 roku (w mld zł)	31 892,1	41 039,9	86 013,2
Przyrost (+) / spadek (-) wartości produkcji sprzedanej (w cenach stałych ^a , w procentach) w latach 2003-2010	+1,5	+7,6	+60,7
w tym: w latach 2003-2007	+4,7	+13,4	+50,9
w latach 2007-2010	-3,0	-5,2	+6,5

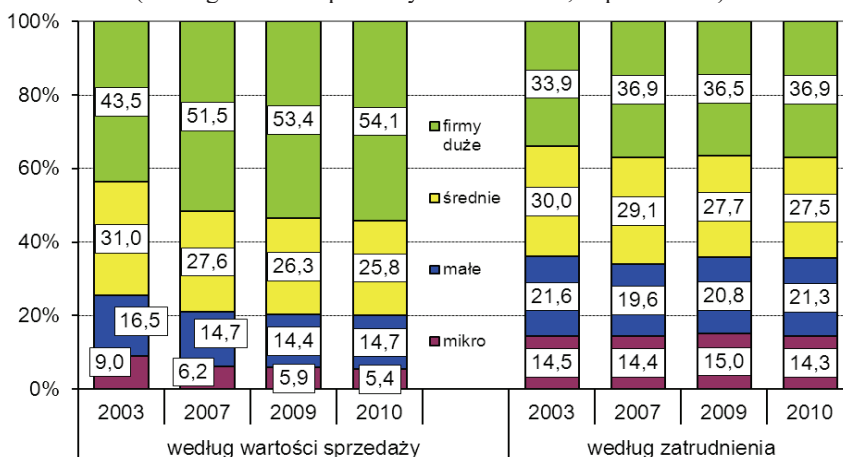
^a wartość produkcji sprzedanej w cenach bieżących przeliczono na ceny stałe przy użyciu wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych, publikowanych przez GUS

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Przemysłu GUS z lat 2004-2011 oraz niepublikowanych danych GUS.

Zmiany zachodzące w latach 2003-2010 (rys. 7.1) były częściowo kontynuacją przekształceń systemowych, ale przede wszystkim związane były z koniecznością sprostania wymaganiom, jakie niesie ze sobą globalizacja i integracja z Unią Europejską. W efekcie tych przemian, w latach 2003-2007 liczebność firm mikro i małych oraz średnich dalej zmniejszała się (odpowiednio o blisko 2,8 tys. i 23 jednostki), podobnie jak ich udział w zatrudnieniu i obrotach sektora. Zwiększyła się natomiast liczba i pozycja przedsiębiorstw dużych; w latach 2003-2007 ich liczba wzrosła o 18 jednostek, tj. o prawie 7%, osiągając udział w sprzedaży całego przemysłu spożywczego wynoszący 51,5%. W kolejnych trzech latach liczebność wszystkich grup firm zmniejszyła się o kilka procent; w strukturze wartości sprzedaży dalej zwiększało się znaczenie przedsiębiorstw dużych (aż do ponad 54% w 2010 roku), kosztem obu pozostałych grup firm. Przemiany związane z funkcjonowaniem Polski w ramach UE

oraz w warunkach globalizacji gospodarczej istotnie zmieniły i w dalszym ciągu zmieniają strukturę podmiotową przemysłu spożywczego.

Rysunek 7.1. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego (według wartości sprzedaży i zatrudnienia, w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Przemysłu GUS z lat 2004-2011.

Wstępne informacje o wynikach przemysłu spożywczego w latach 2011-2012 wskazują, że procesy koncentracji nadal są kontynuowane⁴². Znaczący wzrost produkcji dużych i średnich firm przy względnej stabilizacji krajowego popytu na żywność i napoje wskazuje, że nastąpiło dalsze wzmocnienie pozycji firm dużych kosztem mniejszych podmiotów gospodarczych. Jest to wynik trudnych uwarunkowań rynkowych dla producentów żywności i napojów, które zwykle są większym ograniczeniem dla najmniejszych firm. Struktura podmiotowa polskiego przemysłu spożywczego zbliżyła się tym samym do struktury tego sektora w całej Unii Europejskiej.

7.2. Rozwój procesów koncentracji i konsolidacji w przemyśle spożywczym⁴³

Poziom koncentracji przemysłu spożywczego jest różny w poszczególnych jego branżach. Pod tym względem główne kierunki przetwórstwa spożywczego można podzielić na trzy grupy, tj.: branże o wysokim poziomie koncentracji, branże o przeciętnym poziomie koncentracji i zróżnicowanej strukturze podmiotowej oraz branże silnie rozdrobnione.

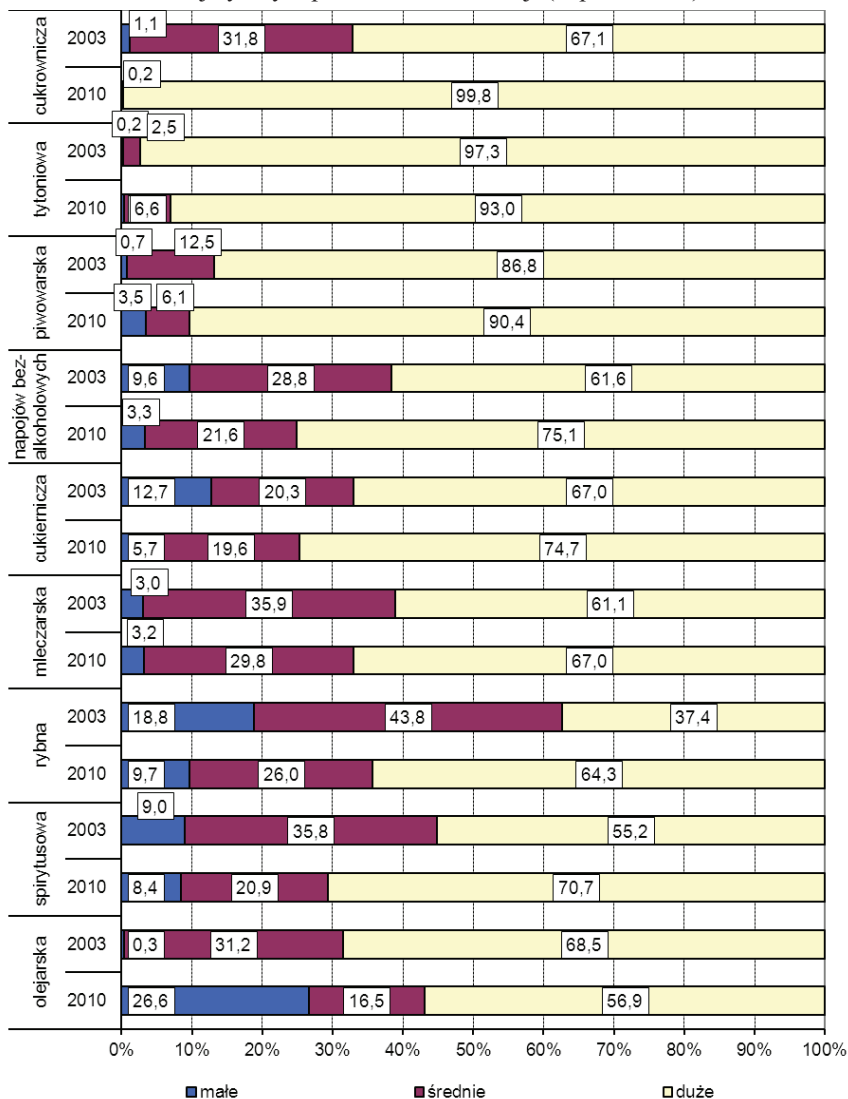
Branże o wysokim poziomie koncentracji są to jednocześnie branże o wysokiej konsolidacji i nawet globalizacji, w których udział dużych firm w produkcji danego sektora przekracza 60%, a 3-4 największe grupy kapitałowe dominują na rynku krajowym. Do takich branż można zaliczyć sektor cukrowniczy, tytoniowy, piwowarski, napojów bezalkoholowych, cukierniczy (produkcja wyrobów czekoladowych i pieczywa cukierniczego trwałego),

⁴² Por. *Sytuacja produkcyjno-ekonomiczna przemysłu spożywczego*, [w:] A. Kowalski (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2011 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012, s. 174-195.

⁴³ Brak danych w układzie branżowym o firmach mikro powoduje, że ocena procesów koncentracji w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego bazuje na danych o firmach przemysłowych (małych, średnich i dużych), czyli zatrudniających powyżej 9 osób.

a w mniejszym stopniu także mleczarski, rybny, spirytusowy i olejarski (rys. 7.2). W latach 2003-2010 poziom koncentracji niemal wszystkich tych branż zwiększył się. Spośród branż o wysokim poziomie koncentracji zauważalny spadek udziału firm dużych nastąpił jedynie w przemyśle olejarskim.

Rysunek 7.2. Struktura podmiotowa branż przemysłu spożywczego o najwyższym poziomie koncentracji (w procentach)

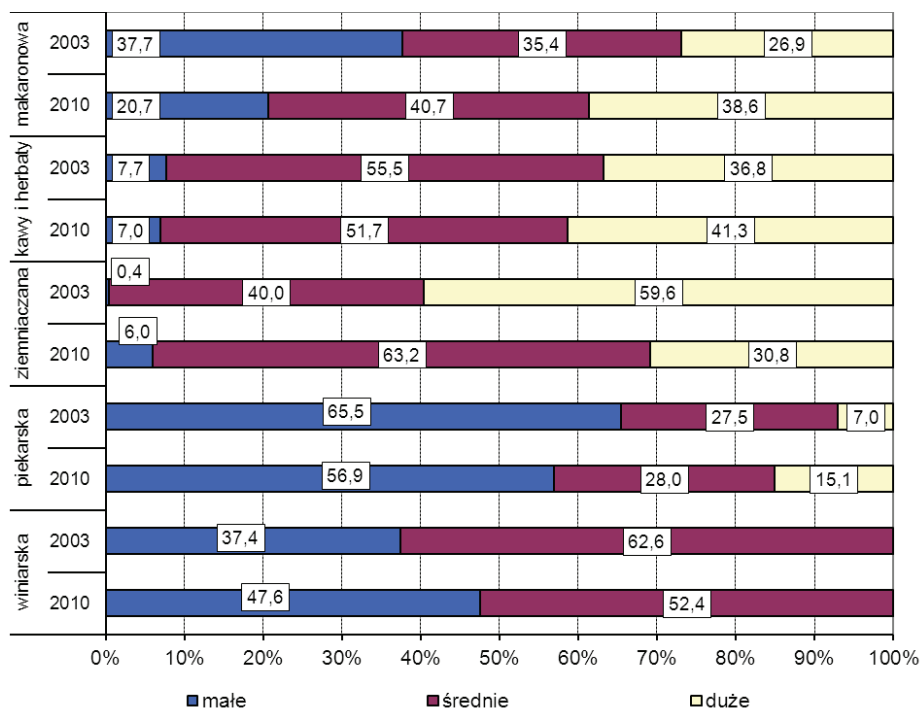

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Przemysłu GUS z lat 2004-2011 oraz niepublikowanych danych GUS (aneks 7.2).

Drugą krańcową grupę stanowią branże silnie rozdrobnione, w których większość produkcji ulokowana jest w przedsiębiorstwach średniej wielkości oraz firmach małych i mikro.

W branżach tych nie ma zdecydowanych liderów, a udział w rynku przedsiębiorstw dużych nie przekracza 40%. Są to takie działy produkcji, jak: przemysł winiarski, piekarski, makaronowy, przetwórstwa kawy i herbaty, a także przemysł ziemniaczany (rys. 7.3). Brak konsolidacji ogranicza możliwości eksportu i wejścia podmiotów tych branż do dużych sieci handlowych. W ostatniej dekadzie zmiany poziomu koncentracji tych kierunków przetwórstwa spożywczego były różnokierunkowe. Udział firm dużych w sprzedaży zwiększył się w przemyśle makaronowym, piekarskim oraz przetwórstwa kawy i herbaty, podczas gdy zmniejszył się w branży ziemniaczanej. Nadal firmy duże nie prowadziły działalności w przemyśle winiarskim.

Rysunek 7.3. Struktura podmiotowa branż przemysłu spożywczego o najniższym poziomie koncentracji (w procentach)

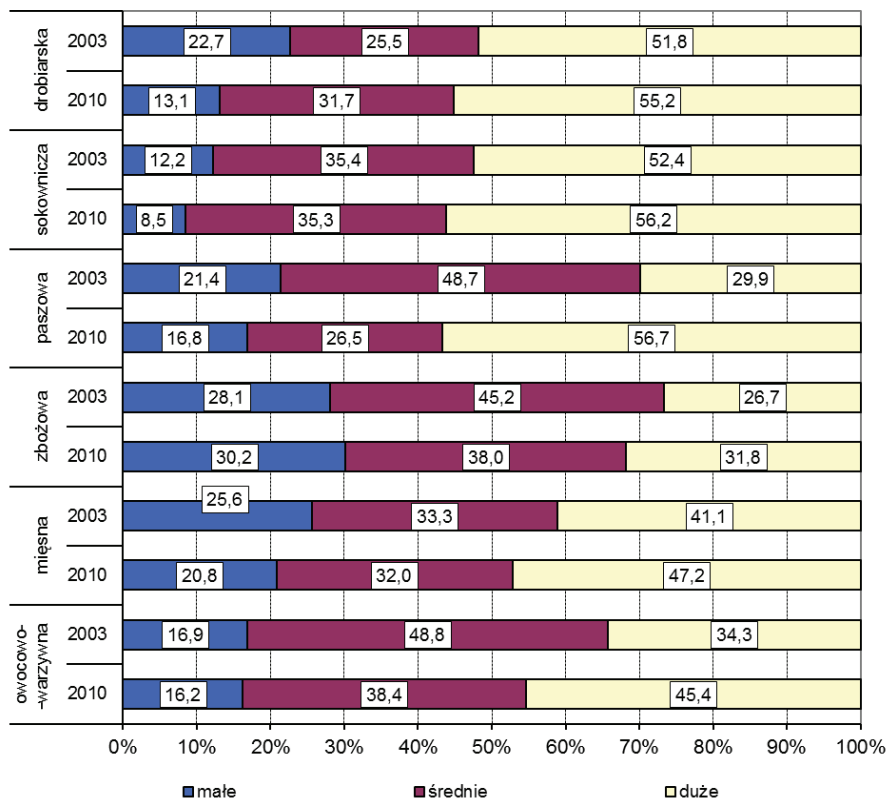

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Przemysłu GUS z lat 2004-2011 oraz niepublikowanych danych GUS (aneks 7.2).

Grupą o względnie zróżnicowanej strukturze podmiotowej i przeciętnym poziomie koncentracji są podstawowe branże przemysłu spożywczego (rys. 7.4), przetwarzające podstawowe dla polskiego rolnictwa produkty rolne, takie jak: zboża (przemysł zbożowy i paszowy), mięso (przemysł mięsny i drobiarski) oraz owoce i warzywa (przemysł sokowniczy i owocowo-warzywny). Są to branże, w których brak jest zdecydowanej konsolidacji przedsiębiorstw, co osłabia pozycję polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych oraz możliwości negocjacji z dużymi sieciami handlowymi. Poziom koncentracji w tej grupie branż w latach 2003-2010 był najbardziej stabilny. Udział firm dużych w przychodach wykazywał na ogół tylko niewielkie wahania. W sposób zauważalny zwiększył się jedynie poziom

koncentracji przemysłu paszowego i zbożowego, a w mniejszym stopniu także przemysłu mięsnego, drobiarskiego i owocowo-warzywnego.

Rysunek 7.4. Struktura podmiotowa branż przemysłu spożywczego o przeciętnym poziomie koncentracji (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Przemysłu GUS z lat 2004-2011 oraz niepublikowanych danych GUS (aneks 7.2).

Tabela 7.3. Szacunek udziału trzech największych firm (grup kapitałowych) w przychodach ze sprzedaży danej branży^a w 2011 roku (w procentach)

Udział trzech największych firm w sprzedaży sektora	Branże przemysłu spożywczego
do 10,0%	piekarska
10,1-25,0%	mięsna, drobiarska, owocowo-warzywna, zbożowo-makaronowa, rybna, ziemniaczana
25,1-50,0%	mleczarska, cukiernicza, paszowa, spirytusowa, napojów bezalkoholowych, koncentratów spożywczych, cukrownicza, kawy i herbaty, tytoniowa
ponad 50%	piwowarska, olejarska

^a dotyczy firm przemysłowych zatrudniających ponad 9 osób stałej załogi, objętych sprawozdawczością finansową i znajdujących się na Liście 2000

Źródło: opracowanie J. Drożdż na podstawie Listy 2000 polskich przedsiębiorstw, „Rzeczpospolita” 24.10.2012 r. oraz niepublikowanych danych GUS.

Poziom konsolidacji przemysłu spożywczego można także mierzyć udziałem kilku największych podmiotów (grup kapitałowych) w wartości produkcji sprzedanej sektora (tab. 7.3). W 2011 roku szczególnie wysoki poziom konsolidacji, ocenianej na podstawie udziału w obrotach trzech największych podmiotów, występował w branży piwowarskiej, olejarzkiej, napojów bezalkoholowych, cukrowniczej, spirytusowej, a także w przetwórstwie kawy i herbaty oraz w sektorze tytoniowym, paszowym i koncentratów spożywczych. Duże natomiast było nadal rozdrobnienie w branży piekarskiej oraz mięsnej, drobiarskiej, owocowo-warzywnej i zbożowo-makaronowej.

7.3. Porównanie struktury podmiotowej przemysłu spożywczego w Polsce i w Unii Europejskiej

W latach 2003-2010 struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Unii Europejskiej nie uległa istotnym zmianom (tab. 7.4). Co prawda udział przedsiębiorstw dużych w obrotach przemysłu spożywczego zmniejszył się w tym okresie o ok. 2 p.p. (z 52,1 do 49,8%) na rzecz firm średnich (z 26 do 28,1%), ale pozycja podmiotów mikro i małych – w porównaniu do poziomu sprzed rozszerzenia UE (2003) – była bardzo podobna. Jeśli chodzi o udział poszczególnych grup firm w zatrudnieniu tego sektora, to w niewielkim stopniu zwiększył się udział firm średnich i małych, odpowiednio o 3 i 1 p.p., spadł udział firm mikro (o 4 p.p.), podczas gdy pozycja przedsiębiorstw dużych utrzymała się na tym samym poziomie. Chociaż zatem przedsiębiorstwa duże stanowiły w 2010 roku zaledwie niecały 1% wszystkich podmiotów przemysłu spożywczego w UE, to generowały one prawie 50% sprzedaży tego sektora i miały blisko 39% udziału w jego zatrudnieniu. Widać wyraźnie, że stabilna, ukształtowana na wysokim poziomie koncentracji struktura podmiotowa unijnego przemysłu spożywczego odpowiada potrzebom rozwiniętego rynku europejskiego.

Tabela 7.4. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Unii Europejskiej (w procentach)

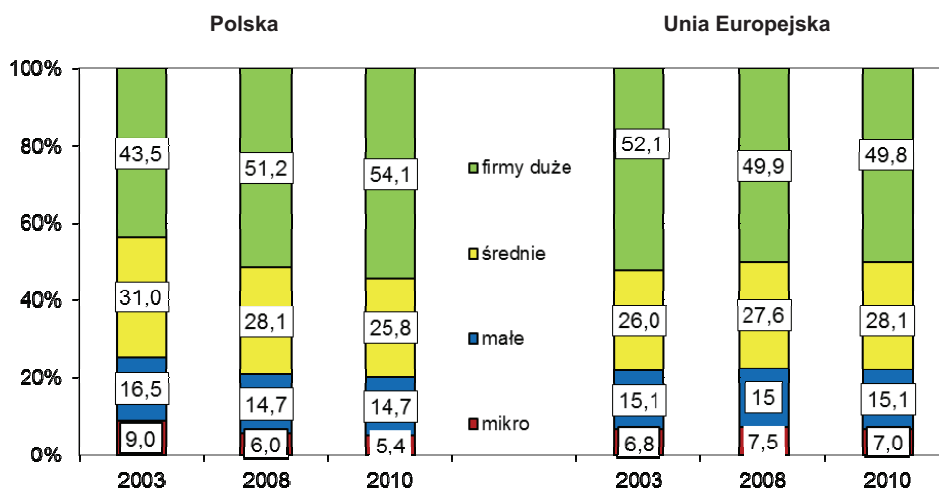
Wyszczególnienie	Wartość produkcji			Zatrudnienie			Liczba przedsiębiorstw		
	2003	2008	2010	2003	2008	2010	2003	2008	2010
Firmy duże (powyżej 249)	52,1	49,9	49,8	38,6	39,2	38,7	0,9	0,9	0,9
Firmy średnie (50-249)	26,0	27,6	28,1	24,3	27,2	27,2	3,7	3,7	3,8
Firmy małe (10-49)	15,1	15,0	15,1	20,7	21,8	21,7	17,4	16,3	16,7
Firmy mikro (do 9)	6,8	7,5	7,0	16,4	11,8	12,4	78,0	79,1	78,6

Źródło: opracowanie M. Tereszczuk na podstawie danych Eurostat.

Porównanie struktury podmiotowej przemysłu spożywczego w Polsce i w Unii Europejskiej (rys. 7.5) ukazuje wyraźnie, że w okresie poakcesyjnym w polskim przemyśle spożywczym kontynuowany był proces koncentracji, polegający na zmniejszeniu liczby i udziału w produkcji sektora firm mikro, małych i średnich, przy wzroście udziału firm dużych, podczas gdy w unijnym przemyśle spożywczym mieliśmy do czynienia ze stabilizacją struktury podmiotowej. W efekcie takiego kierunku zmian, struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Polsce upodobniła się do struktury tego przemysłu w UE. Dane za 2010 rok wskazują nawet na nieco wyższy poziom koncentracji polskiego przemysłu spożywczego, mierzony udziałem firm dużych w sprzedaży (w Polsce przekraczał on 54%, a w UE wynosił prawie 50%).

Zbieżność struktur podmiotowych przemysłu spożywczego dotyczy nie tylko struktury produkcji, ale także zatrudnienia. Tak w polskim przemyśle spożywczym, jak i w unijnym udział firm średnich i małych w zatrudnieniu sektora w 2010 roku przekraczał odpowiednio 27 i 21%. Przedsiębiorstwa duże reprezentowały 37% zatrudnienia przemysłu spożywczego w Polsce i 39% w UE, podczas gdy firmy mikro odpowiednio 14 i 12% jego pracowników.

Rysunek 7.5. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Polsce i w Unii Europejskiej (według wartości sprzedaży, w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Eurostat.

Nieco większe różnice dotyczą struktury podmiotowej przemysłu spożywczego według liczby przedsiębiorstw. W UE więcej niż w Polsce jest firm mikro, które stanowią prawie 79% ogółu firm działających w tym sektorze (w Polsce 60%), a mniejszy jest udział firm małych (16,7%), średnich (3,8%) i dużych (0,9%). Rozmiar przeciętnego przedsiębiorstwa dużego (mierzony wartością obrotów i wielkością zatrudnienia) jest jednak w UE znacznie większy niż w Polsce.

7.4. Podsumowanie

Procesy globalizacji i integracji Polski z Unią Europejską zasadniczo zmieniły kierunek rozwoju struktur podmiotowych przemysłu spożywczego. Do sektora tego powróciły procesy koncentracji produkcji, które polegały na zmniejszeniu liczby czynnych firm, głównie tych najmniejszych, oraz na wzroście liczby oraz udziału w produkcji i zatrudnieniu firm dużych. Po przeszło ośmiu latach członkostwa w UE struktura podmiotowa polskiego przemysłu spożywczego zbliżyła się do struktury występującej w krajach Unii Europejskiej.

Procesy koncentracji są zjawiskiem powszechnym występującym we wszystkich branżach przemysłu spożywczego. W ostatnich latach najszybciej przebiegały one w przemyśle cukrowniczym. Duży postęp w tym zakresie osiągnięto także w przemyśle mleczarskim, makaronowym, paszowym, spirytusowym, piwnym i winiarskim. W tych branżach nastąpił znaczący spadek liczby czynnych firm przemysłowych, przy ponad dwukrotnym wzroście wartości produkcji jednego podmiotu. W kilku branżach struktura podmiotowa ma charakter

oligopolistyczny, gdyż dominuje w nich kilka grup kapitałowych; są to branże: cukrownicza, tytoniowa i piwna, a częściowo także olejarska i spirytusowa. Procesy koncentracji najwolniej przebiegają w branżach o rozdrobnionej strukturze producentów. Dotyczy to przede wszystkim przemysłu mięsnego i piekarskiego, a w mniejszym stopniu także owocowo-warzywnego, cukierniczego, koncentratów spożywczych oraz młynarskiego.

W warunkach silnej konkurencji zewnętrznej każda gospodarka, aby funkcjonować i rozwijać się, potrzebuje zróżnicowanej struktury podmiotowej, która w miarę postępującego rozwoju gospodarczego będzie elastycznie i dynamicznie się zmieniać. W krajach rozwiniętych swoje miejsce na rynku znajdują zarówno przedsiębiorstwa małe i średnie, jak i duże oraz bardzo duże. Dotyczy to również polskiego sektora spożywczego, w którym co prawda nie ma układów monopolistycznych, a oligopole występują tylko w niektórych branżach, ale w którym małe i średnie przedsiębiorstwa wciąż odgrywają znaczącą rolę.

W polskim przemyśle spożywczym w dalszym ciągu postępować będą procesy koncentracji, a przedsiębiorstwa duże, w tym korporacje transnarodowe, nabierać będą coraz większego znaczenia. Firmy globalne nadal będą inicjatorem przemian strukturalnych, jak również stanowiąc poważną konkurencję dla producentów krajowych będą zmuszać ich do umacniania swoich marek i poprawy konkurencyjności. Pozycja firm mikro i małych oraz znacznej części przedsiębiorstw średnich, które ze względu na specyfikę sektora spożywczego są ważnym i trwałym składnikiem struktury podmiotowej polskiego przemysłu spożywczego, ale mają mniejsze zdolności pokonywania pozaekonomicznych barier wejścia i uczestnictwa we Wspólnym Rynku Europejskim, będzie stopniowo zmniejszać się. Także trudne obecnie uwarunkowania rynkowe (kryzys na świecie) stanowiąc będą większe ograniczenie dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MSP).

8. Efektywność przemysłu spożywczego

8.1. Uwagi wstępne

W ostatnich latach – mimo stałego zagrożenia światowym kryzysem finansowym i ekonomicznym – występuje zjawisko wysokich cen (światowych i krajowych) produktów rolnictwa. Równocześnie bariery popytowe powodowały wolniejszy i odroczony w czasie wzrost cen producenta żywności i płaconych przez konsumentów. Zjawiska te nasiliły się w sezonach 2007/2008, 2010/2011 i 2011/2012, a ich konsekwencją było obniżenie względnego poziomu wartości dodanej wytworzonej w przemyśle spożywczym. Wyhamowało to wieloletnie tendencje rozwojowe gospodarki żywnościowej, prowadzące do osłabienia pozycji rolnictwa i wzmocnienia wkładu przetwórstwa. Analiza struktury ceny bazowej wykazała bowiem zmniejszenie udziału w tej cenie wartości dodanej brutto (z 23,4% w latach 2000-2003 do 20,2% w I półroczu 2012 roku), przy dużym zmniejszeniu udziału opłaty pracy i stabilizacji względnego poziomu nadwyżki ekonomicznej. Oznacza to także wyhamowanie szybkiej tendencji wzrostowej makroekonomicznych efektów działalności przemysłu spożywczego, wyrażonych wartością dodaną brutto (WDB), utrzymanie względnego poziomu efektów mikro, wyrażonych nadwyżką ekonomiczną (Ne), przy malejących nakładach pracy i rosnących nakładach majątkowych (kapitałowych).

Wszystkie wyżej wymienione zjawiska wpływają na poziom i zmiany efektywności produkcji żywności i napojów. W celu identyfikacji tych procesów przeanalizowano efektywność nakładów pracy i majątku w latach 2007-2012 (I półrocze) w skali całego przemysłu spożywczego i jego głównych branż. Analiza ta polegała na porównaniu:

- zmian mierników efektywności w kolejnych latach badanego okresu,
- średniej wartości tych mierników w latach 2000-2003, 2007-2009 i 2010-2012,
- skrajnych wartości w latach 2007-2012,
- przeciętnego odchylenia od średnich wartości w tym samym okresie.

Przedmiotem analizy były wskaźniki⁴⁴:

- efektywności nakładów pracy (Np) w skali makro i mikro (efekty mierzone WDB i Ne),
- efektywności zaangażowanego majątku (M) w skali makro i mikro (efekty mierzone WDB i Ne),
- wskaźniki rentowności kapitału własnego (ROE).

8.2. Efektywność nakładów pracy

Efektywność nakładów pracy w przemyśle spożywczym, po wyraźnej poprawie w pierwszych latach po wejściu do UE, wygasła tendencje wzrostowe w okresie zagrożenia światowymi kryzysami. Średni poziom mierników tej efektywności w latach 2010-2012 był nawet nieco niższy niż w latach 2007-2009, ale wyraźnie wyższy od średniej z lat 2000-2003 (tab. 8.1 i 8.2). Dotyczy to zarówno efektywności w skali makro (mierzonej WDB), jak i w skali mikro (według Ne). Równocześnie wystąpiła dość duża zmienność obu tych mierników efektywności. Najwyższy poziom osiągnęły one w 2009 roku, a najniższy w 2008 roku,

⁴⁴ Sposób obliczania stosowanych mierników efektywności omówiono w pierwszym raporcie z badań tego problemu, patrz R. Urban, *Efektywność polskiego przemysłu spożywczego*, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (1)*, op. cit., s. 82-84.

przy czym ostatnio (w I półroczu 2012 roku) były one nieco niższe od średniej z lat 2007-2012 (por. aneks 8.1).

Kierunki i skala zmian efektywności nakładów pracy miały różny przebieg w poszczególnych branżach, przy czym zmiany efektywności mierzonej Ne były z reguły większe niż efektywności mierzonej WDB. Największe zmiany obu tych mierników dokonały się w trzech branżach o najwyższej efektywności nakładów pracy, tj. w cukrowniczej, piwnej i spirytusowej. W tych branżach, charakteryzujących się wysoką koncentracją i globalizacją działalności, efektywność w skali makro przekracza 3,5 zł/zł, a w skali mikro 2,00 zł/zł. W latach 2010-2012 średni poziom był wyższy niż w latach 2000-2003 w skali makro: w przemyśle cukrowniczym 3 razy, w spirytusowym dwukrotnie, w piwnym o ponad 1/5, a w skali mikro odpowiednio: prawie 8 razy, trzykrotnie i prawie dwukrotnie. Oba te wskaźniki miały stałą tendencję wzrostową w przemyśle cukrowniczym i spirytusowym, a w piwnym średni ich poziom w latach 2010-2012 był niższy niż w poprzednim trzyleciu o 10-20%. Równocześnie w tych sektorach wskaźniki te wykazują silną zmienność, mierzoną zarówno rozpiętością wahań, jak i odchyleniem od średniej. Dotyczy to szczególnie przemysłu cukrowniczego, ale wynika to głównie z silnej tendencji wzrostowej efektywności nakładów pracy. Odwrotne zjawisko wystąpiło w przemyśle piwnym, w którym w ostatnich latach ujawniła się tendencja spadkowa tej efektywności. Natomiast zmienność efektywności pracy w sektorze spirytusowym wynika z dużego jej spadku w 2011 roku i gwałtownej zwwyżki do rekordowego poziomu w 2012 roku. Istotne jest także to, że duża poprawa efektywności pracy w ocenianej grupie przyczyniła się do znacznego zwiększenia jej zróżnicowania między branżami. I tak efektywność w skali makro w latach 2000-2003 mieściła się w przedziale 1,48-2,91, w latach 2010-2012: 1,69-8,24, a w I półroczu 2012 roku 1,69-10,28. Natomiast mierzona nadwyżką ekonomiczną wynosiła ona odpowiednio: 0,43-1,78, 0,65-6,16 oraz 0,60-8,59.

Tabela 8.1. Efektywność nakładów pracy mierzona wartością dodaną brutto (WDB)

Działy przemysłu	Średni poziom (zł/zł) w latach			Wielkości skrajne (zł/zł) w latach 2007-2012		Średnie odchylenie (±) od przeciętnej w latach 2007-2012	
	2000- -2003	2007- -2009	2010- -2012	max	min	zł/zł	proc.
Przemysł spożywczy	1,90	2,22	2,21	2,32 ^c	2,12 ^b	0,06	2,6
w tym:							
Cukrowniczy	1,94	4,44	8,24	10,28 ^f	3,42 ^b	2,20	34,7
Piwny	2,91	4,18	3,67	4,41 ^b	2,73 ^f	0,41	10,5
Spirytusowy	1,77	3,08	3,50	4,76 ^f	2,67 ^c	0,49	15,0
Paszowy	2,71	2,37	2,51	2,55 ^f	2,20 ^b	0,08	3,5
Tytoniowy	2,03	2,25	2,46	2,80 ^f	1,96 ^b	0,23	9,6
Olejarski	2,56	3,91	2,28	4,52 ^c	1,70 ^f	0,86	27,7
Napojów bezalkoholowych	1,99	2,49	2,36	2,64 ^c	2,24 ^c	0,09	3,8
Młynarski	2,39	2,28	2,23	2,57 ^a	2,11 ^c	0,13	5,8
Cukierniczy	1,83	2,18	2,16	2,22 ^b	2,11 ^d	0,04	1,8
Koncentratów	2,16	2,12	2,04	2,25 ^d	1,93 ^f	0,10	4,8
Owocowo-warzywny	1,71	2,00	1,91	2,03 ^b	1,85 ^f	0,05	2,6
Mleczarski	1,83	1,85	1,86	2,08 ^c	1,71 ^b	0,09	4,7
Rybny	1,48	1,98	1,86	2,27 ^c	1,74 ^d	0,12	6,3
Piekarski	1,49	1,75	1,74	1,79 ^b	1,71 ^c	0,03	1,3
Mięsny	1,54	1,71	1,69	1,76 ^c	1,63 ^b	0,05	3,0

^a 2007 rok; ^b 2008 rok; ^c 2009 rok; ^d 2010 rok; ^e 2011 rok; ^f 2012 – I półrocze

Źródło: na podstawie aneksu 8.1.

Bardziej stabilna była efektywność pracy w branżach o jej poziomie zbliżonym do przeciętnej całego przemysłu spożywczego. Jest to grupa siedmiu branż osiągających (w latach 2010-2012) efektywność nakładów pracy mierzona WDB w przedziale 2,04-2,51 zł/zł, a w skali mikro mieściła się w przedziale 0,99-1,45 zł/zł. Są to branże: paszowa, tytoniowa, olejarska, napojów bezalkoholowych, młynarska, cukiernicza i koncentratów spożywczych. W tej grupie wystąpiły następujące zjawiska:

- w latach 2010-2012 efektywność pracy była wyższa niż w latach 2007-2009 zarówno w skali makro, jak i mikro w dwóch branżach (paszowej i tytoniowej);
- tylko w trzech branżach średnie mierniki efektywności pracy były w latach 2010-2012 wyższe niż przed naszym wejściem do UE, a niższe były aż w czterech branżach: olejarskiej, młynarskiej, paszowej i koncentratów spożywczych, gdzie nastąpiło obniżenie tej efektywności;
- bardzo dużą zmiennością efektywności pracy charakteryzuje się przemysł olejarski, gdzie w latach 2007-2012 skrajne wielkości wynosiły 1,70-4,52 zł/zł lub 0,60-3,42 zł/zł, a przeciętne odchylenie od wskaźnika średniego wynosiło odpowiednio: 27,7% i 43,3%;
- natomiast małą zmiennością efektywności pracy wyróżniał się (w tej grupie) przemysł cukierniczy, napojów bezalkoholowych i paszowy.

Tabela 8.2. Efektywność nakładów pracy mierzona nadwyżka ekonomiczną (Ne)

Działy przemysłu	Średni poziom (zł/zł) w latach			Wielkości skrajne (zł/zł) w latach 2007-2012		Średnie odchylenie (±) od przeciętnej w latach 2007-2012	
	2000- -2003	2007- -2009	2010- -2012	max	min	zł/zł	proc.
Przemysł spożywczy	0,82	1,11	1,08	1,23 ^c	1,00 ^b	0,05	4,6
w tym:							
Cukrowniczy	0,79	1,78	6,16	8,59 ^f	0,42 ^b	2,19	55,2
Piwny	1,78	3,05	2,34	3,30 ^b	1,40 ^f	0,48	17,7
Spirytusowy	0,64	1,89	2,13	2,99 ^f	1,51 ^c	0,34	16,8
Paszowy	1,64	1,29	1,45	1,48 ^f	1,12 ^b	0,09	6,5
Tytoniowy	0,93	1,09	1,37	1,76 ^f	0,87 ^b	0,19	15,8
Napojów bezalkoholowych	0,92	1,42	1,28	1,58 ^c	1,17 ^e	0,09	6,8
Cukierniczy	0,79	1,13	1,12	1,17 ^b	1,07 ^e	0,04	3,2
Młynarski	1,27	1,19	1,15	1,47 ^a	1,02 ^c	0,13	11,0
Olejarski	1,74	2,82	1,17	3,42 ^c	0,60 ^f	0,86	43,3
Koncentratów	1,10	1,07	0,99	1,20 ^d	0,87 ^f	0,10	9,9
Owocowo-warzywny	0,61	0,91	0,82	0,95 ^b	0,76 ^f	0,05	6,0
Mleczarski	0,56	0,78	0,80	1,01 ^c	0,64 ^b	0,09	11,0
Rybny	0,43	0,94	0,81	1,23 ^c	0,69 ^d	0,12	13,7
Piekarski	0,45	0,76	0,70	0,80 ^a	0,67 ^c	0,03	4,8
Mięsny	0,49	0,66	0,65	0,71 ^c	0,58 ^b	0,05	7,6

^a 2007 rok; ^b 2008 rok; ^c 2009 rok; ^d 2010 rok; ^e 2011 rok; ^f 2012 – I półrocze

Źródło: na podstawie aneksu 8.1.

W ocenie efektywności tej grupy branż istotne jest także to, że w jej skład wchodzi sektory, które cechują zaawansowane procesy koncentracji i znaczący zasięg globalizacji. Wyjątkiem jest przemysł młynarski, gdzie duży jest udział firm małych i średnich (ok. 66% produkcji sprzedanej).

Najniższą efektywnością cechuje się ostatnia grupa, w skład której wchodzi pięć branż: mięsna, piekarska, rybna, mleczarska i owocowo-warzywna. Ich efektywność pracy mierzona WDB w ostatnich latach kształtowała się w przedziale 1,69-1,91 zł/zł, a mierzona Ne: 0,65-0,82 zł/zł. Są to wielkości niższe od przeciętnych przemysłu spożywczego o 15-25% (według WDB) lub o 25-45% (według Ne). Analizując poziom i zmiany mierników efektywności pracy można w tej grupie dostrzec następujące zjawiska:

- efektywność w latach 2010-2012 była wyraźnie wyższa niż na początku minionej dekady, ale postęp ten osiągnięto głównie w pierwszych latach po wejściu do UE; ostatnio są one w czterech branżach (z wyjątkiem mleczarskiej) nieco niższe od średniego poziomu w latach 2007-2009;
- oba mierniki efektywności pracy najbardziej poprawiły się w sektorze rybnym i piekarskim, a najwolniej, zwłaszcza mierzone WDB, w sektorze mleczarskim;
- najmniejszą zmiennością efektywności charakteryzuje się przemysł piekarski, mięsny i owocowo-warzywny, a jej mierniki były zbliżone do występujących w przemyśle cukierniczym i paszowym;
- bardzo zmienna była efektywność przetwórstwa rybnego, a jej mierniki (rozpiętość i odchylenie) były zbliżone do stanu notowanego w przemyśle piwnym, spirytusowym i tytoniowym, ale wyraźnie niższe niż w cukrowniczym i olejarskim.

Poprawa efektywności pracy w tej ostatniej grupie była mniejsza niż w grupie pierwszej i dlatego było to jedną z przyczyn pogłębiającego się międzybranżowego zróżnicowania tej efektywności.

8.3. Efektywność majątku

W okresie zagrożenia światowymi kryzysami nastąpiło przyspieszenie tendencji spadkowej efektywności majątku zaangażowanego w działalność przemysłu spożywczego, szczególnie mierzonej wartością dodaną (tab. 8.3). W latach 2007-2009 była ona o 4,4% mniejsza od średniej z lat 2000-2003, a w latach 2010-2012 obniżyła się o 7,2% w stosunku do średniej w poprzednim trzyleciu. W latach 2007-2012 najwyższy poziom osiągnęła ona w roku 2009 i 2007, najniższy w I półroczu 2012 roku, a odchylenie od średniej wynosiło $\pm 4\%$. Zmiany tej efektywności w skali całego przemysłu spożywczego były więc łagodne i zgodne z ogólną prawidłowością, że zastępowanie kapitałem pracy żywej może skutkować obniżeniem efektywności majątku pracującego w danej dziedzinie.

Podobnie łagodne były zmiany efektywności majątku w całym przemyśle spożywczym mierzone nadwyżką ekonomiczną. Bezpośrednio po wejściu do UE poprawiła się ona o ok. 10%, a w latach 2010-2012 była niższa od średniego stanu w latach 2007-2009, ale nieco wyższa niż na początku poprzedniej dekady (tab. 8.4). W latach 2007-2012 kształtowała się ona w przedziale 0,131-0,163, osiągając najwyższy poziom w 2009 roku, a najniższy w 2011 roku, przy przeciętnym odchyleniu od średniej $\pm 6,6\%$.

W ocenianym okresie nastąpiło pogłębienie branżowego zróżnicowania efektywności majątku przemysłu spożywczego. Najwyższy jej poziom, mierzony WDB, osiąga przemysł piekarski, piwny i mięsny. W przemyśle piekarskim jest ona ponad dwukrotnie wyższa od średniej przemysłu spożywczego i czterokrotnie większa od najniższej, osiąganej w przemyśle spirytusowym. W latach 2000-2003 rozpiętości te były mniejsze, gdyż wynosiły odpowiednio: 1,6 razy i 2,6 razy. W tej grupie branż nie ujawniły się spadkowe tendencje efektywności majątku w skali makro. Wprawdzie obniżyła się ona w latach 2010-2012 w porównaniu do

poprzedniego trzylecia w przemyśle piekarskim i piwnym, ale była znacznie wyższa niż w latach 2000-2003 (o 10 i 32%). Natomiast w przemyśle mięsnym obniżyła się ona w latach 2007-2009 w porównaniu z początkiem dekady, ale w latach 2010-2012 była nieco wyższa niż w poprzednim trzyleciu. W tej grupie dużą zmiennością efektywności majątku mierzonej WDB cechował się przemysł piwny, w którym w latach 2007-2012 wahała się ona w przedziale 0,250-0,452, przy odchyleniu od średniej wynoszącym ok. 14%. Nieco inny jest skład grupy o najwyższej efektywności majątku mierzonej Ne. Składa się ona z przemysłu piwnego i piekarskiego oraz z cukrowniczego. W tej grupie wskaźniki efektywności przekroczyły 0,20 zł/zł i były przynajmniej o 1/2 wyższe od średnich w całym przemyśle spożywczym. Wykazują one tendencje wzrostowe, choć w dwóch branżach (piekarskiej i piwnej) poziom efektywności w latach 2010-2012 był niższy niż w okresie 2007-2009, ale wyraźnie wyższy (o 48% i 36%) od stanu z początku minionej dekady. W grupie o najwyższej efektywności majątku mierzonej Ne bardzo duża zmienność jej mierników występuje w sektorze cukrowniczym. W latach 2007-2012 wahała się ona w przedziale 0,029-0,290, przy odchyleniu od średniej przekraczającym $\pm 46\%$. W dwóch pozostałych branżach zmienność efektywności była kilkakrotnie mniejsza.

Tabela 8.3. Efektywność majątku mierzona wartością dodaną (WDB)

Działy przemysłu	Średni poziom (zł/zł) w latach			Wielkości skrajne (zł/zł) w latach 2007-2012		Odchylenie od średniej (\pm) w latach 2007-2012	
	2000- -2003	2007- -2009	2010- -2012	max	min	zł/zł	proc.
Przemysł spożywczy	0,319	0,305	0,283	0,309 ^c	0,272 ^f	0,012	4,0
w tym:							
Piekarski	0,520	0,610	0,570	0,676 ^c	0,535 ^a	0,040	6,8
Mięsny	0,403	0,363	0,367	0,389 ^d	0,348 ^a	0,015	4,2
Piwny	0,253	0,409	0,334	0,452 ^b	0,250 ^f	0,053	14,2
Koncentratów	0,392	0,345	0,291	0,364 ^a	0,282 ^f	0,027	8,4
Cukrowniczy	0,269	0,252	0,293	0,347 ^f	0,214 ^a	0,040	14,6
Paszowy	0,341	0,290	0,274	0,302 ^c	0,264 ^f	0,011	4,0
Rybny	0,342	0,311	0,270	0,364 ^c	0,254 ^c	0,025	8,4
Mleczarski	0,373	0,326	0,262	0,339 ^a	0,256 ^f	0,032	10,8
Cukierniczy	0,368	0,279	0,248	0,325 ^a	0,215 ^c	0,033	12,3
Tytoniowy	0,217	0,214	0,247	0,273 ^f	0,180 ^b	0,027	11,9
Owocowo-warzywny	0,293	0,274	0,247	0,297 ^c	0,239 ^f	0,016	6,1
Młynarski	0,272	0,260	0,226	0,263 ^b	0,207 ^f	0,019	7,8
Napojów bezalkoholowych	0,280	0,277	0,205	0,313 ^c	0,201 ^d	0,037	15,3
Olejarski	0,291	0,250	0,174	0,286 ^c	0,156 ^c	0,039	18,2
Spirytusowy	0,194	0,177	0,142	0,211 ^a	0,077 ^e	0,029	18,1

^a 2007 rok; ^b 2008 rok; ^c 2009 rok; ^d 2010 rok; ^e 2011 rok; ^f 2012 – I półrocze

Źródło: na podstawie aneksu 8.2.

Wskaźniki efektywności majątku zbliżone do średniej całego przemysłu spożywczego osiąga pięć branż. Są to pod względem efektu mierzonego WDB przemysły: koncentratów, paszowy, cukrowniczy, rybny i mleczarski, a mierzonego Ne: paszowy i koncentratów oraz mięsny, cukierniczy i tytoniowy. Osiągają one z jednostki majątku 0,26-0,29 zł WDB lub 0,128-0,159 zł Ne. W tej grupie silną tendencję spadkową efektywności majątku wykazywał przemysł koncentratów, paszowy, rybny i mleczarski, a mierzony Ne także cukierniczy. Są to

branże, które wcześniej wyróżniały się efektywnością majątku wyższą niż cały przemysł spożywczy. Natomiast wzrost efektywności zanotowano w przemyśle cukrowniczym (według WDB) oraz tytoniowym i mięsny (według Ne). Grupa ta różni się od poprzedniej także tym, że zmiany obu mierników efektywności majątku (głównie spadki) były szybsze w pierwszych latach po wejściu do UE, a wolniejsze w latach zagrożenia światowymi kryzysami. Duża zmienność efektywności majątku mierzonej WDB wystąpiła w przemyśle cukrowniczym i mleczarskim, a mierzona Ne w branży tytoniowej i cukierniczej.

Tabela 8.4. Efektywność majątku mierzona nadwyżką ekonomiczną (Ne)

Działy przemysłu	Średni poziom (zł/zł) w latach			Wielkości skrajne (zł/zł) w latach 2007-2012		Odchylenie od średniej (±) w latach 2007-2012	
	2000-2003	2007-2009	2010-2012	max	min	zł/zł	proc.
Przemysł spożywczy	0,138	0,152	0,139	0,163 ^c	0,131 ^c	0,010	6,6
w tym:							
Cukrowniczy	0,109	0,096	0,237	0,290 ^f	0,029 ^b	0,078	46,8
Piekarski	0,155	0,247	0,230	0,273 ^c	0,209 ^a	0,020	8,5
Piwny	0,156	0,267	0,212	0,289 ^b	0,128 ^f	0,039	16,2
Paszowy	0,207	0,158	0,159	0,169 ^c	0,151 ^b	0,006	3,6
Koncentratów	0,199	0,176	0,140	0,181 ^a	0,128 ^f	0,018	11,3
Mięsny	0,127	0,140	0,140	0,156 ^c	0,126 ^b	0,011	7,6
Tytoniowy	0,099	0,111	0,137	0,171 ^f	0,082 ^b	0,024	19,4
Cukierniczy	0,159	0,146	0,128	0,170 ^a	0,109 ^c	0,018	13,3
Młynarski	0,144	0,134	0,116	0,145 ^a	0,101 ^f	0,012	9,7
Rybny	0,099	0,148	0,118	0,197 ^c	0,108 ^d	0,021	16,1
Mleczarski	0,127	0,158	0,113	0,199 ^a	0,109 ^e	0,029	21,0
Napojów bezalkoholowych	0,129	0,158	0,112	0,187 ^c	0,105 ^e	0,024	18,0
Owocowo-warzywny	0,105	0,126	0,107	0,139 ^c	0,097 ^f	0,011	9,6
Olejarski	0,177	0,183	0,086	0,216 ^c	0,070 ^f	0,048	35,8
Spirytusowy	0,071	0,110	0,087	0,124 ^a	0,044 ^c	0,018	18,5

^a 2007 rok; ^b 2008 rok; ^c 2009 rok; ^d 2010 rok; ^e 2011 rok; ^f 2012 – I półrocze

Źródło: na podstawie aneksu 8.2.

Ostatnią grupę stanowi siedem branż o niskiej efektywności majątku. Pod względem efektywności mierzonej WDB są to branże: cukiernicza, tytoniowa, owocowo-warzywna, młynarska, napojów bezalkoholowych, olejarska i spirytusowa, w których ten miernik efektywności kształtował się w przedziale 0,14-0,25 zł/zł, a więc był niższy od średniej przemysłu spożywczego od 10 do 50%. Nieco inny był skład grupy o niskiej efektywności mierzonej Ne, gdyż był to przemysł spirytusowy, olejarski, owocowo-warzywny, napojów bezalkoholowych i młynarski oraz rybny i mleczarski. W tej grupie mierniki efektywności w skali mikro mieściły się w latach 2010-2012 w przedziale 0,086-0,118 i były niższe od średniej całego przemysłu spożywczego o 15,1-38,1%. Analizując zmiany obu mierników efektywności majątku należy wskazać, że w tej grupie:

- w pierwszych latach po wejściu do UE spadki efektywności mierzonej WDB były umiarkowane (w przedziale 5-25%), a w przypadku efektywności mierzonej Ne w większości wymienionych branż osiągnięto poprawę, ale później we wszystkich branżach wystąpiły silne tendencje spadkowe;

- najniższy poziom oba mierniki efektywności majątku osiągają w przemyśle spirytusowym i olejarskim oraz napojów bezalkoholowych; w tych branżach są one dwukrotnie niższe od średnich oraz 3-4 razy niższe od osiąganych przez sektory o najwyższej efektywności;
- cała grupa charakteryzuje się dużą zmiennością obu mierników, a szczególnie jest ona duża w branżach o najniższej efektywności.

8.4. Rentowność kapitału własnego

Dla przedsiębiorców i właścicieli firm najważniejszym miernikiem efektywności jest rentowność kapitału własnego (ROE). Pozwala ona na porównywanie i ocenę korzyści osiągniętych z kapitału właścicielskiego zaangażowanego w daną działalność z korzyściami, które można osiągać z innych bezpiecznych zastosowań kapitału (lokat czy obligacji). Średnia rentowność kapitału własnego w całym przemyśle spożywczym ostatnio (lata 2007-2012) wynosi ok. 12,6% (tab. 8.5), wahając się w przedziale 9,3-15% (aneks 8.3). Jest to poziom 2,5 razy wyższy od przeciętnego w latach 2000-2003 i ponad dwukrotnie wyższy od korzyści z bezpiecznych zastosowań kapitału. Mimo dość dużej zmienności właściciele kapitału otrzymują premię za ryzyko i za to, że inwestowali w przemysł spożywczy.

Tabela 8.5. Rentowność netto kapitału własnego (ROE) w procentach

Działy przemysłu	Średni poziom w latach			Wielkości skrajne w latach 2007-2012		Odchylenie od średniej (±) w latach 2007-2012	
	2000-2003	2007-2009	2010-2012	max	min	p.p.	proc.
Przemysł spożywczy	4,88	12,90	12,38	14,95 ^c	9,29 ^b	1,91	15,1
w tym:							
Piwny	5,89	35,75	31,07	42,29 ^d	14,08 ^f	7,44	22,3
Cukrowniczy	-7,78	4,27	23,24	29,91 ^f	-10,81 ^b	11,60	84,2
Piekarski	9,63	26,25	23,41	29,23 ^c	20,91 ^c	2,54	10,2
Paszowy	14,77	13,42	15,51	16,21 ^e	11,55 ^b	1,48	10,2
Koncentratów	13,73	17,50	11,76	21,59 ^a	9,57 ^f	2,87	19,6
Mięsny	6,06	9,65	13,30	16,01 ^d	6,75 ^b	2,43	21,2
Młynarski	8,28	10,02	9,90	14,19 ^a	5,91 ^f	2,76	27,7
Cukierniczy	7,58	11,92	9,45	14,34 ^a	7,50 ^e	2,13	19,9
Rybny	2,50	14,11	9,30	20,56 ^c	5,86 ^c	3,16	27,0
Napojów bezalkoholowych	5,04	11,29	8,80	15,82 ^c	5,82 ^c	2,72	27,1
Mleczarski	2,70	11,67	8,47	16,24 ^a	3,88 ^b	3,67	36,4
Owocowo-warzywny	3,59	8,61	8,13	9,35 ^a	5,87 ^f	1,24	14,8
Tytoniowy	3,04	9,12	7,72	15,85 ^c	0,67 ^b	3,81	45,2
Spirytusowy	-4,80	8,70	7,09	18,43 ^d	-12,85 ^e	11,22	142,1
Olejarski	2,84	12,68	-3,94	16,67 ^c	-11,71 ^f	8,31	190,2

^a 2007 rok; ^b 2008 rok; ^c 2009 rok; ^d 2010 rok; ^e 2011 rok; ^f 2012 – I półrocze

Źródło: na podstawie aneksu 8.3.

Najwyższą, bardzo wysoką rentowność kapitału własnego osiąga przemysł piwny oraz cukrowniczy i piekarski. ROE w tych sektorach przekracza 23%, a skład tej grupy jest taki sam jak grupy o najwyższej efektywności majątku mierzonej nadwyżką ekonomiczną. W badanym okresie stały i gwałtowny wzrost rentowności kapitału własnego nastąpił w przemyśle cukrowniczym, a w piwnym i piekarskim – po dużej poprawie w pierwszych latach po wejściu do UE – później zanotowano niewielki spadek tego miernika efektywności.

Wysoka, przekraczająca 12%, jest także rentowność przemysłu paszowego, koncentratów spożywczych i mięsnego. W tej grupie stały wzrost ROE następował tylko w przemyśle mięsnym, a w paszowym i koncentratów w zasadzie utrzymało się ono na poziomie zbliżonym do osiąganego na początku minionej dekady, kiedy te sektory były branżami o najwyższej rentowności kapitału własnego.

Bezpieczną i korzystną dla inwestorów rentowność kapitału własnego osiąga także przemysł młynarski, cukierniczy i rybny. Ostatnio ROE w tych branżach nie przekracza 10%, jest nieco niższe niż w latach 2007-2009, ale wyraźnie wyższe niż przed wejściem do UE, szczególnie w przemyśle rybnym.

Ostatnia grupa ma rentowność kapitału własnego na poziomie 7-9%. Są to: przemysł napojów bezalkoholowych, mleczarski, owocowo-warzywny, tytoniowy i spirytusowy. Wyjątkiem jest przemysł olejarski, w którym ROE jest ostatnio ujemne. W tej grupie w pierwszych latach po wejściu do UE osiągnięto znaczącą poprawę tego wskaźnika, ale później nastąpiło jego obniżenie. Skład tej grupy jest prawie identyczny jak grupy branż o najniższej efektywności majątku mierzonej nadwyżką ekonomiczną.

Oceniając rentowność kapitału własnego należy jeszcze wskazać na:

- dużą zmienność ROE w kolejnych latach okresu 2007-2012, która była najwyższa w sektorze olejarskim, spirytusowym i cukrowniczym, a w branżach o najniższej zmienności przeciętne odchylenie od średniej było dość wysokie i wynosiło $\pm 10-20\%$ (w piekarskiej, paszowej, owocowo-warzywniej i cukierniczej);
- nie ma tendencji do wyrównywania rentowności kapitału własnego między branżami, a nawet wystąpiło zjawisko zwiększania rozpiętości między nimi: z 22,5 p.p. w latach 2000-2003 do 31,5 p.p. w latach 2007-2009 i 35,0 p.p. w latach 2010-2012.

8.5. Konkluzje

1. W ostatnich latach, w których każda działalność gospodarcza była pod wpływem światowych kryzysów finansowych, gospodarczych i żywnościowych, nastąpiło wyhamowanie tendencji wzrostowej efektywności pracy i przyspieszenie spadkowej tendencji efektywności majątku. Zjawiska te silniej ujawniły się w rachunkach makroekonomicznych, w których miarą efektów jest wartość dodana, a słabiej lub nawet wcale w rachunkach w skali mikro, gdy miarą efektów była nadwyżka ekonomiczna lub zysk przedsiębiorcy. Mogą one oznaczać, że w tym okresie obniżyła się nieco makroekonomiczna efektywność działalności, polegająca na wytwarzaniu żywności, napojów i wyrobów tytoniowych, przy utrzymaniu (lub mniejszym spadku) efektywności w skali mikro.
2. Pewne obniżenie mierników efektywności przemysłu spożywczego wynikało z silnych ograniczeń zewnętrznych, które można wiązać z rosnącymi cenami surowców pochodzenia rolniczego i barier popytowych, związanych z kryzysami gospodarczymi, które utrudniały możliwość przerzucenia na odbiorców skutków wysokich cen surowców (i energii). Skutkiem tego było przede wszystkim obniżenie względnego poziomu wartości dodanej brutto, a w mniejszym stopniu także nadwyżki ekonomicznej. Musiało to spowodować pogorszenie relacji między tymi efektami działalności a nakładami pracy i kapitału. W takiej sytuacji obniżenie mierników efektywności przemysłu spożywczego nie musiało oznaczać pogorszenia gospodarowania zasobami.
3. W ostatnich latach pogłębiło się branżowe zróżnicowanie efektywności pracy i majątku. W okresie kryzysu poprawę mierników efektywności notowano przede wszystkim w bran-

żach o najwyższej efektywności, a pogorszenie w branżach osiągających niski ich poziom. W kilku branżach wystąpiła także duża zmienność mierników efektywności (w kolejnych latach). Dotyczy to przede wszystkim przemysłu cukrowniczego, olejarskiego, tytoniowego, piwnego, rybnego i spirytusowego. Większość tych branż – z wyjątkiem olejarskiej i rybnej – jest klasyfikowana w grupie branż o najwyższej efektywności. Są to działy przemysłu spożywczego o dużej koncentracji i globalizacji, osiągające korzyści skali, ale równocześnie należą do branż o słabej pozycji konkurencyjnej na rynkach zagranicznych. Wysokie wskaźniki efektywności pracy i majątku nie są więc gwarancją dużej konkurencyjności sektora. Zwraca uwagę także fakt, że w działach produkcji żywności cechujących się dużym rozdrobnieniem skutki niskiej efektywności (i wydajności) pracy kompensowane są relatywnie wysoką efektywnością majątku (np. w przemyśle piekarskim i mięsny).

4. W latach 2007-2012 wzrosty efektywności najczęściej występowały w przemyśle cukrowniczym, paszowym, rybnym, piekarskim, mięsny i spirytusowy, a obniżki przeważały w branży młynarskiej, olejarskiej, mleczarskiej, owocowo-warzywnej, koncentratów spożywczych i piwnej. Taki rozkład zmian efektywności nie zmienił jednak faktu, że średni poziom mierników efektywności w ostatnich trzech latach był w większości branż wyraźnie wyższy niż przed przystąpieniem do Unii Europejskiej. Dotyczy to w szczególności mierników, których podstawą była nadwyżka ekonomiczna i zysk przedsiębiorcy.

9. Ocena rozwoju przemysłu spożywczego⁴⁵ w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej

9.1. Wstęp

Celem analizy jest kontynuacja badań, podjętych w raporcie nr 4 z 2011 roku pt. *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (I)*, na temat pozycji polskiego przemysłu spożywczego w Unii Europejskiej. Badania odnoszą się do okresu 2000-2010 i zostały przeprowadzone w oparciu o dane Eurostat⁴⁶ (wartość produkcji w poszczególnych działach przemysłu spożywczego, zatrudnienie i liczba przedsiębiorstw) dla całego przemysłu spożywczego, łącznie z produkcją wyrobów tytoniowych, które nie były brane pod uwagę w poprzedniej analizie.

Lata 2000-2010 to okres odznaczający się dużymi zmianami, wynikającymi między innymi z dostosowania polskiego przemysłu spożywczego do wymogów integracji z UE (2004 rok), a także następstwami światowego kryzysu gospodarczego, który w latach 2008-2010 odbił się również na gospodarce UE, czego wynikiem był m.in. spadek produkcji, zatrudnienia i liczby przedsiębiorstw w przemyśle spożywczym.

Porównywalność produkcji przemysłu spożywczego w poszczególnych krajach UE osiągnięto przez przeliczenie wartości wyrażonej w cenach bieżących na ceny porównywalne przy wykorzystaniu wskaźnika (parytetu) siły nabywczej Euro.

9.2. Porównawcza ocena przemysłu spożywczego w krajach UE

Unia Europejska od lat jest ważnym światowym producentem żywności. W latach 2000-2010 wartość produkcji przemysłu spożywczego (w cenach bieżących) UE-27 wzrosła o 25% do 916,4 mld euro w 2010 roku (w 2008 roku wynosiła 955,3 mld euro), a w cenach porównywalnych do 932 mld euro. Ponad 80% tej produkcji wytwarzana jest w krajach UE-15, a głównymi jej producentami są: Niemcy (z udziałem w wartości produkcji przemysłu spożywczego UE wynoszącym 17,3%), Francja (13,2%), Wielka Brytania (12,1%), Włochy (11,2%), Hiszpania (10,4%). Polska jest szóstym producentem żywności w UE z udziałem w łącznej produkcji przemysłu spożywczego wynoszącym 7,8% (aneks 9.1).

Znaczenie przemysłu spożywczego dla polskiej gospodarki jest jednak zdecydowanie większe niż w krajach Wspólnoty Europejskiej, o czym świadczy relacja wartości przemysłu spożywczego do PKB. Wartość obrotów sektora spożywczego w Polsce w 2010 roku, podobnie jak w 2008 roku, stanowiła 12,4% wartości wytworzonego PKB, podczas gdy średnio w UE-15 wynosiła ona 7,3%, w UE-12 9,8%, a całej UE 7,6%. Wyższą niż w Polsce relację wartości produkcji przemysłu spożywczego do PKB w 2010 roku odnotowano jedynie w Irlandii (13,8%) i w Bułgarii (13%). W Niemczech, Wielkiej Brytanii i Francji była ona prawie o połowę niższa niż w Polsce i kształtowała się w granicach 7% (aneks 9.2).

⁴⁵ W tekście przemysł spożywczy określany jest łącznie jako produkcja żywności, napojów i wyrobów tytoniowych.

⁴⁶ Dane Eurostatu w wielu przypadkach różnią się od danych podawanych przez GUS, gdyż Eurostat podaje informacje łącznie z mikrofirmami, a GUS tylko dane o firmach przemysłowych, tj. zatrudniających więcej niż 9 osób. Ponadto GUS podaje wartość produkcji w tzw. cenach bazowych (tj. bez VAT i akcyzy), a dane Eurostatu podają wartość produkcji uwzględniającą także wartość akcyzy płaconej przez producentów napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych.

Poziom rozwoju przemysłu spożywczego, mierzony wartością obrotów na 1 mieszkańca, w Polsce w 2010 roku wynosił 1,91 tys. euro i był podobny do największych producentów żywności w UE, tj. Niemiec (1,97), Francji (1,89), Wielkiej Brytanii (1,82) i do średniej UE-15 (1,96). W latach 2000-2010 wartość produkcji przemysłu spożywczego na 1 mieszkańca w Polsce wzrosła o 56%, w Niemczech o 28%, podczas gdy w UE-15 obroty te zwiększyły się średnio o 18%, a w UE-12 o 40% (aneks 9.2). Największy, bo aż dwukrotny wzrost obrotów na 1 mieszkańca w tym okresie odnotowano w Bułgarii, bardzo wysoki na Łotwie (86%) i Litwie (78%).

Tabela 9.1. Średnioroczne tempo wzrostu wartości produkcji przemysłu spożywczego UE w latach 2000-2010 (w proc. rocznie) w cenach porównywalnych

Kraje	2000-2010	2000-2003	2004-2007	2008-2010
UE-15	1,9	3,3	2,1	-1,6
UE-12	0,8	5,0	4,5	-2,4
UE-27	2,0	3,5	2,5	-1,7
Austria	3,8	0,1	5,6	5,8
Belgia	3,0	4,3	3,4	2,1
Niemcy	2,5	3,1	2,1	-1,2
Dania	0,1	3,5	-0,4	-2,9
Hiszpania	3,1	6,8	3,6	-2,6
Francja	0,7	2,6	5,0	-3,7
Finlandia	1,8	2,0	3,2	-2,4
Grecja	3,2	7,4	-0,4	-0,3
Irlandia	1,8	4,5	-0,1	5,2
Włochy	1,4	3,8	0,7	-3,0
Holandia	1,2	1,1	3,4	-4,9
Portugalia	2,2	3,4	2,9	-5,6
Szwecja	1,1	3,6	0	-3,4
Wielka Brytania	1,9	1,2	-1,6	2,3
Luksemburg	.	20,5	.	.
Polska	4,1	5,4	7,2	0,2
Czechy	-0,7	2,5	-0,1	-5,2
Węgry	0,9	9,2	-2,5	-5,8
Słowacja	.	1,4	0,7	-5,5
Słowenia	.	2,9	-0,4	-4,0
Litwa	2,6	1,6	6,7	3,0
Łotwa	1,8	7,7	4,0	-3,7
Estonia	0,6	2,0	1,9	-2,7
Cypr	4,7	.	15,1	.
Rumunia	3,7	5,0	4,7	-5,1
Bułgaria	5,5	6,1	9,6	-4,2

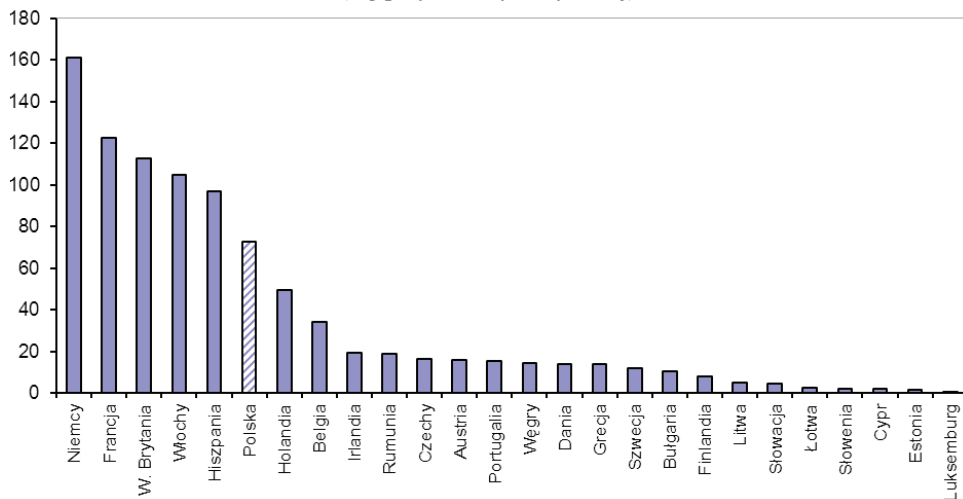
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Tempo rozwoju polskiego przemysłu spożywczego na tle innych krajów UE przedstawia się korzystnie. W latach 2000-2010 wartość produkcji tego sektora wyrażona w cenach bieżących wzrosła w Polsce o 73,3%, podczas gdy w krajach UE-15 zwiększyła się tylko o 20,8%, a w UE-12 o 67,7%. Z kolei w całej UE-27 wzrosła średnio o 24,3% (aneks 9.3). Największy wzrost wartości tego przemysłu w minionej dekadzie odnotowano w Bułgarii, Rumunii i na Litwie – ponad dwukrotny. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę wskaźnik siły nabywczej euro w poszczególnych krajach i skorygujemy nim wartość produkcji przemysłu spożywczego wyrażoną w cenach bieżących, to wzrost obrotów przemysłu spożywczego

wygląda nieco inaczej (tab. 9.1). W latach 2000-2010 w Polsce odnotowano wzrost tak mierzony produkcji przemysłu spożywczego prawie o 50%. Wyższy był jedynie w Bułgarii (72%) i na Cyprze (58%). Natomiast w Rumunii wartość produkcji przemysłu spożywczego wzrosła o 43,5%, a na Litwie o 30%. Dla porównania, w krajach UE-15 wzrosła ona o 21%, a w UE-12 o 32%.

W analizowanym okresie wartość produkcji przemysłu spożywczego w krajach UE-27 wzrastała średnio 2% rocznie, podczas gdy w Polsce wzrost ten był na poziomie 4,1%, dla porównania: w Niemczech 2,5%, w Wielkiej Brytanii 1,9%, a we Francji 0,7%. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę średnioroczny wzrost wartości produkcji w wybranych okresach minionej dekady, to można stwierdzić, że w Polsce najlepszym czasem dla rozwoju branży spożywczej były lata bezpośrednio po akcesji 2004-2007, wówczas to wartość przemysłu spożywczego wzrastała średnio 7,2% rocznie, trzykrotnie szybciej niż w Niemczech i w UE-15. Z kolei w latach 2008-2010 kryzys gospodarczy wpłynął na zmniejszenie wartości produkcji spożywczej w całej UE. Prawie we wszystkich krajach unijnych odnotowano spadek produkcji (tab. 9.1), poza: Polską (+0,2% rocznie), Wielką Brytanią (+2,3%), Irlandią (+5,2%) i Austrią (+5,8%). W 2010 roku wartość obrotów przemysłu spożywczego w większości krajów UE była większa niż rok wcześniej. Średnio w krajach UE-15 wzrósł on 4%, podczas gdy w UE-12 tylko 1,9%, w Polsce – 2,7%. Największy wzrost obrotów przemysłu spożywczego (aneks 9.4) odnotowano na Litwie (26,8%) i w Irlandii (+18,2%).

Rysunek 9.1. Wartość obrotów przemysłu spożywczego w UE-27 w 2010 roku w mld euro (wg parytetu siły nabywczej)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Produkcja polskiego przemysłu spożywczego, łącznie z tytoniem i alkoholem (w cenach porównywalnych) w 2010 roku wyniosła 72,9 mld euro, najwięcej spośród krajów UE-12. Wartość ta jest jednak ponad dwukrotnie niższa niż w Niemczech (161,2 mld euro), ale wyższa niż w Holandii (49,3) i Belgii (34,0). Najniższą wartość produkcji przemysłu spożywczego wśród krajów UE-15 odnotowano w: Finlandii, Szwecji, Grecji, Danii i Austrii.

Przemysł spożywczy w Polsce rozwija się szybciej niż w krajach UE-15 i jest liderem wśród UE-12. Z roku na rok zmniejsza się dystans dzielący nas od największych unijnych producentów żywności. Wpływ na taką sytuację ma postępujący proces globalizacji, który szczególnie jest widoczny w branży spożywczej. Ponadto cała Europa borykała się ze skutkami kryzysu gospodarczego, który z różnym natężeniem przebiegał w krajach unijnych. W polskim przemyśle spożywczym nastąpiło jedynie niewielkie spowolnienie wzrostu produkcji, wynikające przede wszystkim ze zmniejszonego popytu konsumpcyjnego. Przyspieszył on proces koncentracji i konsolidacji w sektorze przemysłu spożywczego Polski. Nastąpiło zmniejszenie liczby działających firm i zatrudnienie, co z kolei wpłynęło na wzrost wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym.

9.3. Wydajność pracy w przemyśle spożywczym

W polskim przemyśle spożywczym zatrudnionych jest prawie 410 tys. osób, co stanowi ok. 10% ogółu zatrudnionych w przemyśle spożywczym Unii Europejskiej. Daje to Polsce czwartą pozycję wśród krajów UE-27. Wyższe zatrudnienie (w tys. osób) mają jedynie Niemcy (838), Francja (599) i Wielka Brytania (425), a nieznacznie niższe Hiszpania i Włochy (po ok. 350). W latach 2000-2010 nastąpiło zmniejszenie liczby pracujących w przemyśle spożywczym w UE-27 o 7%, przy czym w UE-15 o 5%, a w UE-12 o 11%. W Polsce w tym czasie uległo ono zmniejszeniu prawie o 5%, przy średniorocznym spadku w latach 2000-2007 o 0,2%, a 1,4% rocznie w okresie kryzysu (2008-2010). Może to oznaczać, że kryzys gospodarczy wymusił na branży spożywczej w całej UE zmniejszenie zatrudnienia. W latach 2000-2010 poprawa wydajności pracy była zjawiskiem powszechnym we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Największy wzrost wydajności pracy w tym okresie odnotowano na Litwie (+82%), Łotwie (+69%) i w Estonii (+66%). W Polsce w minionej dekadzie wydajność pracy w przemyśle spożywczym wzrosła o 56%, podczas gdy w UE-12 o 48%, a w UE-15 o 32%.

W 2010 roku na jednego zatrudnionego w przemyśle spożywczym w Polsce przypadało 178,1 tys. euro produkcji sprzedanej, nieznacznie mniej niż w Grecji (187,8 tys. euro) czy w Niemczech (192,4 tys. euro). W większości jednak krajów UE-15 wydajność pracy w przemyśle spożywczym była o ok. 40% wyższa niż w Polsce i wynosiła średnio 240 tys. euro na jednego zatrudnionego, przy czym najwyższy wskaźnik odnotowano w Irlandii (510 tys. euro). Wysoką wydajnością pracy w branży spożywczej (tab. 9.2) odznacza się również Holandia (392 tys. euro) i Belgia (378 tys. euro). Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym jest najwyższa wśród krajów UE-12 i o 27% wyższa niż średnio w tych krajach (143,3 tys. euro). Istotny wpływ na jej poprawę miało zwiększenie nakładów na techniczne uzbrojenie pracy. Było to skutkiem dużego ożywienia inwestycyjnego, szczególnie po akcesji Polski do UE i zmniejszenia liczby pracujących. W minionej dekadzie wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym wzrosła o 57%, podczas gdy w UE-15 o 22%, a w UE-12 o 49%.

Tempo wzrostu wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym było wyższe niż w krajach UE-15. W latach 2000-2010 wzrastała ona średnio 4,6% rocznie, podczas gdy w UE-15 – 2,4% rocznie, a w krajach UE-12 – 4,1% rocznie. Najwyższe tempo wzrostu wydajności pracy w ostatnim dziesięcioleciu odnotowano w krajach bałtyckich, tj.: na Litwie, Łotwie i w Estonii – ok. 5% rocznie. W latach 2000-2007, charakteryzujących się ożywionym rozwojem sektora spożywczego w większości krajów UE, średnioroczne tempo wzrostu wydajności pracy w krajach UE-15 wynosiło 3,4%, a w UE-12 – 5,2%. W tym samym czasie wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym wzrastała średnio 6,3% rocznie, podczas gdy w Niemczech 5,1%. Natomiast w latach 2008-2010 w większości krajów UE nastąpił

spadek tego wskaźnika, wymuszony następstwami kryzysu światowego. Jedynie kilka krajów, w tym Polska (+1,6%), odnotowało wzrost wydajności pracy w przemyśle spożywczym.

Tabela 9.2. Wydajność pracy^a w przemyśle spożywczym UE
w tys. euro/zatrudnionego

Kraje	2000	2008	2010	Roczna zmiana w proc. w latach		
				2001-2007	2008-2010	2001-2010
UE-15	189,3	254,5	241,3	3,4	-2,6	2,4
UE-12	95,9	141,5	143,3	5,2	0,6	4,1
UE-27	165,0	224,9	216,8	3,7	-1,8	2,7
Irlandia	332,6	432,4	510,5	3,3	8,6	4,4
Holandia	301,4	435,0	391,6	4,9	-4,8	2,6
Belgia	271,0	355,9	378,6	3,4	3,1	3,4
Włochy	274,7	314,6	298,0	0,9	-2,6	0,8
Hiszpania	203,5	273,8	270,6	4,3	-0,6	2,9
W. Brytania	175,7	255,0	265,1	3,4	2,0	4,2
Dania	157,4	214,3	245,6	4,4	7,0	4,5
Finlandia	159,7	210,2	208,0	4,4	-0,5	2,7
Szwecja	163,1	222,4	209,0	3,6	-2,9	2,5
Francja	192,4	252,6	204,8	2,2	-9,0	0,6
Austria	143,4	192,1	216,4	3,4	6,1	4,2
Niemcy	143,7	203,8	192,4	5,1	-2,7	2,9
Grecja	155,4	189,2	187,8	1,9	-0,3	1,9
Polska	113,3	172,5	178,1	6,3	1,6	4,6
Czechy	130,0	156,2	150,2	2,9	-1,9	1,4
Portugalia	121,2	164,1	146,2	2,7	-5,3	1,9
Węgry	107,6	154,2	144,0	3,5	-3,2	2,9
Słowenia	99,5	134,8	138,4	2,8	1,3	3,3
Estonia	79,2	112,5	123,2	4,5	4,6	5,4
Litwa	71,3	102,3	118,7	4,9	7,7	5,2
Słowacja	93,2	143,2	115,2	4,5	-9,4	2,1
Bułgaria	63,5	107,5	101,1	6,2	-2,9	4,7
Rumunia	61,1	101,6	100,8	6,1	-0,3	5,1
Łotwa	55,4	84,1	94,1	5,6	5,7	5,4

^a w cenach porównywalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

W Polsce w 2010 roku produkcją żywności zajmowało się ok. 14,3 tys. przedsiębiorstw. Stanowi to 5% unijnych przedsiębiorstw spożywczych i daje nam szóstą pozycję wśród krajów UE-27 (aneks 9.1). W latach 2000-2010 liczba ta w Polsce zmniejszyła się prawie o 30%, podczas gdy w UE-15 o 13%, a w UE-12 o 5%. Największe zmniejszenie liczby firm w polskim przemyśle spożywczym miało miejsce w ostatnich latach (2008-2010), co było wynikiem kryzysu gospodarczego, którego skutki branża spożywcza odczuła w 2009 roku i w I połowie 2010 roku. W polskim przemyśle spożywczym odnotowano w tym czasie spadek liczby przedsiębiorstw spożywczych o 11%, podczas gdy w UE liczba ta uległa zmniejszeniu o 2%. Tak duża zmiana liczby funkcjonujących przedsiębiorstw w polskim przemyśle spożywczym wynikała z postępującego procesu koncentracji, co przyczyniło się do poprawy naszej pozycji konkurencyjnej na Wspólnym Rynku Europejskim.

Obroty przeciętnej firmy (tab. 9.3) wskazują na zwiększenie siły ekonomicznej i konkurencyjności polskich przedsiębiorstw spożywczych na rynku europejskim. Wartość obrotów

przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego w Polsce w 2010 roku wynosiła 5,11 mln euro na firmę i była dwukrotnie większa niż w 2000 roku oraz 13% większa niż w 2008 roku. Średni poziom obrotów firmy spożywczej w UE-15 w 2010 roku był na poziomie 3,29 mln euro. Oznacza to, że pozycja polskich firm spożywczych na tle UE przedstawia się dość dobrze. Średnie obroty osiągnięte przez przedsiębiorstwa spożywcze w Polsce są wyższe od niemieckich firm spożywczych (4,9 mln euro) oraz znacznie wyższe niż w: Grecji, Włoszech, Portugalii czy Francji. Natomiast są dużo niższe niż w: Irlandii (32,5 mln euro), Wielkiej Brytanii (15,3 mln euro) oraz Holandii (10,8 mln euro).

Tabela 9.3. Średnia wartość obrotów firmy w przemyśle spożywczym UE mierzona wartością produkcji 1 firmy spożywczej w mln euro

Kraje	2000	2008	2010	Roczna zmiana w proc. w latach		
				2001-2007	2008-2010	2001-2010
UE-15	2,37	3,33	3,29	3,4	-0,6	3,4
UE-12	2,27	3,22	3,14	5,0	-1,3	3,3
UE-27	2,36	3,31	3,26	3,7	-0,7	3,3
Irlandia	23,82	29,33	32,50	2,6	5,2	3,1
W. Brytania	11,76	14,47	15,28	2,3	2,7	2,6
Holandia	8,64	12,86	10,81	5,6	-7,6	2,2
Dania	7,28	8,77	8,76	2,8	-0,1	1,9
Słowacja	6,35	6,16	5,47	-1,5	-5,5	-1,3
Niemcy	2,86	5,33	4,89	8,5	-4,0	5,5
Estonia	3,33	4,74	4,25	4,4	-5,0	2,4
Finlandia	3,30	4,53	4,51	3,6	-0,2	3,2
Litwa	2,41	3,95	4,33	8,0	4,7	6,0
Polska	2,41	4,52	5,11	10,2	6,2	7,8
Belgia	2,90	4,15	4,43	5,4	3,4	4,3
Austria	2,48	3,52	4,03	4,0	7,0	4,9
Szwecja	3,60	3,87	3,45	0,6	-5,3	-0,4
Łotwa	2,44	3,66	3,04	6,1	-8,2	2,2
Hiszpania	2,11	3,57	3,46	7,6	-1,4	5,1
Słowenia	2,18	2,47	1,86	1,0	-11,6	-1,3
Czechy	3,13	2,66	2,10	-0,7	-9,9	-2,9
Węgry	5,62	2,54	2,18	-1,5	-6,8	-1,5
Francja	1,68	2,08	2,05	1,5	-0,8	2,0
Bułgaria	0,95	2,26	1,91	11,3	-7,6	7,2
Rumunia	1,30	2,19	2,19	5,7	0,0	5,3
Włochy	1,31	1,84	1,81	2,0	-0,8	3,3
Portugalia	1,41	1,63	1,42	0,2	-6,1	0,1
Grecja	0,70	0,85	0,83	2,2	-1,2	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

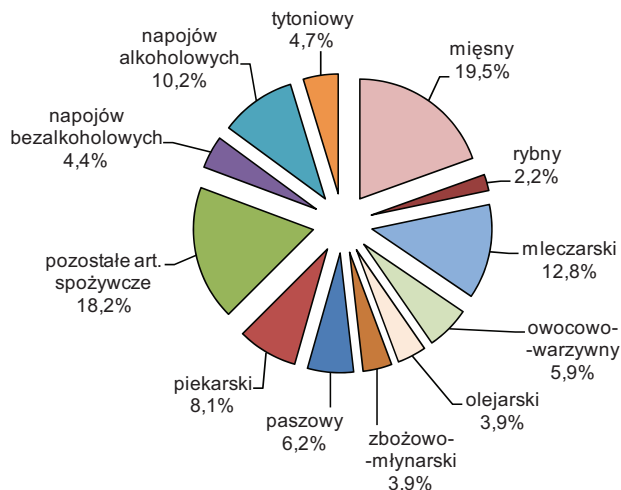
Proces koncentracji i konsolidacji branży spożywczej postępuje w całej Unii Europejskiej. W Polsce przebiega on znacznie szybciej niż u większości innych członków UE. Zmniejsza się dystans dzielący nas od krajów o wysokiej koncentracji produkcji w tym sektorze.

9.4. Ocena porównawcza głównych działów przemysłu spożywczego UE

Dla oceny zróżnicowania pozycji poszczególnych krajów UE w produkcji przemysłu spożywczego ograniczono się do analizy wyodrębnionych branż sektora spożywczego, tj.:

- mięsna (łącznie z drobiem) – produkcja, przetwórstwo i konserwacja mięsa czerwonego i białego;
- rybna – przetwórstwo, konserwacja ryb, skorupiaków i mięczaków;
- mleczarska – przetwórstwo mleka i produkcja lodów;
- owocowo-warzywna – przetwórstwo i konserwacja owoców i warzyw, ziemniaków, produkcja soków;
- zbożowo-młynarska – wytwarzanie produktów przemiału zbóż i skrobi;
- paszowa – produkcja gotowych pasz i karmy dla zwierząt;
- olejarska – produkcja olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego;
- piekarska – produkcja pieczywa i świeżych ciast;
- ciastkarska i cukiernicza – produkcja herbatników, trwałych wyrobów ciastkarskich i cukierniczych, łącznie z czekoladą;
- napojów bezalkoholowych – produkcja wód mineralnych i pozostałych napojów bezalkoholowych;
- napojów alkoholowych – wódki, wina, piwo;
- wyrobów tytoniowych.

Rysunek 9.2. Struktura produkcji przemysłu spożywczego UE w 2010 roku

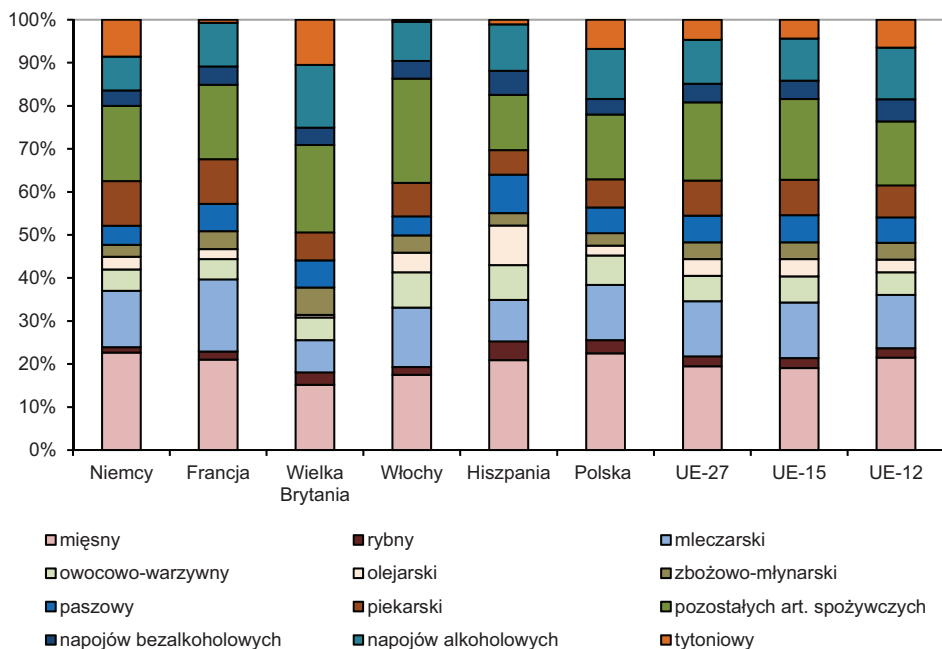

Źródło: aneks 9.5.

Większość produkowanej w Unii Europejskiej żywności pochodzi z krajów UE-15 (85%), a pozostała (15%) z UE-12. W strukturze unijnej produkcji i przetwórstwa przemysłu spożywczego dominuje branża mięsna (łącznie z drobiarstwem) z udziałem ok. 20%, na drugim miejscu znalazła się produkcja pozostałych artykułów spożywczych – 18%, do których zaliczamy m.in.: wyroby ciastkarskie, cukiernicze, cukrownicze, przyprawy i sosy, gotowe dania i inne. W dalszej kolejności: branża mleczarska (13%), napojów alkoholowych (10%), wyrobów tytoniowych (5%), piekarska (8%), paszowa (6%), przetwórstwa owoców i warzyw (6%), napojów bezalkoholowych (4%), zbożowo-młynarska (4%) i olejarska (4%).

W ostatnim dziesięcioleciu branżowa struktura produkcji w krajach UE przedstawiała się bardzo podobnie (por. aneks 9.6). W Polsce jest ona bardzo zbliżona do struktury w krajach największych producentów żywności UE (rys. 9.3). W strukturze polskiego przemysłu spożywczego największy udział ma branża mięsna, podobnie jak w UE, na którą przypada 22,5% ogółu wartości produkcji, na drugiej pozycji jest branża pozostałych produktów spożywczych (ciastkarska, cukiernicza) z udziałem 15,1%, a w dalszej kolejności: branża mleczarska (12,8%), napojów alkoholowych (11,6%), przetwórstwa owoców i warzyw (6,8%), tytoniowa (6,8%), piekarska (6,5%), paszowa (6,0%), napojów bezalkoholowych (3,6%), rybna (3,1%), zbożowo-młynarska (2,9%) i olejarska (2,3%).

Rysunek 9.3. Struktura wartości produkcji przemysłu spożywczego^a głównych producentów żywności Unii Europejskiej

^a wartość wyrażona w cenach porównywalnych

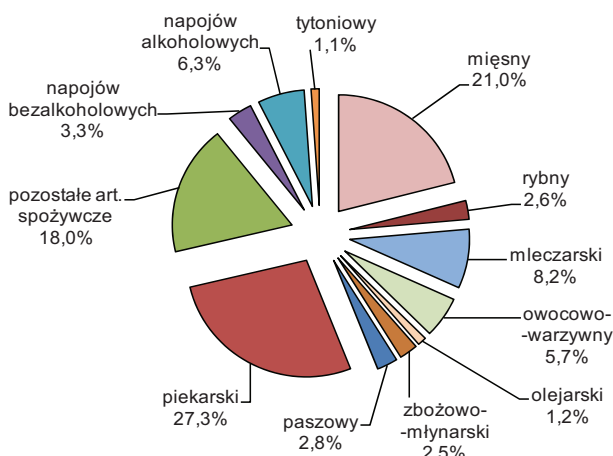
Źródło: aneks 9.6.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę zatrudnienie, to udział poszczególnych branż w unijnym przemyśle spożywczym jest nieco inny (rys. 9.4). Największe zatrudnienie Unia Europejska posiada w branży piekarskiej, która jest najbardziej rozdrobniona, jeśli chodzi o liczbę przedsiębiorstw (140 tys., co stanowi 49% przedsiębiorstw spożywczych UE). Udział tej branży w ogólnym zatrudnieniu UE wynosi 27,3%, w dalszej kolejności jest branża mięsna – 21%, pozostałych artykułów spożywczych (18%), mleczarska (8,2%) i inne (aneks 9.8).

Wydajność pracy w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego jest w UE bardzo różnicowana. Wskaźnik ten jest bardzo wysoki w branżach: tytoniowej, olejarskiej, paszowej i napojów alkoholowych. Natomiast w podstawowych branżach przemysłu spożywczego, tj.: mięsnej, zbożowej, mleczarskiej czy owocowo-warzywniej, jest ona na poziomie średniej wydajności pracy w unijnym przemyśle spożywczym (217 tys. euro na 1 zatrudnionego).

Z kolei w krajach UE-12 wskaźnik ten jest niższy o ok. 100 tys. euro na 1 zatrudnionego niż w krajach UE-15, jednak różnice te ulegają zmniejszeniu. W Polsce wydajność pracy w głównych działach przemysłu spożywczego jest nieco wyższa niż średnio w UE-12 (tab. 9.4). Najwyższą wydajnością pracy w polskim przemyśle spożywczym w 2010 roku, podobnie jak w UE, odznaczały się następujące działy (w tys. euro/zatrudnionego): tytoniowy (798,4), napojów alkoholowych (621,3), olejarski (537,5) oraz paszowy (432,7). W podstawowych działach przemysłu spożywczego w Polsce, tj.: mięsny, mleczarski, młynarski czy owocowo-warzywny, wydajność pracy była o ok. 50 tys. euro/1 zatrudnionego niższa niż w UE-15, jednak z roku na rok różnice te zmniejszają się. Najniższą wydajnością pracy odznacza się branża piekarska.

Rysunek 9.4. Struktura zatrudnienia w przemyśle spożywczym UE w 2010 roku

Źródło: na podstawie aneksu 9.8.

Tabela 9.4. Wydajność pracy^a głównych działów przemysłu spożywczego w 2010 roku (tys. euro/zatrudnionego)

Branże przemysłu spożywczego	Polska	Niemcy	UE-15	UE-12	UE-27
Przemysł spożywczy ogółem, w tym:	178,1	192,5	241,4	142,6	217,0
– mięsny	138,4	199,7	230,5	126,8	201,0
– rybny	142,7	237,0	221,3	111,1	190,7
– mleczarski	228,2	580,8	413,7	186,6	347,2
– zbożowo-młynarski	201,9	352,7	426,9	173,2	344,7
– olejarski	537,5	610,5	768,6	390,5	685,3
– owocowo-warzywny	149,7	270,5	254,9	129,5	223,8
– napojów bezalkoholowych	202,3	206,4	335,2	178,6	287,2
– paszowy	432,7	451,9	520,9	325,1	476,5
– piekarski	58,7	48,3	67,8	48,7	64,1
– ciastkarski i słodczy	136,5	214,6	217,9	113,5	194,9
– napojów alkoholowych	621,3	295,8	374,8	278,3	351,5
– tytoniowy	798,4	1 344,6	1 044,2	680,5	933,7

^a w cenach porównywalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Obroty przeciętnej firmy spożywczej w UE wynoszą 3,3 mln euro, podczas gdy w Polsce są one na poziomie 5,1 mln euro, a w Niemczech 4,9 mln euro. Największą wartością obrotów firmy spożywcze odznaczają się w Irlandii (33,1 mln euro), Wielkiej Brytanii (15,3 mln euro) oraz w Holandii (10,8 mln euro). W poszczególnych branżach przemysłu spożywczego UE najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w branży tytoniowej (178,5 mln euro), w dalszej kolejności wielokrotnie niższą wartością odznaczają się branże: paszowa (11,2 mln euro), napojów bezalkoholowych (10,7 mln euro) oraz mleczarska (10,1 mln euro). W pozostałych branżach wskaźnik ten jest przynajmniej dwukrotnie niższy (tab. 9.5).

Tabela 9.5. Koncentracja produkcji w przemyśle spożywczym UE mierzona wartością produkcji przeciętnej firmy spożywczej (w mln euro)

Branże przemysłu spożywczego	Polska	Niemcy	UE-15	UE-12	UE-27
Przemysł spożywczy ogółem, w tym:	5,11	4,89	3,29	3,14	3,27
– mięsny	5,74	3,06	4,53	4,61	4,54
– rybny	6,73	10,49	6,05	5,12	5,88
– mleczarski	14,04	42,45	10,67	8,00	10,14
– zbożowo-młynarski	2,93	7,79	7,60	2,58	5,77
– olejarski	15,09	32,00	3,78	8,69	4,07
– owocowo-warzywny	4,96	13,06	6,47	2,73	5,40
– napojów bezalkoholowych	7,09	24,20	19,80	3,62	10,70
– paszowy	10,93	15,00	13,06	6,30	11,20
– piekarski	0,86	1,16	0,52	0,69	0,54
– ciastkarski i słodczy	5,18	20,38	6,12	3,08	5,43
– napojów alkoholowych	34,21	6,45	5,21	4,06	4,94
– tytoniowy	198,00	512,96	205,12	122,50	178,47

^a w cenach porównywalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Pozycja polskiego przemysłu spożywczego na tle UE, ocenianego przez pryzmat obrotów przeciętnej firmy spożywczej w poszczególnych branżach, jest dużo silniejsza niż średnio w Unii Europejskiej.

Branża mięsna jest jedną z prężniej działających branż w unijnym przemyśle spożywczym. Stanowi ona 19,5% wartości przemysłu spożywczego UE, zatrudnia 21% ogółu pracujących w sektorze spożywczym, a wydajność pracy jest na poziomie 200,0 tys. euro na 1 zatrudnionego. Pozycja Polski na tle krajów UE w tej branży jest dobra (aneks 9.5). Polski przemysł mięsny (łącznie z drobiarstwem) stanowi prawie 10% wartości unijnej produkcji tej branży, co daje nam szóstą pozycję w UE. Na pierwszym miejscu w produkcji i przetwórstwie mięsa są Niemcy z udziałem wynoszącym 20,2%, na drugim Francja – 14,2%, a w dalszej kolejności Hiszpania (11,2%), Włochy (10,1%) i Wielka Brytania (9,5%). Udział krajów UE-15 w unijnej produkcji tej branży wynosi 82,1%, a UE-12 – 17,9%, przy czym Polska jest liderem wśród krajów UE-12, wytwarzając 50,5% wartości przemysłu mięsnego UE-12 (aneks 9.6). Największe zatrudnienie w unijnym przemyśle mięsnym (aneks 9.7) mają Niemcy (20,3% ogółu zatrudnionych w tej branży w UE), następna jest Francja z udziałem 14,9%, a na trzeciej pozycji jest Polska z udziałem 13,1%, większym niż Hiszpania (9,0%) i Wielka Brytania (8,7%).

Najwyższą wydajnością pracy w unijnym przemyśle mięsnym (aneks 9.9) odznacza się Holandia (503,4 tys. euro na 1 zatrudnionego), na drugim miejscu znalazła się Belgia (379,4 tys. euro), a w dalszej kolejności: Włochy (347,7 tys. euro), Irlandia (303,3 tys. euro). W Niemczech wydajność pracy w sektorze mięsnym wynosi 199,3 tys. euro na 1 zatrudnionego, zaś w Polsce 138,4 tys. euro, podczas gdy średnio w UE-27 – 201,1 tys. euro, w tym: w UE-15 – 230,5 tys. euro, a w UE-12 – 126,8 tys. euro. Średnia wartość obrotów przeciętnej firmy mięsnej w UE-27 wynosi 4,5 mln euro, podczas gdy w Polsce wskaźnik ten jest na poziomie 5,7 mln euro, a w Niemczech 3,1 mln euro. Najwyższą wartością obrotów (aneks 9.10) odznaczają się firmy mięsne działające w: Irlandii (29,6 mln euro), Danii (26,1 mln euro), Wielkiej Brytanii (15,7 mln euro) i Holandii (13,9 mln euro).

Branża rybna wytwarza zaledwie 2,2% wartości unijnego przemysłu spożywczego, zatrudniając 2,6% pracujących w sektorze spożywczym UE. Największym przetwórcą ryb (aneks 9.5) jest Hiszpania z udziałem w unijnej produkcji tej branży wynoszącym 20,4%, na drugiej pozycji znalazła się Wielka Brytania (15,6%), na trzeciej Francja (11,2%), a na czwartej Polska (10,6%), dalej Włochy (9,2%) i Niemcy (9,1%). Polska jest zdecydowanym liderem tej branży wśród krajów UE-12 z udziałem w wartości produkcji tych krajów wynoszącym ponad 60% (aneks 9.6). Największe zatrudnienie w branży rybnej (aneks 9.7) ma Hiszpania (16,7% ogółu zatrudnionych), zaś na drugiej pozycji jest Polska – 14,2%. Wydajność pracy w branży rybnej (aneks 9.9) w Polsce wynosi 142,7 tys. euro na 1 zatrudnionego i jest o 80 tys. euro (35%) niższa niż średnio w UE-15 (221,3 tys. euro). Najwyższą wydajność pracy w tej branży odnotowano we Włoszech (388,0 tys. euro na 1 zatrudnionego), natomiast w Niemczech wyniosła ona 237,0 tys. euro. Średnia wartość obrotów przeciętnej firmy (aneks 9.10) rybnej w UE-27 wynosi 5,9 mln euro, podczas gdy w Polsce wskaźnik ten jest na poziomie 6,7 mln euro, a najwyższy mają Niemcy – 10,5 mln euro.

Branża mleczarska. Jest to jedna z ważniejszych branż przemysłu spożywczego w UE, wytwarzająca 12,8% unijnej produkcji spożywczej i zatrudniająca 8,2% ogółu pracujących w przemyśle spożywczym UE. Największym unijnym producentem produktów mleczarskich (aneks 9.5) są Niemcy z udziałem w produkcji UE wynoszącym 17,7%, a w dalszej kolejności Francja (17,3%), Włochy (12,2%) i na czwartej pozycji Polska (7,8%). Z kolei zatrudnienie w polskim przemyśle mleczarskim stanowi 11,6% ogółu unijnego zatrudnienia w tej branży. Jedynie Francja odznacza się wyższym udziałem zatrudnienia – 16,0%, a w Niemczech wynosi on 10,3% (aneks 9.7). Wydajność pracy w branży mleczarskiej (aneks 9.9) w Polsce (228,2 tys. euro na 1 zatrudnionego) jest ponad dwukrotnie niższa niż w Holandii (649,6 tys. euro), Irlandii (638,8 tys. euro), Niemczech (580,8 tys. euro) i UE-15 (413,7 tys. euro), ale wyższa niż w UE-12 (186,6 tys. euro). Natomiast średnia wartość obrotów przeciętnej firmy w branży mleczarskiej w UE (10,1 mln euro) jest trzykrotnie wyższa niż w całym sektorze spożywczym UE (aneks 9.10). Najwyższą wartość obrotów osiągnęły firmy mleczarskie działające w Irlandii (56,9 mln euro), Niemczech (42,4 mln euro) czy Danii (41,7 mln euro). W Polsce przeciętna firma mleczarska (aneks 9.10) osiąga też wysokie obroty na poziomie 14,0 mln euro, podczas gdy średnia w UE-15 wynosiła 10,7 mln euro, a w UE-12 – 8,0 mln euro.

Przetwórstwo owoców i warzyw. Unijna branża przetwórstwa owocowo-warzywnego wytwarza 5,9% unijnej produkcji spożywczej, zatrudniając 5,5% pracujących w sektorze spo-

żywym UE. Największym producentem przetworów owocowo-warzywnych w UE (aneks 9.5) są Włochy z udziałem w przetwórstwie tej branży wynoszącym 15,6%, w dalszej kolejności Niemcy (14,6%), Hiszpania (14,2%), Wielka Brytania (10,5%) i Francja (10,5%), zaś na szóstej pozycji znalazła się Polska z udziałem w wartości produkcji UE wynoszącym 9,0%. Kraj nasz jest liderem tej branży wśród krajów UE-12, wytwarzając 62,5% produkcji przemysłu owocowo-warzywnego krajów UE-12 (aneks 9.6). Największe zatrudnienie w przetwórstwie owoców i warzyw (aneks 9.7) jest w Polsce (13,4% ogółu zatrudnionych w tej branży), a następnie w Hiszpanii (12,8%), Wielkiej Brytanii (12,2%), Niemczech (12,0%) i we Włoszech (10,9%). Z kolei wydajność pracy (aneks 9.9) w polskim przemyśle owocowo-warzywnym wynosi 149,7 tys. euro i jest niższa o ponad 40% od średniej w UE-15 (255,0 tys. euro na 1 zatrudnionego). Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w Belgii (382,9 tys. euro) i Holandii (368,2 tys. euro) oraz we Włoszech (320,0 tys. euro). Również w Holandii firmy branży owocowo-warzywniej (aneks 9.10) miały najwyższą wartość obrotów (25,7 mln euro na 1 firmę), podczas gdy średnia w UE-27 wyniosła 5,4 mln euro (w UE-15 – 6,5 mln euro, a w UE-12 – 2,7 mln euro). W Polsce obroty przeciętnej firmy owocowo-warzywniej wynoszące 4,9 mln euro były najwyższe wśród krajów UE-12.

Branża zbożowo-młynarska wytwarza 3,9% produkcji przemysłu spożywczego UE, zatrudniając 2,5% ogółu pracujących w sektorze spożywczym. Największymi producentami w tej branży (aneks 9.5) są: Wielka Brytania (19,7%), Francja (14,0%), Niemcy (12,4%), Włochy (11,5%), Hiszpania (7,8%), Belgia (6,4%), a na siódmej pozycji uplasowała się Polska z udziałem w unijnej produkcji tej branży wynoszącym 5,9%. Największe zatrudnienie w przemyśle zbożowo-młynarskim (aneks 9.7) jest w Wielkiej Brytanii (14,0% ogółu zatrudnionych w tej branży), dalej we Francji (13,8%), Niemczech (12,1%), Rumunii (11,4%) oraz w Polsce (10,1%). Najwyższą wydajność pracy w branży zbożowo-młynarskiej (aneks 9.9) odnotowano w Belgii (810,3 tys. euro na 1 zatrudnionego), a następnie: we Włoszech (602,9 tys. euro), Irlandii (550,0 tys. euro) i Wielkiej Brytanii (484,6 tys. euro). W Polsce wydajność pracy w tym przemyśle wyniosła 201,9 tys. euro na 1 zatrudnionego i była o 225 tys. euro (55%) niższa niż średnio w UE-15, ale wyższa niż w UE-12 (173,2 tys. euro). Średnia wartość obrotów przeciętnej firmy w tej branży w Polsce jest także niska i wynosi 2,9 mln euro, podczas gdy w UE-15 była ona na poziomie 7,6 mln euro. Najwyższymi obrotami (aneks 9.10) odznaczają się firmy zbożowo-młynarskie w: Wielkiej Brytanii (56,8 mln euro), Belgii (22,8 mln euro), Irlandii (15,7 mln euro) i Holandii (13,3 mln euro). W Niemczech średnia wartość obrotów firmy w branży zbożowo-młynarskiej wynosi 7,8 mln euro.

Branża olejarska wytwarza 3,9% produkcji przemysłu spożywczego w UE, zatrudniając 1,2% pracujących w unijnym przemyśle spożywczym. Największymi producentami olejów i tłuszczów w UE (aneks 9.5) są: Hiszpania (z udziałem w produkcji tej branży wynoszącym 24,6%), w dalszej kolejności Włochy (13,3%), Niemcy (12,8%), Holandia (9,9%), Belgia (8,9%), a na szóstej pozycji Polska, z udziałem w unijnej produkcji branży olejarskiej wynoszącym 4,8%. Największe zatrudnienie w przemyśle olejarskim (aneks 9.7) występuje w Hiszpanii (24,5%), a następnie w Niemczech (14,4%), Włoszech (11,0%) i w Polsce (6,1%). Najwyższą wydajność pracy w branży olejarskiej (aneks 9.9) odnotowano w Belgii (1700,0 tys. euro na 1 zatrudnionego) i w Holandii (1376,9 tys. euro), a także we Francji (896,8 tys. euro). Wysoką wydajnością pracy w tej branży odznacza się też Polska – 537,5 tys. euro, przy średniej wydajności w UE-15: 768,6 tys. euro i 390,5 tys. euro w UE-12. Bardzo duże jest zróżnicowanie

wanie w UE obrotów przeciętnej firmy olejarskiej (aneks 9.10). Najwyższe odnotowano w Belgii – 95,0 mln euro i Holandii – 94,2 mln euro, w Niemczech były one na poziomie 32,0 mln euro, a w Polsce – 15,1 mln euro, podczas gdy w UE-15 – 3,8 mln euro.

Branża paszowa stanowi 6,2% wartości unijnej produkcji przemysłu spożywczego, zatrudniając 2,8% pracujących w unijnym przemyśle spożywczym. Największymi producentami pasz (aneks 9.5) w UE są: Hiszpania (15,0%), Francja (13,4%), Wielka Brytania (12,3%), Niemcy (12,2%). Polska jest siódmym producentem pasz w UE z udziałem 7,6%, zatrudniając 8,3% pracujących w przemyśle spożywczym UE. Największe zatrudnienie (aneks 9.7) w tej branży występuje we Francji (15,4%), Niemczech (12,9%), Wielkiej Brytanii (12,0%) i w Hiszpanii (11,1%). Najwyższą wydajność pracy w tej branży (aneks 9.9) odnotowano w Belgii (878,8 tys. euro na 1 zatrudnionego), Holandii (728,8 tys. euro), a także we Włoszech (640,3 tys. euro). W Polsce wydajność pracy w branży paszowej jest dość wysoka i wynosi 432,7 tys. euro na 1 zatrudnionego, w Niemczech 451,9 tys. euro, a średnio w UE-15 – 520,9 tys. euro. Obroty przeciętnej unijnej firmy paszowej (aneks 9.10) wynoszą 11,2 mln euro i są nieznacznie wyższe od polskich firm (10,9 mln euro). Najwyższą wartością obrotów odznaczają się firmy paszowe działające w: Holandii (29,1 mln euro), Danii (19,6 mln euro), Francji (18,0 mln euro) oraz Belgii (17,7 mln euro).

Branża piekarska wytwarza 8,0% wartości produkcji przemysłu spożywczego UE, zatrudniając aż 27,3% ogółu pracujących w sektorze spożywczym Wspólnoty Europejskiej. Największymi producentami produktów piekarskich w UE (aneks 9.5) są: Niemcy z udziałem w całej produkcji tej branży wynoszącym 22,2%, w dalszej kolejności Francja (16,9%), Włochy (10,9%), Wielka Brytania (9,7%), Hiszpania (7,3%), a na szóstej pozycji Polska (6,3%). Największe zatrudnienie (aneks 9.7), jest w Niemczech (29,5% zatrudnionych w przemyśle piekarskim UE), dalej we Francji (16,0%), Włoszech (7,6%) i w Polsce (6,9%). Wydajność pracy w tej branży jest najniższa spośród wszystkich branż przemysłu spożywczego UE (aneks 9.9). W Polsce wydajność pracy w przemyśle piekarskim wynosi 58,7 tys. euro na 1 zatrudnionego, natomiast w Niemczech – 48,3 tys. euro. Najwyższą wydajność pracy w tej branży odnotowano w Grecji (130,8 tys. euro na 1 zatrudnionego) i Irlandii (102,3 tys. euro). Średnie obroty firm piekarskich są niższe w porównaniu do innych branż przemysłu spożywczego w UE (aneks 9.10). Najwyższe mają firmy w Wielkiej Brytanii (3,84 mln euro) i Irlandii (3,36 tys. euro), podczas gdy w Polsce jest to 0,86 mln euro, a w Niemczech 1,16 mln euro.

Produkcja wyrobów ciastkarskich i cukierniczych stanowi 6,6% wartości przemysłu spożywczego UE, zatrudniając 7,4% pracujących w unijnym przemyśle spożywczym. Największym wytwórcą produktów ciastkarskich i cukierniczych (aneks 9.5) w UE są: Niemcy (17,1%), Włochy (15,5%), Wielka Brytania (14,1%) i Francja (11,0%). Polska jest ósmym producentem produktów tej branży z udziałem w unijnej produkcji wynoszącym 6,0%. Największe zatrudnienie w tej branży (aneks 9.7) występuje w Wielkiej Brytanii (16,4% ogółu zatrudnionych), Niemczech (15,6%) oraz we Włoszech (11,0%). W Polsce zatrudnienie w przemyśle ciastkarsko-cukierniczym stanowi 8,5% ogółu zatrudnionych w tej branży w UE. Średnia wydajność pracy w tej branży w UE-27 wynosi 194,9 tys. euro na 1 zatrudnionego (aneks 9.9), podczas gdy w Polsce jest ona na poziomie 136,5 tys. euro, a w Niemczech 214,5 tys. euro. Największą wydajnością pracy w tym przemyśle odznacza się Belgia – 363,9 tys. euro na 1 zatrudnionego i Holandia – 356,2 tys. euro, zaś średnia dla UE-15 wynosi 217,9 tys. euro.

Średnia wartość obrotów przeciętnej firmy w tej branży (aneks 9.10) w UE to 5,4 mln euro, przy czym największymi obrotami odznaczają się firmy w Niemczech (20,4 mln euro), Wielkiej Brytanii (16,9 mln euro) oraz Irlandii (14,8 mln euro) i Portugalii (14,8 mln euro). W Polsce wskaźnik ten wynosi 5,2 mln euro na jedną firmę branży ciastkarskiej i cukierniczej.

Branża napojów bezalkoholowych stanowi 4,4% wartości produkcji przemysłu spożywczego UE, zatrudniając 3,3% ogółu pracujących w przemyśle spożywczym UE. Największym producentem napojów bezalkoholowych w UE (aneks 9.5) są Niemcy z udziałem w produkcji UE-27 wynoszącym 14,1%, w dalszej kolejności: Hiszpania (13,3%), Francja (12,7%), Wielka Brytania (11,2%) oraz Włochy (10,6%) i Austria (6,6%). Polska jest siódmym producentem napojów bezalkoholowych w UE z udziałem 6,4%. Największe zatrudnienie w tej branży (aneks 9.7) jest w Niemczech (19,7%), a w dalszej kolejności w: Wielkiej Brytanii (9,9%), Francji (9,3%) i Hiszpanii (9,2%) oraz w Polsce (9,1%). Najwyższą wydajność pracy (aneks 9.9) w branży napojów bezalkoholowych odnotowano w Austrii – 791,2 tys. euro na 1 zatrudnionego oraz w Holandii – 600,0 tys. euro, podczas gdy średnia dla UE-15 wynosi 335,2 tys. euro. W Polsce była ona na poziomie 202,3 tys. euro na 1 zatrudnionego, a w Niemczech – 206,4 tys. euro. Średnia wartość obrotów przeciętnej firmy (aneks 9.10) produkującej napoje bezalkoholowe w UE wynosi 10,7 mln euro, a najwyższą mają firmy w Holandii (60,0 mln euro), Austrii (35,4 mln euro) i Belgii (30,2 mln euro). W Polsce była ona na poziomie 7,1 mln euro, a w Niemczech – 24,2 mln euro.

Branża napojów alkoholowych (wódka, wino, piwo i inne alkohole)⁴⁷ stanowi 10,2% wartości produkcji unijnego przemysłu spożywczego, zatrudniając 6,3% ogółu pracujących w sektorze spożywczym UE. Największym producentem napojów alkoholowych w UE (aneks 9.5) jest Wielka Brytania (17,4% ogółu produkcji tej branży), Niemcy (13,3%), Francja (13,1%), Hiszpania (11,0%), Włochy (10,1%) i Polska (8,9%). Największe zatrudnienie w tej branży (aneks 9.7) występuje w Niemczech (15,9%), Francji (13,2%), Hiszpanii (12,3%) oraz w Wielkiej Brytanii (11,5%). W Polsce stanowi ono 5,0% ogółu zatrudnionych w unijnej branży napojów alkoholowych. Najwyższą wydajność pracy w tej branży (aneks 9.9) odnotowano w Irlandii (789,6 tys. euro na 1 zatrudnionego) i w Polsce (621,3 tys. euro). W Niemczech wynosi ona 295,8 tys. euro, podczas gdy średnia całej UE jest na poziomie 351,5 tys. euro na 1 zatrudnionego. Największymi obrotami (aneks 9.10) odznaczają się firmy z Irlandii – 134,7 mln euro na jedną firmę, a na drugim miejscu, z bardzo dużą różnicą do lidera, znalazła się Polska – 34,2 mln euro, podczas gdy w Niemczech wskaźnik ten wynosi 6,4 mln euro na 1 firmę.

Branża tytoniowa jest bardzo trudna do oceny, gdyż nie wszystkie kraje UE przekazują do Eurostatu dane. Wskazują one, że wartość produkcji tej branży stanowi 4,7% produkcji przemysłu spożywczego UE, zatrudniając 1,1% pracujących. Największym producentem wyrobów tytoniowych (aneks 9.5) w UE są Niemcy (31,3% ogółu produkcji UE) i Wielka Brytania (26,8%), a na trzeciej pozycji znalazła się Polska z udziałem 11,2%. Największe zatrudnienie (aneks 9.7) w tej branży jest również w Niemczech (21,7%), w dalszej kolejności w Polsce (13,1%) i w Wielkiej Brytanii (10,6%). Wydajność pracy w tej branży (aneks 9.9)

⁴⁷ Dział ten jest bardzo zróżnicowany, o czym decydują w dużym stopniu pozostałe produkty winiarskie, których produkcja ulokowana jest głównie w krajach Europy Południowej i cechuje ją silne rozdrobnienie.

jest bardzo wysoka w porównaniu z innymi branżami przemysłu spożywczego UE. Średnio wynosi ona 1000,0 tys. euro na 1 zatrudnionego, a najwyższą odnotowano w Wielkiej Brytanii (2372,0 tys. euro) i Niemczech (1344,6 tys. euro), zaś w Polsce jest to 798,4 tys. euro na 1 zatrudnionego. Z kolei największe obroty (aneks 9.10) miały firmy tytoniowe w Wielkiej Brytanii (1078,2 mln euro) i w Niemczech (512,9 mln euro). W Polsce były one zbliżone (198,0 mln euro) do średniej unijnej (205,1 mln euro).

9.5. Podsumowanie

Polski przemysł spożywczy wyróżnia się na tle innych krajów Unii Europejskiej. Udział Polski w produkcji sektora żywnościowego UE-27 wynosi ok. 7,8%. Pod względem wartości produkcji sprzedanej Polska jest szóstym producentem żywności w Unii Europejskiej. W latach 2000-2010 wartość produkcji sektora spożywczego w Polsce zwiększyła się o 52%, podczas gdy w krajach „starej” UE o 25%, a w UE-12 o 32%. Zatrudnienie w unijnym przemyśle spożywczym uległo zmniejszeniu prawie we wszystkich krajach członkowskich, co przy wzroście produkcji doprowadziło do poprawy wydajności pracy. Postępuje proces zmniejszenia różnic w poziomie rozwoju sektora spożywczego w Polsce i w UE-15, co skutkuje wzmocnieniem naszej pozycji na Wspólnym Rynku Europejskim.

Poprawa wydajności pracy w przemyśle spożywczym w latach 2000-2010 była zjawiskiem powszechnym we wszystkich krajach UE. Największy wzrost wydajności pracy w tym okresie odnotowano na Litwie (+82%), Łotwie (+69%) i w Estonii (+66%) oraz w Polsce (+56%). W UE-12 wydajność pracy w przemyśle spożywczym poprawiła się o 48%, podczas gdy w krajach UE-15 o 32%. Mimo tak szybkiego wzrostu, wydajność pracy w podstawowych działach przemysłu spożywczego w Polsce jest nadal niższa niż u najważniejszych producentów żywności UE-27.

Na tle całego unijnego przemysłu spożywczego, polski przemysł spożywczy wyróżnia się przetwórstwem tytoniu (11,2% unijnej produkcji) i jest trzecim producentem tytoniu w UE. W przetwórstwie ryb jesteśmy na czwartej pozycji z udziałem 10,6% w unijnej produkcji. Również czwartą pozycję mamy w produkcji wyrobów mleczarskich (7,8% produkcji unijnej). Z kolei w przetwórstwie mięsa Polska jest na szóstym miejscu (prawie 10%), podobnie w przetwórstwie owoców i warzyw (9,0%), piekarskiej (6,3%), olejarskiej (4,8%) i napojów alkoholowych (8,9%). Siódmą pozycję w unijnym przemyśle mamy w przetwórstwie zbóż (5,9%), produkcji pasz (7,6%) i napojów bezalkoholowych (6,4%), a na ósmym miejscu jesteśmy w produkcji wyrobów ciastkarskich i słodczy (6%). Tak wysoka pozycja naszego przemysłu spożywczego w UE oznacza, że Polska jest liczącym się producentem żywności we Wspólnocie Europejskiej. Zmniejsza się dystans dzielący nas do największych producentów żywności w UE i z roku na rok udział polskiego przemysłu spożywczego w unijnym osiąga wyższy wskaźnik.

10. Stan wdrożenia systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i systemów zarządzania jakością w przemyśle spożywczym

10.1. Problematyka jakości i bezpieczeństwa zdrowotnego żywności

Jakość oferowanych klientom produktów spożywczych w istotnym stopniu decyduje o sukcesie przedsiębiorstwa, jak i całego przemysłu spożywczego zarówno na rynku krajowym, jak i pozostałych rynkach. We współczesnej gospodarce rynkowej postawa, zachowania i oczekiwania konsumentów żywności oraz ich lojalność i zaufanie, a w konsekwencji podejmowane przez nich decyzje o zakupie przesądzają o konkurencyjności danego producenta na rynku. Zauważalny wzrost znaczenia na świecie funkcji jakości jest ważnym fenomenem współczesnych czasów, która zdaniem E. Skrzypczak⁴⁸ „... jest uważana za największą broń w konkurencji rynkowej i handlu międzynarodowym. Jakość w gospodarce musi być celem strategicznym”.

W krajach wysoko rozwiniętych zmianie uległo podejście do definiowania jakości jako kategorii przy ocenie wyrobów. W przeszłości uważano, że dany produkt jest jakościowo dobry, jeżeli spełnia wymagania określone w normach państwowych, branżowych i zakładowych, nawet wtedy, kiedy normatywne wymagania nie były tożsame z oczekiwaniami i potrzebami końcowych konsumentów. T. Sikora⁴⁹ podkreśla, „... że głoszone niegdyś hasło, iż należy dążyć do produkowania towarów najwyższej jakości, nie znajduje uzasadnienia w dzisiejszej rynkowej rzeczywistości. Obecnie towar, w tym także żywność, powinien znajdować się na optymalnym poziomie, tzn. na poziomie odpowiednim, oczekiwanym przez konsumenta. Nie zawsze jest wymagany najwyższy, możliwy do osiągnięcia poziom jakości”. Dla jednego konsumenta priorytetowe znaczenie ma najwyższa sensoryczna jakość produktu, a dla drugiego cena za jaką może go nabyć. Aktualne podejście producenta żywności do jakości musi uwzględniać poziom zadowolenia nabywcy (konsumenta) danego wyrobu. Niewątpliwie w przypadku bezpieczeństwa zdrowotnego żywności należy dążyć do osiągania najwyższych możliwych parametrów.

Bardzo ważną sprawą jest ustalenie różnicy pomiędzy pojęciem jakości żywności a pojęciem jakości zdrowotnej żywności. Jakość żywności jest pojęciem szerszym, w skład którego wchodzi jakość zdrowotna żywności, wartość sensoryczna oraz jej dyspozycyjność. Natomiast na jakość zdrowotną żywności składają się bezpieczeństwo, czyli brak zagrożeń dla zdrowia i życia konsumenta, oraz wartość odżywcza.

Zagrożenia wobec bezpieczeństwa żywności istniały, istnieją i będą obecne w przyszłości. Niemożliwe będzie całkowite zagwarantowanie bezpieczeństwa produktów żywnościowych oferowanych na rynkach. Potrzebne są instrumenty i działania, które ograniczą do minimum możliwości wprowadzenia do obiegu rynkowego żywności zagrażającej zdrowiu lub życiu ludności. W Polsce, podobnie jak w krajach Unii Europejskiej, obowiązują regulacje prawne dotyczące produkcji i obrotu żywnością, w tym także regulacje wprowadzające obowiązek wdrożenia i stosowania niektórych systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i zarządzania jakością.

⁴⁸ E. Skrzypczak, *Jakość i efektywność*, Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002.

⁴⁹ T. Sikora, *Zapewnienie jakości. Od Biblii do ISO 22000*, Materiały konferencyjne: *Teraźniejszość i przyszłość polskiego sektora rolno-spożywczego*, IERiGŻ-PIB, UEK, Kraków 2011.

Do obligatoryjnych systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego należą: Dobra Praktyka Higieniczna (GHP), Dobra Praktyka Produkcyjna (GMP) oraz System Analizy Zagrożeń i Krytycznych Punktów Kontrolnych (HACCP). Obligatoryjność wdrożenia i stosowania przez wszystkie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego GHP, GMP i systemu HACCP wynika z polskich i unijnych unormowań prawnych, a w szczególności z: *Ustawy z dnia 11 maja 2000 r. o warunkach zdrowotnych żywności i żywienia*; aktualnej *Ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia*; *Rozporządzenia Nr 178/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiającego ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności ustanawiające procedury*; *Rozporządzenia Nr 853/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiającego szczególne przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego*.

Nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością, które mogą być stosowane w przedsiębiorstwach spożywczych to głównie: system zarządzania jakością wg norm ISO serii 9000 (ISO 9001), system zarządzania bezpieczeństwem żywności wg normy ISO 22000, punkty kontrolne zapewnienia jakości (QACP), zintegrowany system zarządzania jakością (ZSZJ), zintegrowany system zarządzania (ZSZ), produkcja na światowym poziomie (WCM), a także własne, zakładowe systemy zarządzania jakością oraz standardy audytowo-certyfikujące, tj. *British Retail Consortium (BRC)* i *International Food Standard (IFS)*.

10.2. Stan wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego

Najwcześniej procesy wdrażania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością, w tym także HACCP, odnotowano w dużych i średnich przedsiębiorstwach, a najpóźniej w przedsiębiorstwach mikro. Od 2005 roku systematycznie wzrastała liczba przedsiębiorstw dużych, średnich i małych, które wdrożyły GHP, GMP i HACCP. W 2005 roku 21% ogółu przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) stosowało HACCP, w 2006 roku było to 42%, a w 2007 roku 47%. Z niepublikowanych danych Inspekcji Weterynaryjnej i Państwowej Inspekcji Sanitarnej wynika, że w 2011 roku tylko 60% przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (wraz z mikrofirmami) wdrożyło i stosuje HACCP. W grupie firm spożywczych, które nie podejmują działań mających na celu wdrożenie HACCP znajdują się przede wszystkim przedsiębiorstwa mikro, zaliczane do grupy „MOL”, tzn. prowadzące działalność „marginalną, ograniczoną i lokalną”.

Odnotowano zróżnicowany poziom wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością między grupą przedsiębiorstw przetwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego a firmami przetwarzającymi produkty pochodzenia niezwierzęcego, a także pomiędzy poszczególnymi branżami przemysłu spożywczego. W 2011 roku stopień wdrożenia GHP i GMP w grupie firm spożywczych przetwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego (mięsnych, rybnych i mleczarskich) wynosił 99% (na 4816 podmiotów), natomiast w grupie przedsiębiorstw przetwarzających produkty niezwierzęce wskaźnik ten był niższy i wynosił 87%. W stosowaniu systemu HACCP odnotowano zjawisko odwrotne, tzn. większy odsetek przedsiębiorstw (63%) przetwarzających produkty niezwierzęce legitymowało się jego stosowaniem, a w mniejszym stopniu był on obecny w firmach przetwarzających produkty zwierzęce (52%). W 2012 roku nastąpił niewielki spadek, bowiem tylko 50% przedsiębiorstw przetwarzających

produkty pochodzenia zwierzęcego stosowało system HACCP, niewielki odsetek (ok. 1%) miał rozpoczęte procedury wdrażania, a 49% nie podjęło działań mających na celu wdrożenie obligatoryjnego systemu. Spadek ten spowodowany był rozpoczęciem działalności przez nowe firmy, szczególnie mikrofirmy oraz przedsiębiorstwa, które nie rozpoczęły procesu wdrażania systemu HACCP.

Branża mleczarska i mięsna w 2012 roku charakteryzowała się podobnym poziomem wdrożenia systemu HACCP, odpowiednio 55 i 53%, natomiast branża rybna osiągnęła bardzo niski poziom wdrożenia tego systemu ok. 34%.

Przemysł mięsny. W 2011 roku 99% zakładów mięsnych miało wdrożoną Dobrą Praktykę Higieniczną oraz Dobrą Praktykę Produkcyjną, natomiast system HACCP został wdrożony tylko w 54% ogółu przedsiębiorstw tej branży. W 2012 roku odnotowano podobny poziom, i tak ponad 99% stosowało GHP i GMP, system HACCP miało wdrożone 53%, 1% wdrażał, a 46% nie rozpoczęło procedury wdrażania systemu.

Przemysł rybny. W 2011 roku, podobnie jak w 2012 roku, prawie wszystkie przedsiębiorstwa rybne miały wdrożoną Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną (ponad 99%), a pozostałe przedsiębiorstwa rozpoczęły proces wdrażania. Natomiast tylko 38% w 2011 roku i 34% w 2012 roku przedsiębiorstw rybnych stosowało system HACCP, 1% wdrażał, a pozostałe, czyli 61% w 2011 roku i 65% w 2012 roku nie rozpoczęło działań w tym kierunku.

Przemysł mleczarski. Prawie wszystkie mleczarnie działające w Polsce (ponad 99%) w 2011 roku i 2012 roku miały wdrożoną Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną. Natomiast poziom wdrożenia obligatoryjnego systemu HACCP w 2011 roku wynosił 63%, a w 2012 roku zmniejszył się do 55%.

W 2011 roku w grupie przedsiębiorstw przetwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego⁵⁰ odnotowano stosunkowo duże zróżnicowanie w poziomie wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w poszczególnych branżach. I tak poziom wdrożenia GHP i GMP wahał się od 82% do 95%, a systemu HACCP od 63% do 95%. Najwyższy stan wdrożenia Dobrej Praktyki Higienicznej i Dobrej Praktyki Produkcyjnej odnotowano w branżach: cukrowniczej (95%), piekarskiej (93%), makaronowej (93%), wód i napojów bezalkoholowych (92%), a najniższy w branży cukierniczej (82%). Najwyższy stopień wdrożenia systemu HACCP odnotowano w branżach: cukrowniczej (95%) i piwowarskiej (84%), a najniższy w: pozostałych artykułach spożywczych (63%), zbożowo-młynarskiej (64%) i piekarskiej (65%).

Przemysł owocowo-warzywny. W 2010 roku zdecydowana większość (89%) przedsiębiorstw miała wdrożone GHP i GMP, podobnie było w 2011 roku (87%), jednakże ponad 10% z funkcjonujących firm nie wdrożyło podstawowych systemów zarządzania bezpieczeństwem zdrowotnym żywności. W 2010 roku poziom wdrożenia HACCP wynosił tylko 66%, a w następnym roku odsetek przedsiębiorstw z wdrożonym systemem HACCP zwiększył się o 3 p.p.

⁵⁰ Państwowa Inspekcja Sanitarna na szczeblu wojewódzkim i centralnym nie monitoruje na bieżąco stanu wdrożenia i wdrażania obligatoryjnych systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i zarządzania jakością w podlegających im przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego. Jedyne placówki powiatowe inspekcji sanitarnej, podlegające tylko merytorycznie Głównemu Inspektorowi Sanitarnemu, a organizacyjnie wojewodom, sporządzają raz na rok (na koniec I kwartału) zestawienie danych dotyczących m.in. stanu wdrożenia GHP, GMP i HACCP w podległych im przedsiębiorstwach zajmujących się produkcją i obrotem żywnością. W związku z powyższym analizie został poddany stan wdrożenia i stosowania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w 2011 roku, bowiem brak jest aktualnych danych dotyczących 2012 roku.

Przemysł olejarsko-tłuszczowy. Prawie wszystkie przedsiębiorstwa (98%) wdrożyły i stosowały w 2010 roku Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną. W 2011 roku odsetek takich firm zmniejszył się do 90%. Na ten stan wpływ miało rozpoczęcie działalności przez nowe firmy. W 2010 roku tylko 66% firm wdrożyło i stosowało obligatoryjny system HACCP, a 13% przedsiębiorstw nie wdrożyło i nie wdrażało systemu HACCP. W 2011 roku odsetek przedsiębiorstw z wdrożonym HACCP zwiększył się do 77%.

Przemysł zbożowo-młynarski. W 2010 roku zdecydowana większość przedsiębiorstw miała wdrożone GHP (90%) i GMP (89%). Natomiast w 2011 roku odsetek firm z GHP i GMP zmniejszył się do 86%, przede wszystkim w wyniku powstania nowych firm, które nie zakończyły procedur wdrażania tych systemów. W 2011 roku wskaźnik stosowania systemu HACCP w tej branży wynosił 64% i był o 9 p.p. wyższy niż w 2010 roku.

Przemysł cukrowniczy. Przystąpienie Polski do UE miało stosunkowo niewielki wpływ na zakres wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w tej branży, bowiem znaczna część dużych cukrowni wdrożyła je jeszcze przed 1 maja 2004 roku. Zdecydowana większość cukrowni (91%) w 2010 roku legitymowała się wdrożeniem wszystkich trzech obligatoryjnych systemów zarządzania jakością, a w 2011 roku odsetek ten wzrósł do 95%. Pozostały dwie działające cukrownie, w których do tej pory nie wdrożono nie tylko systemu HACCP, ale także Dobrej Praktyki Higienicznej i Dobrej Praktyki Produkcyjnej.

Przemysł piekarski. Branża piekarska w latach 2004-2011 odnotowała znaczący wzrost stanu wdrożenia i stosowania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością. W 2011 roku 93% firm tej branży stosowało GHP i GMP. System HACCP w 2005 roku wdrożyło tylko niecałe 10% przedsiębiorstw (grupa dużych, średnich i małych przedsiębiorstw), a w 2011 roku odsetek ten wynosił 65% (łącznie z mikrofirmami).

Przemysł cukierniczy. Część firm cukierniczych jeszcze przed 1 maja 2004 roku wdrożyła obligatoryjne systemy zarządzania jakością, a w 2005 roku już około 40% przedsiębiorstw stosowało system HACCP. W 2010 roku zdecydowana większość przedsiębiorstw stosowała Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną, tj. odpowiednio 94 i 91%. W 2011 roku poziom wdrożenia GHP i GMP zmniejszył się do 82%. W 2010 roku HACCP stosowało 65% przedsiębiorstw, a w 2011 roku odsetek firm z tym systemem zwiększył się o 3 p.p.

Przetwórstwo kawy i herbaty. Branżę przetwórstwa kawy i herbaty od lat cechuje wysoki poziom stosowania w przedsiębiorstwach obligatoryjnych systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności. Część przedsiębiorstw tej branży wdrożyła wszystkie trzy obligatoryjne systemy zarządzania jakością jeszcze przed wstąpieniem Polski do UE. W 2010 roku prawie wszystkie (95%) funkcjonujące firmy miały wdrożone GHP i GMP, a system HACCP – 85%, tylko 8% nie rozpoczęło procedury wdrażania tego systemu. W niepublikowanych materiałach Państwowej Inspekcji Sanitarnej brak jest wyodrębnionych danych dotyczących stanu wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w 2011 roku dla tej grupy przedsiębiorstw.

Przemysł winiarski. Około połowa przedsiębiorstw wytwarzających produkty winiarskie, jeszcze przed wejściem Polski do UE miała wdrożone nie tylko GHP i GMP, ale także system HACCP. W 2010 roku wszystkie przedsiębiorstwa tej branży stosowały GHP i GMP. Poziom wdrożenia systemu HACCP wynosił 87%⁵¹.

⁵¹ W niepublikowanych materiałach Państwowej Inspekcji Sanitarnej, a dotyczących danych za 2011 rok, nie ma wyszczególnionych danych dla branży winiarskiej.

Przemysł piwowarski. W branży piwowarskiej wdrażanie systemów GHP, GMP i HACCP rozpoczęto jeszcze przed przystąpieniem Polski do UE, a w 2005 roku ponad 50% firm stosowało system HACCP. Odsetek browarów i słodowni, stosujących obligatoryjne systemy zarządzania jakością systematycznie wzrastał. W 2011 roku 95% ogółu przedsiębiorstwa stosowało GHP i GMP, a system HACCP – 84%. W 2011 roku obniżeniu uległ poziom wdrożenia GHP i GMP w związku z rozpoczęciem działalności nowych firm, które dopiero rozpoczęły wdrażania obligatoryjnych systemów. Natomiast poziom stosowania systemu HACCP plasował się na tym samym poziomie co w 2010 roku.

Przemysł wód mineralnych i napojów bezalkoholowych. Poziom wdrożenia i stosowania GHP, GMP i HACCP w latach 2004-2010 systematycznie wzrastał. W 2005 roku przedsiębiorstw stosujących system HACCP było około 20%, a w 2010 roku 73% oraz w 2011 roku – 77%. Mimo wzrostu liczby firm stosujących HACCP, pozostaje problem grupy firm (23%), które nie stosują obligatoryjnego systemu, a część z nich nie podejmuje prac w tym kierunku. W 2010 roku odsetek przedsiębiorstw stosujących Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną wynosił odpowiednio 97 i 96%, a w 2011 roku 92%.

Przemysł pozostałych artykułów spożywczych. W 2010 roku odsetek przedsiębiorstw stosujących Dobrą Praktykę Higieniczną oraz Dobrą Praktykę Produkcyjną wynosił odpowiednio 89 i 88%. W 2011 roku wraz z rozpoczęciem działalności nowych przedsiębiorstw stan wdrożenia GHP i GMP zmniejszył się do 87%. Niezadawalający jest stan wdrożenia i stosowania obligatoryjnego systemu HACCP w przedsiębiorstwach tej branży, bowiem w 2010 roku tylko 57% z nich miało wdrożony system, a rok później 63%.

10.3. Nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego

Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego poszukują nowych metod skutecznego i efektywnego zarządzania. Jedną z nich jest wdrożenie i stosowanie nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością. Stosowanie tych systemów jest dobrowolne, przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego mogą wdrożyć i stosować te systemy z własnej woli lub jeżeli wymagają tego krajowi lub zagraniczni odbiorcy (co jest zjawiskiem coraz częstszym).

Właściwie funkcjonujące systemy zarządzania jakością, takie jak ISO 9001 czy ISO 22000, mogą dostarczyć przedsiębiorstwu szereg istotnych korzyści, m.in. takich jak: podwyższenie poziomu jakości produkowanej żywności; dostosowywanie jej do potrzeb i oczekiwań konsumentów; wzrost zaufania klientów; doskonalenie zarządzania przedsiębiorstwem; zmiana kultury organizacji; zwiększenie szans na podwyższenie poziomu konkurencyjności na rynkach i pozyskiwanie nowych odbiorców; zwiększenie wiarygodności przedsiębiorstwa. Jednakże wdrażanie tych systemów może napotkać na wiele trudności i powstanie niekorzystnych dla przedsiębiorstwa sytuacji, takich jak: znikome powiązanie systemu zarządzania przedsiębiorstwem z wprowadzonym systemem zarządzania jakością, wynikające z niewystarczającej wiedzy kierownictwa zakładu, koniecznością zainicjowania głębokich zmian w dotychczasowej strukturze organizacyjnej i oporem załogi na przeprowadzenie tych zmian; nieprofesjonalne wdrożenie systemów wynikające z niskich umiejętności i kompetencji osób wprowadzających systemy⁵².

⁵² W. Łukasinski, *Doskonalenie organizacji zarządzanej projakościowo z wykorzystaniem modeli samoceny*, Wydawnictwo Naukowe AKAPIT, Kraków 2012.

Czasochłonność procedur wdrażania dobrowolnych systemów zarządzania jakością, koszty finansowe, bariery i trudności związane z wdrażaniem, a potem z funkcjonowaniem systemów, a także brak jednoznacznych danych o potencjalnych korzyściach ekonomicznych, które osiągnęłoby przedsiębiorstwo stosując systemy zarządzania jakością powodują, że tylko bardzo nieliczne przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego zdecydowały się wdrożyć i stosować nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością.

Polskie Centrum Badań i Certyfikacji (PCBC) oraz Polski Rejestr Statków (PRS) – polskie firmy certyfikujące, w przeciwieństwie do zagranicznych firm certyfikujących, udostępniają listę przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, którym przyznały certyfikaty na wdrożone systemy zarządzania jakością. Z udostępnianych danych wynika, że zmienia się struktura stosowanych przez firmy spożywcze nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością i uzyskiwania certyfikacji na wdrożone systemy. I tak, w 2006 roku największy udział miały certyfikaty przyznane na wdrożone nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością ISO 9001 (99 przedsiębiorstw) oraz na nieobligatoryjny system ISO 22000 (11 firm). W 2012 roku aktualny certyfikat na system ISO 9001 posiadały tylko 33 firmy spożywcze, a pozostałe przedsiębiorstwa, które wdrożyły w przeszłości system ISO 9001 nie ubiegały się w latach następnych o aktualizację certyfikatu. Natomiast wzrosła liczba firm spożywczych, które wdrożyły i certyfikowały system zarządzania jakością wg normy ISO 22000 z 11 w 2006 roku do 38 w 2012 roku.

Tabela 10.1. Liczba przedsiębiorstw przemysłu spożywczego posiadających certyfikaty przyznane przez PCBC i PRS na wdrożone systemy zarządzania jakością w 2006 i 2012 roku

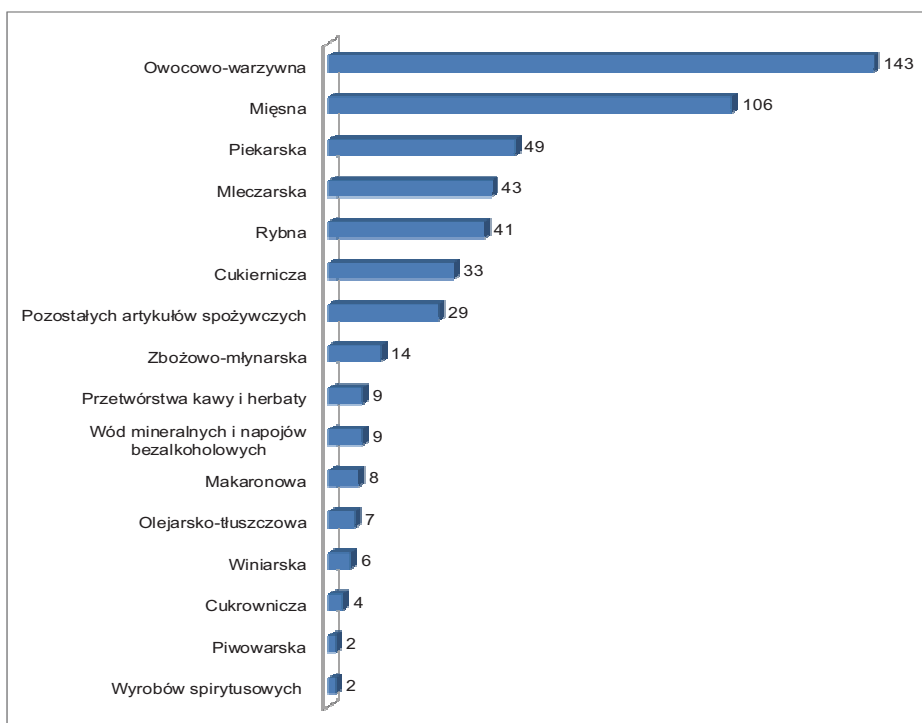
Branże przemysłu spożywczego	Rodzaje certyfikowanych systemów					
	HACCP (wg C.A.)		ISO 22000		ISO 9001	
	2006	2012	2006	2012	2006	2012
Mięsna	17	0	1	4	17	1
Rybna	3	0	0	0	2	0
Mleczarska	17	0	1	6	14	6
Owocowo-warzywna	14	1	2	8	14	8
Zbożowo-młynarska	10	0	2	5	8	5
Olejarsko-tłuszczowa	0	0	0	1	0	0
Cukrownicza	0	0	0	0	0	0
Piekarska	8	0	0	2	7	3
Makaronowa	4	0	0	2	4	2
Cukiernicza	10	0	1	1	10	1
Przetwórstwa kawy i herbaty	2	0	1	1	2	1
Piwowarska	0	0	0	0	0	0
Winiarska	1	0	0	0	1	0
Wyrobów alkoholowych	1	0	0	2	1	2
Wód mineralnych i napojów bezalkoholowych	3	0	0	0	3	0
Pozostałych artykułów spożywczych	11	0	0	6	11	4
Paszowa	4	0	0	0	4	0
Ogółem przemysł spożywczy	105	1	8	38	98	33

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z jednostek certyfikujących.

Obok systemów zarządzania jakością opartych o normy ISO, przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego wdrażają i stosują prywatne standardy BRC (*British Retail Consortium*) i IFS (*International Food Standard*), standardy opracowane i wymagane przez brytyjskie sieci handlowe (BRC) oraz niemieckie i francuskie sieci handlowe (IFS). Uzyskanie przez przed-

siębiorstwo certyfikatu BRC wymaga: wdrożenia i stosowania GHP, GMP i systemu HACCP zgodnie z *Codex Alimentarius*; udokumentowanie stosowanego systemu zarządzania jakością; kontroli produktu na każdym etapie; monitoringu procesu produkcyjnego; spełniania higieniczno-sanitarnych i medycznych wymagań w stosunku do personelu. Wdrożony standard musi być certyfikowany przez uprawnioną przez *British Retail Consortium* firmę certyfikującą. Obserwuje się wzrost zainteresowania przedsiębiorstw przemysłu spożywczego wdrażaniem i certyfikowaniem tego systemu zarządzania jakością, szczególnie tych firm, które chcą współpracować z sieciami handlowymi. Pomimo tendencji wzrostowej, w 2012 roku tylko 505 polskich przedsiębiorstw posiadało aktualny certyfikat na wdrożony standard BRC. W tej grupie dominowały przedsiębiorstwa branży owocowo-warzywnej (28%) i przedsiębiorstwa branży mięsnej (21%), w dalszej kolejności uplasowały się firmy branży piekarskiej (10%), rybnej (8%) i mleczarskiej (8%) oraz cukierniczej (6%) i pozostałych artykułów spożywczych (6%). W pozostałych branżach odsetek przedsiębiorstw z wdrożonym BRC wahał się od 1% do 3%.

Rysunek 10.1. Liczba przedsiębiorstw posiadających standard BRC w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego w 2012 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych *British Retail Consortium* (www.brcdirectory.com).

Przedsiębiorstw przemysłu spożywczego posiadających wdrożone nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością jest bardzo niewiele ok. 2-5%. Nie ma dokładnej liczby firm stosujących nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością i można tylko szacować stan ich wdrożenia.

10.4. Konkluzje

- Wejście Polski do Unii Europejskiej miało istotny wpływ na wzrost poziomu wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego w pierwszych latach naszego członkostwa i było jednym z czynników wzrostu poziomu konkurencyjności części polskich firm. Przed wejściem Polski do UE formułowano wiele obaw, że m.in. polska gospodarka żywnościowa nie będzie konkurencyjna na rynku unijnym oraz że polskie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego nie zdołają w krótkim czasie dostosować się do wymagań i standardów unijnych w zakresie bezpieczeństwa żywności. Obawy te okazały się w znacznym stopniu nieuzasadnione, na co wskazują wyniki wieloletniego monitoringu stanu wdrażania i stosowania systemów zarządzania jakością w polskich firmach spożywczych. Systematycznie rośnie wskaźnik wdrożenia i stosowania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością. W 2011 roku prawie wszystkie przedsiębiorstwa przetwarzające produkty pochodzenia zwierzęcego (99%) miały wdrożoną Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną, a w grupie przedsiębiorstw produkujących żywność pochodzenia niezwierzęcego – takich przedsiębiorstwach było 87%. Stan wdrożenia obligatoryjnego systemu HACCP był znacznie niższy i wynosił odpowiednio 52 i 63%. W 2012 roku odsetek przedsiębiorstw stosujących system HACCP⁵³ w grupie przedsiębiorstw przetwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego, a nadzorowanych przez Inspekcję Weterynaryjną, obniżył się do 50%, m.in. ze względu na rozpoczęcie w 2012 roku działalności przez nowe firmy. Liczba przedsiębiorstw, które wdrożyły i stosują obligatoryjne systemy HACCP systematycznie rośnie, lecz w ostatnich latach dynamika ta jest niższa.

W polskim przemyśle spożywczym funkcjonują dwie grupy przedsiębiorstw, tj. pierwsza grupa posiadająca wszystkie trzy obligatoryjne systemy zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i zarządzania jakością oraz druga z wdrożoną co najwyżej Dobrą Praktyką Higieniczną oraz Dobrą Praktyką Produkcyjną i nie podejmująca od lat działań mających na celu wdrożenie HACCP. Należy także podkreślić, że prowadzone badania wskazują na poważne różnice między poszczególnymi branżami przemysłu spożywczego. Najwyższy poziom wdrożenia systemu HACCP odnotowano w branżach cukrowniczej (95%) i piwowarskiej (84%), a najniższy w rybnej (34%). W grupie przedsiębiorstw nie stosujących systemu HACCP dominują przedsiębiorstwa małe i mikrofirmy o zasięgu lokalnym.

- W celu efektywnego zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności konieczne jest utworzenie Krajowego Urzędu ds. Żywności, który przejąłby m.in. ustawowy nadzór nad wszystkimi podmiotami zajmującymi się produkcją i obrotem żywności w miejsce kilku istniejących aktualnie instytucji nadzorujących. Jest to o tyle uzasadnione, że to na państwie polskim ciąży obowiązek zagwarantowania bezpieczeństwa zdrowotnego produkowanej i oferowanej na rynku żywności. Niezbędne jest również z jednej strony motywowanie przez państwo działań projakościowych w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, a z drugiej strony wprowadzenie, podobnie jak w innych krajach UE, środków prewencji w stwierdzonych przypadkach niewdrożenia lub niewłaściwie wdrożonego systemu HACCP, czyli odpowiednio wysokich kar za brak obligatoryjnych systemów jakości i konsekwentne ich egzekwowanie.

⁵³ Dane dotyczące poziomu stosowania systemu HACCP w grupie przedsiębiorstw produkujących żywność pochodzenia niezwierzęcego będzie znana dopiero pod koniec I półrocza 2013 roku, po dostarczeniu danych z powiatowych placówek Państwowej Inspekcji Sanitarnej.

- Nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością wdrożyła i stosuje bardzo niewielka liczba przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (2-5%), przede wszystkim główni liderzy każdej branży przemysłu spożywczego. Obserwuje się nieznaczny wzrost zainteresowania przedsiębiorstw spożywczych wdrożeniem i certyfikacją systemu ISO 22000 i standardu BRC oraz zmniejszenie zainteresowania wdrażaniem systemu ISO 9001. Należy podkreślić, że fakt wdrożenia i stosowania nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością nie jest jednoznaczny ze wzrostem poziomu konkurencyjności danego przedsiębiorstwa czy grupy przedsiębiorstw na poszczególnych rynkach, bowiem osiągnięcie tego jest możliwe dzięki wielu skorelowanym działaniom przedsiębiorstwa i aktualnej sytuacji rynkowej.

Aneks statystyczny

Aneks 2.1. Przemysłowa^a produkcja żywności pochodzenia zwierzęcego (w tys. ton)

Grupy produktów	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Firmy duże i średnie (I-IX)		
													2011	2012	
Uboje przemysłowe w tym: trzody bydła i cieląt drobiu	1 374,5 704,1 155,6 505,0	1 528,0 750,8 133,2 634,5	1 695,7 835,4 135,4 720,1	1 996,2 1 032,9 171,7 786,0	2 032,8 1 017,2 162,5 847,5	2 119,6 1 025,5 175,2 916,5	2 298,7 1 185,9 222,3 888,5	2 363,1 1 221,4 229,3 911,0	2 254,7 1 019,7 194,1 1 040,0	2 243,1 909,3 190,6 1 142,6	2 418,0 928,8 218,7 1 270,0	2 507,8 911,0 233,8 1 362,7	2 507,8 911,0 233,8 1 362,7	1 656,2 610,7 142,5 903,0	1 634,0 586,9 133,3 913,8
Przerób mięsa drobiowego	619,4	714,9	822,9	964,8	1 035,2	1 237,2	1 304,6	1 354,2	1 413,2	1 425,3	1 585,6	1 705,7	1 010,0	1 188,6	
Wędliny w tym: wędzonki kielbasy (z drobiowymi, a bez wątrobianych)	856,6 84,6	799,1 86,0	817,2 91,6	801,5 83,3	855,8 90,0	825,0 108,6	863,0 130,5	845,4 122,0	797,8 123,3	755,7 137,5	729,4 146,5	780,0 166,6	549,6 75,6	535,3 82,2	
Wędliny drobiowe	71,1	76,9	95,8	85,5	109,2	126,2	107,6	118,4	104,5	131,2	134,8	179,0	91,4	181,8	
Wyroby drobiowe	15,9	26,7	23,8	28,0	21,6	25,1	30,0	31,5	38,5	38,1	36,5	43,5	30,4	31,6	
Konserwy drobiowe	41,9	43,6	44,2	33,4	36,6	34,0	33,4	32,7	33,1	34,8	39,1	37,0	36,5	41,6	
Konserwy mięsne w tym: szynki i łopatki	42,5 18,7	46,8 18,7	43,2 17,6	49,5 14,1	48,5 14,9	47,9 15,6	50,8 19,0	59,1 20,4	65,5 31,8	92,5 40,0	104,7 46,7	111,3 51,7	119,7 41,6	126,4 42,4	
Tłuszcze topione	44,5	49,3	48,4	55,2	60,8	63,5	62,5	74,6	71,4	82,8	89,5	102,7	63,6	53,2	
Filety z ryb świeże, chłodzone i mrożone	52,8	56,5	46,4	44,2	45,6	57,0	89,3	48,5	46,7	41,9	42,4	45,9	22,7	23,6	
Mięso z ryb świeże, chłodzone i mrożone	16,9	21,5	20,5	19,7	18,7	25,4	20,3	16,6	14,1	13,7	18,3	15,7	5,6	7,3	
Ryby świeże, chłodzone i mrożone	17,1	28,3	31,9	14,0	26,9	24,2	11,6	11,6	14,6	12,2	10,6	6,5	3,6	4,2	
Ryby solone i suszone	14,8	16,4	15,8	15,1	21,7	23,0	22,0	20,5	21,0	19,8	20,6	19,4	8,7	6,4	
Ryby wędzone	23,4	20,5	17,2	23,6	33,5	52,1	64,3	67,0	77,4	75,1	83,0	80,5	51,6	47,8	
Ryby przetworzone w tym: konserwy i przetwory matynaty	125,7 56,3 55,1	124,8 60,3 48,7	125,2 57,9 50,2	131,2 55,4 54,0	154,6 60,3 66,4	160,3 57,1 67,7	184,1 62,1 75,4	185,6 58,6 76,4	200,1 60,2 83,8	193,1 60,4 93,1	194,7 68,1 82,8	206,9 74,2 84,0	• 53,0 53,3	• 47,4 57,5	

Cd. aneksu 2.1. Przemysłowa^a produkcja żywności pochodzenia zwierzęcego (w tys. ton)

Grupy produktów	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Firmy duże i średnie (I-IX)	
													2011	2012
Przerób mleka (w mln l)	5 157,9	7 025	7 219	7 316	7 769	8 381	8 419	8 370	8 687	8 878	8 761	9 042,8	6 793,0	7 308,0
Mleko płynne (w mln l)	1 787,0	1 844,8	1 860,8	1 992,3	2 086,8	2 290,9	2 293,4	2 408,4	2 358,5	2 702,7	2 742,1	2 747,2	1 949,5	1 990,2
w tym: spożywcze (w mln l)	1 310,4	1 270,6	1 257,0	1 286,4	1 303,4	1 312,6	1 259,7	1 293,1	1 318,9	1 641,0	1 681,4	1 625,4	1 230,2	1 262,5
Śmietana normalizowana (w mln l)	190,4	199,4	204,2	214,8	231,0	260,5	288,1	304,1	305,7	242,6	232,1	219,4	157,8	171,2
Mleko w proszku	169,2	196,9	178,2	175,5	176,4	193,4	163,6	170,3	167,9	144,9	123,9	148,3	112,7	119,7
w tym: chude	157,5	157,5	150,7	148,7	138,6	142,3	127,2	129,9	120,0	116,9	92,8	114,5	11,3	8,5
Masło	139,1	154,3	157,4	167,0	177,2	179,5	173,3	181,9	182,5	179,6	175,4	171,4	133,9	130,9
Sery	475,4	509,9	535,4	548,2	579,8	605,5	645,7	669,9	698,8	717,3	731,1	754,2	541,3	581,1
w tym: podpuszczkowe	148,0	167,2	183,4	195,2	218,8	239,0	257,3	252,6	279,8	281,8	266,8	284,7	199,9	229,9
topione	47,9	54,7	50,8	61,9	62,6	65,9	79,4	82,2	79,2	83,6	80,6	75,9	57,2	61,1
świeże	262,1	275,3	286,1	286,5	290,3	295,2	302,4	329,6	329,0	340,6	371,0	384,2	276,8	282,5
Mleko zagęszczone	21,7	25,0	30,0	41,3	61,9	47,4	49,6	52,4	54,8	56,4	54,6	52,3	38,1	41,8
Napoje mleczne (w mln l)	344,7	404,0	426,5	449,0	475,0	510,6	558,0	588,5	557,9	653,9	704,9	713,0	558,7	549,3
Lody (w mln l)	113,0	171,6	178,8	181,1	197,2	211,6	194,0	244,3	213,1	235,6	232,3	233,2	.	.

^a w firmach przemysłowych, tj. zatrudniających więcej niż 9 osób

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 2.2. Przemysłowa^a produkcja wyrobów pochodzenia roślinnego (w tys. ton)

Grupy produktów	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Firmy duże i średnie (I-IX)	
													2011	2012
Przerób zbóż	3 482,3	3 498,0	3 699,0	3 933,0	3 755,0	4 060,0	4 180,0	3 966,0	3 558,0	3 727,0	3 737,0	3 726,3	3 824	1 912
Mąki	2 297,3	2 384,5	2 518,2	2 680,2	2 542,4	2 734,8	2 796,1	2 640,6	2 316,7	2 451,8	2 437,3	2 423,1	1 151,2	1 216,9
Kasze i płatki	79,1	73,1	80,1	77,9	79,1	92,0	112,6	111,6	103,2	108,4 ^b	109,9 ^b	107,6 ^b	45,9	47,7
Zboża przetworzone	54,3	60,8	64,7	73,3	82,2	96,1	101,1	103,4	141,9	123,4	143,3	152,2	116,0	111,7
Mieszanki wieloskładnikowe do wyrobów piekarskich	6,9	11,5	14,9	16,7	29,9	43,4	50,2	47,9	70,2	72,3	71,2	98,9	.	.
Izoglukoza 42%	16,8	27,6	40,6	60,4	33,2	23,8	25,2	32,6	35,0	40,4	40,1	44,3	35,0	31,3
Glukoza i syrop (bez maltodekstriny)	103,7	109,2	101,3	131,1	187,4	264,4	288,8	289,3	231,7	237,1	227,0	233,7	143,1	160,8
Skrobia ziemniaczana	144,2	117,2	144,4	150,5	140,9	111,7	73,7	106,0	104,1	100,9	76,9	110,5	33,8	40,0
Pasze dla zwierząt hodowlanych	4 452,8	4 597,8	4 740,9	5 596,3	5 464,0	5 278,2	6 336,7	6 993,3	7 069,7	7 284,9	7 905,9	7 714,8	4 952,7	5 149,1
Karma dla zwierząt domowych	141,0	183,7	162,0	181,2	208,0	225,2	254,3	265,2	268,6	319,7	354,4	362,1	257,5	284,1
Pieczynko świeże	1 619,8	1 653,3	1 547,0	1 556,4	1 532,0	1 548,7	1 551,5	1 523,0	1 683,8	1 663,0	1 674,9	1 600,9	723,4	752,4
Makarony	102,3	106,5	124,1	123,2	134,9	142,1	146,2	155,3	153,1	181,6	177,2	183,0	111,0	105,0
olej rzepakowy surowy	330,0	341,4	316,6	317,6	392,7	520,1	600,4	633,1	713,0	831,4	785,6	683,5	389,2	369,7
Oleje rafinowane jadalne z tego: rzepakowy	464,8	461,8	432,5	396,1	395,3	427,4	452,1	502,6	567,1	565,8	488,7	509,5	270,0	285,2
sojowy	378,2	375,8	352,1	318,1	329,6	386,5	378,1	444,4	532,2	534,0	474,9	490,3	259,4	263,2
słonecznikowy	44,0	54,5	61,2	54,9	26,9	15,1	21,4	9,2	15,5	9,5	0,3	3,1	.	.
olej rzepakowy techniczny	42,6	31,5	19,2	23,1	38,8	25,8	52,6	49,0	19,4	22,3	13,5	16,1	10,6	22,0
Margaryny	383,7	380,2	370,8	351,3	354,7	347,8	345,4	345,1	341,2	363,0	389,8	397,3	279,0	290,4
Sól	232,9	223,5	256,3	307,3	321,1	314,7	329,8	340,0	332,7	321,7	336,7	382,0	.	.
Cukier	2 009,0	1 543,3	2 029,6	1 949,1	1 999,4	2 032,5	1 574,0	1 856,6	1 397,4	1 514,7	1 578,7	1 943,2	412,0	506,0
Owoce mrożone	294,4	292,3	299,7	309,7	355,2	328,7	377,8	339,3	352,8	321,8	320,7	346,1	267,0	275,0
Warzywa mrożone	264,9	309,7	299,1	371,0	395,4	445,3	472,5	496,8	519,9	486,1	528,6	566,8	353,5	382,1
Soki skoncentrowane	200,4	194,5	199,7	246,5	286,6	258,1	369,4	183,3	248,8	420,5	219,3	282,2	84,6	155,9
Konserwy oraz marynaty owocowe i warzywne	145,4	207,9	232,8	241,2	266,8	285,2	285,9	275,4	278,0	360,2	365,8	436,5	82,3	45,0
Dżemy	64,1	48,6	56,0	64,3	76,9	81,4	60,3	58,5	54,6	54,7	56,0	60,6	40,1	.

Cd. aneksu 2.2. Przemysłowa^a produkcja wyrobów pochodzenia roślinnego (w tys. ton)

Grupy produktów	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Firmy duże i średnie (I-IX)	
													2011	2012
Wyroby ciastkarskie	137,7	176,5	172,8	191,7	191,8	188,5	185,4	192,3	.	190,6	205,6	208,5	.	.
Pieczycwo cukiernicze trwałe (bez chrupkiego)	186,1	187,4	200,3	224,3	304,0	315,7	346,8	403,0	378,3	430,9	394,9	388,0	.	.
w tym: biszkopty, herbatniki, wafle i gofry	160,2	162,9	161,6	170,6	232,1	239,1	257,6	301,1	271,1	321,2	280,3	282,7	.	.
wyroby niesłodzone (z macą i oplatkami)	.	.	17,6	29,0	45,1	46,6	51,9	58,6	64,2	73,0	78,9	61,2	.	.
Wyroby cukiernicze	334,7	319,4	319,0	361,5	386,1	399,1	391,1	411,6	424,5	458,1	461,6	528,2	285,1	338,8
w tym: czekolada i wyroby czekoladowe	142,9	142,7	131,2	152,3	174,0	183,1	206,7	214,3	239,1	220,6	214,9	238,2	158,1	195,0
draże i cukierki	45,2	47,8	45,9	50,7	49,2	40,6	39,0	47,7	48,8	45,7	37,5	73,9	31,0	44,8
czekoladowane	64,1	59,9	62,5	64,0	65,3	53,1	56,1	57,0	55,2	53,9	61,9	61,4	40,0	39,3
cukierki	.	19,2	24,2	26,1	29,8	35,5	0,5	.	.
guma do żucia	54,0	49,8	55,2	68,4	67,8	86,9	89,2	92,6	83,1	124,4	132,4	143,4	56,0	59,7
tabletki, pasty, wyroby żelowe	64,2	75,1	61,5	63,9	69,4	73,9	93,5	110,3	108,7	125,2	139,9	127,2	.	.
Keczip i sosy pomidorowe	90,8	86,9	84,4	86,0	70,1	77,6	95,8	99,3	114,9	110,1	115,3	123,1	.	.
Majonez i musztardy	.	.	.	72,1	80,1	100,6	124,3	133,8	149,0	163,9	178,2	185,2	.	.
Sosy	.	25,7	14,1	17,1	16,5	17,8	12,0	12,9	14,2	16,1	7,7	11,5	.	.
Przyprawy suszone	.	17,6	16,3	29,1	18,5	17,6	49,9	58,8	55,9	57,6	63,4	60,8	46,4	45,1
Odżywki i wyroby homogenizowane	36,5	46,0	42,6	41,7	43,3	49,5	54,0	69,0	74,2	77,4	70,7	70,2	44,2	49,5
Zupy i buliony	70,8	67,7	63,2	72,8	71,4	74,2	72,5	72,8	73,3	77,2	79,1	65,6	48,7	49,0
Drożdże piekarnicze	5,2	8,6	7,0	8,3	14,1	14,1	10,9	29,6	38,5	41,6	48,5	41,9	.	.
Przetwory z jaj	191,7	182,6	202,4	204,6	293,7	231,8	236,0	239,3	250,7	269,5	288,0	280,8	.	.
Chipsy, frytki, susze ziemniaczane	107,7	126,4	151,0	121,0	127,9	143,2	148,0	154,4	156,2	161,3	178,4	173,5	.	.
w tym: frytki	28,5	36,4	37,3	40,0	50,5	56,4	57,3	54,7	60,1	75,5	72,9	66,5	.	.
chipsy														

^a w firmach przemysłowych, tj. zatrudniających więcej niż 9 osób; ^b bez kasz i grysików z kukurydzy, których produkcja w tych latach wg danych GUS była niewspółmiernie wysoka w porównaniu z latami wcześniejszymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 2.3. Produkcja napojów (w mln l) i wyrobów tytoniowych^a

Grupy produktów	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Firmy duże i średnie (I-IX)	
												2011	2012	
Kawa palona (w tys. ton)	94,7	93,4	87,3	85,6	85,9	82,6	81,2	75,5	71,6	82,4	82,4	83,8	58,2	59,9
Herbata paczkowana (w tys. ton)	18,3	19,4	28,5	24,0	26,2	25,1	26,0	25,1	26,9	26,3	28,7	32,8	21,8	24,8
Ekstrakty i esencje kawy oraz herbaty (w tys. ton)	14,1	9,3	9,0	7,6	6,4	6,7	15,5	14,9	11,5	20,7	29,7	52,9	22,9	31,7
Soki, nektary oraz napoje owo- cowe i owocowo-warzywne	803,6	1 019,2	1 051,9	1 225,8	1 164,8	1 251,4	1 446,9	1 536,2	1 545,5	1 548,2	1 537,7	1 499,2	1 110,4	1 047,5
w tym: soki pitne	599,4	652,4	672,9	707,2	626,4	672,3	492,4	514,2	503,9	533,8	544,1	452,7	325,0	299,7
nektary	10,3	60,8	59,7	126,9	230,4	223,9	344,9	302,9	267,8	242,6	216,8	167,1	127,3	122,1
Wody mineralne gazowane i pozostałe	1 324,8	1 516,5	1 783,8	2 147,1	2 019,0	2 701,2	2 788,0	2 759,5	2 784,5	3 024,2	3 422,4	3 467,2	2 362,3	2 432,2
Napoje orzeźwiające	1 950,4	1 816,9	1 893,0	2 396,8	2 538,4	2 482,6	2 761,1	2 873,8	2 988,4	2 962,7	2 690,0	2 808,7	1 991,5	2 145,9
Piwo	2 539,4	2 516,3	2 687,5	2 862,2	3 010,8	3 157,2	3 395,3	3 689,6	3 710,8	3 623,6	3 680,0	3 806,7	2 974,3	3 126,0
Wina gronowe i wermuty	46,3	54,3	35,9	42,1	28,0	27,7	23,0	15,9	13,2	11,9	12,5	12,3	7,7	5,6
Wina pozostałe	390,1	355,5	376,4	364,0	309,4	273,1	254,6	237,5	217,9	188,5	174,9	159,6	59,1	63,8
Wódki (100° alkoholu)	77,6	68,4	72,2	94,2	105,0	94,5	99,1	110,5	128,8	125,6	129,5	130,0	90,1	88,1
w tym: czyste	66,5	57,5	60,8	79,6	86,9	79,0	83,3	92,8	108,1	104,3	107,0	103,6	74,6	72,1
Spirytus surowy 100°	67,1	70,4	84,5	92,0	102,2	137,1	165,5	159,8	103,9	166,0	150,6	142,8	39,5	43,7
Spirytus rektyfikowany 100°	102,2	92,0	107,8	127,8	153,5	152,8	144,7	144,4	137,8	145,1	135,9	133,3	76,7	109,8
Spirytus odwodniony 100°	36,9	44,8	52,4	53,4	31,3	106,0	101,7	79,0	64,9	103,0	158,3	170,8	113,9	128,5
Spirytus skażony 100°	20,8	21,7	13,9	23,8	44,4	35,0	51,9	57,0	58,4	70,5	72,3	50,3	15,8	10,2
Ocet 6°	55,0	61,1	70,1	74,2	68,9	70,8	68,6	63,1	58,4	56,2	80,6	79,2	33,3	32,3
Papierosy (w mld szt.)	83,8	81,6	80,9	82,2	86,6	102,4	111,0	124,0	130,1	125,2	144,7	150,5	113,9	118,0

^a w firmach przemysłowych, tj. zatrudniających więcej niż 9 osób

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 3.1. Wartość produkcji sprzedanej w przemyśle spożywczym (bez mikrofirm) (w mln zł)

Działy przemysłu	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mięsny	19 035,5	21 749,9	23 661,7	25 285,6	26 685,6	28 690,8	30 067,7	30 411,4	34 247
Drobiarski	4 943,3	5 845,4	6 426,0	6 333,3	7 941,7	8 382,2	9 683,0	9 867,4	13 239
Mleczarski (bez lodów)	12 183,8	14 930,0	15 931,6	16 341,8	19 142,4	18 808,3	18 579,4	20 845,8	23 119
Rybný	2 207,9	2 724,2	3 389,2	3 929,0	4 341,4	4 567,8	5 204,4	5 251,4	6 158
Młynarski (ze skrobią)	3 472,0	3 796,6	3 153,2	3 660,8	4 465,0	4 843,2	5 614,3	4 974,6	6 350
Olejarski	2 057,7	2 475,3	2 603,4	2 724,7	3 830,6	4 327,1	4 700,3	4 266,4	4 658
Cukrowniczy	3 422,6	4 459,4	4 690,2	4 580,9	4 469,1	4 057,2	3 879,6	4 010,8	4 852
Ziemniaczany	1 220,1	1 322,9	1 250,6	1 244,8	1 190,3	801,5	831,4	909,8	1 232
Owocowo-warzywny	5 612,3	6 086,3	6 129,8	7 053,5	7 751,2	7 814,8	6 852,8	7 066,7	7 090
Sokowniczy	2 359,3	2 547,4	2 990,5	3 540,3	3 905,4	3 875,3	3 584,9	3 882,1	4 742
Napojów bezalkoholowych	3 220,3	3 459,0	3 544,0	3 874,5	4 361,6	4 515,4	6 180,2	5 841,5	6 348
Paszowy	6 631,1	7 726,8	7 057,7	7 763,0	8 982,2	9 458,5	7 885,8	10 221,0	12 344
Piekarski	5 550,1	6 187,0	6 222,6	6 591,8	7 126,8	9 305,5	8 897,3	9 949,3	10 468
Słodyczy	5 169,4	6 631,1	6 992,9	7 613,2	8 356,1	8 591,0	8 622,5	8 377,2	11 254
Makaronowy	563,3	648,1	557,4	555,3	618,5	714,3	944,6	967,4	1 114
Przetwórstwa kawy i herbaty	1 374,7	1 533,5	1 445,9	1 304,3	1 505,4	1 543,4	1 863,3	1 948,0	2 764
Koncentratów spożywczych	4 591,6	4 049,8	3 789,6	4 133,1	7 081,0	6 156,2	8 657,3	9 174,4	8 856
Spirytusowy	2 007,3	2 187,7	2 351,4	2 500,6	2 835,2	2 885,5	2 946,0	2 717,3	3 049
Piwowski (ze słodem)	5 766,5	6 173,3	6 460,6	6 727,2	7 103,7	8 027,7	9 150,3	8 139,0	8 239
Winiarski	750,3	758,1	783,1	612,1	571,0	553,2	779,1	720,6	707
Tytoniowy	3 329,6	3 282,4	3 575,2	3 103,3	4 205,9	2 644,2	3 227,5	3 301,9	3 345
Przemysł spożywczy	95 858,8	109 103,5	113 627,4	120 161,6	137 186,2	141 002,1	148 970,5	153 680,2	175 085

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS pochodzących z firm zatrudniających ponad 9 osób stalej załogi.

Aneks 3.2. Wartość dodana brutto w cenach bieżących (w mln zł) w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	2 787	3 011	3 525	3 922	4 470	4 273	4 728	4 997	4 734
Drobiarski	589	658	787	789	1 008	1 084	1 310	1 238	1 490
Mleczarski (bez lodów)	2 426	2 742	2 648	2 676	3 356	2 652	3 651	3 515	3 276
Rybný	384	481	492	633	769	951	1 231	946	1 090
Młynarski (bez skrobi)	690	741	643	629	782	621	683	800	885
Olejarski	579	435	437	588	559	861	859	496	480
Cukrowniczy	768	1 946	1 059	2 036	1 646	1 375	1 961	1 579	2 401
Ziemniaczany	363	429	419	426	696	215	311	309	369
Owocowo-warzywny	1 292	1 447	1 572	1 622	1 686	1 650	2 051	1 651	1 598
Sokowniczy	441	548	593	620	795	648	1 026	670	859
Napojów bezalkoholowych	976	929	959	1 061	1 222	1 913	1 974	1 632	1 675
Paszowy	1 077	1 285	1 341	1 287	1 478	1 232	1 247	1 567	1 732
Piekarski	799	981	1 067	1 171	1 360	1 548	1 843	1 981	2 000
Pieczynwa cukierniczego	389	425	510	531	637	642	633	536	545
Słodyczy	1 124	1 454	1 433	1 544	1 649	1 607	1 681	1 675	2 407
Makarony	143	152	109	122	119	198	250	245	234
Przetwórstwa kawy i herbaty	405	405	405	375	388	420	474	508	786
Koncentratów spożywczych	955	1 033	1 061	1 115	1 954	2 399	2 513	2 854	2 287
Spirytusowy	550	876	539	655	775	855	908	735	653
Piwowarski (ze stodem)	2 163	2 033	2 592	2 567	2 589	2 805	2 732	2 790	2 534
Winarski	156	182	137	127	185	174	187	194	155
Tytoniowy	859	895	1 078	773	1 160	1 026	1 342	1 125	1 125
Przemysł spożywczy	19 915	23 135	23 445	25 384	29 475	29 853	33 943	32 170	34 216

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007
 Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 4.1.1. Przeciętne zatrudnienie w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (bez mikrofirm) (w tys. osób^a)

Działy przemysłu	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mięsny	89,6	87,8	89,0	90,4	93,1	95,2	84,0	90,6	87,4
Drobiarski	17,6	18,4	20,3	21,2	21,9	20,1	22,5	22,0	23,7
Mleczarski (bez lodów)	43,7	41,0	39,7	39,1	37,7	36,9	35,5	35,3	34,8
Rybny	10,8	11,3	13,0	13,8	14,5	15,6	15,5	15,0	15,0
Młynarski (ze skrobienia)	9,7	9,3	9,7	9,2	9,3	9,6	9,5	9,3	9,5
Olejarski	2,2	2,9	3,0	3,3	3,5	3,6	3,3	3,0	3,0
Cukrowniczy	15,2	12,4	10,1	8,4	7,4	5,9	4,8	4,1	3,5
Ziemniaczany	4,9	4,9	4,4	4,1	3,3	2,5	2,4	2,4	2,8
Owocowo-warzywny	25,1	27,6	26,4	26,5	27,4	27,4	23,3	22,7	21,6
Sokowniczy	6,2	6,1	6,7	7,0	8,0	7,6	6,1	6,1	6,4
Napojów bezalkoholowych	14,2	13,1	12,4	11,5	11,6	11,2	13,7	12,3	12,8
Paszowy	9,2	9,2	9,4	10,1	10,2	9,0	8,2	9,4	9,6
Piekarski	68,2	69,6	71,3	71,4	71,4	81,8	80,9	86,2	80,0
Stodyczny	28,1	27,8	27,5	27,6	29,0	29,5	28,2	26,3	28,7
Makaronowy	4,8	4,7	4,3	4,2	4,4	4,6	4,4	4,2	4,4
Przetwórstwa kawy i herbaty	3,5	3,5	3,8	3,5	3,9	3,8	3,9	3,9	6,2
Koncentratów spożywczych	16,4	15,1	15,5	13,2	20,0	22,8	24,6	23,8	21,7
Spiytusowy	5,8	5,6	5,4	5,6	5,5	5,3	4,7	4,3	4,2
Piwowarski (ze słodem)	9,9	9,6	8,7	9,0	8,3	8,0	8,4	7,6	7,7
Winiarski	2,6	2,2	2,0	2,0	1,4	1,4	1,9	1,6	1,4
Tytoniowy	6,3	6,4	6,3	6,6	6,7	6,4	6,0	5,8	5,3
Przemysł spożywczy	396,4	392,3	392,8	391,6	402,7	412,0	395,8	400,0	393,8

^a zatrudnionych na pełny etat

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS pochodzących z firm zatrudniających ponad 9 osób stałej załogi.

Aneks 4.2. Wydajność pracy w przemyśle spożywczym (bez mikrofirm) mierzona wartością produkcji sprzedanej (w tys. zł/zatrudnionego)

Działy przemysłu	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mięsny	212,4	247,7	265,9	279,7	286,6	301,4	357,9	335,7	391,8
Drobiarski	280,9	317,7	316,6	298,7	362,6	417,0	430,4	448,5	558,6
Mleczarski (bez lodów)	278,8	364,1	401,3	417,9	507,8	509,7	523,4	590,5	664,3
Rybný	204,4	241,1	260,7	284,7	299,4	292,8	335,8	350,1	410,5
Młynarski (ze skrobią)	357,9	408,2	325,1	397,9	480,1	504,5	591,0	534,9	668,4
Olejarski	935,3	853,6	867,8	825,7	1 094,5	1 202,0	1 424,3	1 422,1	1 552,7
Cukrowniczy	225,2	359,6	464,4	545,3	595,9	687,7	808,3	978,2	1 386,3
Ziemniaczany	249,0	270,0	284,2	303,6	360,7	320,6	346,4	379,1	440,0
Owocowo-warzywny	223,6	220,5	232,2	266,2	282,9	285,2	294,1	311,3	328,2
Sokowniczy	380,5	417,6	446,3	505,8	488,2	509,9	578,2	636,4	740,9
Napojów bezalkoholowych	226,8	264,0	285,8	336,9	376,0	403,2	451,1	474,9	495,9
Paszowy	720,8	839,9	750,8	768,6	880,6	1 050,9	961,7	1 087,3	1 285,8
Piekarski	81,4	89,5	87,3	92,3	99,8	113,8	110,0	115,4	130,9
Stodczy	184,0	238,5	254,3	275,8	288,1	291,2	305,8	318,5	392,1
Makaronowy	117,4	137,9	129,6	132,2	140,6	155,3	214,7	230,3	253,2
Przetwórstwa kawy i herbaty	392,8	438,1	380,5	372,7	386,0	406,2	477,8	499,5	445,8
Koncentratów spożywczych	280,0	268,2	244,5	313,1	354,1	270,0	351,9	385,5	408,1
Spirytusowy	346,1	390,7	435,4	446,5	515,5	544,4	626,8	631,9	726,0
Piwowarski (ze słodem)	582,5	643,1	742,6	747,5	855,9	1 003,5	1 089,3	1 070,9	1 070,0
Winiarski	288,6	344,6	391,6	306,1	407,9	395,1	410,1	450,4	505,0
Tytoniowy	528,5	512,9	567,5	470,2	627,7	413,2	537,9	569,3	631,1
Przemysł spożywczy	241,8	278,5	289,1	306,8	340,6	343,2	376,4	384,2	444,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie aneksu 3.1. i 4.1.

Aneks 4.3. Przeciętne zatrudnienie w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego objętych sprawozdawczością finansową
(w tys. osób^a)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	78,6	79,2	82,0	85,1	86,1	81,9	78,5	79,8	76,1
Drobiarski	15,5	17,6	19,4	19,9	20,5	21,6	21,1	20,4	23,9
Mleczarski (bez lodów)	41,9	40,4	39,3	38,7	37,2	35,2	35,2	34,9	34,0
Rybny	9,6	10,1	11,3	12,6	13,4	14,2	14,4	13,5	13,5
Młynarski (bez skrobi)	7,6	7,4	7,9	7,2	7,0	6,4	6,4	7,0	7,5
Olejarski	2,7	2,7	2,9	3,3	3,3	3,1	3,1	2,9	2,9
Cukrowniczy	15,2	11,4	10,0	8,4	7,3	5,3	4,7	4,1	3,5
Ziemniaczany	4,8	4,9	4,4	2,7	3,4	2,4	2,4	2,4	2,8
Owocowo-warzywny	23	25	24,8	24,8	25,7	23,6	22,0	20,6	24,8
Sokowniczy	5,5	6,1	6,4	6,7	7,8	5,8	5,9	5,9	5,4
Napojów bezalkoholowych	12,4	12,0	11,0	10,6	10,9	14,6	13,0	11,7	12,3
Paszowy	8,1	8,1	8,4	9,2	9,6	8,3	7,7	8,7	9,1
Piekarski	24,1	25,5	27,1	28,5	29,6	29,5	33,0	33,2	33,9
Pieczynwa cukierniczego	9,0	8,2	8,2	8,4	9,6	9,4	8,1	7,8	7,8
Stodyczny	16,4	16,7	17	17,1	17,5	17,5	17,4	15,8	18,8
Makarony	3,1	3,2	2,8	3,1	2,7	2,8	3,1	3,0	3,2
Przetwórstwa kawy i herbaty	3,3	3,4	3,7	3,3	3,8	4,0	3,7	3,8	6
Koncentratów spożywczych	11,6	12,2	11,5	12,2	16,5	20,4	19,6	20,6	20
Spiżytny	5,2	5,1	5,0	5,0	5,1	4,7	4,5	3,5	4
Piwowarski (ze słodem)	10,2	8,7	8,9	9,1	7,9	8,7	8,2	7,4	7,4
Winiarski	2,6	2,4	1,8	1,7	1,7	1,9	1,7	1,5	1,2
Tytoniowy	6,4	6,3	6,2	6,6	6,7	6,7	6,0	6,0	5,2
Przemysł spożywczy	321,4	321,3	324,9	329,0	337,9	333,3	325,5	319,1	317,1

^a zatrudnionych na pełny etat

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 4.4. Wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto wytworzoną w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w tys. zł/zatrudnionego)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	35,5	38,0	43,0	46,1	51,9	52,2	60,2	62,6	62,2
Drobiarski	38,0	37,4	40,6	39,6	49,2	50,2	62,1	60,7	62,3
Mleczarski (bez lodów)	57,9	67,9	67,4	69,1	90,2	75,3	103,7	100,7	96,4
Rybnny	40,0	47,6	43,5	50,2	57,4	67,0	85,5	70,1	80,7
Młynarski (bez skrobi)	90,8	100,1	81,4	87,4	111,7	97,0	106,7	114,3	118,0
Olejarski	214,4	161,1	150,7	178,2	169,4	277,7	277,1	171,0	165,5
Cukrowniczy	50,5	170,7	105,9	242,4	225,5	259,4	417,2	385,1	686,0
Ziemniaczany	75,6	87,6	95,2	157,8	204,7	89,6	129,6	128,8	131,8
Owocowo-warzywny	56,2	57,9	63,4	65,4	65,6	69,9	93,2	80,1	64,4
Sokowniczy	80,2	89,8	92,7	92,5	101,9	111,7	173,9	113,6	159,1
Napojów bezalkoholowych	78,7	77,4	87,2	100,1	112,1	131,0	151,8	139,5	136,2
Paszowy	133,0	158,6	159,6	139,9	154,0	148,4	161,9	180,1	190,3
Piekarski	33,2	38,5	39,4	41,1	45,9	52,5	55,8	59,7	59,0
Pieczynwa cukierniczego	43,2	51,8	62,2	63,2	66,4	68,3	78,1	68,7	69,9
Stodczy	68,5	87,1	84,3	90,3	94,2	91,8	96,6	106,0	128,0
Makaronowy	46,1	47,5	38,9	39,4	44,1	70,7	80,6	81,7	73,1
Przetwórstwa kawy i herbaty	122,7	119,1	109,5	113,6	102,1	105,0	128,1	133,7	131,0
Koncentratów spożywczych	82,3	84,7	92,3	91,4	118,4	117,6	128,2	138,5	114,4
Spirytusowy	105,8	171,8	107,8	131,0	152,0	181,9	201,8	210,0	163,3
Piwowarski (ze słodem)	212,1	233,7	291,2	282,1	327,7	322,4	333,2	377,0	342,4
Winiarski	60,0	75,8	76,1	74,7	108,8	91,6	110,0	129,3	129,2
Tytoniowy	134,2	142,1	173,9	117,1	173,1	153,1	223,7	187,5	216,3
Przemysł spożywczy	62,0	72,0	72,2	77,2	87,2	89,6	104,3	100,7	107,9

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie aneksów 3.2. i 4.3.

Aneks 5.1. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (ceny bieżące, w zł)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	1 484	1 527	1 562	1 711	1 946	2 170	2 278	2 333	2 491
Drobiarski	1 569	1 560	1 563	1 662	1 874	2 292	2 311	2 385	2 496
Mleczarski (bez lodów)	1 964	2 146	2 207	2 278	2 663	2 951	3 013	3 177	3 400
Rybnny	1 530	1 564	1 627	1 711	1 992	2 378	2 307	2 493	2 641
Młynarski (bez skrobi)	2 106	2 246	2 225	2 407	2 750	3 167	3 293	3 204	3 461
Olejarski	3 422	3 529	3 551	3 548	3 739	4 455	3 991	4 115	4 254
Cukrowniczy	2 650	2 657	2 837	3 201	3 310	5 370	4 228	4 482	4 929
Ziemniaczany	2 893	3 095	3 533	.	4 194	3 508	4 714	4 710	4 936
Owocowo-warzywny	1 730	1 816	1 818	1 922	2 071	2 545	2 545	2 610	2 113
Sokowniczy	2 590	2 410	2 404	2 526	2 748	3 171	3 088	2 530	3 397
Napojów bezalkoholowych	2 239	2 200	2 583	2 733	2 927	3 896	4 068	4 165	4 486
Paszowy	3 260	3 714	3 750	3 726	4 135	4 995	4 686	4 907	5 038
Piekarski	1 481	1 485	1 501	1 581	1 718	2 047	2 110	2 235	2 272
Pieczynwa cukierniczego	1 946	2 074	2 041	2 124	2 133	2 314	2 359	2 445	2 644
Słodyczy	2 046	2 422	2 349	2 581	2 906	2 965	3 206	3 308	3 886
Makaronowy	1 604	1 640	1 573	1 545	1 757	2 374	2 259	2 320	2 539
Przetwórstwo kawy i herbaty	2 876	2 360	2 693	2 495	2 785	3 200	3 377	3 512	4 122
Koncentratów spożywczych	2 763	2 738	2 845	2 920	3 646	3 748	3 952	4 119	4 014
Spirytusowy	3 498	3 652	3 707	3 533	3 097	3 975	3 975	4 375	4 274
Piwowarski (ze słodem)	4 932	4 427	4 494	4 659	5 264	5 620	5 747	5 812	5 937
Winiarski	1 776	1 887	2 081	2 460	2 665	2 848	2 902	3 132	3 346
Tytoniowy	4 325	4 534	4 659	4 800	4 265	5 212	5 581	5 263	5 720
Przemysł spożywczy	2 067	2 112	2 157	2 271	2 499	2 914	2 923	3 004	3 255

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 5.2. Wartość produkcji sprzedanej w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe (w cenach bazowych, w mln zł)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	16 447	19 934	21 423	23 260	25 164	25 577	28 578	27 523	30 052
Drobiarski	4 155	5 365	5 875	5 581	7 325	8 533	9 312	9 040	12 584
Mleczarski (bez lodów)	12 309	15 298	16 212	16 703	19 873	18 550	18 901	21 121	23 748
Rybnny	1 966	2 465	2 984	3 795	4 006	4 285	5 350	5 087	6 057
Młynarski (bez skrobi)	2 999	3 322	2 872	3 156	4 078	3 966	4 976	4 228	5 616
Olejarzski	2 396	2 473	2 478	3 147	3 507	4 581	4 692	4 063	4 444
Cukrowniczy	3 494	5 508	4 347	4 635	4 199	3 343	4 170	3 971	5 651
Ziemniaczany	1 243	1 410	1 321	1 360	1 572	715	906	957	1 364
Owocowo-warzywny	5 494	5 827	6 292	6 890	7 476	6 798	6 762	6 775	7 168
Sokowniczy	2 351	2 513	3 036	3 231	4 455	3 391	3 812	3 447	4 911
Napojów bezalkoholowych	3 222	3 328	3 497	3 778	4 259	6 116	6 820	6 283	6 798
Paszowy	6 271	7 453	7 130	7 720	9 217	8 821	7 840	10 381	12 041
Piekarski	2 152	2 713	2 752	3 198	3 603	3 860	4 434	5 031	5 609
Pieczywa cukierniczego	1 371	1 478	1 631	1 714	2 101	2 041	1 923	1 821	2 107
Słodyczy	3 578	5 224	5 367	6 005	6 645	6 068	6 923	6 866	9 924
Makaronowy	421	498	385	433	475	745	823	857	1 004
Przetwórstwa kawy i herbaty	1 530	1 613	1 549	1 351	1 576	1 756	1 918	1 982	2 840
Koncentratów spożywczych	3 653	4 081	3 933	4 235	8 018	9 966	8 878	9 738	9 201
Spirytusowy	1 947	2 419	2 086	2 419	2 708	2 805	3 035	2 735	2 952
Piwowarski (ze słodem)	6 082	5 765	6 783	6 890	6 871	9 289	9 042	8 245	8 641
Winiarski	753	967	599	576	1 073	785	738	739	742
Tytoniowy	3 411	3 530	3 796	3 528	4 228	2 951	3 358	3 088	3 412
Przemysł spożywczy	88 096	104 010	107 206	114 549	133 484	136 298	144 435	145 186	168 259

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 5.3. Wydajność pracy mierzona wartością produkcji sprzedanej^a w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w tys. zł/zatrudnionego)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	209,2	251,7	261,3	273,3	292,3	312,3	364,1	344,9	394,9
Drobiarski	268,1	304,8	302,8	280,5	357,3	395,0	441,3	443,1	526,5
Mleczarski (bez lodów)	293,8	378,7	412,5	431,6	534,2	527,0	537,0	605,2	698,5
Rybný	204,8	244,1	264,1	301,2	299,0	301,8	371,5	376,8	448,7
Młynarski (bez skrobi)	394,6	448,9	363,5	438,3	582,6	619,7	561,3	604,0	748,8
Olejarski	887,4	915,9	854,5	953,6	1 062,7	1 477,7	1 513,5	1 401,0	1 532,4
Cukrowniczy	229,9	483,2	434,7	551,8	575,2	630,8	887,2	968,5	1 614,6
Ziemniaczany	259,0	287,8	300,2	503,7	462,4	297,9	377,5	398,8	487,1
Owocowo-warzywny	238,9	233,1	253,7	277,8	290,9	288,1	307,4	328,9	289,0
Sokowniczy	427,5	412,0	474,4	482,2	571,2	584,7	646,1	584,2	909,4
Napojów bezalkoholowych	259,8	277,3	317,9	356,4	390,7	418,9	524,6	537,0	552,7
Paszowy	774,2	920,1	848,8	839,1	960,1	1 062,8	1 018,2	1 193,2	1 323,2
Piekarski	89,3	106,4	101,5	112,2	121,7	130,8	134,4	151,5	165,5
Pieczywa cukierniczego	152,3	180,2	198,9	204,0	218,9	217,1	237,4	233,5	270,1
Słodyczy	218,2	312,8	315,7	351,2	379,7	346,7	397,9	434,6	527,9
Makaronowy	135,8	155,6	137,5	139,7	175,9	266,1	265,5	285,7	313,8
Przetwórstwa kawy i herbaty	463,6	474,4	418,6	409,4	414,7	439,0	518,4	521,6	473,3
Koncentratów spożywczych	314,9	334,5	342,0	347,1	485,9	488,5	453,0	472,7	460,1
Spirytusowy	374,4	474,3	417,2	483,8	531,0	596,8	674,4	781,4	738,0
Piwowarski (ze słodem)	596,3	662,6	762,1	757,1	869,7	1 067,7	1 102,7	1 114,2	1 167,7
Winarski	289,6	402,9	332,8	338,8	631,2	413,2	434,1	492,7	618,3
Tytoniowy	533,0	560,3	612,3	534,5	631,0	440,4	559,7	514,7	1 053,1
Przemysł spożywczy	274,2	323,7	330,0	348,2	395,0	408,9	443,7	454,4	536,9

^a w cenach bazowych

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: na podstawie aneksu 4.3. i 5.2.

Aneks 6.1. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w mln zł)

Działy przemysłu	2000 A	2001 A	2002 A	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	488	534	693	972	1 551	953	1 036	1 138	970	610	769	804
Drobiarski	78	86	114	117	259	218	252	197	251	180	179	299
Mleczarski z lodami	554	441	525	663	982	823	875	998	773	654	881	704
Rybný	85	80	50	61	164	145	167	256	269	127	199	285
Młynarski (ze skrobnią)	116	160	114	182	184	140	233	176	207	165	169	247
Olejarski	35	82	86	67	77	72	76	100	117	68	76	137
Cukrowniczy	94	180	131	161	251	394	365	224	307	233	289	281
Ziemniaczany	45	33	40	34	120	39	46	37	34	55	30	53
Owocowo-warzywny	180	124	127	242	549	447	342	416	400	269	279	468
Sokowniczy	95	80	137	186	171	161	272	257	246	134	129	170
Napojów bezalkoholowych	383	222	229	357	350	278	257	323	416	275	342	325
Paszowy	161	185	188	181	208	248	324	261	244	214	226	329
Piekarski	217	171	124	145	183	254	251	240	399	280	332	324
Pieczynwa cukierniczego	59	61	40	86	107	98	112	115	57	59	132	118
Słodyczy	132	133	170	225	296	421	409	406	665	680	421	412
Makaronowy	14	15	15	24	32	28	31	26	37	36	45	48
Przetwórstwa kawy i herbaty	82	67	56	42	79	57	73	43	68	61	71	322
Koncentratów spożywczych	208	166	191	182	195	195	193	419	401	622	585	345
Spirytusowy	48	44	48	80	86	73	106	147	102	68	87	59
Piwowarski (ze słodem)	722	697	511	650	614	560	639	625	784	399	298	361
Winiarski	21	103	46	22	40	37	23	42	18	25	31	34
Tytoniowy	405	255	232	259	190	283	429	421	559	642	349	581
Razem	4 222	3 919	3 867	4 938	6 688	5 924	6 511	6 867	7 324	5 856	5 919	6 534

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 6.2. Stopa inwestowania w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w zł/zł)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	2,22	3,11	1,64	1,65	1,68	1,41	0,93	1,18	1,24
Drobiarski	1,36	2,50	1,90	1,95	1,30	1,54	1,03	1,12	1,43
Mleczarski z lodami	1,42	1,86	1,48	1,55	1,71	1,28	1,03	1,33	1,06
Rybný	1,27	3,22	2,14	2,12	2,86	2,56	1,14	1,84	2,05
Młynarski	1,45	1,22	0,81	1,46	1,07	1,38	1,03	1,19	1,56
Olejarski	1,18	1,38	1,07	0,94	1,17	1,17	0,69	0,75	1,24
Cukrowniczy	0,87	1,29	1,81	1,60	0,86	1,52	1,08	1,26	1,21
Ziemniaczany	0,55	1,89	0,65	0,78	0,52	1,23	1,19	0,78	1,13
Owocowo-warzywny	1,39	2,62	1,99	1,46	1,67	1,46	1,09	1,18	1,20
Sokowniczy	1,74	1,27	1,06	1,78	1,47	1,35	0,69	0,69	1,08
Napojów bezalkoholowych	1,48	1,45	1,15	1,19	1,51	1,90	0,84	1,18	0,98
Paszowy	1,11	1,21	1,42	1,76	1,41	1,19	1,31	1,09	1,54
Piekarski	1,24	1,39	1,70	1,48	1,33	1,96	1,49	1,36	1,25
Pieczynwa cukierniczego	0,81	0,90	1,00	1,21	1,25	2,00	0,64	1,80	1,40
Stodyczny	0,77	0,85	1,01	1,23	1,27	2,44	2,94	1,94	0,90
Makaronowy	0,82	0,99	1,39	1,35	1,53	1,98	1,07	1,29	1,26
Przetwórstwa kawy i herbaty	0,78	1,21	1,01	1,26	0,58	0,88	0,72	0,80	2,00
Koncentratów spożywczych	1,19	1,34	1,27	1,30	1,60	1,50	1,75	1,14	1,13
Spirytusowy	1,03	1,09	0,96	1,24	1,80	1,27	0,74	1,05	0,64
Piwowarski	1,49	1,41	1,14	1,31	1,39	1,70	0,71	0,69	0,83
Winiarski	0,61	1,09	1,54	1,02	1,27	0,60	0,78	1,02	1,28
Tytoniowy	1,21	0,83	1,22	1,79	1,72	2,25	2,41	1,49	2,01
Przemysł spożywczy	1,36	1,68	1,37	1,49	1,49	1,58	1,17	1,19	1,23

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 6.3. Wartość majątku przedsiębiorstw przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe

Działy przemysłu	2003 A				2007 A				2010 B				2011 B			
	wartość majątku (w mln zł)	w tym (w proc.)		wartość majątku (w mln zł)	w tym (w proc.)		wartość majątku (w mln zł)	w tym (w proc.)		wartość majątku (w mln zł)	w tym (w proc.)		wartość majątku (w mln zł)	w tym (w proc.)		
		obrotowego	trwałego		obrotowego	trwałego		obrotowego	trwałego		obrotowego	trwałego		obrotowego	trwałego	
Mięsny	7 653,2	37,9	62,1	12 215,9	36,9	63,1	12 222,4	40,7	59,3	13 026,7	43,3	56,7	43,3	56,7		
Drobiarski	1 642,4	50,2	49,8	2 921,4	46,6	53,4	3 554,1	48,0	52,0	4 416,3	52,7	47,3	52,7	47,3		
Mleczarski (bez lodów)	6 291,0	47,3	52,7	8 617,4	50,6	49,4	12 198,5	40,6	59,4	13 327,8	42,2	57,8	42,2	57,8		
Rybny	1 175,3	57,5	42,5	2 714,8	49,7	50,3	3 550,7	56,6	43,4	4 287,8	56,0	44,0	56,0	44,0		
Młynarski (bez skrobi)	2 596,7	53,6	46,4	3 037,2	47,5	52,5	3 203,4	48,2	51,8	3 993,6	45,8	54,2	45,8	54,2		
Olejarski	1 459,1	67,5	32,5	2 659,4	58,1	41,9	2 832,7	56,7	43,3	3 079,3	56,6	43,4	56,6	43,4		
Cukrowniczy	6 203,7	53,7	46,3	7 707,6	58,9	41,1	6 262,3	53,2	46,8	8 544,5	61,3	38,7	61,3	38,7		
Ziemienniczy	1 082,9	49,1	50,9	1 395,7	61,8	38,2	989,0	39,9	60,1	1 282,3	48,7	51,3	48,7	51,3		
Owocowo-warzywny	4 653,0	61,6	38,4	6 635,1	60,5	39,5	6 431,5	62,6	37,4	6 546,2	60,6	39,4	60,6	39,4		
Sokowniczy	2 388,6	41,9	58,1	4 266,3	49,8	50,2	4 316,7	43,6	56,4	4 866,5	49,1	50,9	49,1	50,9		
Napojów bezalkoholowych	2 845,9	38,1	61,9	4 086,7	32,9	67,1	7 099,4	27,3	72,7	7 753,4	30,3	69,7	30,3	69,7		
Paszowy	3 830,1	57,7	42,3	5 424,4	59,4	40,6	5 655,5	56,4	43,6	6 143,7	56,8	43,2	56,8	43,2		
Piekarski	1 619,7	31,1	68,9	2 544,1	35,8	64,2	3 323,2	33,6	66,4	3 634,2	33,7	66,3	33,7	66,3		
Pieczyma cukierniczego	1 033,5	42,0	58,0	1 740,2	33,8	66,2	1 262,2	45,8	54,2	1 556,7	38,9	61,1	38,9	61,1		
Słodyczy	3 257,0	50,6	49,4	5 301,4	45,1	54,9	7 069,2	41,8	58,2	11 448,5	35,5	64,5	35,5	64,5		
Makaronowy	435,6	33,3	66,7	351,1	44,6	55,4	662,3	47,2	52,8	864,9	46,6	53,4	46,6	53,4		
Przetwórstwa kawy i herbaty	948,3	56,0	44,0	1 281,7	49,2	50,8	1 613,1	53,0	47,0	2 878,4	39,0	61,0	39,0	61,0		
Koncentratów spożywczych	2 829,1	55,4	44,6	5 156,6	53,2	46,8	10 270,6	36,4	63,6	7 084,9	51,1	48,9	51,1	48,9		
Spirytusowy	2 559,9	70,5	29,5	3 663,8	61,9	38,1	3 952,3	54,0	46,0	9 027,8	27,2	72,8	27,2	72,8		
Piwowarski (ze słodem)	6 986,0	25,5	74,5	6 892,4	25,8	74,2	7 285,3	37,3	62,7	7 072,7	33,9	66,1	33,9	66,1		
Winiarski	752,1	65,7	34,3	1 064,7	57,5	42,5	943,8	60,4	39,6	905,9	64,3	35,7	64,3	35,7		
Tytoniowy	4 465,9	57,6	42,4	5 765	62,4	37,6	4 859,3	37,0	63,0	4 933,1	32,3	67,7	32,3	67,7		
Przemysł spożywczy	67 412,4	48,3	51,7	96 303,7	48,6	51,4	110 823,7	44,0	56,0	127 732,5	44,0	56,0	44,0	56,0		

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 6.4. Majątkochłonność produkcji w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w zł/zł)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	0,29	0,30	0,30	0,29	0,31	0,29	0,25	0,26	0,25
Drobiarski	0,20	0,21	0,22	0,25	0,21	0,21	0,20	0,20	0,17
Mleczarski (bez lodów)	0,27	0,24	0,24	0,25	0,21	0,25	0,34	0,34	0,32
Rybný	0,25	0,25	0,28	0,27	0,34	0,33	0,25	0,30	0,31
Młynarski (bez skrobi)	0,40	0,39	0,48	0,43	0,39	0,36	0,29	0,39	0,39
Olejarski	0,20	0,24	0,25	0,39	0,32	0,31	0,27	0,30	0,30
Cukrowniczy	0,82	0,48	0,71	0,66	0,75	0,83	0,81	0,74	0,59
Ziemniaczany	0,44	0,39	0,37	0,39	0,34	0,52	0,67	0,62	0,48
Owocowo-warzywny	0,33	0,39	0,40	0,39	0,35	0,39	0,36	0,36	0,36
Sokowniczy	0,59	0,56	0,49	0,50	0,48	0,59	0,53	0,71	0,50
Napojów bezalkoholowych	0,55	0,57	0,53	0,48	0,64	0,53	0,83	0,82	0,79
Paszowy	0,26	0,22	0,23	0,26	0,24	0,22	0,23	0,24	0,22
Piekarski	0,52	0,48	0,51	0,57	0,45	0,42	0,40	0,44	0,43
Pieczynwa cukierniczego	0,44	0,49	0,37	0,42	0,55	0,36	0,31	0,38	0,45
Słodyczy	0,45	0,42	0,45	0,44	0,44	0,61	0,93	0,60	0,74
Makaronowy	0,69	0,62	0,73	0,62	0,41	0,42	0,43	0,41	0,46
Przetwórstwa kawy i herbaty	0,27	0,28	0,33	0,42	0,41	0,40	0,40	0,38	0,62
Koncentratów spożywczych	0,35	0,29	0,30	0,33	0,30	0,37	0,48	0,67	0,38
Spiytusowy	0,39	0,31	0,38	0,42	0,51	0,88	0,92	0,66	2,23
Piwowarski (ze słodem)	0,86	0,83	0,72	0,76	0,74	0,68	0,57	0,55	0,54
Winiarski	0,34	0,39	0,47	0,48	0,42	0,40	0,51	0,51	0,44
Tytoniowy	0,56	0,55	0,51	0,59	0,51	0,83	0,86	0,99	0,98
Przemysł spożywczy	0,40	0,37	0,38	0,39	0,37	0,39	0,43	0,43	0,43

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 6.5. Produktywność majątku w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego składających sprawozdania finansowe (w zł/zł)

Działy przemysłu	2003 A	2004 A	2005 A	2006 A	2007 A	2008 B	2009 B	2010 B	2011 B
Mięsny	1,89	1,87	1,85	1,80	1,77	1,82	2,06	1,94	2,00
Drobiarski	1,14	2,44	2,35	2,19	2,40	2,40	2,49	2,45	2,70
Mleczarski (bez lodów)	1,85	3,92	2,15	2,06	2,16	1,11	1,68	1,65	1,70
Rybný	1,59	1,74	1,57	1,67	1,43	1,24	1,48	1,38	1,35
Młynarski (bez skrobi)	1,13	1,30	1,12	1,20	1,28	1,51	1,42	1,28	1,36
OlejarSKI	1,45	1,25	1,36	0,96	1,28	1,28	1,49	1,40	1,41
Cukrowniczy	0,65	0,55	0,65	0,65	0,57	0,72	0,61	0,64	0,57
Ziemniaczany	1,11	1,16	1,17	1,03	0,86	0,86	0,74	0,86	0,97
Owocowo-warzywny	1,08	1,02	1,00	1,05	1,06	1,02	1,08	1,01	0,99
Sokowniczy	0,93	1,03	1,05	1,05	0,90	0,99	0,97	0,75	0,88
Napojów bezalkoholowych	1,06	1,05	1,16	1,18	1,00	1,12	0,83	0,85	0,84
Paszowy	1,56	1,88	1,68	1,45	1,59	1,98	1,83	1,75	1,91
Piekarski	1,14	1,19	1,06	0,99	1,18	1,30	1,36	1,27	1,31
Pieczynwa cukierniczego	1,31	1,23	1,49	1,42	1,12	1,55	1,64	1,37	1,30
Słodyczy	1,00	1,16	1,13	1,14	1,15	0,89	0,67	0,89	0,77
Makarony	0,85	0,91	0,92	1,02	1,27	1,28	1,26	1,21	1,08
Przetwórstwa kawy i herbaty	1,40	1,43	1,19	1,13	1,16	1,19	1,21	1,18	0,95
Koncentratów spożywczych	1,23	1,32	1,17	1,15	1,34	1,05	1,08	0,86	1,18
Spirytusowy	2,28	2,36	2,27	1,98	2,02	1,46	1,17	3,11	0,94
Piwowarski (ze słodem)	1,21	1,22	1,32	1,37	1,39	1,50 ^a	1,54	1,55	1,63
Winiarski	1,43	1,46	1,27	1,22	1,17	1,16	1,08	1,03	1,00
Tytoniowy	2,58	2,81	2,63	2,71	2,75	1,16	2,32	2,03	1,89
Przemysł spożywczy	1,45	1,50	1,50	1,46	1,48	1,38	1,38	1,34	1,33

A – według klasyfikacji PKD 2004, B – według klasyfikacji PKD 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Aneks 7.1. Struktura przedsiębiorstw przemysłu spożywczego według liczby zatrudnionych^a

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba podmiotów								
Ogółem	19 516	19 696	18 354	18 257	16 727	15 956	15 686	15 971
w tym: mikro (do 9)	12 638	13 039	11 683	11 862	10 469	10 807	9 601	9 503
małe (10-49)	5 353	5 158	5 201	4 935	4 738	5 149	4 622	5 009
średnie (50-249)	1 255	1 227	1 195	1 171	1 232	1 286	1 183	1 178
duże (powyżej 249)	270	272	275	289	288	285	280	281
Przeciętne zatrudnienie (w tys. osób)								
Ogółem	456,4	456,1	450,1	452,9	462,7	467,3	458,5	460,9
w tym: mikro (do 9)	66,5	70,7	63,4	64,4	66,7	62,9	68,7	66,1
małe (10-49)	98,4	96,1	96,3	93,7	90,7	97,8	95,3	98,0
średnie (50-249)	137,0	133,1	129,8	128,7	134,5	137,5	127,2	126,8
duże (powyżej 249)	154,5	156,2	160,6	166,1	170,8	169,1	167,3	170,0
Produkcja sprzedana (w cenach bieżących, w mld zł)								
Ogółem	101,7	113,5	120,0	126,4	141,8	147,2	154,9	158,9
w tym: mikro (do 9)	9,1	7,6	9,9	9,4	8,8	8,9	9,1	8,6
małe (10-49)	16,8	18,6	19,1	20,0	20,9	21,7	22,3	23,3
średnie (50-249)	31,5	35,5	34,3	34,9	39,1	41,4	40,8	41,0
duże (powyżej 249)	44,2	51,7	56,6	62,2	73,0	75,2	82,7	86,0

^a Według systemu REGON liczba podmiotów przemysłu spożywczego jest większa (np. w 2010 roku 31 946 podmiotów). Wskazuje to na niedoszacowanie oficjalnych statystyk o liczbie firm mikro lub też na brak spójności między obiema statystykami (system REGON obejmuje wszystkie przedsiębiorstwa mające w przedmiocie działalności przetwórstwo spożywcze, a nie tylko jednostki czynnie prowadzące tę działalność).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych Przemysłu z lat 2004-2011 oraz niepublikowanych danych GUS.

Aneks 7.2. Struktura przedsiębiorstw przemysłu spożywczego według liczby zatrudnionych i według branż w 2010 roku^a

Branża	Małe (10-49)			Średnie (50-249)			Duże (> 249)			Ogółem		
	liczba firm	zatrudnienie	produkcja sprzedana w mln zł	liczba firm	zatrudnienie	produkcja sprzedana w mln zł	liczba firm	zatrudnienie	produkcja sprzedana w mln zł	liczba firm	zatrudnienie	produkcja sprzedana w mln zł
	Przetwórstwo mięsa	801	16 965	6 312,3	295	30 726	9 744,6	67	42 920	14 354,5	1 163	90 611
Przetwórstwo drobiu	91	2 137	1 288,2	60	5 508	3 125,3	22	14 333	5 453,9	173	21 978	9 867,4
Przetwórstwo ryb	87	1 924	513,3	50	5 252	1 364,0	15	7 800	3 374,1	152	14 976	5 251,4
Przetwórstwo ziemniaków	4	98	54,9	6	1 025	574,6	1	1 316	280,3	11	2 439	909,8
Produkcja soków	24	588	329,5	15	1 559	1 370,4	6	3 919	2 182,2	45	6 066	3 882,1
Przetwórstwo owoców i warzyw	179	4 040	1 142,3	94	10 963	2 715,3	19	7 726	3 209,1	292	22 729	7 066,7
Produkcja olejów i margaryn	18	346	1 134,2	6	666	703,1	3	1 945	2 429,1	27	2 956	4 266,4
Przetwórstwo mleka	67	1 935	665,7	112	13 075	6 213,8	36	20 264	13 966,3	215	35 274	20 845,8
Produkcja lodów	26	537	55,5	10	1 225	272,7	4	2 458	508,0	40	4 219	836,2
Przetwórstwo zbóż	106	2 442	1 504,7	38	3 574	1 892,5	6	3 270	1 577,4	150	9 287	4 974,6
Produkcja makaronu	85	1 555	200,2	18	1 722	393,7	2	968	373,5	105	4 245	967,4
Produkcja pasz	103	2 202	1 713,7	28	2 899	2 712,6	6	4 251	5 794,7	137	9 351	10 221,0
Produkcja piczywa	2 985	53 162	5 657,0	259	25 376	2 788,1	18	7 694	1 504,2	3 262	86 231	9 949,3
Produkcja słodczy	146	3 181	478,7	66	7 422	1 642,4	28	15 697	6 256,1	240	26 300	8 377,2
Produkcja herbaty i kawy	14	304	136,4	15	2 040	1 007,0	4	1 520	804,6	33	3 864	1 948,0
Produkcja cukru	1	45	9,2	0	0	0,0	5	4 079	4 001,6	6	4 124	4 010,8
Produkcja napojów bezalkoholowych	50	1 105	192,3	31	2 951	1 259,4	9	8 208	4 389,8	90	12 265	5 841,5
Produkcja wyrobów spirytusowych	30	1 129	226,7	11	1 690	568,3	6	1 454	1 922,3	47	4 274	2 717,3
Produkcja win	13	289	343,3	11	1 315	377,3	0	0	0,0	24	1 604	720,6
Produkcja piwa	20	585	288,2	8	962	497,7	6	6 015	7 353,1	34	7 562	8 139,0
Produkcja innych artykułów spożywczych (koncentraty)	159	3 387	1 078,9	45	6 817	1 817,1	18	13 636	6 278,4	222	23 840	9 174,4
RAZEM	5 009	97 956	23 325,2	1 178	126 768	41 039,9	281	169 471	86 013,2	6 468	394 195	150 378,3
Produkcja wyrobów tytoniowych	3	36	12,0	5	844	217,5	7	4 884	3 072,4	15	5 764	3 301,9
OGÓLEM	5 012	97 992	23 337,2	1 183	127 612	41 257,4	288	174 354	89 085,6	6 483	399 959	153 680,2

^a Analizę struktury podmiotowej przemysłu spożywczego w 2010 roku przeprowadzono w oparciu o dane wg nowej klasyfikacji PKD 2007, analogiczne dane dla lat 2000, 2003, 2007 i 2009 zawiera aneks statystyczny raportu z 2011 roku (dostępny na stronie <http://www.ierigz.waw.pl/>), patrz: R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (I)*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, Raport nr 4, IERIGZ-PIB, Warszawa, s. 144-147.

Źródło: niepublikowane dane GUS, opracowanie własne.

Aneks 8.1. Efektywność nakładów pracy w przemyśle spożywczym w zł/zł

Działy przemysłu	Wartość dodana/opłata pracy										Nadwyżka ekonomiczna/opłata pracy					
	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze		2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012							2011	2012
Przemysł spożywczy	1,901	2,227	2,118	2,317	2,188	2,269	2,148	2,167	0,820	1,110	0,998	1,223	1,110	1,061	1,064	1,084
w tym:																
Mięsny	1,540	1,756	1,629	1,757	1,750	1,642	1,536	1,690	0,485	0,701	0,581	0,708	0,703	0,593	0,482	0,639
Rybny	1,478	1,776	1,896	2,269	1,736	1,902	1,599	1,930	0,430	0,732	0,854	1,231	0,695	0,860	0,552	0,881
Mleczarski	1,833	1,754	1,709	2,079	1,893	1,851	1,960	1,851	0,555	0,687	0,642	1,011	0,831	0,787	0,894	0,788
Młynarski	2,388	2,565	2,160	2,110	2,339	2,224	2,396	2,143	1,265	1,468	1,073	1,023	1,251	1,143	1,307	1,048
Olejarzki	2,857	2,973	4,250	4,521	2,616	2,526	3,946	1,704	1,740	1,867	3,162	3,421	1,500	1,421	2,830	0,597
Owocowo-warzywny	1,706	1,935	2,027	2,026	1,945	1,925	1,852	1,852	0,611	0,850	0,947	0,947	0,867	0,845	0,760	0,758
Cukrowniczy	1,943	3,978	3,420	5,927	5,441	8,993	8,205	10,276	0,790	1,300	0,423	3,613	4,021	5,876	6,697	8,589
Paszowy	2,705	2,472	2,201	2,426	2,462	2,537	2,418	2,546	1,641	1,403	1,124	1,356	1,399	1,480	1,345	1,481
Piekarski	1,493	1,713	1,791	1,744	1,766	1,712	1,682	1,748	0,447	0,795	0,768	0,704	0,725	0,674	0,641	0,710
Cukierniczy	1,833	2,188	2,218	2,124	2,114	2,152	2,388	2,212	0,792	1,144	1,170	1,078	1,071	1,115	1,339	1,162
Koncentratów spożywczych	2,165	2,080	2,099	2,185	2,250	1,930	2,003	1,925	1,098	1,033	1,051	1,136	1,203	0,882	0,951	0,873
Napojów bezalkoholowych	1,992	2,403	2,426	2,644	2,352	2,240	2,440	2,475	0,918	1,329	1,359	1,580	1,283	1,172	1,376	1,399
Piwny	2,906	4,229	4,413	3,906	4,379	3,899	3,678	2,732	1,783	3,123	3,297	2,741	3,045	2,560	2,341	1,402
Spirytusowy	1,766	2,825	3,117	3,293	3,063	2,665	2,714	4,759	0,642	1,661	1,971	2,045	1,892	1,512	1,286	2,993
Tytoniowy	2,034	2,208	1,959	2,578	2,293	2,273	2,268	2,806	0,931	1,111	0,871	1,282	1,187	1,168	1,209	1,762

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe (F-01).

Aneks 8.2. Efektywność kapitału pracującego w przemyśle spożywczym w zł/zł

Działy przemysłu	Wartość dodana/aktywa								Nadwyżka ekonomiczna/aktywa							
	2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze		2000- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012							2011	2012
Przemysł spożywczy	0,319	0,306	0,300	0,309	0,296	0,281	0,275	0,272	0,138	0,153	0,141	0,163	0,150	0,131	0,136	0,136
w tym:																
Mięsny	0,403	0,348	0,353	0,387	0,389	0,357	0,347	0,356	0,127	0,139	0,126	0,156	0,156	0,129	0,109	0,134
Rybny	0,342	0,283	0,286	0,364	0,269	0,254	0,241	0,287	0,099	0,117	0,129	0,197	0,108	0,115	0,083	0,131
Mleczarski	0,373	0,339	0,313	0,325	0,275	0,256	0,273	0,256	0,127	0,199	0,118	0,158	0,121	0,109	0,125	0,109
Młynarski	0,272	0,254	0,263	0,262	0,250	0,222	0,257	0,207	0,144	0,145	0,131	0,127	0,134	0,113	0,140	0,101
Olejarski	0,291	0,210	0,253	0,286	0,175	0,156	0,310	0,190	0,177	0,144	0,188	0,216	0,101	0,088	0,222	0,070
Owocowo-warzywny	0,293	0,254	0,271	0,297	0,257	0,244	0,251	0,239	0,105	0,112	0,127	0,139	0,116	0,107	0,103	0,097
Cukrowniczy	0,269	0,214	0,232	0,309	0,252	0,281	0,271	0,347	0,109	0,070	0,029	0,188	0,186	0,234	0,240	0,290
Paszowy	0,341	0,272	0,296	0,302	0,277	0,282	0,274	0,264	0,207	0,154	0,151	0,169	0,158	0,165	0,154	0,153
Piekarski	0,520	0,535	0,618	0,676	0,596	0,550	0,560	0,563	0,155	0,209	0,258	0,273	0,245	0,217	0,214	0,229
Cukierniczy	0,368	0,325	0,298	0,215	0,265	0,225	0,240	0,253	0,159	0,170	0,158	0,109	0,134	0,116	0,135	0,133
Koncentratów spożywczych	0,392	0,364	0,342	0,328	0,283	0,308	0,334	0,282	0,199	0,181	0,175	0,171	0,151	0,141	0,156	0,128
Napojów bezalkoholowych	0,280	0,239	0,280	0,313	0,201	0,201	0,231	0,213	0,129	0,132	0,156	0,187	0,109	0,105	0,130	0,121
Piwny	0,253	0,439	0,452	0,335	0,380	0,372	0,339	0,250	0,156	0,277	0,289	0,235	0,265	0,244	0,216	0,128
Spiytusowy	0,194	0,211	0,155	0,164	0,186	0,077	0,075	0,162	0,071	0,124	0,098	0,107	0,115	0,044	0,036	0,102
Tytoniowy	0,217	0,201	0,180	0,260	0,240	0,228	0,208	0,273	0,099	0,101	0,082	0,149	0,124	0,117	0,111	0,171

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS z przedsięwzięcia sprawozdania finansowe (F-01).

Aneks 8.3. Rentowność kapitału własnego (ROE) w procentach

Działy przemysłu	2001- -2003	2007	2008	2009	2010	2011	I półrocze	
							2011	2012
Przemysł spożywczy	4,88	14,45	9,29	14,95	14,26	10,79	11,78	12,10
w tym:								
Mięsny	6,06	12,87	6,75	9,33	16,01	11,06	6,50	12,83
Rybny	2,50	12,34	9,42	20,56	10,52	5,86	1,63	11,53
Mleczarski	2,70	16,24	3,88	14,89	9,46	7,51	10,75	8,44
Młynarski	8,29	14,19	6,19	9,67	14,01	9,79	14,39	5,91
Olejarski	2,84	6,37	15,00	16,67	1,85	-1,96	8,07	-11,71
Owocowo-warzywny	3,59	9,35	7,14	9,34	9,24	9,27	6,63	5,87
Cukrowniczy	-7,78	3,57	-10,81	20,06	16,26	23,56	26,52	29,91
Paszowy	14,77	13,06	11,55	15,65	15,96	16,21	15,82	14,35
Piekarski	9,63	22,35	27,17	29,23	25,72	20,91	22,48	23,60
Cukierniczy	7,58	14,34	12,85	8,58	11,24	7,50	10,29	9,60
Koncentratów spożywczych	13,73	21,59	15,41	15,50	14,18	11,52	13,81	9,57
Napojów bezalkoholowych	5,04	11,72	6,33	15,82	9,82	5,82	13,02	10,76
Piwny	5,89	36,56	40,26	30,43	42,29	36,85	33,23	14,08
Spirytusowy	-4,80	16,18	-5,01	14,92	18,43	-12,85	-3,68	15,70
Tytoniowy	3,04	10,85	0,67	15,85	7,50	5,67	6,23	9,98

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS z przedsiębiorstw składających sprawozdania finansowe (F-01).

Aneks 9.1. Polski przemysł spożywczy na tle innych krajów UE w 2010 roku

Kraje	Ludność mln osób	PKB wg paritetu siły nabywczej		Wskaźnik siły nabywczej euro	Wartość produkcji przemysłu spożywczego w mld euro według kursu walut		Produkcja przemysłu spożywczego na 1 mieszkańca w tys. euro	Liczba firm przemysłu spożywczego w tys.	Zatmnienie tys. osób
		mld euro	tys. euro/osobę		siły nabywczej ^a	siły nabywczej ^a			
Austria	8,4	261,1	31,1	0,91	17,4	15,8	1,9	3,9	73,0
Belgia	10,8	317,5	29,4	0,89	38,2	34,0	3,1	7,7	89,8
Niemcy	81,8	2 371,6	29,0	0,95	169,7	161,2	1,9	32,9	837,6
Dania	5,5	173,4	31,5	0,72	19,6	14,1	2,5	1,6	57,4
Hiszpania	46,0	1 120,5	24,3	1,08	89,8	97,0	2,1	28,0	358,4
Francja	64,7	1 717,3	26,5	0,85	144,3	122,6	1,9	59,8	598,7
Finlandia	5,3	148,8	28,1	0,84	9,3	7,8	1,4	1,7	37,5
Grecja	11,3	242,0	21,4	1,07	13,0	13,9	1,2	16,7	74,0
Irlandia	4,5	141,3	31,4	0,91	21,8	19,5	4,3	0,6	38,2
Włochy	60,3	1 495,9	24,8	0,96	109,5	104,6	1,7	57,8	351,0
Holandia	16,6	533,3	32,1	0,92	53,6	49,3	2,9	4,5	125,9
Portugalia	10,6	209,3	19,7	1,22	12,6	15,4	1,4	10,8	105,3
Szwecja	9,3	283,5	30,5	0,81	14,8	12,0	1,3	3,5	57,4
Wielka Brytania	62,0	1 692,8	27,3	1,02	110,6	112,8	1,8	7,4	425,4
Luksemburg	0,5	33,1	66,2	0,85	0,8	0,7	1,4	0,2	5,1
Polska	38,2	589,3	15,4	1,65	44,2	72,9	1,9	14,3	409,4
Czechy	10,5	205,5	19,6	1,42	11,7	16,6	1,6	7,9	110,5
Węgry	10,0	158,9	15,9	1,60	9,1	14,5	1,4	6,6	100,7
Słowacja	5,4	97,0	17,9	1,49	3,2	4,7	0,9	0,9	40,8
Słowenia	2,0	42,0	21,0	1,21	1,8	2,2	1,1	1,2	15,9
Litwa	3,3	46,2	14,0	1,73	3,0	5,2	1,6	1,2	43,8
Łotwa	2,2	27,6	12,5	1,58	1,5	2,4	1,1	0,8	25,5
Estonia	1,3	20,7	15,9	1,47	1,2	1,7	1,3	0,4	13,8
Cypr	0,8	19,6	24,5	1,48	1,3	1,9	2,4	0,9	13,0
Malta	0,4	8,7	21,7	1,34
Rumunia	21,5	244,6	11,4	1,94	9,7	18,8	0,9	8,6	186,4
Bułgaria	7,6	80,6	10,6	2,23	4,7	10,5	1,4	5,5	103,8
UE-15	397,6	10 741,4	27,0	0,98	825,0	780,7	1,9	237,3	3 234,7
UE-12	103,2	1 540,7	14,9	1,63	91,4	151,4	1,4	48,2	1 063,6
UE-27	500,8	12 282,1	24,5	1,00	916,4	932,1	1,8	285,5	4 298,3

^a skorygowana wskaźnikiem siły nabywczej euro w wymienionych krajach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.2. Przemysł spożywczy (żywność, napoje, tytoń) w krajach UE

Kraje członkowskie	Wartość produkcji przemysłu spożywczego ^a na 1 mieszkańca w tys. euro			Relacja wartości produkcji przemysłu spożywczego do PKB w procentach			Udział krajów UE w wartości produkcji przemysłu spożywczego ^a w procentach		
	2000	2008	2010	2000	2008	2010	2000	2008	2010
UE-27	1,6	1,9	1,8	8,3	7,2	7,6	100,0	100,0	100,0
UE-15	1,7	2,0	1,9	7,8	6,9	7,3	84,9	83,5	83,7
UE-12	1,1	1,5	1,4	12,8	9,4	9,8	15,1	16,5	16,3
Austria	1,3	1,7	1,9	5,4	5,9	6,1	1,4	1,5	1,7
Belgia	2,4	3,0	3,1	10,2	10,1	10,7	3,3	3,4	3,6
Niemcy	1,5	2,0	1,9	6,8	6,4	6,8	16,6	17,1	17,3
Dania	2,6	2,7	2,5	10,4	8,4	8,1	1,8	1,6	1,5
Hiszpania	1,8	2,2	2,1	9,6	8,6	8,7	9,4	10,6	10,4
Francja	1,9	2,1	1,9	8,6	7,7	7,1	15,0	13,7	13,2
Finlandia	1,2	1,5	1,4	5,6	5,0	5,2	0,9	0,8	0,8
Grecja	0,9	1,2	1,2	5,8	4,7	5,7	1,3	1,4	1,5
Irlandia	4,3	4,0	4,3	16,9	11,9	13,8	2,1	1,8	2,1
Włochy	1,6	1,9	1,7	7,1	6,6	7,0	11,9	11,5	11,2
Holandia	2,7	3,3	2,9	10,7	8,5	9,2	5,8	5,7	5,3
Portugalia	1,2	1,6	1,4	7,8	7,7	7,4	1,6	1,8	1,7
Szwecja	1,2	1,4	1,3	5,0	4,4	4,2	1,4	1,3	1,3
Wielka Brytania	1,6	1,7	1,8	6,9	5,6	6,7	12,2	11,2	12,1
Polska	1,2	1,9	1,9	13,9	12,4	12,4	6,4	7,5	7,8
Czechy	1,7	1,8	1,6	13,0	7,3	8,1	2,4	1,9	1,8
Węgry	1,3	1,6	1,4	12,5	9,5	9,1	1,7	1,7	1,6
Słowacja	0,9	1,0	0,9	9,1	4,5	4,8	0,6	0,5	0,5
Słowenia	1,1	1,2	1,1	7,3	5,2	5,2	0,3	0,2	0,2
Litwa	1,1	1,5	1,6	15,2	10,1	11,3	0,5	0,5	0,6
Łotwa	0,8	1,1	1,1	12,1	8,2	8,7	0,3	0,3	0,3
Estonia	1,2	1,4	1,3	13,7	7,8	8,2	0,2	0,2	0,2
Rumunia	0,6	1,0	0,9	11,8	7,1	7,7	1,7	2,2	2,0
Bułgaria	0,7	1,5	1,4	13,8	11,6	13,0	0,8	1,2	1,1

^a w cenach porównywalnych

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.3. Wartość produkcji przemysłu spożywczego UE w latach 2000–2010 (w cenach bieżących)

Kraje	Wartość produkcji przemysłu spożywczego w mld euro w cenach bieżących							Dynamika obrotów przemysłu spożywczego (rok poprzedni = 100)			
	2000	2003	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	
Austria	11,0	11,8	14,0	15,4	16,9	17,4	109,4	110,0	109,7	103,0	
Belgia	26,0	29,1	34,8	36,2	38,1	38,2	108,8	104,0	105,2	100,3	
Niemcy	140,1	147,8	165,6	173,9	161,6	169,7	104,5	105,0	92,9	105,0	
Dania	18,1	20,8	20,8	21,1	18,6	19,6	97,7	101,4	88,2	105,4	
Hiszpania	61,6	73,2	89,7	95,6	87,1	89,8	104,9	106,6	91,1	103,1	
Francja	126,9	138,9	150,9	154,4	143,0	144,3	104,5	102,3	92,6	100,9	
Finlandia	7,5	8,2	9,0	9,8	9,1	9,3	105,9	108,9	92,9	102,2	
Grecja	8,2	9,1	11,7	12,9	12,9	13,0	104,5	110,3	100,0	100,8	
Irlandia	18,0	21,1	21,4	21,5	19,7	21,8	99,1	100,5	91,6	110,7	
Włochy	84,5	101,2	107,8	114,9	108,5	109,5	106,8	106,6	94,4	100,9	
Holandia	45,1	47,4	55,6	59,0	56,6	53,6	111,4	106,1	95,9	94,7	
Portugalia	10,2	10,7	12,4	13,8	12,5	12,6	108,8	111,3	90,6	100,8	
Szwecja	13,4	13,9	14,4	15,0	13,3	14,8	100,0	104,2	88,7	111,3	
Wielka Brytania	111,9	103,7	111,5	110,0	102,0	110,6	100,5	98,7	92,7	108,4	
Luksemburg	0,5	0,7	0,8	0,8	0,7	0,8	100,0	100,0	87,5	114,3	
Polska	25,5	27,6	44,3	48,4	40,6	44,2	116,6	109,3	83,9	108,9	
Czechy	8,3	9,5	12,1	13,2	11,6	11,7	105,2	109,1	87,9	100,9	
Węgry	6,4	9,6	9,8	10,6	9,0	9,1	98,0	108,2	84,9	101,1	
Słowacja	2,0	2,3	2,9	3,5	3,0	3,2	111,5	120,7	85,7	106,7	
Słowenia	1,6	1,7	1,8	1,9	1,8	1,8	100,0	105,6	94,7	100,0	
Litwa	1,5	1,9	2,9	3,0	2,8	3,0	120,8	103,4	93,3	107,1	
Łotwa	1,0	1,1	1,7	1,8	1,5	1,5	113,3	105,9	83,3	100,0	
Estonia	0,7	0,8	1,2	1,3	1,1	1,2	109,1	108,3	84,6	109,1	
Cypr	0,9	1,0	1,3	1,3	1,3	1,3	108,3	100,0	100,0	100,0	
Rumunia	4,7	5,5	10,4	11,2	9,6	9,7	120,9	107,7	85,7	101,0	
Bułgaria	1,9	2,4	4,1	4,8	4,5	4,7	113,9	117,1	93,8	104,4	
UE-15	683,0	737,6	820,4	854,3	800,6	825,0	104,6	104,1	93,7	103,0	
UE-12	54,5	63,4	92,5	101,0	86,8	91,4	112,4	109,2	85,9	105,3	
UE-27	737,5	801,0	912,9	955,3	887,4	916,4	105,4	104,6	92,9	103,3	

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.4. Wartość produkcji przemysłu spożywczego^a UE w latach 2000-2010

Kraje	Wartość produkcji przemysłu spożywczego w mld euro										Dynamika obrotów przemysłu spożywczego (rok poprzedni = 100)				
	2000	2003	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	
Austria	10,9	11,1	13,3	14,1	15,0	15,8	109,9	106,0	106,4	105,3					
Belgia	25,2	28,6	31,7	32,6	33,1	34,0	107,1	102,8	101,5	102,7					
Niemcy	126,1	138,2	162,3	165,2	151,4	161,2	104,6	101,8	91,6	106,5					
Dania	13,9	15,4	15,2	15,0	13,0	14,1	98,7	98,7	86,7	108,5					
Hiszpania	71,4	87,1	101,4	102,3	92,3	97,0	105,0	100,9	90,2	105,1					
Francja	114,2	123,6	132,8	132,8	118,7	122,6	104,5	100,0	89,4	103,3					
Finlandia	6,5	6,9	7,8	8,2	7,5	7,8	109,9	105,1	91,5	104,0					
Grecja	10,1	12,5	13,2	14,0	13,5	13,9	118,9	106,1	96,4	103,0					
Irlandia	16,2	18,5	18,0	17,6	16,5	19,5	100,6	97,8	93,8	118,2					
Włochy	90,4	101,2	106,7	111,4	105,2	104,6	107,9	104,4	94,4	99,4					
Holandia	43,7	45,2	53,4	54,9	50,2	49,3	112,7	102,8	91,4	98,2					
Portugalia	12,3	13,6	15,7	17,4	15,0	15,4	108,3	110,8	86,2	102,7					
Szwecja	10,7	11,9	12,4	12,9	11,8	12,0	101,6	104,0	91,5	101,7					
Wielka Brytania	92,9	96,4	97,0	107,8	107,1	112,8	97,2	111,1	99,4	105,3					
Luksemburg	0,4	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	100,0	100,0	85,7	116,7					
Polska	48,7	57,1	74,0	72,6	71,0	72,9	113,1	98,1	97,8	102,7					
Czechy	18,0	19,4	19,5	18,6	17,1	16,6	103,2	95,4	91,9	97,1					
Węgry	13,2	17,2	15,0	16,5	14,7	14,5	89,3	110,0	89,1	98,6					
Słowacja	4,7	4,9	4,8	5,3	4,4	4,7	102,1	110,4	83,0	106,8					
Słowenia	2,2	2,4	2,3	2,4	2,1	2,2	92,0	104,3	87,5	104,8					
Litwa	4,0	4,2	5,1	4,9	4,1	5,2	110,9	96,1	83,7	126,8					
Łotwa	2,0	2,5	2,7	2,6	2,2	2,4	103,8	96,3	84,6	109,1					
Estonia	1,6	1,7	1,8	1,8	1,6	1,7	105,9	100,0	88,9	106,3					
Cypr	1,2	1,1	2,0	1,9	1,9	1,9	153,8	95,0	100,0	100,0					
Rumunia	13,1	15,2	19,2	21,0	19,4	18,8	110,3	109,4	92,4	96,9					
Bułgaria	6,1	7,3	10,8	11,5	10,1	10,5	109,1	106,5	87,8	104,0					
UE-15	644,9	710,9	781,6	806,9	750,9	780,7	104,8	103,2	93,1	104,0					
UE-12	114,8	133,0	157,2	159,1	148,6	151,4	107,8	101,2	93,4	101,9					
UE-27	759,7	843,9	938,8	966,0	899,5	932,1	105,3	102,9	93,1	103,6					

^a w cenach porównywalnych po przeliczeniu wskaźnikiem siły nabywczej euro

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.5. Udział krajów UE w wartości produkcji żywności, napojów i tytoniu w 2010 roku w cenach porównywalnych (w proc.)

Kraje UE	Mięsny	Ryby	Mleczarski	Owocowo-warzywny	Olejarski	Zbożowo-młynarski	Paszowy	Piekarski	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych	Napojów bezalkoholowych	Napojów alkoholowych	Tytoniu	RAZEM przemysł spożywczy
Austria	1,6	0,1	1,5	2,1	0,9	1,6	1,3	2,1	1,5	6,6	1,3	0,6	1,7
Belgia	2,8	1,4	3,1	5,3	9,0	6,4	5,0	2,8	4,2	2,9	2,3	2,0	3,7
Niemcy	20,2	9,1	17,7	14,6	12,9	12,4	12,2	22,3	16,6	14,2	13,4	31,3	17,3
Dania	2,1	5,0	2,4	0,8	.	0,7	1,9	1,0	1,1	0,3	1,0	2,1	1,5
Hiszpania	11,2	20,4	7,8	14,2	24,6	7,8	15,0	7,3	7,3	13,3	11,1	2,4	10,4
Francja	14,2	11,2	17,3	10,5	7,7	14,0	13,4	16,9	12,6	12,8	13,2	2,0	13,2
Finlandia	1,0	0,9	1,4	0,5	0,2	0,9	0,6	1,1	0,7	0,2	1,0	0,0	0,8
Grecja	0,6	0,7	1,9	2,1	2,7	1,4	0,7	3,3	1,1	2,9	1,2	1,5	1,5
Irlandia	2,0	1,6	2,6	0,3	0,1	0,3	1,7	0,6	4,8	0,4	2,4	0,8	2,1
Włochy	10,2	9,2	12,2	15,6	13,3	11,5	8,0	10,9	15,0	10,6	10,1	1,1	11,3
Holandia	4,0	2,8	6,3	6,7	9,9	4,2	9,2	3,7	6,0	3,0	3,0	6,5	5,3
Portugalia	1,3	4,2	1,5	1,1	3,1	1,4	2,3	2,1	1,1	2,0	2,6	0,3	1,7
Szwecja	1,5	1,7	1,5	1,4	1,4	1,4	0,9	1,5	1,2	0,6	1,2	0,5	1,3
W. Brytania	9,5	15,6	7,1	10,5	1,8	19,7	12,3	9,7	13,5	11,2	17,4	26,8	12,1
Polska	9,0	10,6	7,8	9,0	4,8	5,9	7,6	6,3	6,5	6,4	8,9	11,2	7,8
Czechy	1,7	.	1,8	0,6	1,2	1,2	2,9	1,5	2,1	2,4	2,6	0,3	1,8
Węgry	1,9	.	1,1	1,7	1,9	2,6	2,1	1,1	1,2	2,2	1,6	1,9	1,6
Słowacja	0,4	0,3	0,6	0,2	0,5	0,7	0,2	0,7	0,6	0,7	0,6	0,3	0,5
Słowenia	0,4	0,1	0,3	0,2	0,1	0,6	0,1	0,4	0,1	0,2	0,3	0,0	0,2
Litwa	0,4	2,4	1,2	0,1	0,1	0,5	0,9	0,4	0,3	0,2	0,6	0,4	0,6
Łotwa	0,3	1,0	0,4	0,1	0,1	0,3	0,1	0,3	0,1	0,2	0,4	0,4	0,3
Estonia	0,2	0,9	0,4	0,1	.	.	0,1	0,2	0,2	0,1	0,3	0,0	0,2
Cypr	0,3	.	0,3	0,2	.	0,2	0,3	0,5	0,1	0,5	0,1	0,0	0,2
Rumunia	2,3	0,6	1,2	1,1	2,4	2,8	0,7	2,6	1,3	4,7	2,5	4,0	2,0
Bulgaria	1,1	0,3	0,8	1,1	1,5	1,5	0,5	1,0	0,9	1,5	1,2	3,6	1,1
UE-15	82,1	83,9	84,3	85,7	87,5	83,7	84,5	85,1	86,7	80,9	80,9	77,9	83,7
UE-12	17,9	16,1	15,7	14,4	12,6	16,3	15,5	14,9	13,4	19,1	19,1	22,1	16,3
UE-27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.6. Struktura produkcji przemysłu spożywczego krajów UE w 2010 roku (w proc.)

Kraje UE	Mięsny	Ryby	Mleczarski	Owocowo-warzywny	Olejarski	Zbożowo-młynarski	Paszowy	Piekarski	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych	Napojów bezalkoholowych	Napojów alkoholowych	Tytoniu	RAZEM przemysł spożywczy
Austria	18,2	0,2	11,5	7,2	2,2	3,7	4,6	10,0	15,9	17,0	8,0	1,7	100,0
Belgia	15,2	0,9	10,9	8,6	9,5	6,9	8,5	6,2	21,1	3,5	6,3	2,6	100,0
Niemcy	22,7	1,2	13,1	5,0	2,9	2,8	4,4	10,4	17,5	3,6	7,9	8,6	100,0
Dania	26,9	7,5	20,4	3,1	.	1,8	7,9	5,4	12,8	1,0	6,9	6,5	100,0
Hiszpania	20,9	4,4	9,6	8,1	9,2	2,9	8,9	5,7	12,8	5,6	10,8	1,1	100,0
Francja	21,0	1,9	16,8	4,7	2,3	4,2	6,3	10,4	17,4	4,2	10,2	0,7	100,0
Finlandia	24,2	2,3	21,8	3,6	1,0	4,1	4,4	10,4	15,8	0,8	11,7	0,1	100,0
Grecja	8,3	1,0	16,6	8,5	6,9	3,7	2,9	17,7	13,4	8,3	8,1	4,6	100,0
Irlandia	18,4	1,7	15,8	0,9	0,1	0,6	4,9	2,3	41,2	0,9	11,5	1,8	100,0
Włochy	17,5	1,9	13,8	8,2	4,6	4,0	4,4	7,8	24,2	4,1	9,1	0,5	100,0
Holandia	14,8	1,2	15,2	7,5	7,3	3,1	10,8	5,6	20,5	2,4	5,8	5,8	100,0
Portugalia	14,8	5,8	11,6	4,0	7,4	3,4	8,8	10,3	11,6	5,4	16,0	1,0	100,0
Szwecja	22,9	2,9	15,1	6,6	4,1	4,2	4,1	9,4	17,4	2,0	9,3	2,0	100,0
W. Brytania	15,2	2,9	7,5	5,2	0,6	6,4	6,3	6,4	20,3	4,0	14,6	10,5	100,0
Polska	22,5	3,1	12,8	6,8	2,4	3,0	6,0	6,5	15,1	3,6	11,6	6,8	100,0
Czechy	18,8	.	13,1	2,0	2,7	2,7	10,2	6,9	21,9	6,0	15,1	0,8	100,0
Węgry	23,3	.	9,1	6,4	4,7	6,5	8,5	5,5	13,5	6,3	10,4	5,8	100,0
Słowacja	16,8	1,3	15,3	2,7	3,8	5,2	2,1	10,7	20,1	6,3	12,6	3,1	100,0
Słowenia	28,9	0,5	14,2	5,1	2,3	9,6	3,7	14,2	6,4	3,2	11,5	0,5	100,0
Litwa	15,4	9,6	26,6	1,4	0,6	3,7	10,4	5,6	10,4	1,4	11,8	3,3	100,0
Łotwa	19,4	9,3	18,6	2,1	1,3	3,8	2,5	8,9	10,1	3,4	13,9	6,8	100,0
Estonia	17,6	10,2	26,1	4,0	.	0,6	2,3	9,1	14,8	1,7	13,6	0,0	100,0
Cypr	24,5	.	15,6	6,8	.	3,7	7,8	18,8	5,7	9,9	6,8	0,5	100,0
Rumunia	22,4	0,6	7,8	3,1	4,5	5,5	2,1	10,2	11,7	10,1	12,7	9,3	100,0
Bułgaria	18,5	0,7	8,5	5,5	5,2	5,3	2,8	7,1	15,0	5,7	10,4	15,4	100,0
UE-15	19,1	2,3	12,9	6,1	4,0	3,9	6,2	8,2	18,8	4,2	9,9	4,4	100,0
UE-12	21,5	2,2	12,4	5,2	3,0	3,9	5,9	7,4	14,9	5,1	12,0	6,5	100,0
UE-27	19,5	2,3	12,8	5,9	3,9	3,9	6,2	8,1	18,2	4,4	10,2	4,8	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.7. Udział krajów UE w zatrudnieniu w unijnym przemyśle spożywczym (żywność, napoje i tytoń) w 2010 roku (w proc.)

Kraje UE	Mięsny	Ryby	Mleczarski	Owocowo- warzywny	Olejarski	Zbożowo- młynarski	Paszowy	Piekarski	Produkcja pozostających produktów spożywczych	Napojów bezaalkoholowych	Napojów alkoholowych	Tytoniowy	RAZEM przemysł spożywczy
Austria	1,8	0,1	1,4	1,4	1,1	2,1	1,6	2,3	1,2	2,4	2,0	2,1	1,8
Belgia	1,5	0,7	2,1	3,1	3,6	2,7	2,7	1,8	2,6	2,6	2,1	3,6	2,1
Niemcy	20,3	7,3	10,3	12,0	14,4	12,2	12,9	29,5	15,1	19,7	15,9	21,7	19,5
Dania	1,6	3,4	2,3	0,8	.	0,9	2,6	1,1	1,0	0,4	1,3	2,1	1,3
Hiszpania	9,0	16,8	7,2	12,9	24,5	5,8	11,2	5,4	7,2	9,2	12,4	5,7	8,3
Francja	14,9	11,6	16,1	10,7	5,9	13,9	15,4	16,0	12,2	9,3	13,2	4,0	13,9
Finlandia	1,0	0,8	1,5	0,6	0,4	0,7	0,7	0,8	0,8	0,1	1,3	1,7	0,9
Grecja	0,8	1,0	3,6	3,0	4,4	2,1	1,1	1,6	1,6	3,1	0,2	4,2	1,7
Irlandia	1,3	1,5	1,4	0,6	0,1	0,2	1,8	0,4	0,8	0,5	1,1	2,1	0,9
Włochy	5,9	4,5	10,7	10,9	11,0	6,6	6,0	7,7	11,2	8,0	8,0	2,1	8,2
Holandia	1,6	2,8	3,3	4,1	4,9	3,2	6,0	3,0	3,8	1,4	1,7	6,5	2,9
Portugalia	1,8	6,3	1,9	1,5	3,8	1,5	2,8	3,5	1,3	2,1	3,8	1,5	2,5
Szwecja	1,3	1,7	1,9	1,6	1,9	1,8	0,7	1,2	1,4	0,6	1,5	1,7	1,3
W. Brytania	8,7	13,9	7,8	12,2	1,9	14,0	12,0	6,3	15,6	9,9	11,5	10,6	9,9
Polska	13,1	14,2	11,6	13,4	6,1	10,1	8,3	6,9	8,3	9,1	5,0	13,1	9,5
Czechy	2,5	.	2,6	1,2	1,7	2,6	5,0	.	6,4	3,3	3,9	2,1	2,6
Węgry	3,0	0,1	2,1	3,0	1,5	2,7	3,8	2,0	1,8	3,1	2,9	2,3	2,4
Słowacja	0,8	0,6	1,0	0,5	1,5	0,9	0,7	1,0	1,0	1,6	1,2	0,0	1,0
Słowenia	0,5	.	0,3	0,3	0,2	0,6	.	0,4	0,3	0,4	0,5	0,0	0,4
Litwa	0,9	4,1	2,2	0,3	0,2	0,9	1,4	0,7	0,9	0,4	1,2	0,0	1,0
Łotwa	0,6	4,5	0,9	0,3	0,4	0,4	0,3	0,5	0,4	0,5	0,6	0,0	0,6
Estonia	0,3	1,6	0,6	0,2	.	.	0,1	0,3	0,2	0,3	0,4	0,0	0,3
Cypr	0,1	.	0,4	0,3	.	0,3	0,3	0,5	0,2	0,6	0,4	0,0	0,3
Rumunia	4,5	1,3	4,2	2,1	5,5	11,4	1,5	5,2	2,7	7,4	4,7	3,2	4,3
Bułgaria	2,0	1,3	2,7	3,2	4,9	2,5	1,3	2,1	2,1	4,0	3,3	9,7	2,4
UE-15	71,6	72,3	71,4	75,2	78,0	67,6	77,3	80,5	75,6	69,4	75,9	69,6	75,3
UE-12	28,4	27,7	28,6	24,8	22,0	32,4	22,7	19,5	24,4	30,7	24,1	30,4	24,7
UE-27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.8. Udział branż w zatrudnieniu w przemyśle spożywczym (żywność, napoje i tyton) w krajach UE w 2010 roku (w proc.)

Kraje UE	Mięsny	Rybnny	Mleczarski	Owocowo- warzywny	Olejarski	Zbożowo- młynarski	Paszowy	Piekarski	Produkcja pozostałych produktów spożywczych	Napojów bezaalkoholowych	Napojów alkoholowych	Tytoniowy	RAZEM przemysł spożywczy
Austria	21,6	0,1	6,3	4,6	0,8	2,2	2,5	35,9	12,1	4,5	7,3	1,3	100,0
Belgia	15,1	0,9	8,0	8,4	2,1	3,2	3,7	23,8	22,3	4,1	6,4	1,9	100,0
Niemcy	21,9	1,0	4,4	3,6	0,9	1,5	1,9	41,4	13,9	3,3	5,1	1,2	100,0
Dania	25,0	6,4	13,9	3,5	.	1,6	5,4	22,8	12,9	0,9	5,9	1,7	100,0
Hiszpania	22,7	5,2	7,1	8,9	3,6	1,7	3,8	17,8	15,6	3,6	9,3	0,8	100,0
Francja	22,5	2,1	9,4	4,4	0,5	2,5	3,1	31,3	15,7	2,2	6,0	0,3	100,0
Finlandia	23,5	2,4	14,1	3,9	0,5	1,8	2,1	24,0	15,7	0,5	9,4	2,1	100,0
Grecja	10,2	1,5	17,2	10,2	3,2	3,0	1,8	25,9	17,4	6,1	0,8	2,8	100,0
Irlandia	31,7	4,2	12,9	3,7	0,2	0,5	5,8	11,6	17,2	1,9	7,7	2,6	100,0
Włochy	15,0	1,4	10,6	7,7	1,6	2,0	2,0	25,5	24,5	3,2	6,2	0,3	100,0
Holandia	11,5	2,5	9,1	8,0	2,1	2,7	5,8	27,5	23,0	1,6	3,7	2,5	100,0
Portugalia	15,7	6,6	6,5	3,4	1,9	1,5	3,2	38,4	9,7	2,9	9,7	0,7	100,0
Szwecja	20,0	3,3	11,8	6,8	1,7	3,3	1,6	23,6	18,1	1,6	6,9	1,4	100,0
W. Brytania	18,5	3,6	6,5	7,1	0,2	3,5	3,4	17,3	28,2	3,3	7,3	1,2	100,0
Polska	28,9	3,8	10,0	8,1	0,8	2,6	2,5	19,7	15,6	3,2	3,3	1,5	100,0
Czechy	20,4	.	8,4	2,6	0,8	2,5	5,5	.	45,1	4,2	9,5	0,9	100,0
Węgry	27,2	0,1	7,1	7,4	0,8	2,9	4,6	23,1	13,8	4,4	7,6	1,1	100,0
Słowacja	17,2	1,7	8,8	3,2	2,0	2,2	2,2	29,7	19,6	5,4	8,1	0,0	100,0
Słowenia	28,1	.	7,5	5,0	0,6	3,8	.	30,0	13,1	3,1	8,8	0,0	100,0
Litwa	19,3	10,3	17,4	1,8	0,2	2,3	3,9	20,0	16,3	1,4	7,1	0,0	100,0
Łotwa	19,6	19,6	11,8	2,7	0,8	1,6	1,6	22,0	11,0	2,7	6,7	0,0	100,0
Estonia	20,3	13,0	15,9	3,6	.	.	0,7	23,2	12,3	2,9	8,0	0,0	100,0
Cypr	10,0	.	11,5	5,4	.	2,3	2,3	40,8	13,1	6,9	7,7	0,0	100,0
Rumunia	22,0	0,8	8,0	2,8	1,6	6,5	1,0	32,9	11,3	5,6	6,8	0,8	100,0
Bułgaria	17,5	1,4	9,2	7,5	2,5	2,6	1,5	23,4	15,8	5,5	8,7	4,4	100,0
UE-15	20,0	2,5	7,8	5,8	1,3	2,2	2,9	29,2	18,1	3,0	6,4	1,0	100,0
UE-12	24,1	2,9	9,5	5,8	1,1	3,2	2,6	21,6	17,7	4,1	6,1	1,4	100,0
UE-27	21,0	2,6	8,2	5,8	1,2	2,5	2,8	27,3	18,0	3,3	6,3	1,1	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.9. Wydajność pracy przemysłu spożywczego UE w 2010 roku (w tys. euro na 1 zatrudnionego) w cenach porównywalnych

Kraje UE	Mięsny	Ryby	Mleczarski	Owocowo-warzywny	Olejanski	Zbożowo-młynarski	Paszowy	Piekarski	Ciastkarsko-cukierkowy	Napojów bezalkoholowych	Napojów alkoholowych	Tytoniowy	RAZEM przemysł spożywczy
Austria	175,6	300,0	379,2	325,7	566,7	263,6	379,0	58,5	158,8	791,2	229,1	270,0	208,8
Belgia	379,4	362,5	513,9	382,9	1 700,0	810,3	878,8	97,7	363,9	318,9	369,0	523,5	377,8
Niemcy	199,7	237,0	580,8	270,5	610,5	352,7	451,9	48,3	214,6	206,5	295,8	1 344,7	192,5
Dania	263,2	286,5	360,0	215,0	.	277,8	361,3	58,0	100,0	280,0	285,3	910,0	245,4
Hiszpania	249,0	232,4	364,3	247,5	688,4	458,1	642,2	86,0	202,6	416,2	314,4	388,9	270,6
Francja	190,9	184,4	365,0	219,7	896,8	347,6	415,1	67,8	222,9	393,2	351,1	468,4	204,8
Finlandia	210,0	200,0	314,8	186,7	400,0	457,1	425,0	88,0	155,3	300,0	252,8	12,5	203,9
Grecja	156,8	127,3	184,8	159,5	417,4	231,8	307,7	130,9	136,5	263,6	245,6	320,0	191,6
Irlandia	303,3	206,3	638,8	121,4	333,3	550,0	445,5	102,3	164,3	257,1	789,7	360,0	523,5
Włochy	347,7	388,0	387,2	320,0	827,6	602,9	640,3	90,9	274,3	382,3	442,4	480,0	298,0
Holandia	503,5	190,3	649,6	368,3	1 376,9	450,0	728,8	79,8	356,2	600,0	608,5	922,6	391,7
Portugalia	137,6	129,0	261,8	172,2	565,0	325,0	397,1	39,3	103,1	276,7	241,2	214,3	145,8
Szwecja	239,1	184,2	266,2	202,6	490,0	263,2	544,4	83,1	153,1	266,7	277,5	300,0	208,2
W. Brytania	217,5	214,4	308,7	194,0	630,0	484,6	489,0	98,5	167,5	325,7	532,9	2 372,0	264,6
Polska	138,4	142,7	228,2	149,7	537,5	201,9	432,7	58,7	136,5	202,3	621,3	798,4	178,1
Czechy	138,7	.	235,9	113,8	488,9	160,7	281,7	.	.	215,2	239,1	140,0	150,9
Węgry	123,7	.	184,7	124,0	862,5	324,1	267,4	34,3	93,7	206,8	197,4	772,7	144,3
Słowacja	114,3	85,7	202,8	100,0	225,0	277,8	111,1	42,2	124,4	136,4	181,8	.	116,9
Słowenia	140,0	.	258,3	137,5	500,0	350,0	.	64,6	100,0	140,0	178,6	.	136,3
Litwa	95,2	111,1	181,6	87,5	300,0	190,0	317,7	33,3	87,9	116,7	196,8	.	119,0
Łotwa	92,0	44,0	146,7	71,4	150,0	225,0	150,0	37,5	81,3	114,3	194,1	800,0	92,9
Estonia	110,7	100,0	209,1	140,0	.	.	400,0	50,0	.	75,0	218,2	.	127,5
Cypr	361,5	.	200,0	185,7	.	233,3	500,0	67,9	85,7	211,1	130,0	.	147,7
Rumunia	102,7	85,7	98,7	111,5	293,1	85,1	216,7	31,3	69,7	181,0	188,2	1 166,7	101,0
Bułgaria	106,6	50,0	93,7	74,4	207,7	207,4	181,3	30,5	63,2	105,3	121,1	350,0	101,0
UE-15	230,5	221,3	413,7	255,0	768,6	426,9	520,9	67,8	217,9	335,2	374,8	1 044,2	241,4
UE-12	126,8	111,1	186,6	129,5	390,5	173,3	325,1	48,8	113,6	178,6	278,3	680,6	142,6
UE-27	201,0	190,8	347,2	223,8	685,3	344,7	476,5	64,1	194,9	287,2	351,6	933,8	217,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 9.10. Średnia wartość obrotów jednej firmy przemysłu spożywczego w UE w 2010 roku (w mln euro) w cenach porównywalnych

Kraje UE	Mięsny	Ryby	Mleczarski	Owocowo-warzywny	Olejanski	Zbożowo-młynarski	Paszowy	Piekarski	Ciastkarsko-cuktermiczny	Napojów bezalkoholowych	Napojów alkoholowych	Tytoniowy	RAZEM przemysł spożywczy
Austria	2,8	5,0	11,5	9,3	4,8	4,4	14,7	0,9	10,6	35,4	4,4	270,0	4,0
Belgia	6,8	8,3	8,6	16,4	95,0	22,8	17,7	0,4	7,5	30,3	8,3	29,7	4,4
Niemcy	3,1	10,5	42,5	13,1	32,0	7,8	15,0	1,2	20,4	24,2	6,5	513,0	4,9
Dania	26,1	9,4	41,7	7,3	.	11,4	19,7	1,0	7,3	7,4	10,4	70,0	8,8
Hiszpania	5,0	6,3	6,4	5,7	5,7	5,2	10,3	0,6	5,0	14,5	2,5	24,4	3,5
Francja	3,3	7,6	16,0	4,6	13,0	11,0	18,0	0,3	4,4	28,2	5,0	178,0	2,1
Finlandia	9,4	1,2	32,1	1,7	3,6	4,2	4,7	1,2	11,6	2,6	15,2	10,0	4,5
Grecja	2,2	1,8	2,7	1,8	0,5	1,6	1,9	0,3	0,8	11,6	1,4	160,0	0,8
Irlandia	29,6	5,0	56,9	6,5	5,0	15,7	17,2	3,4	14,8	18,0	134,7	72,0	33,1
Włochy	5,3	4,6	4,6	4,8	1,4	3,8	8,4	0,3	4,3	17,8	3,8	160,0	1,8
Holandia	13,9	4,7	25,0	25,7	94,2	13,3	29,1	1,2	14,8	60,0	17,6	168,2	10,8
Portugalia	3,6	4,6	4,1	2,6	2,1	2,0	10,6	0,2	1,0	14,6	2,3	37,5	1,4
Szwecja	5,4	1,6	13,3	3,6	9,6	4,0	4,9	0,8	2,4	5,1	10,8	17,1	3,5
W. Brytania	15,7	9,7	15,7	13,6	14,0	56,9	16,9	3,8	16,9	19,7	22,1	1 078,2	15,3
Polska	5,7	6,7	14,0	5,0	15,1	2,9	10,9	0,9	5,2	7,1	34,2	198,0	5,1
Czechy	2,3	.	9,5	1,7	18,3	3,0	4,3	.	.	12,4	2,0	35,0	2,1
Węgry	5,7	.	11,5	1,8	9,7	6,6	6,8	0,5	1,4	1,1	1,0	170,0	2,2
Słowacja	2,4	4,6	3,2	0,7	3,0	4,2	0,9	0,5	1,5	2,1	1,9	75,0	5,6
Słowenia	3,6	2,5	3,4	0,9	1,4	5,4	6,7	0,7	0,8	4,1	2,9	.	1,9
Litwa	4,2	7,3	34,5	0,3	3,8	3,5	22,5	1,0	2,1	2,5	9,4	170,0	4,3
Łotwa	3,4	2,0	9,4	1,2	4,3	3,3	3,0	1,0	2,1	3,5	10,7	160,0	3,0
Estonia	5,4	3,1	17,0	2,3	.	1,1	2,9	1,6	4,3	2,1	14,1	.	4,4
Cypr	7,0	.	3,3	3,7	.	8,8	4,0	1,1	0,6	12,7	2,1	5,0	2,2
Rumunia	5,3	3,9	2,8	2,2	4,9	1,1	3,1	0,5	1,8	5,1	6,7	134,6	2,2
Bułgaria	4,0	2,1	3,0	1,8	6,9	3,6	3,0	0,3	3,4	2,5	2,0	59,6	1,9
UE-15	4,5	6,1	10,7	6,5	3,8	7,6	13,1	0,5	6,1	19,8	5,2	205,1	3,3
UE-12	4,6	5,1	8,0	2,7	8,7	2,6	6,3	0,7	3,1	3,6	4,1	122,5	3,1
UE-27	4,5	5,9	10,1	5,4	4,1	5,8	11,2	0,5	5,4	10,7	4,9	178,5	3,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Literatura

- Biuletyn Statystyczny GUS*, Warszawa 2012, nr 10.
- Chechelski P., Judzińska A., *Wpływ kryzysu na polski przemysł spożywczy*, seria „Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy”, nr 552, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
- Data & Trends of the European Food and Drink Industry*, Raporty z lat 2005-2011.
- Drożdż J., *Analiza ekonomiczno-finansowa wybranych branż przemysłu spożywczego w latach 2003-2009*, seria „Studia i Monografie”, nr 151, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
- Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1984.
- Firlej K., *Rozwój przemysłu rolno-spożywczego w sektorze agrobiznesu i jego determinanty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008.
- Kowalski A. (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2011 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.
- Łukasiński W., *Doskonalenie organizacji zarządzanej projekcją z wykorzystaniem modeli samooceny*, Wydawnictwo Naukowe AKAPIT, Kraków 2012.
- Mroczyk R. (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (I)*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, Raport nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
- Roczniki Statystyczne GUS z lat 2001-2012*.
- Roczniki Statystyczne Przemysłu GUS z lat 2004-2011*.
- Roczniki Statystyczne Rolnictwa GUS z roku 2001 oraz z lat 2009-2011*.
- Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich GUS z lat 2005-2008*.
- Sikora T., *Zapewnienie jakości. Od Biblii do ISO 22 000*, Materiały konferencyjne: *Teraźniejszość i przyszłość polskiego sektora rolno-spożywczego*, IERiGŻ-PIB, UEK, Kraków 2011.
- Skrzypczak E., *Jakość i efektywność*, Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002.
- Szymański W., *Czy globalizacja musi być irracjonalna?*, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007.
- Urban R., Drożdż J., Staszczak A., *Wpływ integracji z Unią Europejską na polski przemysł spożywczy*, [w:] R. Urban (red.), *Wpływ integracji z Unią Europejską na polską gospodarkę żywnościową*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, Raport nr 90, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
- Urban R., *Przemysł spożywczy w 2010 roku*, [w:] A. Kowalski (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2010 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
- Urban R. (red.), *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej Raport 6 (synteza)*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, Raport nr 145, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.
- Urban R., Mroczyk R., *Postępy integracji europejskiej w sektorze żywnościowym. „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2011, nr 2(327)*.
- Urban R., Szczepaniak I., Mroczyk R., *Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa (Synteza)*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, Raport nr 177, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- <http://www.expandr.pl/>
- <http://www.ierigz.waw.pl/>
- <http://www.portalspozywczy.pl/>
- <http://www.sejm.gov.pl/>
- <http://www.stat.gov.pl/gus/>
- <http://www.wynagrodzenia.pl/>

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

*Nakład 640 egz., ark. wyd. 10,3
Druk i oprawa: EXPOL Włocławek*